

Jur. Isag. 83^d =

Hennann

4/10/5

de

IOANNIS HEVMANNI

DE TEVTSCHENBRVNN

IVR. OLIM PROF. IN ACADEMIA ALTORFINA

APPARATVS

IVRISPRVDENTIAE

LITERARIVS.

H A C

SECVNDA EDITIONE

NOVIS ACCESSIONIBVS

LOCVPLETATVS

A

D. IO. CHR. SIEBENKEES

IVR. PROF. ALTORF.

NORIMBERGAE

IMPENSA

BIBLIOPOLII LOCHNERO-GRATTENAUERIANI

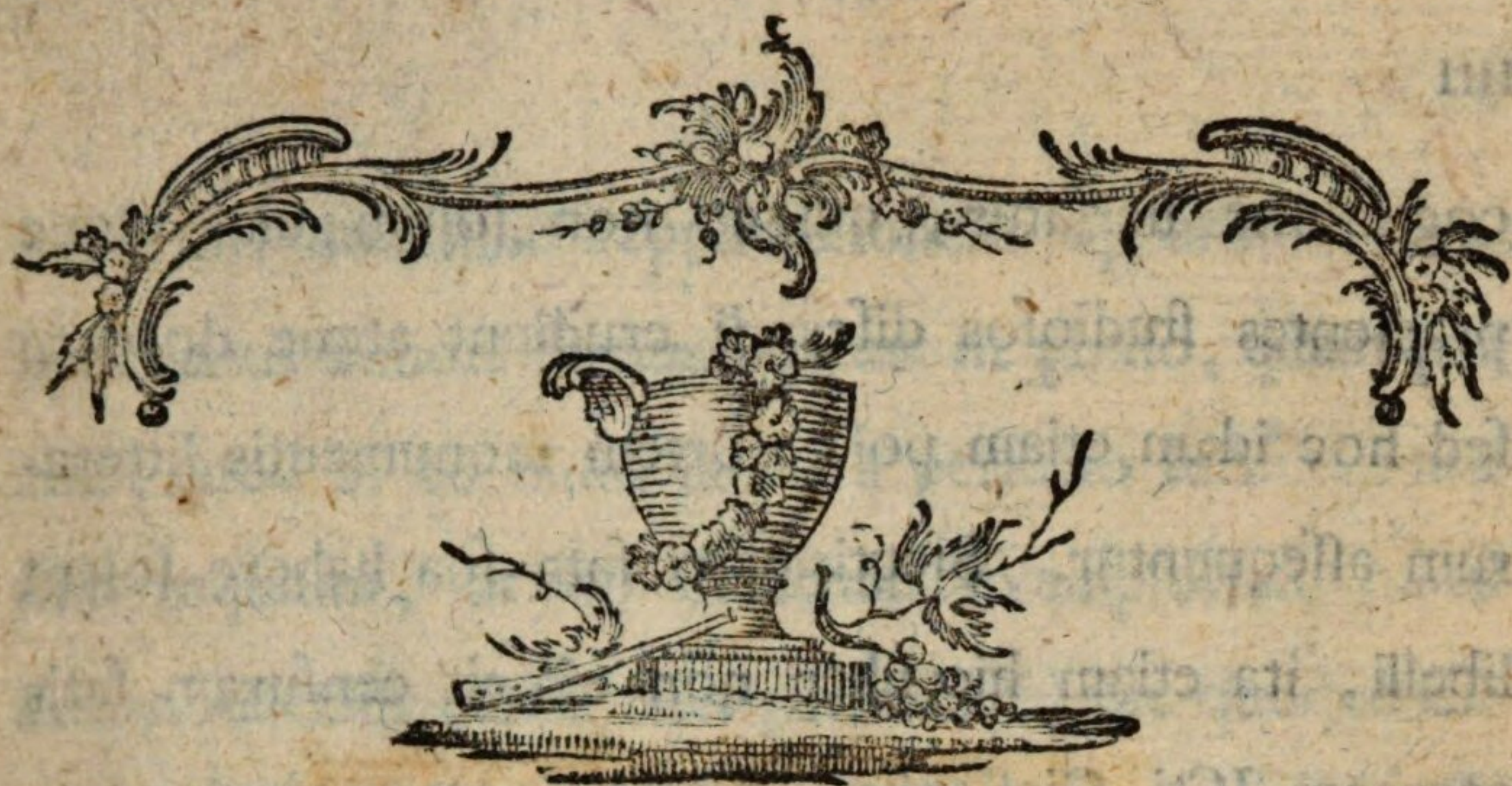
C1010CCLXXX.

*Industria Consequitur
Coronam.*

*Ex Libraria
M. Ioannis Christophori Koenig.*

Bayerische
Staatsbibliothek
München

PRAEFATIO NOVAE EDITIONIS.

Apparatus iurisprudentiae litterarius, cuius novam nostrisque temporibus magis accommodatam editionem offero, eo tempore, quo primum lucem uidit publicam, a uiris harum rerum intelligentibus tantum non omnibus plausu satis magno est exceptus. Auctor perillustis huius libri erat ex illis, quorum studia, uitaque omnis in rerum

cognitione uersatur, quique non solum uiui atque praesentes studiosos discendi erudiunt atque docent: sed hoc idem etiam post mortem monumentis litterarum assequuntur. Sicuti uero fata sua habere solent libelli, ita etiam hic liber non effugit censuram satis acerbam Icti Gieffensis, GOTTL. AVG. IENICHENII^{a)}, qui auctorem nostrum eleganti, si Diis placet, perfectionistae titulo ornauit illumque conditorem sectae reipublicae atque iurisprudentiae pestilentissimae esse uoluisse sibi persuasit. Ex hac uero potissimum causa celeberrimi illius critici reprehensionem incurrit HEVMANNVS noster, quod imaginem Icti nimis perfectam effingere studuerit, iuuenumque animos nimia studiorum multitudine et rerum uarietate onerauerit: quo facto non possit non hoc euenire incommodum, aut discipuli uel desertores studiorum efficiantur, aut cum magno labore, saepe etiam cum diffidentia, serius ad id perducantur, ad quod leuiore uia reducti sine magno labore et sine ulla diffidentia maturius perducere potuissent. Sed tantum abest, ut ob hanc

a) in oratione de secta compendiariorum et perfectionistarum iurisprudentiae perquam fatali, Gieffae a. 1752, publice recitata.

hanc uiri doctissimi reprehensionem apparatus Heumannianus minori dignus habitus sit pretio, quam par erat, quod in eo nimis multa a perfecto Iuriconsulto sint requisita, ut ob defectum exemplorum huius libri noua eius editio esset paranda. „Sic quoque Cicero et Quintilianus finxerunt oratorem omnibus numeris absolutissimum. Nam qui paruum sibi proponit, ne hoc quidem assequitur. Qui uult proferre, ille proponere sibi debet summa quaeuis: et tamen deinde in secundis ac tertiis consistere est laudabile.“^{b)} Si exemplis res esset conficienda, idem institutum, quod auctor noster sibi proposuit, secutus esse uidetur theologus grauissimus Goettingensis, IO. PET. MILLERVS in der *systematischen Anleitung zur Kenntniss auserlesener Bücher in der Theologie*, qui praeter libros theologiae studio inseruientes eorum quoque notitiam exhibuit, qui theologiam non proxime respiciunt. Difficile est pauca esse ei nota, cui non sunt aut pleraque aut omnia. Nam nec

b) Sunt uerba GESNERI, uiri immortaliter de re litteraria meriti, in praelect. ad Hagogen in eruditionem uniuersam. T. I. pag. 49.

pauca, nisi e multis, eligi possunt, nec qui pauca perceperit, non idem reliqua eodem studio persequetur c).

Mihi quidem ea, quae Heumanno, felicitas non contigit, ut omnium fere librorum copia, quorum notitiam hic apparatus exhibet, ad manus esset et ante oculos posita. Hinc ueniam dabunt lectores, si libros quosdam omisos uel alieno positos loco deprehendant. In illud uitium me incurrisse, ut scrinia LIPENII uel SCHOTTI me compilasse quis dicere possit, uix uereor. In paragraphis ipsis rarius aliquid corrigendum uel addendum esse existimaui: additiones meas plerumque explicationi singulis paragraphis subiectae inferui; eas uero parenthesibus includere uel certis signis distinguere non e re esse duxi, ne in legendo remora fiat lectoribus. Si quis putet sua interesse, ut sciat, quae a perillustri Heumanno, quaeue a me sint profecta, facile ex comparatione prioris et huius recensitionis illud cognoscere poterit. Paucos libros in priori editione indicatos plane omisi, quia librorum, quorum nullum fere hodie

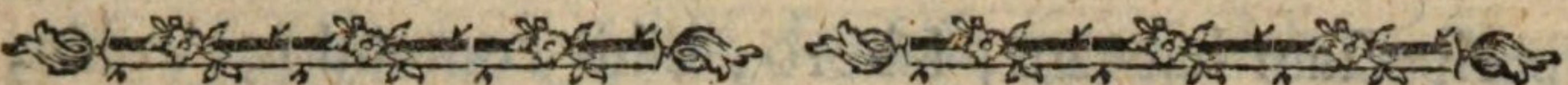
c) Cic. in Quaest. Tusc. lib. II. c. I.

die est pretium, notitia hanc tamen secum fert utilitatem, ut cognosci possit, quinam fuerint illi, quorum inuentis sua addidere scriptores recentiores. Commentationes minores in Bibliotheca Lipenioschottiana plenius indicatas interdum loco suo mouendas esse censui et lectores ad illum promum condum ablegauit, ne moles libri nimis augetur. Haec etiam causa fuit, quod indicem statutorum Germaniae §. CCCXXII. exhibitum in hac editione omiserim, cum hodie pleniores indices adsint ibidem a me allegati. Illa praesertim capita ampliores additiones requirere uidebantur, quae scientias tractant, in quibus perficiendis nostri aevi homines praecipuam ponunt operam. Hinc factum est, ut sectiones de historia aliisque scientiis, quae historiae subsidio sunt, magis auctae et emendatae nunc prodeant. Illarum elaboratio quam maxime indicis completi desiderium mihi iniecit, qualem nunc a celeberrimo MEYSELIO expectamus. In libris philosophicis supplendis parcior fui, quum nunc nobis Bibliotheca cl. HISSMANNI, quem exscribere nolui, suppetat. Si plures eiusdem libri editiones exstant, eam, quae

optima habetur, adiecto anno, quo prodiit, indicavi. Libri, quorum formae non expressa fit mentio, sunt formae quartae. Derelicta litterarum in spatiis, praeunte Heumanno, sedulo loco, quo decet, notavi, ut scirent iuvenes, in quo potissimum labore ingenia sua possint exercere, et gratiam orbis litterarii sibi conciliare.

Haec fere sunt, quae in noua huius libri editione praestiti, ut illam utiliore et usibus auditorum meorum accommodatiorem redderem. Quamuis contendere nolim, me librum dedisse omnibus numeris absolutum atque perfectum. Quod reliquum est, amicis meis, quorum consilia in edendo hoc libro me iuuarunt, quae additiones exemplaribus suis adscriptas mecum communicarunt, gratias ago, quas possum, maximas. Vt uero iuvenes, qui me uel aliis ducibus rem litterariam adeunt, fructus inde capiant uberrimos, ex animo opto. Scribebam Altorfii d. x. April. c1o1o cclxxx.

D. IO. CHRIST. SIEBENKEES.

IVVENTVTI POLITIORI

S.

Si tenuis huius libelli, quem commodis uestris proprium dicaui, caussa apud peregrinos iudices mihi dicenda esset: eum fane luce publica numquam donassem. Lectoris equidem candidi iudicium semper magni facio; sed nunc omnia ad uestrae, amici, conscientiae testimonium refero. Vos non ignoratis, omnem curam atque cogitationem me in decoribus uestris, quibus nihil antiquius habeo, amplificandis collocare; Vos mea exquiritis consilia; Vos me ducem deligitis. Inter nos facile transigitur; sed aliis, qui in tanta huius generis librorum copia mea non indigent institutione, operam fortasse ac oleum uidebor perdidisse. Nullius luminibus me officere, nullius laudes me interuvertere, nullius studium me conuiciis confectari, Vobis non est obscurum. Nihil igitur, ut et alii optimam meam fidem

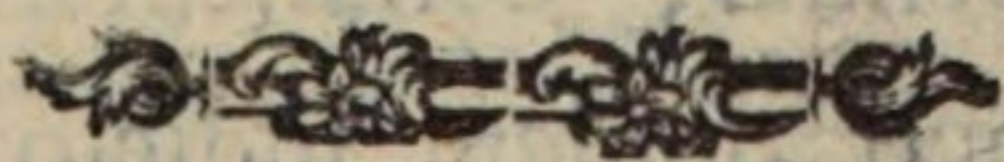
perspectam habeant, laboro, nihil contendo; Vobis,
 o suauissima mea solatia, uobis munera mea non
 sordent; ad uos industriae meae fructus qualescum-
 que pertinere uolo. Agite ergo, acres et erecti
 animi, immensum aggrediamur opus; nihil nos timor
 caecus, nihil inueteratus error, nihil ignaua *αυταρ-
 κεια*, nihil uoluptatum crepundia tardent. Pauco-
 rum est, non diffiteor, tam laboriosum iter et dif-
 ficile obire; sed uos ex paucis istis, quibus nihil
 arduum, esse existimo. Si non omnem legum do-
 ctrinae maiestatem, amplitudinem et praestantiam af-
 sequi possumus; eandem tamen reuereri discamus
 et admirari. Par est, omnes omnia experiri, Ro-
 manae eloquentiae parens ait, qui res magnas et
 magnopere expetendas concupiuerunt. Nec solum
 ab optimis studiis excellentes uiri deterriti non sunt,
 sed ne opifices quidem se artibus suis remouerunt,
 qui aut Hyalisi non potuerunt, aut Coae Veneris
 pulchritudinem imitari. Nam neque illud ipsum,
 quod est optimum, desperandum, et in praestanti-
 bus rebus magna sunt ea, quae sunt optimis pro-
 xima. Atque ego in summo iurisconsulto fingendo
 talem

talem informabo, qualis fortasse nemo fuit. Non enim quaero, quis fuerit, sed quid illud, quo nihil possit esse praestantius. Non omnis schola profert Solones, Lycurgos et Papinianos; idcircone omnes in glande legenda, in trium capellarum caussis orandis, in formulis inanibus decantandis aetatem consumemus? Ad maiora ii, quos non omne studium in pastum abiicere iuuat, mentem excitabunt. Non negligent ea, quae omnes scire decet; sed et reipublicae gubernandae rationem et populorum scita indagabunt, neque sibi praeclare artem suam excoluisse uidebuntur, nisi philosophiae intimae ac historiarum fontes adierint. Tam late legum disciplinae campus hodie patet, tam multa principes, Maecenates, parentes a Vobis, amici, requirunt, ut, etiamsi ornamenta, omnium literatorum communia, nacti fueritis, ingens tamen officiorum laborumque Vobis relinquatur moles. Quare desperatione quosdam fractos de recto, quem ingressi sunt, tramite deflectere animaduertimus, cum non sit minus negotii, ineptias uitare, quam discere utilia. Indigne ferant alii, me iurisprudentiae, qua nihil sanctius, inepti-

ineptiarum maculas adspargere ; at nihil muto ; utinam scirem nullas. Pro eo , quo teneor integritatis studio , Vobis latere nolo , uaria me docere , uos discere non ad utilitatem certam ac definitam , sed ad animi oblectationem et *Φαντασίαν*. Saeculo tantulum cedimus , ne imperiti uideamur. Nonne inuenta optima rixis leuissimis misere lacerari solent ? Quid ad nos , inquitis , istae nugae ? Bona uerba quaeso ! non nugas has eruditorum contro- uersias , sed flores putetis notitiae literariae. GRO- TII ac PVFFENDORFFII , immortalis gloriae uirorum , in iuris artem merita nulla aetas obli- terabit. Legis enim ex hominis ipsius natura haustae , mentibusque nostris insitae praecepta exponere ten- tarunt perspicue. Quis rem planam ac manifestam in disceptationem uenisse crediderit ? at nusquam acrius dimicatum fuit. Non est tanti , naturae san- ctiones paucas , easque perbreues cognoscere , quas uel rudis plebecula et impolita perspicit ; sed opi- nionum enarrare monstra , pugnas , commentario- rum argutias , librorum et auctorum fata , id artis esse arbitrantur. Et si effrenata scribendi licentia rei-
publicae

publicae ualde fit pernicioſa : malum tamen adeo non coercetur , ut quotidie ſerpat latius. Falluntur , qui calamos omnes ac typos ſalutis publicae cura impelli credunt. Quieſcant operae multae , et literarum ſtudiis rectius conſuletur. Optimum ſibi quiſque librum componere uidetur ; et dabo , plures in uno genere optime poſſe ſcribere ; at non pauci aliena patrimonia audacter expilant , nihilque uel ingenio uel induſtria ad ueritatem roborandam ornandamue conferunt. Sic animi noſtri in diuerſas partes diſtrahuntur , tempusque libris legendis tribuendum propemodum perit. Quare non dubito , quin gratiam a uobis , chariſſimi , initurus ſim , ſi , quantum quidem in me erit , ueſtros labores leuem. Iam noſtis ſcholarum mearum inſtituta. Quemadmodum in ciuitate literata nonnulli ſcrutantur , multi coaceruant , alii fabricantur , caeteri exornant : ſic id mihi negotii impono , ut non ſolum originum , antiquitatum ac uiciſſitudinum artium ſcriptores recenſeam , ſed et , theſauris apertis locupletioribus , oculis manibusque ueſtris exhibeam ſyſtemata , compendia , commentarios. Non diſſimulo , quos , meo quidem iudicio , ſcientia quaeuis optimos habeat auctores ; optimos , inquam , non optimum unum omnium , quem tot , tamque excelfis mentibus ad eandem metam , ſed uario itinere , tendentibus definire non audeo. Addo , quam metho-
dum

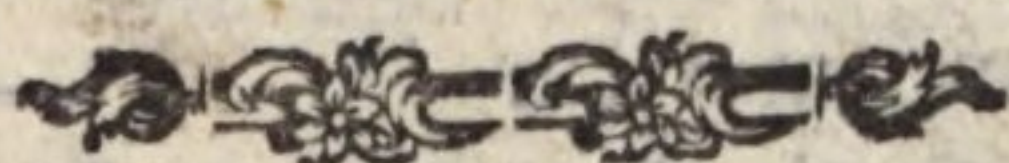
dum sequi, quae accuratius inuestigare, quae diligentius excolere debeamus. Haec exspectate, non arcana, quae mihi non sunt in promptu. Frequentiorem unius rei mentionem interdum postulat encyclopaediae indoles. Si qua Vobis strictim, pressius ac ieiunius scripta uidentur: ea sibi reseruat plenius explicanda ludus meus literarius, in quem me non sine multa iucunditate abdo, coniicioque ex signis certissimis, uos etiam, lectissimi iuuenes, his congressionibus maxime delectari. Reficite igitur animos, et conquiescite mecum in studiis hisce mitioribus; haec aleam nostram, haec comissiones, haec spectacula, haec colloquia existimemus. Tametsi multa, ut res humanae sunt imperfectae, possint in conatibus nostris honestissimis desiderari: eos tamen, scitote, nos ab inertia sensim abducere, uiamque ad sapientiam munire, qua uera uirtus, omnium rerum expetendarum caput, nititur. Valete, optimi, et spem melioris, si quod futurum est, aevi uiriliter fulcite. Scr. Altorfii Cal. Nouembr. **CLCCLII.**

SERIES CAPITVM.

CAP. I. de eruditione comparanda.	—	pag. i
CAP. II. de literis humanioribus.	—	41
CAP. III. de linguarum studio.	—	47
CAP. IIII. de lingua germanica.	—	60
CAP. V. de lingua latina.	—	66
CAP. VI. de lingua graeca.	—	71
CAP. VII. de linguis occidentis.	—	73
CAP. VIII. de linguis orientis.	—	77
CAP. VIIII. de Stilo.	—	79
CAP. X. de Rhetorica.	—	84
CAP. XI. de Poetica.	—	91
CAP. XII. de Historia.	—	98
CAP. XIII. de Chronologia.	—	106
CAP. XIII. de Genealogia.	—	111
CAP. XV. de Heraldica.	—	115
CAP. XVI. de Geographia.	—	120
CAP. XVII. de Diplomatica.	—	126
CAP. XVIII. de Sphragistica.	—	131
CAP. XVIII. de Antiquitatum studio.	—	134
CAP. XX. de Numismatica.	—	142
CAP. XXI. de Historia Romana et Italica.	—	148
CAP. XXII. de Historia Germanica.	—	153
CAP. XXIII. de Historia aliarum gentium, praesertim Europae.	—	163
CAP. XXIII. de Historia ecclesiastica.	—	173
CAP. XXV. de Historia literaria.	—	183
CAP. XXVI. de Philosophia.	—	209
CAP. XXVII. de Logica.	—	220
CAP. XXVIII. de Critica et Hermeneutica.	—	229
CAP. XXVIII. de Metaphysica.	—	235
CAP. XXX. de Physica.	—	241
		CAP.

CAP. XXXI. de disciplinis mathematicis.	—	247
CAP. XXXII. de philosophia practica siue morali.		260
CAP. XXXIII. de iure naturae.	—	271
CAP. XXXIII. de iure gentium.	—	279
CAP. XXXV. de decoro.	—	283
CAP. XXXVI. de Politica.	—	286
CAP. XXXVII. de Statistica siue notitia rerumpubli-		
carum singularium.		293
CAP. XXXVIII. de Oeconomica.	—	301
CAP. XXXVIII. de iure ciuili generatim.	—	305
CAP. XXXX. de iuribus populorum antiquorum et ex-		
teriorum.	—	316
CAP. XXXXI. de iure Romano.	—	321
CAP. XXXXII. de iure Germanico.	—	333
CAP. XXXXIII. de iure Criminali.	—	339
CAP. XXXXIII. de iure Canonico.	—	345
CAP. XXXXV. de iure publico Imperii. R. G.		351
CAP. XXXXVI. de iure feudali.	—	363
CAP. XXXXVII. de iurisprudentia practica.	—	368
CAP. XXXXVIII. de iurisprudentia particulari.		376
CAP. XXXXVIII. de studio Theologico.	—	388
CAP. L. de studio Medico.	—	397
CAP. LI. de exercitationibus humanitatis politioris.		403

CAPVT I. DE ERVDITIONE COMPARANDA.

§. I.

Si iurisprudentia non temere rerum diuinarum atque humanarum notitia, iusti atque iniusti scientia dicitur: multarum disciplinarum ope eandem indigere, intelligent omnes.

An ideo, ut GUNDLINGIO in Prot. ff. tit. de Iust. et Iur. §. 14. uisum est, insaniuerint permulti, quod in explicatione huius definitionis, ob rerum diuinarum mentionem, res sacras respexerint, non disquiram. cf. ERNESTI Clav. Cic. f. v. diuinus. Nec scommata, quibus MURATOR. in libr. dei difetti della giurisprudenza c. i. iuris artem consecatur, moror. Praeter IOS. PASQUAL. CIRILLUM et AYRERUM, quos indicat STRUVIUS in Bibl. iur. p. 335. iurisprudentia etiam inter Italos defensores nata est grauissimos. La giurisprudenza senza difetti contro il trattato del Sign. L. A. MURATORI, opera del Sign. GIO. ANT. GUERINI. Napoli 1743. f. Difesa della giurisprudenza, trattato di D. FRANC. RAPOLLA, scritto in occasione del libro del Sign. L. A. M. d. d. d. g. Nap. 1744. fol. Iurisprudentiae definitionem latissime patere, satis constat.

§. II.

Quum itaque ars longa sit, uita brevis: facilis occasio utilissima quaeque discendi iuris cultoribus offeratur. Opus est institutione, libris, exercitatione.

Frustra nituntur, qui sola natura atque experientia duce hodie ad eruditionem solidam ac praesertim ad iuris doctrinam adspirant. *Αυτοδιδάκτος* non est, quem libri docent et exempla. vid. I. W. FEUERLINI diss. de eruditis sine praeceptore. ROETENBECK et SILBERRAD de *αυτοδιδάκτοις*. Iter *αυτομαθων* dubium est et difficile et, uia planissima hodie undique patente, ineptum. *Raisonnement. über die protestant. Univers. I. Th. p. 93. sq.* Selectam bibliothecam *αυτοδιδάκτων* siue recensum uirorum eruditionem aliquam sine uiua doctoris uoce propria industria consecutorum exhibuit GEOR. LUD. GOLDNER. Ingenio, uera uirtute ac industria munito, non deerunt adiumenta doctrinae. Si superari nequeant impedimenta, fatius est, aliud uitae genus eligi, quam improbo labore in literis parum proficere. In artibus quoque mechanicis, aliisque rebus utiliter tractandis solertia requiritur.

§. III.

Quo maiora ex literis optimis incrementa capit reipublicae salus: eo impensius iisdem prouideant populorum rectores, ipsique artibus ad rempublicam prudenter gubernandam pertinentibus instituantur.

1) Non respondemus iis, qui eruditionem rei communi perniciosam existimant, nec disceptamus, an, eiectis literis, respublica euertatur. Talia disputat fanatica turba et otiosa. In ciuitatibus bene moratis sine literis nec diuiniore sapientiae praecepta exponi, nec ius dici posse, obscurum est nemini. Sacrorum autem et iustitiae cura maximum salutis publicae praesidium. conf. BARBEYRAC *discours sur*

sur l'utilité des lettres et des sciences par rapport au bien de l'état. Recueil de toutes les pieces, qui ont été publiées à l'occasion du Discours de M. I. I. ROUSSEAU sur cette question proposée par l'academie de Dijon pour le prix de l'année 1750, si le retablissement des sciences et des arts a contribué à épurer les moeurs. 8. *Gotha 1753. cf. PETRI VAN SLYPE artes ac scientias uniuerse ac iurisprudentiam speciatim ad reipublicae alicuius splendorem esse necessarias.* 8. *Traiecti ad Rh. 1778.* 2) *Mundum exigua regi sapientia, inconsiderate dicunt, quamcumque interpretationem adiungant. vid. ADAM. RECHENBERG. diss. an mundus exigua sapientia gubernetur? Nonnullae quidem res publicae etiam nunc immanitate quadam, non prudentia, uigent; at generi nostro sunt dedecori; nam ciues suos ad belluarum sortem deprimunt, atque adeo nec lege, nec ratione, sed metu coercentur.* 3) *Literarum studia principi dissuadent assentatores, peruerso sane consilio ac detestabili, quo id agunt, ut domino uitiorum illecebris uel rebus nauci noxae quasi dedito quadrata rotundis impune misceant. Nullius disciplinae lineamenta princeps ignoret; at utiliores artes noscat penitus, ut non dignitate tantum, quam fortuna praestat, sed et sapientia, diuino isto regis insigni, inter reliquos eminere uideatur. Principe Musagete regnante, opus Musarum feruet, ac ciuitas politiolem faciem induit. Multi de paedagogia regia commentati sunt, quos recenset MORHOF. Polyhist. t. I, L. II. c. 12. §. 4. Tam arduum negotium regulis perpetuis subiicere, non cuiusuis est magistri. conf. IACOBI, Regis Angl. donum regium. BOECLERI historia schola principum. LOCK. de l'education des enfans et principalement des princes. Institution d'un Prince, ou traité des qualitez, des vertus et des devoirs d'un souverain. Leide 1739.* 4) *Si qui reges literati fortassis non ex uoto*

ciuitatem moderati sint, id non literis generatim, sed studiis rege non satis dignis uel reipublicae exitiosis tribuendum est. LUDEWIG. in comment. ad Aur. Bull. P. II. p. 1450 sq. late disceptat, quibus disciplinis opus sit principi Germaniae. BARTHOLDI philosophia principis paedantismo opposita. LOESCHER. bibliotheca purpurata.

§. IIII.

Numquam singulae reipublicae partes recte administrabuntur, nisi ingeniorum delectus habeatur.

1) Decantata querela, uiros rebus gerendis idoneos rarius prodire, perinde quasi natura nunc esset effoeta. Ingenia pulcra, singulari Dei dispensatione, non semper in splendidis palatiis reperiuntur, sed saepius sub sordido latent tugurio. Heroum filiae noxae. Explorentur igitur ingenia, et nulla natalium habita ratione, in lucem producantur. Ast tam molesta huic instituto laudabili obii-ciuntur impedimenta, ut conqueri, quam remedium malo certissimum afferre, malimus. 2) Parentes sibi liberorum studia dirigendi, eorumque uitae genus definiendi potestatem iure propitio uindicant; sed rarius salutis publicae, plerumque uel commodorum suorum uel uanae gloriae cura ipsos sollicitat. Nec puer aut iuuenis fragilis consilii fortunae suae arbiter esse potest. Si perconteris, cur tot homines forte sua non sint contenti: illum iam in utero studiis infausto omine destinatum fuisse, hunc crassioris indolis tironem, ab opifice magistro dimissum, aliorum auctoritate ad literas, tamquam in metallum, abiisse, multos denique semet ipsos misere decepisse, animaduertes. conf. LEYSER. medit. ad Pand. spec. XVII. n. 5. 3) Quare princeps ipse ingeniis deligendis constituat inuestigatorem et grauitate et fide et eruditione summa praeditum. Si nobilif-

nobilissimus quisque principis equis et canibus prospicit; quidni cordi habeat ciues egregios? Vt hominum characteres recte statuuntur, non solum mentis perspicaciam, sed et sedatos mores ac diligentiam respici oportet. Nemo nescit, ingenia acerrima, sed immansueta, et monitoribus aspera, ineptiis facile indulgere, atque adeo ciuitati plus nocere, quam prodesse. Nonnullorum genius auersatur literas, at mirifica dabunt artis alicuius mechanicae specimina. Sic multo plures ad studia, quam ad rem pictoriam, et musicam aptos deprehendimus. Assiduus usus uni rei deditus naturam saepe, sed non semper uincit.

IO. HUART. examen de ingenios para las sciencias in lingua germanicam translatum a LESSINGIO. 8. Zerbst. 1752.

GARVII Commentatio inserta T. VIII. der Neuen Bibl. der schönen Wiss. inscriptione praefixa: *Versuch über die Prüfung der Faehigkeiten.* MORHOF. t. I. L. II. c. I. et 2. VOGLER. diff. de delectu ingeniorum; BUDDEI diff. de cultura ingenii. HEINECCII diff. de iure principis circa ciuium studia. Quae Fridericus I. Rex Borussiae a. 1708 et Carolus VI. Imp. Rom. a. 1739 circa hanc rem legibus constituerunt, legi possunt in LUDEWIGII Opusc. miscell. T. II. p. 1049 et in der neuen Europ. Fama P. XLIX. p. 20 sq.

§. V.

Industria consiliis sanis, beneficiis ac praemiis adiuuetur.

1) Literis operam daturus prudentiores audiat. Etsi enim uarii libri isagogici consuli possint: iidem tamen diuersitati ingeniorum, locorum, temporum non satis commode respondent. 2) Non facile emergunt, quorum uirtutibus obstat res angusta domi. Honestis conatibus hodie subsidia numquam defutura uiderentur, si multorum men-

tes non essent laeuae. Modo beneficia in alios usus conuertuntur, modo indignis, modo locupletioribus subministrantur; hinc, ingeniis praestantissimis saepius cum paupertate luctantibus, inertissimos ad quoduis nequitiae genus allicit multitudo beneficiorum. 3) Exploratoribus igitur ingeniorum cura quoque subsidiorum commendetur, quibus literarum cultorum, quantumvis dignorum, angustias ita solari studebunt, ne desinant egere. Nam pauperum animi, rebus secundis, plerumque luxuriant, multisque egestate nihil salutaris. Deinde diuiniore doctrinae studiosis ita succurratur, ne reliquae disciplinae maxime necessariae negligi uideantur. AHASV. FRITSCH. tr. de stipendiis et stipendiatis scholaribus. HOFFMANN. REINHART. ZAVNSCHLIFFER. de iure stipendiorum. IO. SCHULZ. de obligatione studiosi stipendiarii. Vt familiis stipendia assignentur, haud iniquum est; dummodo Minerua familiae semper sit propitia. I. C. CLAPROTH. de stipendiis familiae.

§. VI.

Scholae atque gymnasia ita adornentur, ut uerae uirtutis ac doctrinae officinae dici possint.

1) Quae in *Obseruat. select. Hal.* t. I. obs. 10 a CHR. THOMASIO contra scholarum necessitatem et utilitatem disputantur, ieiuna putamus; refutauit eadem PHIL. BALTH. GERDES. in progr. singulari. Ineptus semper suasor fuit, qui, ubi perfecta consequi non possumus, ad barbariem redire, quam imperfecta tolerare, maluit. Tam laetos scholis fructus debemus, ut ne rusticus quidem hodie sine probro literarum rudimenta ignoret, quae olim multis uiris illustribus obscura fuere. Et enim per omnes pagos in scholis, quas inferioris etiam iurisdictionis praesidi instituire conuenit, religionis christianae et grammatices patriae

triae principia traduntur. conf. MORHOF. t.I, L.II, c.2. ADAM RECHENBERG de origine et usu scholarum contra Th. Hobbesii Leviathanis cap. XLVI. I. D. KOELER. diss. de ueterum recentiorumque Germanorum scholis solitis et solidis. 2) Boni praeceptoris partes laudabiliter sustinere, arduum est. Ab huius generis homine saepius commoda maiora, quam a uiris longa titulorum serie fulgentibus, exspectare potest res publica. Lautiora igitur paedagogis fidelibus decernantur stipendia; tantum absit, ut despiciantur, ut ornentur honoribus; nec uiliores homines tam graui muneri, quod pueros ad humanitatem informat, praeficiantur. Cum pauci in puluere scholastico uersari cupiant: princeps ex iis, quibus Musa fauet, seminarium in scholarum usum et incrementum colligat, ne magistrorum exquisitorum copia umquam desit. 3) Quisquis in erudienda iuuentute feliciter progredi contendit, is pietate ac uirtute haud fucata nihil prius habeat, nihil antiquius; praecepta sua non uerbis tantum explicet, sed et exemplo suo roboret; dum cultum urget, caueat ipse, ne sordidus et inurbanus uideatur. Vix dici potest, quantum intersit, praeceptorem se semper pium, probum, diligentem, grauem et sanctum exhibere, nec umquam satis inculcari potest iuuentuti, timorem domini initium esse sapientiae. Quae si negligantur, non altius repetenda est ratio, cur in multis scholis infelix lolium dominetur. 4) Methodum docendi exposuere quidem uiri integerrimi, nonnihil tamen magistri cuiusuis iudicio relinquendum erit. MORHOF. c. I. § 19 sqq. laudat in primis consilia scholastica IO. STURMII, quae L. II. c. 10 latius enarrat. Libellos huius argumenti uarios uarii collegerunt; nimirum HENR. STROEBAND, THOM. CRENIUS, ALBERT. MOLLNAR, ut Basileensem, Belgicasque duas collectiones transeam. EDMUNDI

RICHERII obstetrix animorum multis olim placuit. Inter recentiores iure suo commendatur CAROL. ROLLIN *de la maniere d'enseigner et d'etudier les belles lettres par rapport à l'esprit et au coeur.* Accedunt CLERC *pensées sur la nécessité et sur la maniere d'etudier pour les personnes, qui ne font pas profession des lettres,* in t. II Parrhas. IO. MATTH. GESNERI *institutiones rei scholasticae,* GOTHOFR. VOCKERODT. *consultationes de litterarum studiis.* GEORG. VENZCKY *Unterricht für Schüler zur wahren Weisheit.* Agenda scholastica oder Vorschläge guter Schul-Anstalten. IO. THEOPH. BIDERMANNI *acta scholastica.* VIII Voll. Eiusdem *noua acta scholast.* II Voll. *Altes und Neues von Schul-sachen.* VIII Voll. *Selecta Scholastica.* II Voll. Plures indicat WALCH, *im Entwurf der allgemeinen Gelehrsamkeit* L. I c. 4. et Catal. Bunav. T. I P. II, Lib. V c. 1 sqq. STRUVII *praefat. ad Guarini libellum de ordine docendi et discendi.* SCHMEIZEL, *im rechtschaff. Lehr- und Hofmeister* c. 1. *Magazin für das Schul- und Erziehungsvesen überhaupt.* 8. Nördl. VI. B. 1767. cui nunc accessit *Allgem. Bibl. für das Schul- und Erziehungsvesen in Teutschland.* 8. ibid. 1773 sqq. VI. B. *Archiv für die ausübende Erziehungskunst.* 8. Giessen. 1777 sq. T. V. quod curae HEYLERI debemus. AUG. CHR. BORHOECK *Paedagog. Museum.* 8. Leipz. 1778 sq. III Stück. Via, ad solidam rerum cognitionem ducens, eo melior est, quo faciliior. Asperrima uero ista, quae discipulorum memoriam semper affligit. Male dictum illud: tantum scimus, quantum memoria tenemus, in rem suam uertunt praeceptores nonnulli, qui praeclare partes suas sibi explere uidentur, cum pensa definiunt. Multa sunt omnino memoriae mandanda, sed ita, ut huic rei si non plus, certe non minus operae impendat magister, quam discipulus. Utiliter autem haec opera impenditur,

ditur, si methodum erotematicam adhibeamus, quam excitandae menti acuendaeque aptissimam arbitramur. §) Ludi literarii vulgaris moderator sanctioris disciplinae ac grammaticis sermonis patrii elementis iuventutem imbuat; doceat calligraphiam, artem epistolas scribendi, arithmeticam; addo, si fieri possit, musicam. Nec decori praecepta parui pendat. Decorum innuo, plebe dignum. Inter agricolas etiam alii sunt decori, alii indecori. Si catechesis iuris, ex statutis patriis praecipue composita, iam scholis inferioribus discenda proponeretur; uaria paroramata non admitterent cines, litesque multas uitarent. Periculum huius rei nostris temporibus fecerunt plures. HEUMANNUS noster ipse Catechismum Iuris edidit, non sine omni plausu acceptum, eiusque exemplum nuper secutus est LOBETHAN. cf. (FRID. BEHMERI) *Otia in otio minime otiosi*. P. II n. 3. (HOMMELII) *Einfaele und Begebenb.* n. 75. Desideratur imprimis iuris criminalis enchiridion ad captum populi accommodatum. F. C. C. LINK *Kleine iurist. Schriften zum gemeinen Gebrauch*. 8. *Erster Versuch*. 1778. Grauius sententiam suam de hisce libellis dixit HOMMEL in *Litterat. iur.* p. 76. ed. nouiss.

§. VII.

Diuerſa ciuium studia diuerſas ſibi depoſcunt ſcholas, earumque claſſes uarias.

1) Germania ſcholas gradatim inſtituit, triuiales, gymnaſia, academias; nec tamen abundat ſcholis bene conſtitutis. Quid in quauis ſchola tradendum ſit, nec praeceptorum, nec parentum, ſed publica auctoritate ſtatuatur. Si in ſcholis inferioris generis literas humaniores h. e. linguae patriae, latinae, graecae rudimenta, ſtili, rhetorices,

rices, dialectices, poetices praecepta, mathematicas disciplinas, historiam uniuersalem accuratius discamus, quid desiderabimus amplius? Omnes eiusdem classis discipuli easdem quoque leges seruent. Nec audiendi sunt iuuenes quidam rudes et stulti, eorumue parentes imperiti, qui nonnullas exercitationes sibi minus necessarias ducunt. Nolint uereri, ne quid nimis; habebunt semper, quod in academiis expoliant; quamquam hodie ista, teste C. A. HEUMANNO in uia ad histor. literar. c. IV. §. 56, ita tractantur in gymnasiis, ut academici professores graecae et latinae linguae, itemque poeseos ac rhetorices, fere *κατὰ μέτρον* esse cogantur. 2) Gymnasia nonnulla, quae academica dicunt, studiis propaedeuticis non terminantur, sed et in primarias excurrunt artes. Vt initia u. c. iurisprudentiae *praegustanda* exhibeantur adolescentibus, eorum commodis conuenire uidetur; sed prouideamus, ne hac ratione semidoctorum agmina nimis augeantur. Multi enim, artibus liberalibus leuiter tincti, illotis manibus *εργον* moliuntur, nihilque sibi in academiis, nisi ut praelibata repetant, agendum esse credunt. 3) Sicut legum doctrinae habitus atque usus uarius est: ita iuris cultorum multiplex institutio. Alia nimirum curat legislator, alia consiliarius, alia iudex, alia caussarum patronus: at horum nullus partes suas sine scientia solida tueri potest. Multorum, quos secretarios, actuarios, praeficos, notarios, scribas etc. appellant, ars plerumque usu tyranno ac re formularia nititur, quam, ut accipere, ita suis tradunt amanuensibus, magistro saepius peioribus. (§. CCCLXII.) Si huiusmodi homines uera artis suae fundamenta numquam cognouerunt, quid mirum, si per errorem labantur quotidie, ciuibusque suis, nequitia praesertim accedente, mille damna inferant. Quum hodie non postuletur, ut
omnes

De eruditione comparanda. II

omnes adeant academias, etsi a permultis postulari posset: eo tamen adigi deberent rei forensis studiosi, ut in uribus saltem praestantioribus iurisconsulto alicui satis exercitato assiduam darent operam. BAUDIS. de scholis iuridicis Romanor. De schola Iuris Romana, Constantinopolitana et Berytensi vid. I. P. DE LUDEWIG in Vita Iustiniani Cp. VIII. §. LIV. n. 285. SCHWENDENDOERFFER. de urbe Roma, communi et praecipua legum schola. NIC. REUSNERI oratio de academiis et scholis praesertim iurisperitorum. IO. FRID. FREIESLEBEN. meditatio de iurisprudencia scholastica seu praeparando iuris studio in scholis. K. G. SCHWARZ *Erinnerungen an die, vvelche sich der Rechtsgelehrs. auf eine gründliche Art vvidmen vvollen.* 8. Lüneb. 1778. Libellus pluribus nominibus commendandus.

§. VIII.

Quum academiae omnis doctrinae emporia censeantur: in promptu habeant, quidquid hominem redere potest meliorem, doctiorem, politio-rem.

1) An et quomodo ab academiis differant scholae, disquirunt *Obseruat. Sel. Hal.* t. I. obs. 2. Veram eruditionem etiam extra academiam acquiri posse, non diffiteor; interdum tamen lex sedes Heliconias aliquamdiu coli iubet, iudiciumque benignius, licet fallax aliquando, pro academicis fertur, immo ii prope soli, qui auram academicam hausere, hodie eruditorum ordini adnumerantur. De academiis commentati sunt LANSIUS et LIMNAEUS. CONRING. antiquitates academicas exposuit. C. A. HEUMANN. ad quaestionem: *zu vvelcher Zeit und vvarum man die Vniversitaeten Akademien titulirt habe?* respondet in der neuen *Biblioth.* P. XLV. p. 463 sq. C. I. WIDEBURG de origine iuris

iuris praelaturae academiis Germanicis competentis. Politica tradit STOCKHAUSEN. de iure et cura principis circa academias. HENR. BOCER. de dignitate et utilitate academi-
arum. add. CASP. THURMANNI bibliotheca academica. AUGUST. BALTHASAR. rituale academicum. BAUER. de fanaticis academi-
arum hostibus. 2) Quando studiorum uniuer-
sitas florere dicatur, forsan non una omnium sententia
erit. Vulgo eam academiam beatam praedicant, quae
aliquot millia studiosorum complectitur. Iuuenum uero
multitudinem congregat locus opportunus, annonae uili-
tas, doctorum copia intra tempora statuta, eaque perbre-
uia, systemata sua explicantium, paullo laxior morum di-
sciplina, edictum principis *bannarium*. Sed prudentiores
probe discernunt fucum a uera reipublicae literariae feli-
citate. Barbaris moribus nihil indulgendum, ne academi-
ca tempora lubricae iuuentuti aeterno sint exitio. In hu-
manitatis studiorum cultura praecipuum academiae orna-
mentum positum existimetur; sed quam paucos ex ingen-
ti quodam exercitu studiosorum huius rei cura attingit!
quam illiberaliter, quam crassa Minerva tractantur omnia.
Magister currit, currunt discipuli, ad exitum praecipites
feruntur. Si farraginem chartarum notulas quasdam do-
ctoris festinanter calamo exceptas continentium tollas, to-
ta perit sapientia, mens manet, quae fuerat antea, tabula
rasa. Sed quid iuuat naeuos arguere? praestat audire
consilia prudentum. CHRISTOPH. HEGENDORFFINI orat. de
rationibus restaurandi collapsas academias. POLYC. LEYSER.
de flore academi-
arum promouendo. AUG. LEYSER. de er-
rore Germanorum exteras academias patriis praeferenti-
um, inserta *den Hall. Beytr. zur jur. gel. Hist.* T. I. MEV-
ECHENS *Bedencken von der Verbesserung der Vniuersitaeten
und Schulen. Raisonnement über die protestantischen Vni-
versi-*

versitaeten in Teutschland. 8. T. I—IV. auctore I. D. MICHAELIS. 1768—1776. *Veber die Protestantischen Univer-*
sitaeten in Deutschland neues Raisonnement von einigen Pa-
trioten. 8. Strasbg. 1769. *Ein anderer mit kleinen Akade-*
mien sympathisirender Raisonneur. 8. Fr. et Leipz. 1772.

§. VIIII.

In Germania academiae, insignibus priuilegiis ornatae, procerum auctoritate ac beneficio, Caesarisque auspiciis condi solent.

Academiarum ortus et fata prospera a liberalitate principis pendent, nec tam eximiae immunitates ab alio, quam a superiore terrae domino concedi possunt. Honores, quos hae ciuitates literatae industriae impertiunt, e nobilitatis fonte h. e. ex Caesaris maiestate manant; quamobrem academiae maximum decus suum Imperatoris priuilegiis debent. ZIEGLER. de iure maiest. L. I. c. 23. IAC. FRID. MOLLER. et CHR. ROEHRENSEE diss. de iure maiest. in academias et circa rem literariam. RINK. diss. Imperatores primi, perpetui ac soli academiarum in Germania auctores. CASP. HENR. HORN. progr. de iure uicariorum academias erigendi et in iisdem dignitates conferendi. FRID. WILH. PESTEL comm. ad tabulas immunitatum acad. quas a Frid. V. elect. Palat. Ernestus 1619. obtinuit. Rintel. 1751. TREUER. diss. de officiis academiarum Germaniae in Caesarem et imperium. Ordines imperii nulla lex ad studiorum uniuersitates condendas adigit, sed iam conditas seruare, scholasque inferiores potissimum cordi habere, honi principis est. TREUER. diss. S. R. I. electores nulla lege Imperatoris adstringi ad academiam condendam. Hodie plura quidem discimus, sed olim plus discebant, ac
multo

multo maiora commoda a gymnasiis expectanda erant, quam hodie ab academiis nonnullis, nescio ex quibus rationibus politicis, conflatis. Forſan literarum ſaluti rectius conſuleretur, ſi, ſuo gymnasiis reſtituto honore, nonnullae diſſoluerentur academiae. CONR. THEOD. LINCKER, orat. II. de uſu et abuſu academiar.

§. X.

Iuriſdictio academica ex omni parte definiatur, neque ulla ratione turbetur.

Quum limites iuriſdictionis academicae ſint diuerſi, ad normam aliquam perpetuam confugere non licet, quamquam ſemper priuilegio huiusmodi iuriſdictio nitatur. Quanta mala ex litibus uel cum magiſtratu oppidano uel cum aliis tribunalibus ſuſcipiendis in academias redundent, quam uellem ignorare! Nonnulli coetus literati inter ordines prouinciales locum occupant, alii iure gladii muniti ſunt, atque in fundis ſuis ius dicunt, multi adſtrictiore poteſtate utuntur. Illuſtrant haec COTHMANNI conſultat. academicae. CASP. ACHAT. BECK. progr. de exemptione academiarum a iuriſdictione curiarum prouincial. CARLIER. de iure academico. GIESENIUS de iure, regimine atque fatiſ academiar. LUDEWIG gelehrte Anzeig. P. III p. 320. SMALCALDER. diſſ. II de iuriſdictione academiarum priuilegiaria in cauſſis ciuilibus et in cauſſis criminalibus. Ipſius auctoris noſtri egregia commentatio, ſub titulo: *Rechtsgegründete Vorſtellung der privilegirten academischen, beſonders aber bey der Nürnberg. Uniuerſitaet zu Altdorff hergebrachten iuriſdiction in cauſſis criminalibus.* f. Altdorf. 1753. De officio ac dignitate Reſtoris academici vid. THOM. BARTHOLINI, IO. CASELII, IO. WOLFG. a RECHENBERG, AUG. BALTHASAR. orationes, et
DAV.

DAV. WENDELERI diff. De origine, dignitate et officio Cancellariorum academigorum oratio HENR. MEIBOMII in WENCKERI collect. archiu. exstat. C. A. HEUMANNI hist. gladii academici. Gott. 1734. inserta eiusd. Primitiis Goetting. CHRYSANDRI diff. de bursis academ. gladiatis. 1751.

§. XI.

In Professorum collegia princeps cooptet uiros probos, eosque honestis inuitet conditionibus.

1) Quisquis hoc faxum uoluere auet, is perquirat, quid ualeant humeri, antequam hoc uitae genus ualde difficile obeat. Multi, qui aliam spartam praeclare ornassent, huic oneri succumbunt inglorii. In his solidior desideratur eruditio et elegantior, in illis assiduitas; aliis deest donum didacticum, nonnullos premit inopia, quidam moribus praediti sunt durioribus. Ad alia munia obtinenda ualeant maiorum merita, ualeat amicorum et fautorum commendatio, ualeat denique pecunia; sed haec omnia nihil momenti habent ad ueram doctoris laudem, quae, multo sudore parata, iustis, licet haud petitis, praemiis numquam destituitur. conf. l. un. C. de professor. qui in urbe Constantinop. IO. GOTFR. KRAUS. progr. de dotibus atque uirtutibus boni professoris. 2) Parcas manus ac tenaces auersabitur, quem, quanti hodie eruditionis constet apparatus, non fugit. Itaque nolint committere Maecenates, ut industria rei familiaris tenuitate oppressa languescat; nolint literarum luminibus obscuram nubem obducere; nolint immunitates moribus antiquis ac legibus confirmatas imminuere; quamquam postulandum non est, ut schola in faginam mutetur; magistros enim, rebus in obesis, uentri saepius obedire comperimus. PETR. REBUFF. de priuilegiis scholarium. ZAUNSCHLIFFER. de professorum priuilegiis.

MEINERS

MEINERS *Schuzschrift für den Stand und die Lebensart der Professoren, in s. verm. Schrift. III. Tb. III. Abb.*

§. XII.

Vt antecessoris munus semper habitum fuit arduum: ita hodie, in Germania praesertim, eodem nihil laboriosius, nihil molestius, nihil, in quo rarius ex omni parte placeas.

C. F. WALCHII *ICtus antecessor. 8. Ien. 1752.* Nimium ne crede colori; quam multos, cum et sibimet ipsis et aliis deesse se animaduenterent, consilii poenituit. Doctores academicos artibus liberalibus ad humanitatem informatos esse necesse est; sed ICTi quidam, aliis rebus gerendis praefecti, haud vulgarem laudem, etiamsi ab elegantiore doctrina commendari non possent, adepti sunt. Iurisprudentiae campus hodie mirum in modum dilatatur; nullam illius partem praeterire potest antecessor. Etenim totam legum scientiam licet non unus doceat: tamen totam nosse debet de iure responsurus. Sed satius est haec ex aliis discere. conf. HUG. DONELL. *orat. de recta iuris docendi ratione, deque antecessorum delectu, EVERH. OTTO de arduo antecessoris munere. REIZ. de requisitis in iuris doctore seu antecessore uirtutibus. ENGELBRECHT. de eo, quod interest imperantis, ut in academiis collegia ICTorum floreant, in praefat. Consultat. Collegii ICTorum Academ. Gryph. MOSERS Gedanken, vwie Vniuersitaeten besonders in der Iuristischen Facultaet sovvohl in einen guten Ruff und Aufnahme zu bringen, und darinnen zu erhalten, als auch recht nützlich und brauchbar zu machen seyn möchten. HEINECC. progr. de iurisconsultis semidoctis, causisque, cur tam pauci hodie ad ueram iurisprudentiae laudem perueniant. THOMAS, von den Mängeln der heutigen Aca-*
demien,

demien, absonderlich aber in der Jurisprudenz; in den kleinen Schrifften p. 195. VLRICI HUBERI *dialogus de ratione iuris docendi et discendi* in BUDERI *collect.* pag. 35. LUDWIGS *gelehrte Anzeigen* P. I p. 109.

§. XIII.

Iuuentus nullam cum in uirtutis, tum in literarum studiis feliciter progrediendi opportunitatem praetermittat, temporisque iacturam irreparabilem esse cogitet.

1) Academiae culpaе multiplicis insimulantur, sed ab iis maxime, quos academias umquam adiisse pudeat. Natura prudentiam non semper annis metitur; in eo igitur, qui academiam est aditurus, non id est spectandum, cuius sit aetatis, sed quantum in studiis iam effecerit. (QUINTIL. II, 2, 7.) Aetati tamen tenerae in academiis uaria pericula insidiasque parari nouimus; proinde pueri caute admittendi. Prouectior aetas uerum et falsum rectius internoscit; sed de memoria, custode perfida, conqueritur. KORT. HOLT. *diff. de studio senili.* MOLLER. *de orpaxdria.* Quamdiu in artium studiis, praesertim in iurisprudencia, elaborandum sit, rite definiri non potest, tempora tamen magis proferri, quam arctari debent. PETR. MULLER. *diff. de quinquennio studii iuris.* STEPH. CHRIST. HARPPRECHT. *progr. an ille, qui supremos in iure honores ambit, integro aliquo quinquennio extra patriam suam in academia una uel altera studiis incubuisse debeat, an uero Icti homini alias erudito in patria literis suis imbuto, quinquennio Iustiniano nullibi exacto, doctoratum iure conferre queant?*

2) Opera omnis in artibus reipublicae utilibus collocetur; ast de utilitate nec doctores iudicent, nec discipuli; sed principis est, quid expediat statuere. Magistri saepe

pius uanitati, aliisque uitiis dediti; unde monstra ciuitati literariae ualde pernicioſa nata ſunt charlataneriae, paedantismi, machiauellismi etc. quorum primum exagitat MENCKE et STADELIUS, alterum HUBER. et HÜBNER. tertium LILIENTHAL. cf. NETTELBLADT in Init. hiſt. iur. litt. § 183. add. HIRNHAIM. tr. de typho generis humani ſiue de peruerſo ſcientiarum ſtudio, cuius epitomen exhibent *Obſeru. Hal.* t. VII n. 8. HENR. CORN. AGRIPPA de incertitud. et uanitate ſcientiarum. FR. BACO de VERULAM. de augment. ſcient. L. I. POIRET de triplici eruditione ſolida, ſuperficiaria et falſa. VOCKERODT de uera et falſa eruditione. IO. GOTHOFR. BÜCHNER. ſchediaſma de uitiorum inter eruditos occurrentium ſcriptor. AUG. LEYSER. oratio de uitiis et erroribus doctorum academic. Adoleſcentium turba leuior ita in literarum ſtudia incumbendum eſſe exiſtimat, ne quid mollitiae, ne quid oblectamenti, ne quid aleae dematur. Primoribus labris guſtant ea, quibus imbui oportebat; in nugis, quas neſcire fatius fuerit, uitam terunt omnem. Si qui ad ſolidam eruditionem contendant (ſed perpauci contendunt) eos uel animi conſtantia deficit uel peruerſo ordine negotia ſua tractant. VALENT. HENR. VOGLER. diſſ. II de ſtudiorum hodiernis corruptelis, earumque cauſis. CONRING. oratio de iis, quae in ſtudioſo quouis reperiantur, qui in academia uelit ſtudiorum fructum capere. FRITSCH. ſcholaris peccans. DAN. PÈUCER. progr. de dotibus iuris cultoris ex mente Petri Baldi. HEIDEN. or. de officio ſtudioſi iuris. HEINE. de idea boni ſtudioſi iuriſprudentiae. De impedimentis eruditionis commentationes uarias ſuppeditat Catal. bibl. BUNAU. t. I p. 449.

3) Multis ueſana libertatis opinione captis academia ingens detrimentum attulit; alii, ſi acroaſes non plane negligunt, ſibi omne tuliffe punctum uidentur; pauci expendunt, fortu-

fortunam cuiusque prosperam uel aduersam saepissime ab academicae uitae rationibus pendere. Moderatoris reipublicae officium est, scholas et academias interdum uisitare, earumque oeconomiam seuerius excutere. Varia studiosis parata sunt priuilegia, sed faceffant indigni. WERLHOF. SLEVOGT. FUNCC. de libertate academica. CONRADT or. de studioforum in academiis dignitate. RICHTER. de statu, iure et priuilegiis literatorum. BECHMANN, alique de priuilegiis studioforum. CHR. SCHOETTGENS *Historie des ebedem auf Vniuersitaeten gebräuchlich geuvesenen Pennal-Wesens.*

§. XIII.

Quum academiae uirtutem industriamque honoribus ornandi facultatem habeant: prouidebunt, ne dignitates istae in contentionem adducantur.

Etenim ex eodem fonte, unde et nobilitas, manant honores academici (§ VIII). In Germania non nisi Imperatoris auspiciis illi dignissimis quibusque, doctrinae specimenibus exhibitis, deferuntur. Quare principibus interdum et excelsis uiris huiuscemodi ornamentis condecorari placuit, quibus uariae immunitates atque emolumenta assignari sueuerunt. FRANC. ALB. AEPINI diff. de moralitate graduum academicor. ex iur. nat. principiis contra fanaticos praesertim asserta. ITTER. de honoribus et gradibus academicis. WALTHER. de statu, iuribus et priuilegiis doctorum omnium facultatum. PETR. MULLERI diff. de gradu doctoris. KEMMERICH. progr. an et quousque doctores iuris immunitate gaudeant a muneribus ciuilibus, illis praesertim, quae operis et seruitiis praestandis absoluuntur? GRUNING. oratio: ntrum gradus ac titulus doctoris hominem nobilem dedeceat, nec ne?

KIRCHNERI oratio de ducibus, principibus, comitibus, et equitibus nobilibus Germanis, publice magistris, licentiatis et doctoribus promotis. GEBAUER. progr. de extantioribus exemplis principum, comitum, baronum et nobilium, qui gradu I. V. doctoris se condecorari non dedignati sunt, in eiusd. Exerc. acad. Vol. II. n. 34. GUIL. LEYSER. progr. quo animaduersionibus illustratur decantatissima Friderici III constitutio de a. 1441, art. V de doctoribus iuris ab omnibus muneribus publicis penitus arcendis. I. M. SILBERRAD Vindiciae hist. iurid. iuris Rom. et Ictorum in Germania contra reformat. de a. 1441. Friderico III Imp. adscribi solitam. Arg. 1748. I. F. EISENHARTI Orat. de Friderico III ab odio in Ictos uindicato, in eius Opusc. iur. n. 22. MENCKEN. progr. de origine tituli I. V. D. HERTEL. progr. de utriusque iuris publ. doctoribus. *Observat. Hallens.* T. VI. obs. 7 de ritu poetas laureatos creandi. SCHULZ. de poetis rituque eos coronandi. TH. SAGITTAR. orat. de priuilegiis magistrorum. IAC. THOMAS. progr. de uetusto ritu creandi baccalaureos. Cauendum, ne imperiti haec furripiant decora, horumque praesidio grauius noceant, quod cum doctoribus a comitibus Palatinis creatis interdum obiiciatur, bullis istis siue diplomatibus minus pretii decernitur. HOERNIGK. et SIMON. de doctoribus bullatis MARBACH. de doctore iuris bullato. IAC. BORN. progr. an facultas iuridica, quae doctorem rudem et imperitum creauit, a clientibus, quorum causas per imperitiam et inscitiam perdidit, si alio remedio illis succurri nequeat, actione pulsari queat?

§. XV.

Ab academiis, quas uulgo uniuerfitates studiorum appellant, aliae societates literariae differunt, etsi

etsi nonnullae academiarum titulum prae se ferunt; quae si sibi finem bonis artibus salutarem statuunt, principis uel magistratus auctoritate merito fulciuntur.

IO. CHPH. KOECHER. diff. de uera academiae notione in Parerg. Goetting. t. I, L. I p. 194. Non adstipulamur THOMASIO in Cautel. cap. IX § 29, societates eruditorum scientiarum incremento obesse, existimanti; quamquam negari nequit, sodalitates quasdam temere iunctas mox tenebris sepultas fuisse. Italia praesertim huius generis collegiis semper abundauit, sed nonnulla ad rei literariae commoda parum contulerunt. conf. MORHOF. Lib. I cap. 13 et 14 de collegiis secretis et aliis eruditorum societatibus. STRUV. introd. ad notitiam rei literariae cap. 10. GOTHOF. VOCKERODT. commentat. de eruditor. societatibus et uaria re literaria. IO. IARK. specim. historiae academiar. erudit. Ital. GIMMA historia literaria Italiae. VOLCKMANN'S *Nachr. von Italien*. At hodie cum Caesaris, tum aliorum regum ac principum Europae auspiciis praeclare uigent societates ad linguas, antiquitates, eloquentiam, studia physica et mathematica excolenda institutae. Fundus opimus, director prudens, potens defensor, industria concors et liberalis, non mensibus aut nundinis obnoxia, societati gloriam stabilem conciliabit.

§. XVI.

Multi uiri sapientes merces suas in cathedra nequeunt exponere; eorum tamen conuersatio discendi cupidis erit utilissima.

Quo plenius, quo accuratius isti de theoria statuere possunt, eo maioris ponderis illorum erunt sententiae ac consilia; sed rarius conuersatio fructus praestat exoptatos. Viros enim nominis fama clarissimos plerumque *εὐ παροδοῦ*

adire solemus, neque arduis negotiis distracti multum otii aliis tribuere possunt, nec omnibus sapientiae thesauros aperire expedit. Quam ob rem multae peregrinationes frustra instituuntur, si praesertim iuvenes nec doctrina, nec prudentia praediti istas obeunt. TREUER de licentia peregrinandi legibus circumscribenda. Lips. 1720. Regulae conuersationis eruditae a MORHOF. P. I, L. I c. 15 suppeditatae caute adhiberi debent, quia nonnullae uix doctore scholastico, multo minus uiro polito dignae sunt. In *Observat. Selectis Hallens.* T. VII obseru. 4 de conuersationibus literariis historice disquiritur. conf. RUDIGER. instit. erud. p. 772. MÜLLERS *Anmerkungen über Grac. Orac. Max.* 77 p. 608. *Max.* 147 p. 278. THOMAS. *Entvv. der polit. Klugheit.* c. 5, 6. ROHR *Klugheit zu leben* c. 21, 22. Plures infra sistent cap. de decoro et politica. Scriptores artis peregrinandi appellat STRUV. in bibl. philosoph. tom. II cap. 2, § 32, ex quibus notetur IACOB. de peregrinat. erudit. ortu, progressu et fine. SCHOWART thesaurus peregrinantium. MATTH. BERNEGGER. de peregrinatione studiosorum. IO. CASP. LOESCHER. diss. de peregrinat. literar. GE. NIC. KRIEGK. de peregrinat. Romanor. academic. I. G. BERGER progr. de Icto peregrinatore, insertum eiusd. Stromateo academico. cf. *Hallische Beytr. zur Gel. Hist.* T. I p. 668 sq. Plures scriptores indicat NETTELBLADT in Init. hist. litt. iur. § 21. BAUDELOT DE DAIKVAL *Traité de l'utilité des Voyages.* 12. II T. I. D. KOELERS *Anuweisung für reisende Gelehrte.* 8. Frf. 1762. mendis, quae partim ab eo qui haec calamo excepit, partim a typographo proficiscuntur, scatet. I. P. WILLEBRAND *historische Berichte und practische Anmerkungen auf Reisen in Deutschland und andern Laendern.* 8. Leipz. 1769. Antequam uir doctus adeatur, illius characterem ex aliis scisciteris, tum sermonem

monem ita flectas, ut ea, quae tua scire maxime interest, pernoscas. CONRING de prudentia peregrinandi. SCHLOETZERS *Entwurf zu einem Reifecollegio.* 8. Goett. 1778. Commercia literaria saepius utiliora videntur. RECHENBERG. de epistolar. clar. uiror. et illustr. usu.

§. XVII.

An scholae priuatae publicis praeferendae sint, adhuc sub iudice lis est. Scholae publicae naeuos suos celare nequeunt; sed unde paedagogus ad omnia aptus paratusque?

QUINCTILIANUS in Inst. orat. Lib. I c. 3. I. M. HEROLDT *Vorzüge der oeffentl. Schulen vor dem Privat-Unterricht.* 1768. 8. *Magazin für Schulen.* T. I p. 279. Digna est, quae legatur, idea boni magistri a PLINIO lib. III epist. 3. tradita. Praeceptores suffragiis publicis longoque rerum usu approbatos non cedere magistris istis domesticis ac mercenariis, quos dura quaedam necessitas in hoc uitae genus, tamquam in pistrinum coniecit, quis mirabitur? Qui ruri degunt, pueros suos tenellos domi suae aliquamdiu erudiendos curare solent; sed adultos in gymnasiorum uel academiarum disciplinam tradere nemo dubitet, cum ne principes quidem iuuentutis olim academias praeterierint; sed hodie saepissime spes omnis (fallax sane) in moderatore morum et studiorum (*Hofmeister*) reponitur, quem ipsum plerumque doctriua cultuque indigere constat. Hic docet unus omnia; schola lectiones sapienter distribuit pluribus; hic multa peruerse tradit et ad beneuolentiam captandam; schola solide ac sine partium studio; hic discipulos exemplis excitare nequit, quibus abundat schola. Quorum, quibus artibus moderatorem instructum esse oporteat, scire interest: ii euoluant MART.

SCHMEIZELII *rechtschaffenen Lehr- und Hofmeister*, cuius c. I scriptores huius argumenti recenset. A. F. BÜSCHINGS *Vn-terricht für Informatoren und Hofmeister*. Hamb. 1773. 8. KEMMERICH'S *neueroeffnete Acad. der Wissenschaften* L. I c. 6. IO. IAC. RAMBACH'S *vvohluntervviesener Informator*.

§. XVIII.

Quum alterum eruditionis adiumentum ex libris quaeratur; huius quoque rei, multis corruptelis implicatae, curam princeps suscipiat.

1) Qui libros omnes damnant, illis *υγιαίνειν*. Bonus liber optima conuersatio. Nullus amicus certior, constan-
tior, integrior, officiosior, placabilior libro egregio: sed
tam incredibili librorum multitudine hodie orbis literatus
obruitur, ut vires unius hominis istis cognoscendis, nedum
legendis, impares sint, quamuis maxima eorum parte tuto
carere possimus. cf. GATTERERI *Histor. Journal*. I. Th.
p. 266 sqq. et EYRINGH *Literarischer Almanach der Teutschen*.
1775 sqq. Profusa diligentia, saepius auctoris laudem im-
minuit. SALDEN. de libris varioque eorum usu et abusu.
PAGANIN. GAUDENTII obstetrix literaria siue de comparan-
dis et euulgandis libris. CHRIST. LIBERII *βιβλιοφιλία* seu
de scribendis, legendis et aestimandis libris. Vltrai. 1681. 12.
IO. CHPH. KRUSIKE uindemiar. literar. spec. I. quo de re
libraria uniuerse agitur; spec. II. exhibet indicem scripto-
rum, qui de libris, illorumque scriptione, lectione, cen-
sione, abusu, fatis atque poenis etc. commentati sunt.
Obs. Hal. t. II n. 1. de intempestiuo libros conscribendi
pruritu. 2) Publica auctoritate euellantur isti stimuli,
qui tot homines ad dulce auctoris nomen captandum dies
noctesque incitant. Quisque hodie scribendi licentiam sibi
sumit, quia facile quemquam inuenit, chartulas suas ty-
porum

porum ope cum omnibus communicaturum. Neuter enim lege prohibetur; prohibeantur igitur. At reipublicae interesse ais, disciplinas omnes semper noua luce collustrari; libertatem scribendi praecipuum literatorum praesidium esse ac ornamentum. Libertatem sentiendi puto, non scribendi. Et quotusquisque noua lumina spargit? Nonne permultos deprehendis uetustorum inuentorum ignaros, plagiarios, confarcinatores ineptos? Nonne singulae nundinae noua pariunt systemata logices, metaphysices, etc. quae nemo desiderauit, nemo expectauit. Regeris: uix ullum librum prodire, qui nihil noui ferat; noua forsan ac faciliore uel iucundiore res tradi methodo. Sed, pace tua, literarum rationibus non conducit, si in horas quasi scientiae nouam, at non meliorem, faciem induant, nouoque sermone tironum animos turbent. Si quid noui tibi ilia rumpat, id breuiore libello aut in diariis eruditorum docere poteris. Ob ingeniorum diuersitatem diuersa ratione idem argumentum tractandum esse, existimat CLERICUS in praefat. biblioth. uniuersal. sed ideo non cuius erroni uim literis inferre fas erit. Occinis antiquum: nullus liber tam malus, quin ex aliqua parte profit; delectabit forte. Non ignoro haec effugia, quibus uiro docto nihil indignius, quibus ad literarum honorem contaminandum, ad uerae eruditionis gustum corrumpendum nihil accommodatius. Viliora huiusmodi opera aliquando inhonesto quidem funere efferuntur, aut, si mitius agamus, meliorum tegumenta fiunt; interdum tamen, censore corrupto, latius uagantur, laudantur ab imperitis, doctiores etiam eadem inspicere coguntur, ut fatuorum hominum notam uitent, mox auctor eximius iterum typis exscribendus est. Quae gloria! quid magis ad libri commendationem pertinet, quam si in fronte legamus: editio tertia, quarta

auctior, emendatior. Sed quid consilii? scribendum est omnino. Nam principes ipsi saepius specimina doctrinae publica postulant, postulant ab adolescentibus iudicii nondum limati. Nullus rerum aequus arbiter diffitebitur, vitium istud saeculi nostri, quo procerum indulgentia, immo culpa, permulti inficiuntur, nisi funditus exterminetur, non posse pristinam optimarum artium restitui dignitatem. Exuamus peruersam eorum sententiam, qui sapientiam librorum mole metiuntur. Socrates unus omnium sapientissimus nihil literis mandauit; multis aliis rationibus ingeniorum uis, studium ac prudentia in rebus agendis adhibenda declaratur aut certe potest explorari. Quodsi uero documentum literarium requiratur; uiros artis suae bene peritos consulas, quid faciendum sit, deinde fat esto, specimina isthaec suavoribus suis approbari, sed maiorem cultum exigit lux publica.

§. XVIII.

Censuram librorum reipublicae moderator uiris probis, prudentibus, multaque eruditione claris committat.

1) Censoris librorum partes grauiores sunt, quam uulgo putantur. Scriptorum iam editorum censura fere inutilis, quia uel in uetitum acrius nitimur, uel iis, qui in annalibus literariis libros percensent, nulla est auctoritas publica, nulla concordia. Itaque seuerius excutiantur uolumina, antequam diuulgentur. Quid legibus ac moribus Imperii R. G. cautum sit, uberius docet MOSER. in praecognit. iur. publ. c. 3. Idem in der *Abb. von der Reichsverfassungsmaessigen Freyheit in teutschen Staatsfachen schreiben zu doerfen*. Gott. 1772. Si qua religioni, institutis publicis, bonisque moribus aduersentur; ea maxime redar-

redargui solent; quam quidem censuram laxiorem esse existimamus, sed ne huius quidem semper ratio habetur. Quam foedi ad diuina Christi praecepta uel turbanda uel affligenda uel euertenda quotidie, sed impune, disseminantur libelli! Quam multis, Deum uiuere, Deum res hominum curare, molestum est! quos usque eo (tanta uis est amentiae) fortis humanae taedet, ut hominem infra omnes bestias amandare laborent. Nulla flamma uindex, nullum pistrinum, nullum elleborem paratur istis *negligentibus*; placent delirae chartae non paucis, ut exquisitioris gustus opus. Aliorum labori tantae quidem infamiae nota non haeret; sed nihilominus is supprimendus est, si prauas artes tradit, si libidines fouet, si disciplinas praeter necessitatem uariis difficultatibus illaqueat, easue de-decorat. vid. SCHUFFNER. de multitudine librorum. NEVI-ZAN. de librorum multitudine ressecanda. IAC. GRETSER. de iure et more prohibendi, expurgandi et abolendi libros haereticos et noxios. CHR. GOTFR. HOFFMANNI *Vorrede von dem Ursprung, Fortgang und Nutzen der Bücher-Censur*, P. XIV. *der aufrichtigen und unpartheyischen Gedancken über die Journale*. I. H. BOEHMERI *diff. de iure circa libros improbatæ lectionis*. RECHENBERG. *diff. de libris obscœnis*. MORHOF. *Polyh. L. I. c. 8. de libris damnatis, magicis, haereticis etc. Obseru. Hal. t. X. obs. 8 et 9.*

§. XX.

Prouideat praeterea magistratus, ne quid per typographos ac bibliopolas detrimenti capiat res-publica.

I. A. ERNESTI in opusc. philolog. et criticis. p. 113. disquirat, quibus literarum disciplinis et quatenus chalcographia profit. Etsi typographiae beneficium, Germano-
rum

rum solertia, orbi diuinitus concessum magni aestimandum sit: ad perniciem tamen literarum eodem iam dudum abuti coeperunt homines rudes ac sordidi, qui, quae temporum nostrorum tetra labes, de literatorum ac totius eruditionis fortuna pro commodis suis statuere non dubitant. Non defunt instituta optima, leges iustae, poenae grauiiores: sed malo nullum remedium par est, nisi principibus praecipuum hoc *regale* maxime cordi sit. De legibus publicis imperii nostri librariis vid. MOSER. in praecognit. iur. publ. c. l. LUDEWIG. in gelehrten Anzeigen P. III. p. 78. differit de artis typographicae censore et superattendente generali ab Imperatore olim constitui solito; hodie huius generis munia gerit Caesaris commissarius librorum, qui Francofurti ad Moenum censuram exercet. add. FRITSCH. tr. de abusibus typographiae tollendis. DEINLINI diss. de regali erigendi typographias. STEGER. de publica rei librariae tutela. E. G. KÜSTNER Diss. de publica rei librariae cura, inprimis Lipsiensi, Lips. 1778. Maximum librorum ornamentum in eo consistere putamus, si sine mendis prodeant; qua de re ueteres admodum erant solliciti. vid. SCHÖTTGEN. de librariis et bibliopolis ueterum; hodie uel splendido operi Augiae stabuli indicem annectere, probrum non est; nec cultum externum codicum ueterum assequuntur nostri. De technis inhonestis, quibus res libraria uexatur ac paene pessumdatur, iam filere praestat. conf. BOEHMER. *Send-Schreiben über allerhand Misbräuche, so bey dem Verlag und Drucken der Bücher vorgeben in der abgesonderten Bibliothec* P. VII. p. 661 sq. ADR. BEIER. *Bericht von Buchhändlern*. THURNISII diss. de recusatione librorum furtiua. *Der Bücher-nachdruck nach aechten Grundsätzen des Rechts geprüft von I. ST. PÜTTER*, Goett. 1774. Plures scriptores de hac re

re exhibet LIPEN. f. v. liber. et *Deduktions-Bibl.* Vol. I. p. 209. 210.

§. XXI.

Bibliothecae publicae comparandae cura non sit postrema.

Quum sumtuosus librorum apparatus priuatorum patrimonium facile exhauriat, neque illi, quibus insignem in aliquo saltem studiorum genere suppellectilem conquirere contigit, aliorum precibus se semper faciles praebeant: publica eruditorum indigentiae auxilia praestentur. Huius uero generis thesauri coaceruantur uel integris bibliothecis coemtis, uel donationis, legati, auctionis, belli uictoriae titulo codicibus acquisitis. Volumina in primis manuscripta, doctorumque uirorum anecdota colligat magistratus, ne plagiariorum nequitiae exponantur; nec libellos fugaces negligat et epistolas. Omnibus concinne dispositis, bibliothecarium constituat et eruditionis et humanitatis laude conspicuum. Hunc locum plures cum ex prudentiae literariae, tum ex historiarum fontibus tractarunt. vid. MORHOF. *Polyh. P. I, L. I, c. 17.* STRUV. *introd. ad notit. rei liter. c. 2—5.* LUD. IACOB. et LOMEIER. *de bibliothec.* NAUDAEUS *de biblioth. instruenda.* IO. IOACH. MADER. *syntagma libellorum et commentationum de bibliothecis atque archiuis, cum noua de bibliothec. accessione 1703.* KOELER. *sylloge aliquot scriptorum de bene ordinanda et ornanda bibliotheca.* ENGELBRECHT. et STRUV. *de iure bibliothec.* IO. GUIL. BERGER. *de cautionibus circa bibliothecas.* KORTHOLT. *de bibliothecis maxime publicis utiliter adeundis.*

§. XXII.

§. XXII.

Qui libri legendi sint, quo ordine, quaeritur saepius; sed quot capita, tot consilia.

1) Bonos libros legendos esse, quis ambigit? at quis bonos in tam immensa multitudine dignoscet? Librorum haud secus ac scientiarum fortuna fluxa. Quod modo summis laudibus iure suo efferebatur: id repente, nouo fidere oriente, spernitur. Sapiens hos lusus infra se ducens ueritatem, non tempora, non auctores, non censores respicit. Interea conf. CAROL. FRID. BUDDEI schediaasma de criteriis boni libri, quod et ANCHERSEN. collect. de criteriis boni libri inseruit. Falluntur interdum, qui ex libro quodam auctoris, in fronte positi, eruditionem diiudicant; multi libelli reticent uerum auctorem; multi dominis surrepti in alienam seruitutem detruduntur. IO. CONR. SCHWARZ. de plagio literario; cap. ult. consilia de plagio ex republica literaria funditus tollendo suppeditat. IAC. THOMAS. de plagio literario. STOLL. hist. liter. p. 55 sq. ubi de libris quoque supposititiis nonnihil differitur.

2) Non multa, sed multum legi oportet. Ad scientiam compendiarium, systematicam, fontes semper respicientem, atque adeo solidam omni studio contendamus. Deinde grandiora commentariorum uolumina, si libet ac licet, euoluamus; nonnulla, artium fundamentis probe perspectis, perbreui tempore perlegi possunt; quaedam rarius adeuntur. Elegantior doctrina nullo pacto retardabit eos, qui ad praxin auream uelis passis peruehantur. Quos autem uel dicendo uel scribendo ingenium decet prodere: his librorum optimorum adminicula diligenter conquirenda sunt. Nec locorum communium excerptorumque labor inanis uidetur, dum ne semper mens aliena spiret in nobis,

bis, nostra obsolescat. THOM. BARTHOLIN. de libris legendis; iterum a. 1711. curante MEUSCHEN. prodiit. SACCHIN. de ratione librorum cum profectu legendi. Vberius hac de re exponunt Philosophiae doctores in Logicis. GUIL. MECHOV. diss. de studiis literarum et lectione profanorum scriptorum. Artem excerpendi docet MORHOF. in Polyh. lit. L. III. c. I; item PLACC. STUBEL. et MEZLER. add. LOCK. *oeuvres diverses* p. 337. I. I. MOSERS *einige Vortbeile für Canzley - Vervvandte und Gelehrte*, 8. 1773.

§. XXIII.

Studio legendi adiungatur meditatio et exercitatio.

Non quid alii dixerint, nosse sufficit; sed quam bene, quam recte dixerint, indagandum. Eiiciantur igitur omnia uana iudicia ac praepostera; reuocentur, quae legimus, ad trutinam, qua falsa, uera, certa, probabilia internoscuntur. Nonnullos ui iudicandi, alios ingenio, quosdam memoria excellere, cognoscemus. Nec omnia omnem poscunt meditationem. Ingens hominum turba, ne nihil agere uideantur, legendo uitam transigit; sed animum oblectare uolunt, nemini prodesse; ad hos potissimum pertinent crebra ista ingenii gaudia et delectamenta, quae hodie typos uehementer uexant. Vita fabula est, non diffiteor. Num igitur spectatores erimus omnes, actor nemo? Vana sunt omnia, scio. Sed ad stabilem felicitatem maxima animi contentione enitendum est. Numquam enituntur, qui cessatione torpent perpetua, nec hominis dignitatem intelligere, nec symbola sua in rem communem conferre student,

§. XXIIII.

§. XXIII.

Disciplinae omnes amicis uinculis coniunctae sunt, quamquam nexus iste uario modo explicatur.

Quatuor facultates notae, sed multis haec distributio displicet. conf. *Obs. Hall.* t. VI, obs. 15. THOMAS. caut. circa praecogn. iurisprud. c. 3. §. 6. DIETERIC. de non adaequata eruditionis in quatuor facultates diuisione. I. AUG. SCHLETTWEINS *Grundverfassung der neuerrichteten oeconomischen Facultaet auf der Vniversitaet Giessen.* 8. Gieff. 1778. Eruditionis distinguendae multae sunt rationes; modo in uniuersalem et particularem, modo in principalem et instrumentalem, modo in theoreticam et practicam ea diuiditur; alii secernunt diuinam ab humana; solidam a superficiali; necessariam ab utili, eleganti, curiosa, inani. ROETENBECC. diss. de distinct. scient. in theoret. et pract. Alii partes eruditionis distinguunt secundum facultates animae diuersas, quae ad excolendas illas prae reliquis requiruntur. Artes certis terminis definiri noluit FR. BAC. de VERULAMIO, ne earum incrementa impediuntur. Variis modis totius cognitionis humanae ambitum definire annisi sunt Auctores Encyclopaediae gallicae, SULZERUS *im kurzen Begriff aller Wissensch.* BÜSCHIUS *in der Encyclopedie der philosoph. und mathemat. Wiss.* C. G. SCHÜTZIUS *im Lehrbuch zur Bild. des Verstandes und des Geschmacks.* Sed naturae rerum magis accommodata uidetur tabula scientiarum proposita *im Gotthaischen Magazin der Künste und Wiss.* T. II. n. II.

§. XXV.

Viam ad *εγκυκλοπαιδειαν* et *πολυμαθειαν* monstrarunt multi; sed paucorum est, eandem sequi;

qui; suo se quisque modulo ac pede, socordia tamen omni propulsa, metiatur.

Literarum factorum mira uicissitudo, quae olim omnium diligentiam exercebant, ea nunc negliguntur, mox pristinum honorem recuperatura. Nostrorum igitur temporum mores intueamur. Vetustiorum auctorum, scientiarum orbem explanantium, consilia spernenda quidem non uidentur; sed non omnia cum saeculi nostri genio congruunt. COMENIO, KECKERMANNO, MARTINIO, RINGELBERGIO, RATICIO, RANGONI, aliisque encyclopaedias debemus; sed omnibus excellit IO. HENR. ALSTEDII encyclopaedia septem tomis distincta. Exhibentur 1) praecognita disciplinarum libris quatuor, 2) philologia libris sex, 3) philosophia theoretica libris decem, 4) philosophia practica libris quatuor, 5) tres superiores facultates libris tribus, 6) artes mechanicae libris tribus, 7) farragines disciplinarum libris quinque serie praeceptorum, regularum et commentariorum perpetua. Herborn. Nassouior. 1630. f. Opus incredibilis diligentiae, in quo nihil fere, quod sciri possit, frustra quaeritur usque ad Tabacologiam. Si illud ad nostrum saeculum aptaretur, uerum eruditionis thesaurum haberemus. MICH. HAVEMANN. in Amusio siue cynosura studiorum rationem studiorum omnium explanauit. LUDOVICUS VIVES de disciplinis libros XX composuit, sicut IAN. CAECIL. FREY uiam ad uarias scientias monstrauit. IOH. WOWERII polymathia, quae curante IAC. THOMAS. 1665 recusa fuit, potissimum ad rem grammaticam et criticam pertinet; cap. XXIII de encyclopaedia differitur. GERH. IOH. VOSSIUS, uir incomparabilis, omnia e graecis et latinis egregie repetit illustratque, nec ullam disciplinam sicco pede transit, sed maiore studio grammaticam, rhetoricam et poeticam

tractauit. Primus omnium laudandus erat FRANCISC. BACO de VERULAMIO, qui in libris suis praesertim de dignitate et augmentis scientiarum fecunda sparsit lumina, aliorum studiis feliciter praelucentia. Recentiorum agmen iure suo ducit GE. DAN. MORHOF. cujus polyhistor eruditus omnibus ualde carus est. ADAM. RECHENBERG. de studiis Academicis praeclare exposuit, aliorumque epistolas libello suo inseruit, in percensendis graecis auctoribus prolixus. IO. CHRIST. WAGENSEILIUS Peram iuuenilem in usum filii adornauit, sed non omni, ut ipse fatetur, cura tanto uiro digna. Docet linguam latinam per uaria excerpta, item rhetoricam, poesin germanicam et latinam, stilum, geographiam, historiam, logicam, ethicam, oeconomiam, politicam, physicam, artem uoletudinis, metaphysicam, quibus addit synopsis Institut. iur. ciu. feud. canonici, ritus romanae ecclesiae. GEORG. PASCHII tract. de nouis inuentis a. 1700. 4. recursus, uberius explicat inuenta medica et physico-mathematico-mechanica; reliquae disciplinae, praesertim iurisprudentia, leuiter attinguntur. SAM. GROSSERS *gründliche Einleitung zur vvahren Erudition* Part. II per dialogos tradit artes philologicas et philosophicas, mathesin, physicam, singulisque disciplinis notitiam literariam subiungit. IO. CHRIST. LANG. in protheoria eruditionis de uarietate ingeniorum operose disquirat. Urget in primis, ut par est, pietatis studium, sed mysticis deditus fuisse uidetur. Nonnulla ieiunius proponit ac methodo caussarum inhaeret. FRID. WILH. BIERLING. lineamenta methodi studiorum ad expeditius discendas literas elegantiores, philosophiam et historiam. Rintelii 1711 edidit. Breuiter, sed neruose praecipit, optimosque appellat auctores. CHRISTIAN. IUNCKER. in lineis primis eruditionis uniuersae, Altenburg. 1714 diuulgatis, artes philologicas, philo-

philosophicas et historicas in tabulas singulari studio coe-
git, quibus historia scientiae cuiusque praemittitur. Co-
ronidis loco et librorum meliorum indices et regulae
cautionesque afferuntur; rem quoque heraldicam, numa-
riam et antiquariam tabulis repraesentat; maximae uero
industriae testes sunt lineae primae iuris publici, sed reli-
quas iurisprudentiae formas non tangit. IO. MATTH. GES-
NER, in institutionibus rei scholasticae. Ien. 1715. 8. editis
regulas discendi et instituendi utiles, easque practicas ex-
hibet. Linguarum studium tractat fusius. Eiusdem primae
lineae isagoges in eruditionem uniuersalem, nominatim
philologiam, historiam et philosophiam, quae cum prae-
lectionibus ipsis prodierunt cura I. N. NICLASII. 8 mai.
Lips. 1774. II Tomis. Liber, cui nullus fere alius in hoc
genere comparari possit. IO. GE. WALCH, *im Entwurf der
allgemeinen Gelehrsamkeit und Klugheit zu studiren* de eru-
ditione generatim ac philosophicis artibus commentatur
pulchre; logicam praesertim et ius naturae plenius illu-
strat. GOTFR. POLYC. MULLERS *Academische Klugheit in Er-
kenntnis und Erlernung nützlicher Wissenschaften*, Francf.
et Leipz. 1725 prodiit. Pars I complectitur philologica,
historica et philosophica; pars II medicinam, iurispruden-
tiam et theologiam. Remedia uaria ad scopum feliciter
consequendum facientia, librique melioris notae passim
commendantur. MART. SCHMEIZELS *Versuch zu einer Histo-
rie der Gelahrheit*. Ienae 1728 in 8 publice exhibitus om-
nem eruditionis, atque adeo theologiae, iurisprudentiae
ac medicinae campum emetiri conatur; nec historiam tan-
tum disciplinarum, sed et earum coniunctionem, consti-
tutionem, utilitatem, methodum exponit, uariasque affert
tabulas. IO. NIC. FROBESII breuis et dilucida systematis
philosophiae Wolffianae delineatio; pansophiae uel sa-

pientiae humanae generatim spectatae delineatione locu-
 pletata. Helmitad. 1734. 4. Encyclopaediarum scriptores
 recensentur p. 38 sq. DIETER. HERM. KEMMERICH *neu er-
 öffnete Academie der Wissenschaften, zu vvelchen fürnem-
 lich Stands-Personen nützlich können angeführt und zu ei-
 ner vernünftigen und vvoblanständigen Conduite geschickt
 gemacht vverden, in drey Eröffnungen; 3. 1739* tertia edi-
 tio lucem adspexit. Per quaestiones in parte prima omnis
 eruditionis literariam notitiam et uaria consilia et monita
 proponit auctor, et uberius de rebus politicis, exercitiis
 et arte peregrinandi differit; in parte secunda docet lo-
 gicam et rhetoricam, quam exemplis, illustrioribus disci-
 pulis dignis, dilucidat; partem tertiam dicauit doctrinae
 morum ac iuri naturae et gentium. Nec plane silentio
 praetereundus est GOTTL. STOLLE *von der ganzen Gelahrheit
 überhaupt. Hamb. 1712. 8.* IEREM. CRÜGER *conspectus in-
 stitutionum eruditionis uniuersae. Ien. 1720. 4.* I. G. SUL-
 ZERI *kurzer Begriff aller Wissenschaften und andern Theile
 der Gelehrs. vvorinn ieder nach seinem Innhalt, Nuzen und
 Vollkommenheit kürzlich beschrieben vvird. Erf. und Leipz.
 Ed. 4ta 1774 in 8.* His omnibus accedant Gallorum studia.
 CLAUDE FLEURY *traité du choix et de la methode des etudes.*
 BERNARD LAMY *Entretiens sur les sciences.* BUFFIER *Cours
 de toutes les sciences.* Item la science des personnes de
 Cour, d'épée et de robe du Sieur de CHEVIGNI, dans la
 quelle, outre les matieres contenues dans les editions prece-
 dentes on trouve une instruction plus ample sur la religion,
 l'astronomie, la chronologie, la geographie, la guerre, les
 fortifications, le blason, les fables, ouvrage tout nouveau
 augmenté de divers traitez d'histoire, tant generale que
 particuliere, de logique, de l'interêt des princes, du droit
 privé, public et feodal, du manège, de maximes de cour et
 de

de plusieurs tables chronologiques ; le tout amené jusques à present VII edition par M. de LIMIERS, Docteur en Droit, membre de l'academie des sciences et des arts de Bologne. Tom. IV. *Amsterd.* 1729. 12. Rationem docendi ζήτησιν sequitur, multasque tabulas in aere incisas inserit operi. Suauitate pariter ac utilitate aliis excellit ROLLIN *de la maniere d'enseigner et d'étudier les belles lettres.* Breuitate mira multa dicit IO. PALAIRET. epitome artium, erotematice proposita. Orationis exitum non inuenirem, si locorum communium, collectaneorum, lexicorum uniuersalium auctores producere instituerem ; producit multos MORHOF. in polyh. P. I, L. I, c. 21 et 22, sed pauci nostro saeculo approbantur. Prae ceteris nota sunt VINCENTII BELLOVAC. episc. specula ; THEOD. ZWINGERI et LAUR. BEIERLING. theatrum uitae humanae. Compleat Dictionary of arts and sciences. London. 1764 sq. Lexicon uniuersale Zedlerianum a nonnullis praefertur operi Gallorum : *Encyclopaedie ou dictionnaire raisonné des sciences, arts, metiers, manufactures par une société des gens des lettres, mis en ordre et publié par Mr. DALEMBERT.* *Deutsche Encyclopaedie*, cuius Vol. I prodiit Francof. 1778. gr. 4. Vol. II 1779 debetur uiris doctissimis, omnesque fere reprehensiones, in quos Galli inciderunt, euitat.

§. XXVI.

Etsi ex omni fere disciplina fructus quidam ad iurisprudentiam referri possit ; orbem tamen scientiarum pro suis commodis singulari studio Iureconsulti fingere solent.

Veteres ad solidiorem cognitionem contendebant, hodie affectamus ampliorem. Iam in STROBANDI collectione Tom. III pag. 783 sqq. reperitur LEOP. DICKII Iurisconsulti

peculiaris methodus compendio perueniendi ad exactam et solidam iurisprudentiae cognitionem. IO. SCHILTERI cursum studiorum ciuiliū BUDER. in opuscul. de ratione ac methodo studiorum iuris part. I pag. 127 reddidit. Arcana doctrina perquam refertum putabatur instructorium forense LYNCKERIANUM *iustis de causis cum amicis interioris admissionis communicatum, postea ex necessitate plurium desideriis expositum* 1698 in fol. Methodo dichotomica utitur, multaque eruditione curriculum iuris instruit Auctor illustris. THOMASII cautelae circa praecognita Iurisprudentiae notissimae sunt, palmanque reliquis huius generis hodegis praeripiunt. Quibus iungi potest eiusdem *Bericht von einem zweyjährigen Cursu Iuris. Hall. 1714.* Nec I. P. de LUDEWIG *αυμβολος* esse uoluit. cf. supra ad §. III. 4) In den gelehrten Anzeigen P. II p. 734 sq. exhibetur *Einrichtung der Collegien eines Studiosi iuris auf der Hall. Vniuersität, um in 2 Jahren fertig zu werden.* IO. IAC. MOSE-
RUS exposuit *aufrichtige Gedanken von dem Studio iuris iunger Standes - und anderer Personen. Franckf. 1736 et 1743. 8.* De iis studiis praecipue differit uir perindustrius, quae cum praxi arctius coniuncta sunt. Nec silentio praetermitti potest PET. MULLERI de studio iuris tractandi diatribe, annexis 1) tribus centuriis regularum iuridicarum, 2) legibus in ff. concordantibus, 3) legibus in ff. et C. geminatis, 4) scriptorum in iure priuato et 5) scriptorum in iure publico sylloge. Ien. 1678. 4. Ostendit breuiter, qua ratione studium iuris quadriennio ad finem perducı possit. HENR. ERN. KESTNERI *prudencia studiendi iura, in qua, praeter methodum in singulis iurium partibus obseruandam, praecipui iuris naturalis, ciuilis, publici, feudalis, ecclesiastici et qui in praxi solidi quid scripserunt Doctores, quin et ornamenta studii iuridici adiectis*

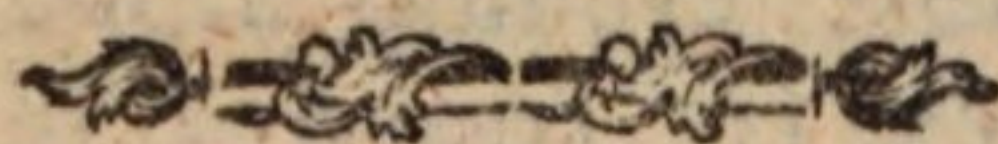
iectis in calce uitae regulis recensentur. Rintel. 1699. 4.
 Eiusd. introductio ulterior ad studium iurisprudentiae.
 Francof. 1707. 4. ULR. MARBACH. introitus ad Iurispruden-
 tiam apertus, siue de genuinis iurium fontibus discendi-
 que ordine succincta commentatio. Ienae 1717. 8. Excur-
 rit in historiam iuris, ac testimonia more Struuiano ad-
 necit. I. AD. ICKSTATTII, GOTTL. STURMII, DAN. NETTEL-
 BLADTII aliorumque libellos plena manu dederunt Lipen.
 et Schott f. v. methodus. Inter recentiores eminent SEN-
 KENBERGII Methodus Iurisprudentiae. Franc. 1756. PÜT-
 TERI et SCHOTTI libelli. Quam late legum campus ad
 alias artes proferatur, ostendit sequens liber: *delle arti e
 scienze tutte divisate nella giurisprudenza, opera di ANTONIO
 D'ORIMINI, Neapolitano, Patrizio Brindesino, in tre parti
 distinta. Nella prima delle quali si tratta delli arti liberali
 ed ingegnose. Nella seconda delle arti fabrili e meccaniche.
 Nella terza di tutte le scienze nella Legale contenute. 4.
 Napoli. 1747.*

§. XXVII.

Permuitis hodie eruditio ardua curae non est;
 non nihil tamen ex eo, quod ipsis in bonis artibus
 iucundum commodumue uidetur, decerpunt.

Apud ueteres orator et philosophus idem erat et con-
 sul, et dux, et regis amicus; sed hodie literati singulare
 hominum genus constituere putantur, cui nobiles interesse
 sibi propemodum dedecori ducunt. IO. STURM. in libello
 de nobilitate literata discipulos literis graecis et latinis,
 item et rhetorica iubet imbui; hodie uir iste bonus pae-
 dantissimi argueretur. conf. BIERLING. diff. de eruditione
 politica *oder vvie man cavallierement studiren solle.* SULPIC.
 de studiis academicis iuuenis nobilis recte instituendis.

S. VON PUFFENDORFF *unvorgreifliches Bedencken vvegen Information eines Knaben von Condition.* HUBNER. obs. de paedantismo et galantismo in Miscell. Lips. t. IV. n. 77. KEMMERICHIO, CHEVIGNI, aliisque auctoribus §. III. et XXVI. excitatis addimus de la CHETARDYE *instructions pour un jeune Seigneur*; den geöffneten Ritterplatz, vvorinnen die vornehmsten ritterlichen Wissenschaften und Vbungen, sonderlich vvas bey der Fortification, Civil-Baukunst, Schiff-fahrt, Fechten, Reiten, Jagen, Antiquen und Modernen Münzen und Medailles, Maschinen, Arsenalen, Antiquitäten, Bibliotheken, Raritäten und Naturalien-Kammern, Bergvvercken, Kauffmannschafft und Handlungen, Manufacturen, Künsten und Handvvercken etc. zu bemercken vorfället. ORONTIS *unpartbeyische Gedancken von der alt- und neuen Gelehrsamkeit nebst einer unvorgreiflichen Anweisung zu den nöthigst- und nützlichsten Wissenschaften vor junge Edelleute.* Iam a. 1651. Paris. prodit la Geographie, la morale, la rhetorique, l'oeconomique, la politique du Prince.

CAPVT II.

DE LITERIS HVMANIORIBVS.

§. XXVIII.

Iuris cultores humanitatis studiis, me quidem suafore, nihil prius, nihil antiquius habeant; genti musis inimicae nostra non obtrudimus consilia.

Panem primum omnium quaerendum esse, clamitant; multorumque uirorum honores summos sine literis confectorum ostendunt exempla; nec nobis ista sunt ignota, sed an ad ueram eruditionis laudem aliquis sine literis peruenire queat, disquiritur. Si ullius rei, certe bonarum literarum despicientia sui uindex seuerissima. Dum exoptatissima ridet occasio, multi nescio quibus intemperiiis abrepti in alia omnia ruunt; admoniti deinde: hic Rhodus, hic salta, erubescunt, temporisque iacturam lamentantur. CELLAR. diss. de utilit. propaedeutatum et orat. de melioribus literis restituendis. CLERICUS in Parrhas. t. I. p. 225 sq. utilitatem humanitatis studiorum item docet. IO. HENR. KROMAYER. breues commentationes de literarum elegantiorum cultura in academia diligentissime continuanda exhibuit. IAC. FACCIOLATI orat. X. de optimis studiis. Plures de literarum laudibus scriptores memorat Catal. bibl. BUNAU. t. I., p. 443 sq. Alii literarum humaniorum et iurisprudentiae cognationem, diuersa quidem ratione, monstrarunt. LAUR. ANDR. HAMBERGERI commentatio de utilitate ex humanioribus literis in iuris-

prudentiae studio capienda. Proponit exempla legum scite emendatarum. PERIZONII, HUBERI, AESCHARDI, DRANKENBORCHII, GERHARDI, AYRERI, HILLIGERI, ISINGKII, SCHRAMMII, CARMONII, ELENI, PETERSTORPEÆ aliorumque scripta, quibus coniunctionem inter literas elegantiores et iurisprudentiam intercedentem illustrarunt, habet Lipen. f. v. Literae humaniores, et Iurisprudentiae studium. ERN. MART. CHLADENII orat. de ambitu elegantioris iurisprudentiae. IO. GVIL. ENGELBRECHT. orat. de iurisprudentiae vasto ambitu et nomine Icti. IO. GEORG. PERTSCH. de scientiis a iureconsulto in primis Germano addiscendis. AUG. BALTHASAR. orat. de usu et necessitate aliarum scientiarum in iurisprudentia et quatenus Ictus iis instructus esse debet in Rituali acad. p. 96—140. IO. SAL. BRUNQUELL. diss. praeliminaris de linguarum, philosophiae, antiquitatis, et historiarum studio cum iurisprudentia iungendo; praemissa histor. iur. CHR. FRID. WILISCH. de Ictis egregia literarum elegantiorum laude illustribus.

§. XXVIII.

Nec elegantiores litterae, nec humanitatis studia hodie certo numero definiuntur.

Litterae dicuntur, quia eruditio litterarum auxilio nititur, quamquam scientiae quaedam sine litteris, sed non sine multa difficultate propagari possent. Elegantiorum litterarum (*der galanten Studien, belles lettres*) nomen sibi ideo vindicant, quod disciplinis primariis lucem et decus et gratiam conciliant singularem; at cultores suos non semper reddunt elegantiores; multis enim humanitatis doctoribus nihil inhumanius, nihil agrestius. Quare hodie eruditionem interdum a sapientia distinguere cogimur. Nonnulli minutias tamquam elegantias uenditant, quos nemo
temere

temere imitabitur. Quid Galli, bellariorum artifices, de litteris hisce sentiant, docet ROLLIN *dans la maniere d'enseigner et d'étudier les belles lettres.* CROUSAZ *dans le traité du beau.* IUVENEL de CARLENCAS *essais sur l'histoire des belles lettres, de sciences et des arts* Gallorum negligentiam nimis sapiunt. BATTEUX elegantias ex uno principio repetere conatus est. Studiorum humanitatis ideam nunc latiore, nunc angustiore formant magistri. Humanitas, teste A. GELLIO noct. Att. L. XIII, c. 16. id prope modum appellatur, quod Graeci παιδείαν uocant. Multis literae humaniores linguae latinae, graecae, eloquentiae, criticae, antiquitatum et historiarum notitia contineri uidentur. Alii addunt philosophiam, quidam artes mathematicas. Saepius eleganter docti perhibentur, qui paullo nitidius latine scribunt, quamuis ab eruditione uera longe sint alieni. WALCH. diatribe de literis humanioribus histor. linguae lat. adiecta. C. F. STAPPENII diff. de communi artium humanitatis uinculo et cognatione.

§. XXX.

Etsi hodie non adeo uerendum fit, ne adolescentes nimis magnum studium in res hasce conferant: nonnulli tamen earum amoenitate capti metam quasi praeteruehantur.

Vterque errat, et is, qui semper barbariei literis imminuentis cogitatione angitur, et is, qui mansuetiores musas plane spernit. Recte GRACIAN. in Orac. c. 1: *mas se requiere oy para un sabio, que antiguamente para siete.* Olim plus otii humanioribus literis tribui poterat, quia disciplinae non paucae, quae hodie immensa ceperunt incrementa, uel incultae iacebant, uel minus solícite colebantur, ueluti philosophiae et historiarum studia; nec iurispruden-

prudencia tam late diffundebatur. Itaque nonnullis ingenio mediocri praeditis suadendum non est, ut omnem operam in literis istis suavioribus, quae instrumenta tantum eruditionis sunt et ornamenta, consumant; quantumvis enim sint eruditi, nec ad rempublicam administrandam, nec ad causas diiudicandas satis erunt idonei. COLLERI oratio de multiplici humaniorum literarum abusu.

§. XXXI.

Artes liberales vulgo septem numerantur. Scil. Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Musica, Arithmetica, Geometria et Astronomia.

MARTIAN. CAPELLA de nuptiis philologiae et Mercurii, item de septem artibus liberalibus. In *Obseru. Hal.* t. I, obs. 4. variae de artibus hisce sententiae enarrantur; quarum synonyma plus quam LXXX. observauit IAC. THOMASIVS. Alii septem istas artes aliter euumerant; modo philosophiae opponuntur, modo eam complectuntur, modo seiunguntur a fabrilibus. VOSS. de artium et scientiarum natura ac constitutione artes illiberales dicendas esse putat vulgares; a quibus diuersae III. artes populares Grammatistice, Gymnastice, Musice et Graphice siue pictoria. Scholasticis placebat triuium et quadriuium; illud comprehendebat Grammaticam, Logicam et Rhetoricam; hoc disciplinas mathematicas, Arithmeticam, Geometriam, Astronomiam et Musicam.

§. XXXII.

Grammatici in iure a ludimagistris discernuntur et cum criticis, quos hodie uocant, h. e. cum humaniorum literarum doctoribus comparari possunt.

Grammatici, ut aliarum artium professores, immunitates consecuti sunt. l. ult. in fin. D. de muner. et honor. magi-

magistris, qui ciuilium munerum uacationem habent, id est, grammaticis et oratoribus et medicis et philosophis, ne hospitem reciperent, a principibus fuisse immunitatem indultam, et D. Vespasianus et D. Hadrianus rescripserunt. Docebant initio priuatim, postea publicis stipendiis inuitabantur; immo et annona iis quotannis coepit distribui. AEL. SPARTIAN. uit. Hadr. c. XVII. l. II. C. Theod. de medic. et professor. l. XIII. tit. III. SUTTON. de illustr. Grammat. Omnes etiam norunt §. 15. Instit. de excusat. tut. Romae grammatici, rhetores, et medici et qui in patria sua has artes exercent et intra numerum sunt, a tutela et cura habent uacationem. CONF. HEINECCI antiquit. ad dict. tit. Instit. §. 16. aliosque comment. istius tit. Instit. et Pand. VOSS. de arte grammat. c. 3. WOWER. de polymath. c. 15. SCIP. GENTIL. Parerg. l. I, c. I. Itaque Ictus, qui leges rite interpretari studet, Grammatici laudem sibi non ducet probro, sed bella fugiet et arma Grammaticorum.

§. XXXIII.

Philologia arctioribus limitibus, quam elegantiora studia, circumscribi uidetur.

CONF. AYRMANNI idea philologiae et studii philologici. GRISCHOV. in introductione in philologiam generalem exponit praecipue sermonis originem, naturam, diuersitatem, culturam. VOSSIUS de philologia cap. III. polymathiam diuidit in philologiam, mathesin et logicam. Philologia occupatur circa sermonem et historiam; illa iterum diuiditur in grammaticam, rhetoricam artem et metricam; Grammatica in methodicam et exegeticam. HEDERICH. in introductione ad scientias philologicas tradit in primis grammaticam, rhetoricam et poeticam; alii addunt criticam.

§. XXXIIII.

§. XXXIIII.

Quod in artibus pulchrum, magnificentum, acutum, dignum, lucidum, mirabile est, id *boni gustus* dicitur. Sed eam rem facilius sensibus percipi, quam uerbis explicari posse, aiunt.

De gustu eleganter commentatur ROLLIN. in disc. prelim. de la maniere d'étudier les belles lettres P. II, p. 57: *le gout, tel que nous le considérons ici, c'est à dire par rapport à la lecture des auteurs et à la composition, est un discernement delicat, vif, net et precis de toute la beauté, la verité et la justesse des pensées et des expressions, qui entrent dans un discours. Il distingue ce qu'il y a de conforme aux plus exactes bienséances, de propre à chaque caractère, de convenable aux différentes circonstances etc.* Quo studiosius id, quod in natura rerum perfectum est, imitabimur: eo magis conatus nostri ad palatum erunt. Pictorem eximum putamus, qui naturam arte sua scite exprimit; sic et oratorem et poetam. Naturam belle imitari, exquisiti iudicii est et exercitati, tametsi, an opus naturae respondeat, uel imperitus interdum possit iudicare. Gustus deprauatur, quotiescumque naturam quasi perfectiorem reddere, aut, inuita eadem, fingere quicquam laboramus. Vim istam sensuum ope perspicendi interno-scendique pulchrum et ineptum ad artis formam, quam aestheticam dicunt, redigere studuerunt ALEX. GOTTL. BAUMGARTEN et GEO. FRID. MEIER. *Einleitung in die schoenen Wissenschaften nach dem Franzoesischen des Herrn BATTEUX, mit Zusaetzen vermehrt von K. W. RAMLER, Leipz. Voll. IV.* HENRY HOME'S *Elements of criticism*. 8. Edimb. 1762. III. Voll. a MEINHARDO in linguam germanicam optime uersa. F. I. RIEDELS *Theorie der schoenen Künste und Wissenschaften*. 8. Iena. 1767. IO. GEO. SULZERS *Allgemeine Theorie der schoenen Künste und Wissensch.* gr. 8. Leipz. 1778. 79. ed. II. 4 Tomis. At elegantia sensibus grata non artium tantum liberalium propria est, sed et omnia uitae nostrae instituta et mores comitari debet.

CAPVT III.
DE
LINGVARVM STVDIO.

§. XXXV.

Quum linguarum cognitio ad disciplinas multas Iurisconsulto dignas aditum paret: ea non satis potest omnibus solidam legum scientiam sectantibus commendari. Linguis quibusdam, praesertim in Germania, illi carere nequeunt, quorum est uel leges uel literarum documenta explicare. Quo quis plures callet linguas, eo clariore luce circumfundetur.

I. C. CLODIUS de ICTO philologo siue de studio iuris et linguarum iungendo. Vit. 1713.

§. XXXVI.

Non omnes linguae eodem studio excolendae sunt. Summam in hac palaestra laudem adepti uidentur, qui linguam aliquam non critice tantum sciunt, sed etiam literis et ore efferunt.

De linguarum origine, natura, diuersitate, perfectione, usu alii plenius exposuere, quos, si nosse iuuat, nominat bibliotheca nostra glottica in opusc. p. 481. Multi rerum non satis gnari ingenio nimis abutebantur. Noti sunt IUSUS ERICI, GAFFARELLI, HELMONTII etc. vid. MOSHEIM. orat. de eo quod nimium est in studiis linguarum et critices. CARPOV. de lingua eiusque perfectione. *Neueröffnetes in 100 Sprachen bestehendes ABC Buch. Leipz. 1743.*
Orien-

Orientalisch- und Occidentalischer Sprachmeister etc. mit 100 Alphabet. und ihrer Aussprache, samt dem Gebet des Herrn in 200 Sprachen. Leipz. 1748. 8.

§. XXXVII.

De lingua naturali ac prima subtilis quaestio, at inutilis. Vniuersalis lingua utilissima foret, si qua posset omnibus persuaderi.

Specimina exhibuerunt WILKINS, DALGARN, SOLBRIG, LEIBNIT. STURM. conf. opusc. p. 472. LESSERS *Versuch über die natürliche Sprache.* G. A. WILLII comment. de lingua uniuersali. Alt. 1756. Historia et commendatio linguae characteristicae uniuersalis, quae simul fit ars inueniendi et diiudicandi *dans les Oeuvres philosoph. de Mr. LEIBNIZ.* (4. 1765.) n. 6. CANZII Grammatica uniuersalis. GEO. KALMAR, praecepta grammat. atque specimina linguae philosoph. uniuersalis. Berol. 1772.

§. XXXVIII.

Methodum discendi linguas docent Grammatici. Breuiorem uiam, facilioremque laudant omnes, sed pauci eam ostendunt.

Non errant, qui linguas usu discendas esse arbitrantur. Vix enim dici potest, quantum temporis huic studio demi et grauioribus negotiis impendi posset. Multi mercatores in hoc genere literatis praestant. MORH. in Polyhist. L. II, c. 9. Galli alicuius institutum recenset, qui regi Galliae latinam ciuitatem suavit. Similia legimus apud LUDWIG. in comment. ad A. B. p. 1427. et in Hommelianis n. 40. Enarrat etiam MORHOF. methodum TANAQUIL. FABRI ex libello: *methode pour commencer les humanités Grecques*
et

et latines. Add. IO. WITTE *diff. philolog. de linguis tradend.* EHLERS *Gedanken von Vocabellernen beyrn Vnterricht in Sprachen.* Altona 1770. 8.

§. XXXVIII.

Quemadmodum linguae tacito populi usu nascuntur: ita nec princeps sibi, nec priuatis licentiam uoces et loquendi formulas inconcinne fingendi indulgere potest; sed multum interest, ut omnes rectum ac purum sermonem custodiant.

Caesar ciuitatem dare potest hominibus, uerbis non potest, CAPITO aiebat apud SÜETON. de illustr. Grammat. Dionysius Siculus noua procreabat uocabula, item Augustus Imp. sed Tiberius ne peregrina quidem tolerabat. SÜETON. in Aug. c. 87. et in Tib. c. 71. De Sigismundo Imp. in concilio Constant. legem Grammatices offendente nota historia. conf. LUDOVICI *diff. de grammatica mala* §. VIII. Multo minus priuatis condonandum est, si linguam patriam peregrinis laciniis dehonestare audeant. Eruditi hodie mira flagrant uocabula noua formandi libidine, antiquorum ac fortassis meliorum ignari. Veteres sane iudices ac iurisperitos inter Germanos de rebus forensibus theotisce loqui potuisse, ex documentis plurimis constat; hodie non possumus. Interdum necessitati cedendum esse, quis infitietur? Philosophorum, qui prima artium praecepta, eaque firma tradere conantur, sermo mox turbaram Babelis simulacrum erit. Quam bene rei sacrae consultum esset, si mystae a quibusdam dicendi formulis se abstinerent, quas non ueritatis, sed rixandi studium protulit! Nec iuris publici praesertim atque gentium interpretibus sua desunt *λογια κατ' επιστημην*, quae nescisse rectius fuisset. Ecquis artis salutaris linguam uariantem caperet? Taceo,

D

quam

quam puerilibus inuentis, quam infinitis plantarum nominibus ad fastum excogitatis res herbaria hoc saeculo fatigetur. Ausus sane quam digni, quos superiores seuerere cohibeant. MICHAELIS *Dissertation de l' influence des opinions sur le langage et du langage sur les opinions.* 8. Goett. 1762.

§. XL.

Seruetur una eademque orthographia.

Regalibus principum parum abest, quin adnumerem, certam scribendi normam imperare, ut Rex Galliae huius rei curam suscepit. Difficilius hoc institutum in Germania tot dominis parente. ADR. BEIER, de orthographia et prosodia iuris. IAC. CLAUDER, de occasionibus uitiorum scripturae. Ex uitiiis grammaticis non solum inter Grammaticos, sed etiam inter Iureconsultos, imo inter principes, diffidia oriri posse, declarat FRID. CARL. MOSER. *im Versuch einer Staats - Grammatic.* Ab orthographia distinguatur orthoepeia. Ex diuersa pronuntiatione criticus quidam usus et etymologicus repeti solet, sed absurdum esset, cuiusque prouinciae pronuntiandi rationem, normam scribendi, statuere.

§. XLI.

Nec calligraphia negligatur.

Quantum in literis male pictis sit fastidii, illi intelligunt potissimum, qui tribunalibus uel collegiis Ictorum adscripti litium uolumina undique aduolantia perlustrare necesse habent. Quanto grauius ferent principes, quibus libelli supplices tam incondite exarati offeruntur. Laudanda igitur est eorum opera, qui exempla distinctae ac uenustae scriptionis praebent. Haec ciuitatum moderato-

res

res curiis imitanda, adiectis poenis, proponant; quod electorem Bauariae olim fecisse legimus in LUDEWIGII *gelehrten Anzeigen* P.I, p. 902. Copiose de calligraphia disferit FR. C. MOSER. c.l. P.I, c. 6. BOEHMER. de scripturis non legibilibus. Optime sibi consulunt qui cum calligraphia tachygraphiam coniungunt. vid. IO. ALB. STEPHANI *diff. de ταχυγραφία* eiusdemque usu in genere. Reg. 1717. IO. NICOLAI liber de siglis ueterum, item WALTHERI *Glossarium diplomaticum* et BARING. *clavis diplomatica* iis adiumento erunt, qui uetusta literarum monimenta enodare student.

§. XLII.

Etymologia legum scientiae magno usui esse potest, si non illotis tractetur manibus.

Multi titulo de uerborum significationibus omni iurisprudentiae necessario lucem adspargere tentarunt, sed pauci aequa Minerua. In uocum origines inquirere, earumque fata euoluere interdum plus utilitatis habet, quam uirorum obscurorum stemmata indagare, aut fingere. conf. IO. GEORG. ECCARD. *diff. de usu et praestantia studii etymol. in histor.* CAROL. OTT. RECHENBERG. *progr. de professione de uerborum significationibus in Academia Lipsiensi, eiusdemque professoribus Lips.* 1715. CHR. GOTTFR. HOFFMANN. *progr. de inuestigandis uerborum in iure significationibus.* Id. *de uerborum in iure Germanico ac Saxónico significatione, nec non antiquis eorum iurium regulis.* Quid ingenii luxuria audeat, ostendunt uariae disquisitiones de origine uocis feudi, quas enarrat LUDEWIG. in *iure feudor.* Sicut in quauis lingua magna uis est particularum: ita operam illi non perdunt, qui eam in hac re tenui quidem, sed fructuosa collocant. vid. STRAUCHII *Lexi.*

con particularum iuris. Vocabulariis quidem, dictionariis, lexicis, repertoriis iuris non destituimur, qualia composuerunt SCOTUS, BRISSON. CALVINUS, SPEIDELIUS, BECHTOLDUS, BERTOCH. BESOLD. SCHARD. BARBOSA; sed multo maiori studio immensus hic labor tractandus est. (vid. §. LXII.) Repertorium reale practicum iuris priuati Imp. R. G. 4. Ien. 1753—63. T. I—IV. G. ST. WIESANDS *Iuristisches Handbuch.* gr. 8. Hildb. 1762.

§. XLIII.

Adagia licet non sint axiomata omni exceptione maiora; saepius tamen regulas iuris illustrant et antiquitates.

Quamobrem nonnulli laudabili studio collegere prouerbia ad iurisprudentiam spectantia, ueluti CANTERUS, GENTIUS, ULPIUS, quos ERASMI adagiis adiectos esse nouimus. Inter recentiores ICtos IO. NIC. HERTIUS paroemiarum iuris Germanicarum libros tres; GEORG. TOB. PISTORIUS thesaurum paroemiarum iuridicar. conscripsere. Quibuscum coniungendus est I. F. EISENHART *in den Grundsætzen der teutschen Rechte in Sprüchvuertern.* Helmst. 1759. 8. cf. HEINECCII *Samml. verm. Abb.* (8. Berol. 1742.) p. 61 sq. I. A. TH. KIND de iurisprudentia Germanorum paroemiaca. Lips. 1776. Alii paroemiis singulares dissertationes destinarunt.

§. XLIIII.

Publicam linguam dicunt, quae in legibus ferendis et in iudiciis et sacris procurandis adhibetur.

Sic imperium Romano - Germanicum publicas habet linguas Teutonicam et Latinam, quamquam iisdem non licet uti promiscue, sed lex et mos certos limites posuerunt;
conf.

conf. CAPITUL. IOSEPHI II. art. XXIII, §. 3. AHASV. FRITSCH. de iure idiomatis in imperio R. G. cum primis recepto. IO. CHRISTOPH. BECMANN. de iure idiomatis. LYNCKER. de idiomate Imper. LUDOLPH. P. I, obseru. 3. de idiomate in iudiciis imperii usitato. I. I. MOSERS *Abhandlung vom Recht der teutschen Sprache in vermischten Schriffen*, c. I. Catholici in rebus sacris obeundis latinam linguam tamquam publicam frequenter usurpant; Euangelici non item. In negotiis cum exteris gerendis mores et pacta spectentur.

§. XLV.

Publica lingua non semper est *aulica*.

Sic olim Caesaris aula amabat linguam Italicam. Hodie in multis principum palatiis Gallico sermone utuntur; imo lingua Gallica gentium Europae propemodum publica putatur. De linguis publicis et aulicis principum Europae multo studio exposuit FR. CAR. MOSER. in *der Abhandlung von den Europ. Hof- und Staats-Sprachen*.

§. XLVI.

Principem linguarum in prouincia quadam approbatarum uel toleratarum uocamus *dominam*.

Lingua domina a publica non differre debet, tametsi interdum differat. Moderatorem prouinciae, alieno idiomati assuetum, publicam linguam turbare non decet.

§. XLVII.

Vulgaris lingua omnibus terrae cuiusdam uel ciuitatis incolis nota esse censetur.

Linguam Gallicam ex Romana rustica, h. e. uulgari, ortam esse, inter omnes constat. Nonnumquam alia lin-

gua publica est, alia uulgaris. Sic Turcae, linguae suae admodum dediti, admittunt tamen in quibusdam regionibus *uulgarem* Slaunicam, ut multae Orientis nationes Malai-
cam. Apud Sinas uulgaris diuersa est ab aulica siue Man-
darina. In Saxonia inferiore uulgaris ualde discrepat a
publica. Vocabulum *uulgariter* in annalibus et diplomati-
bus saepius innuit linguam theotiscam.

§. XLVIII.

Vernacula, gentis uel ciuitatis propria, linguae opponitur adscitae et peregrinae.

Vernacula non semper est domina uel publica. Com-
probat hoc lingua Venedorum in quibusdam Germaniae
prouinciis conseruata. Recordemur etiam Gallorum exu-
lum in Germania degentium. Nec Iudaei singularem suum
ac ueluti patrium sermonem deferunt.

§. XLVIII.

Authenticam linguam dicimus, quae tamquam uera
ac primaria in certis negotiis consideratur.

Sacri codicis lingua authentica est Hebraica, Chaldaica
et Graeca. Num et Latina? disputatur. vid. BECMANN.
c. l. p. 67. SCHEIDII diss. de linguis. Argent. 1656. BECHT.
de iure linguae. De lingua Aureae Bullae authentica non-
nulli frustra disceptarunt. De lingua authentica Nouella-
rum uid. §. CCCX. I. G. MÜLLER. or. de lingua August.
Confess. authentica. Lingua publica etiam authentica esse
solet; sed passionibus aliae linguae, ut authenticae, ad-
optari possunt.

§. L.

Lingua *docta* eruditorum uernacula.

Retinenda est lingua *docta*, ut uiri litterati ubiuis gentium commercio haud impedito fruantur. Istae in primis linguae in censum *doctarum* referuntur, quibus optimarum artium studia excoli consueuerunt, ueluti Latina, Graeca, Arabica. G. F. MEIERS *Betrachtungen über die Natur der gelehrten Sprache*. 8. Halle. 1763.

§. LI.

Occulta lingua uel plane est obscura uel ab eruditis tantum intelligitur, uel certo pacto fingitur.

Lingua nota aliquando signis peregrinis exprimitur; arcana ista docet cryptographia siue steganographia. Ars characteristica altioris est indaginis, nec in literis, sed in notionibus designandis uersatur. C. A. HEUMANNI consp. rei lit. c. 3. §. 19. IO. BAPT. PORTA de occultis literarum notis. BREITHAUPT de arte decifratoria. DAN. ARNOLD. CONRADI cryptographia denudata. (SAM. LINDNER) Elementa artis decifratoriae. Regiom. 1770. add. meditat. de grammat. uniu. et biblioth. glott. in opusc. c. I. De lingua commentitia, quam barbarismum rubrum, *rotuvelsch*, dicunt, disserui in obseruat. de lingua occulta, Exercit. Vol. I. p. 163 sq. inserta. At per signa non scribimus tantum, sed etiam (ubi aperte scribere uel loqui non licet) loquimur, cum mutis nimirum ac surdis, iuris communis usu non exclusis omnino. MULLER. de officio circa signa inter homines recepta praeter sermonem. MOLLER. diss. de manuloquio, pediloquio, oculiloquio. STRYK. de iure sensuum. SCHMID. et SCHROETER. alique de nutu. In LEIBNIT. collectan. etymolog. P. II, p. 384 sq. describuntur signa secundum

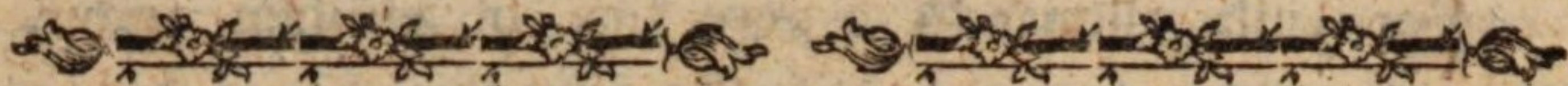
partam uictoriam tam studiosum fuisse Gothicae linguae propagandae, ut edicto sanxerit, ne quis latina lingua loqueretur, magistrosque insuper e sua prouincia acciuisse, qui Italos edocerent linguam Gothicam, I. H. TIEMEROTH: an consultum sit, linguam uernaculam simul cum imperio extendere seu propagare? Nemo nescit, quanto studio Gallica lingua propagetur. Vtinam! Germanica eadem frueretur fortuna. Carolus III. Imp. electorum honoribus et ornamentis in A. B. tit. 30. singulari studio prospiciens horum filios linguis III, Germanica, Latina, Italica et Slauiica inde a septimo aetatis anno usque ad a. XIII. institui iussit, illisque ideo peregrinationes suasisit. Rationibus haud spernendis commotus fuisse uidetur Caesar, in quas inquirunt interpretes aur. bullae, praesertim LUDEWIGIUS. Et hanc quidem legem usus non roborauit: optandum tamen foret, ut principes imperii sponte sua linguis necessariis studerent, quamquam non dubitamus, penes summum ciuitatis rectorem de lingua publica statuendi arbitrium esse. BECMANN. c. I. p. 12. Nec diu perquirendum est, cur linguae publicae cura cum salute publica coniungatur, cum satis testatum sit, publicam linguam ac dominam stabilire regnum, subditorum animos unire, prauos auertere peregrinorum mores. Non errauere uictores, qui cum lingua mores uictis importari posse putarunt. Legati lingua regis sui, non illius, ad quem missi, utuntur, interprete nonnumquam uel translatione dictorum intercedente. Consuetudines gentium discimus ex MOSERI *Abhandlung von Hof- und Staats-Sprachen.*

§. LV.

Commodius negotia expediuntur, ubi lingua uernacula a publica, eaque domina, non est diuersa.

Ver-

Vernacula aliquando a peregrina in exilium agitur. Hinc ciuitatum quarundam legibus cauebatur, ne lingua aliena admitteretur. NEHEM. XIII, 24, 25. Apud Carthaginienſes graecis literis ſtudere non licebat. IUSTIN. L. XX, c. 5. Iulianus Chriſtianis uſu linguae graecae interxit, ne dogmata ſua diuulgarent. GREGOR. NAZIANZ. or. III. in Iulian. Quum religio ad omnes pertineat, rationi conſentaneum eſt, ut ſacra ſermone uernaculo adminiſtrentur. E. S. WERNSDORF *Historia latinae linguae in ſacris publicis.* Lipſ. 1756. Quare nemo ordini ſacro adſcribatur, cuius uocem grex non intelligat. c. 14. X. de offic. iud. ord. Regula Cancellar. Roman. GREGOR. XI. et GOMEZ. commentar. ad eandem. Domitiana quaestio eſſe uidetur, an uerbum diuinum lingua uernacula legendum proponere liceat? Dum Chriſtus doctrinam ſuam uniuerso terrarum orbi annunciari iuſſit, cur dubitabimus, ſalutis fundamenta Slauiſ Slauiſe, Germaniſ Germanice, barbariſ barbarè explicare. conf. HOTTINGER. diff. de translationibus bibliorum in linguas uernaculas. Sed ideo non omnibus licet uerſiones Bibliorum pro lubitu adornare. ZELTNER. diff. de nouis biblior. uerſionibus germanicis non temere uulgandis. Notae ſunt irae, ob uerſionem nouam iſtam a Schmidio quodam Wertheimenſi tentatam, ortae. An ſcientiae linguiſ uernaculiſ ſubiiciendae ſint, nonnulli diſceptarunt. Id fieri poſſe, hodie nemo ignorat; id fieri conuenire, omnes, quibus ſtudiorum incrementa cordi ſunt, fatentur. FRIDER. WILH. IAHR. diff. de commoda in omni lingua uernacula philoſophandi ratione. Interdum tamen cauendum eſt, ne ſermone patrio diuulgentur ſententiae aut controuerſiae, quae rudiores poſſint offendere; nec foeda exterorum commenta in noſtram linguam transferri faſ eſt, quae neſcire, quam refutare, praeſtat.

CAPVT III.

DE

LINGVA GERMANICA.

§. LVI.

Lingua Germanica nec antiquitate, nec grauitate, nec copia, nec elegantia ulli linguarum cedit.

Scriptores de origine et praestantia linguae germanicae, itemque grammaticos indicauimus in Bibliotheca glottica pag. 609. Nominasse sat est SCHOTTELIIUM, MORHOFFIUM, GRYPHIUM, EGENOLFUM, BOEDICKERUM, ECCARDUM, FRISCHIIUM, WACHTERUM, GOTTSCHEDIUM, AICHINGERUM, POPOWITSCHIIUM, HEMPELIUM, HEINZIUM, HEYNATZIUM, (ed. III. 1776. cf. Anonymi *zuveyter Theil*. 8. Liegn. 1773.) NASTIUM et FULDAM (*im teutschen Sprachforscher*. I. Th. 1777. II. Th. 1778. 8.) adde REICHARDI *Versuch einer Historie der teutschen Sprach-Kunst*. 1747. HEYNATZ *Briefe die teutsche Sprache betr.* V. Th. p. 127. sqq. Quam diligenter aetas nostra linguam patriam excolere instituat, specimina permulta abunde comprobant. Conf. GUNDLING. colleg. historiae literariae in addit. ad cap. I, §. 3. Synonyma linguae Germanicae singulari studio profecutus est S. I. E. STOSCHIVS, V. Tomis.

§. LVII.

Germani pariter ac alii Teutonicae propaginis populi iam antiquissimis temporibus literas nouerant, etsi literarum studiis non multum operae tribuerent.

De

Cap. III. De lingua germanica. 61

De Germanis literarum secreta ignorantibus ad TAC. Germ. cp. 19. commentatur HEUMANNUS in T. I. Poeciles lib. 4. Probabile est, in loco Taciti de commercio epistolarum secreto sermonem esse. BERGER de prisco Germano haud illiterato. Vid. IO. AUG. EGENOLFI obseruatio probans, Germanos ab antiquissimis temporibus usum literarum nouisse propriasque litteras habuisse in Miscell. Lips. T. I. p. 256. WACHTERI de lingua codicis argentei, uersionis Gothicae noui testamenti, commentatio.

§. LVIII.

Lingua theotisca et Merouingis et Carolingis regibus familiaris quidem, sed, lingua latina dominante, nondum publice erat approbata.

Carolus M. grammaticam linguae germanicae concinnare uoluisse fertur. An idem leges lingua quoque theotisca promulgarit, non constat; ad nostra saltem tempora huiusmodi leges germanice scriptae non peruenerunt. Idcirco tamen monumentis sermonis patrii saec. VIII. et VIII. haud destituimur, quae in SCHILTERI thesaur antiquae German. exstant.

§. LVIII.

Germani lingua sua saeculo demum XIII. in tribunalibus et negotiis publicis uti coepere.

Fridericus II. Imp. a. 1235. primam constitutionem imperii in curia Moguntina theotisce edidisse dicitur. Omnes excitant GODOFR. COLON. testimonium, de quo accuratius disquiritur in FRID. IAC. BEYSCHLAGS *historischen Erläuterung des bekannten problematis: ob unter der Regierung Kaiser Friederichs II. auf dem grossen Reichstag zu Maynz im I. C. 1235. d. 3. Aug. der Reichs Abschied zum allererstenmahl*

stenmahl in teutscher Sprache abgefasset und publiciret vvor-
den ? item in I. D. GRUBERS Schreiben , den angeblich in
deutscher Sprache abgefasten Maynzischen Reichs- Abschied
vom Jahr 1235. betreffend. in CRIT. BEYTRAGEN zur Histo-
rie der teutschen Sprache. Part XIX, p. 367-376. Sic et
 Rudolphum I. a. 1274. omnia edicta, mandata, instrumen-
 ta, germanice exarari iussisse perhibent. Sed quia huic
 sanctioni non obtemperatum fuit: nonnulli eandem in du-
 bium uocarunt. LIMNAEUS in annot. ad Capit. Car. V,
 p. 217. FRITSCH. c. l. c. 4. Accuratus hanc rem excussit
 I. C. GATTERER in commentat. de linguae Germanicae epo-
 cha diplomatica, quam nuper societati scientiarum Göttin-
 genfi obtulit. Linguae german. usus a. 1417. Sigismundi
 Imp. decreto, Maximiliani I. Imp. Ordinat. Notar. a. 1512,
 Capitulat. Imp. aliisque legibus publicis roboratus fuit.
 Quare et Augustana Confessio in Comitiiis germanice le-
 genda erat.

§. LX.

Hodie Imperium Romano - Germanicum utram-
 que linguam, et latinam et germanicam, publicam
 habet.

Vid. §. XXXXIII. Sermo theotiscus uiget in aula
 Caesaris; consiliarios iudicii imperii aulici linguae germa-
 nicae peritos esse oportet, iubente Ordinat. iud. aul. t. I,
 §. 1. a. 1654; adde Sanctiones novas a. 1660. 1711. Ecquis
 nesciat, per Germaniae prouincias unam linguam patriam
 feruari, etsi eadem in uarias abeat dialectos? Itaque nec
 fora, nec Ictorum collegia domesticam linguam hodie
 aspernantur. conf. ill. SENCKENBERG. medit. II, fasc. II:
 quando responsa, sententiaeue facultatum primum lingua
 germanica condi coeperunt. *Nachricht von der Beschaf-*
fenheit

fenheit der deutschen Sprache bey denen Rechts - Gelehrten vor dem XVI. Iahrhundert im XX. Stück der CRITISCHEN BEYTRÄGE.

§. LXI.

Rebus Germanorum maxime conducere uidetur, si ipsi uel auctoritate publica uel pactione quadam ad unam adigerentur Grammaticam.

Quilibet grammaticus sibi placet; pauci interiores linguae nostrae compages perspectas habent. Qui antiquitatis praesidio nituntur, eos noli contemnere. Nonnulli pulchritudinem, sed imaginariam, affectant; hos uita, nihilque sectare, quod uel genio linguae uel perspicuitati obsit. De orthographia lites inextricabiles, quas magistri numquam, principes facili negotio, diriment. Si literis male pictis et scriptis aditum ad tribunalia et curias occludant: mox uenustiore habitum discent induere.

§. LXII.

Quo arctius iuris Germanici notitia cum Etymologiae studio cohaeret: eo diligentius in hoc incumbendum est.

Quam solliciti Germani de originibus linguae suae erendis fuerint, monstrat ECCARD. in histor. studii etymolog. Linguae Germanicae antiquissimae cognitioni inseruit SCHILTERI Glossarium Tomo III. Thes. Antiquit. Germ. insertum. Omnibus palmam praeripiunt 1) WACHTER. in glossario, qui origines uerborum magis, quam rerum, eruit atque interdum etymologias haud probabiles satisque audaces profert; 2) FRISCH. *im teutschen Wörterbuch*, qui incredibilem operam in significatibus eruendis posuit; et HALTAUSIUS in Glossario germanico medii aevi, qui observationes legum inter-

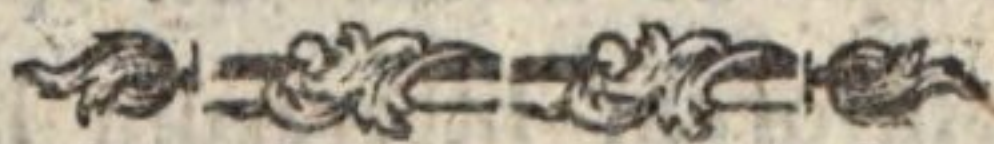
interpreti utilissimas collegit et quo uix carere potest Ictus. *FULDA Sammlung und Abstammung germanischer Wurzelwoerter.* Hal. 1776. (ADELUNG) *Versuch eines vollstaendigen grammatisch - kritischen Woerterbuchs der hochdeutschen Mundart.* III. Th. Add. LEIBNIZII collectanea etymologica. Quum iis, qui uel statuta rimantur, uel tabulas ueteres excutiunt, uel libellos querulos perlustrant, uaria occurrant uocabula, certis tantummodo locis aut prouinciis familiaria: eadem plenius ut explicarentur, optandum esset. FRISCH. Lexico suo multa inseruit. Specimen quoque dedit FRID. GOTTL. STRUV. in *der Sammlung und rechtlichen Erklärung unterschiedener teutschen Wörter und Redensarten etc.* GERH. OELRICHIUS debemus Glossarium ad Statuta Bremensia. 1767. 8. Explicationem uocabulorum quorundam ex Reform. Nor. debemus I. M. F. LOCHNERO in *Selektis Iuris Vniuersi.* p. 387 sq. conf. IOH. SALOM. BRUNQUELL. progr. de usu linguae Germanicae ueteris in studio iuris feudalis Langobardici. HEUMANNI *Gedanken von etlicher teutschen Wörter und Sprüchwörter lateinischen Ursprung in der neuen Biblioth.* P. XLI, p. 72 sq. Succurrit etiam haud temnendum studium BESOLDI in thesauro pract. REYHERI in thes. WEHNERI in obseruat. SPEIDELII in speculo. Sed huius generis labor per societates distribuendus est, quae concordi sententia aggrediantur opus. Exemplum huius generis imitatione dignissimum est *Versuch eines Bremisch-Niedersaechsischen Woerterbuchs, von der Bremischen Deutschen Gesellschaft.* I—V. Th. Bremen, 1767—71. 8. quo suppleantur uocabula Saxoniae inferiori propria a HALTAUSIO plerumque omissa. Ad linguam Saxoniae inferioris penitus cognoscendum facit MICH. RICHEY. *Idioticon Hamburgense*, cuius edit. secunda 1755. Hamb. 8. prodiit. STRODTMANN *Idioticon Osnabrugense.* 8. Leipz. et Altona. 1755. Nescio,

Nescio, quo fato contingat, ut eruditi protestantium coe-
tui addicti linguae patriae maiorem culturam, quam ca-
tholici tribuant. vid. MEGALISSI *unteutscher Catholick.*
Ien. 1730. 8.

§. LXIII.

Nemo dubitabit, quin lingua Germanica cuius
disciplinae tradendae sit aptissima.

Multi latine, sed barbare, loqui malunt, quam uer-
nacula uti. BURMANNUS in orat. funebri Graevii lingua
patria aliquam maculam cathedrae eruditorum adspergi pu-
tauit. CHRIST. THOMASIVS primus in praelectionibus et
programmatibus academicis germanica lingua usus est, et
quidem cum a. 1687 primum Lipsiae in Graciani praece-
pta vitae commentaretur. cf. GESNERI *Isagoge.* T. I. pag.
102 sqq. GUNDLINGIUS in *Gundlingian.* P. XXV, p. 465
dignitatem sermonis nostri vindicavit. Conf. eiusdem col-
leg. liter. c. I, p. III, et FR. HOUCK de patrii sermonis in
scribendo ac docendo usu. Hal. 1716. BESSER. *von der*
Verachtung der teutschen Sprache unter ihren eigenen Lan-
deskindern in oper. p. 57. CHRIST. THEOPH. GRAVII de-
monstratio de linguae nostrae uernaculae in docendis di-
scendisque artibus et scientiis possibili usu. Herborn. IUN-
CKER. in lineis primis eruditionis pag. 35 linguam Germa-
nicam Lydium quasi lapidem obscuritatis perspicuitatisque
uocabulorum esse existimavit. Ad praecepta artis diplo-
maticae tradenda lingua Germanica minus apta uidetur.

CAPVT V.
DE
LINGVA LATINA.

§. LXIIII.

Linguae latinae notitiam Iurisconsultus Germanus posthabere nequit, tum quia publica, tum quia eruditorum est uernacula.

IO. LUD. PRASCHII *diff. de orig. german. linguae latinae*. Ratisb. 1686. Historiam huius linguae concinnauit WALCH. FUNCCIUS *de uaria aetate linguae latinae*. BURCKHARD. *de fati linguae latinae in Germania*. FACCIOLATI *syntagma de linguae latinae ortu, interitu et reparatione*. IOH. ADAM. WEBER. *Einleitung in die Historie der lateinischen Sprache*. Auctores ad linguae latinae studium spectantes enarrat FABRICIUS in *bibliotheca latina*, melius delecta, rectius digesta et aucta diligentia I. A. ERNESTI. 8. Lips. 1773. sqq. T. III. FABRICII *bibl. lat. mediae et infimae aetatis cum suppl.* CHR. SCHOETTGENII, VI. Voll. Hamb. 1734 — 46. 8. itemque *bibliotheca nostra glottica in opusculis p. 500 sqq.* De methodo linguae latinae discendae conf. ROLLIN. l. c. t. I, p. 208. CONR. NAHMMACHERS *Anleit. zur krit. Kenntniss der latein. Sprache*. Lips. 1768. 8. Inter Grammaticos reliquis palmam praeripiunt Grammat. Marchica et Rambachiana. Ad exquisitiorem litterarum latinarum cognitionem contendentibus praesto est SANCTII Minerua, SCIOPPII *Grammatica Philosophica*, VOSSII *Aristarchus*. Grammaticorum et Lexicographorum multitudo infinita. BOECLER
de

de lexicis. ROB. STEPHANI, BAS. FABRI, MATTH. MARTIN.
IO. MATTH. GESNERI nomina memorabilia.

§. LXV.

Ante saecul. XIII. Germani linguam lat. et ad publica et priuata negotia adhibebant (§. LVIII); hodie primas ubique tenet lingua patria.

Mirum est, Germanos latinas literas tam magni fecisse, etsi pauciores ac foli fere clerici easdem callerent. De Caroli III Imp. constitutione principum electorum filiis linguarum culturam suadente diximus §. LIII. Rem acu tetigisse mihi uidentur, qui sub *Grammatica* linguam latinam intelligunt. Vid. CARPZOV. et LUDEWIG. ad art. XXX. A. B. item FREHER. diss. sing. ad c. ult. A. B. LIMNAEO Grammaticam proprie, tamquam doctrinam linguae Italicae et Slauicae interpretanti, non assentior, multo minus BECMANNO, qui c. l. pro *Grammatica* ponit *Graeca*. Ipse Carolus III Imp. Latine, Teutonice, Bohemice, Gallice et Lombardice loqui didicerat. FREHER. script. Bohem. f. 94. Sigismundus Imp. principes Germanos linguae latinae rudes in concilio Basiliensi hortabatur, ut filios suos praeceptoribus erudiendos traderent. DUBRAV. L. XXX. Ioachimus I, Elector Brandenburg. a. 1530 comitia Augustana aggressus legatum Pontificis non procul a ciuitate oratione latina tam graui, erudita et splendida excepit, ut ipsum Imperator laudaret; ex aliis enim nemo hoc praestare potuerat. CAELESTIN. hist. August. Comit. f. 75. E contrario nescio, quid Eberhardi, Comitis Wurtenb. mentem adeo in transuersum egerit, ut consiliarios suos iureiurando uinciret, ne filium lingua latina instrui curarent. Hanc linguam in Camera imperiali receptam esse negat LUDEWIG. in Comm. ad A. B. T. II.

pag. 1425, sed fallitur. Certiora docet LUDOLPH. t. I, obs. 3: mansit usus forensis, inquit, linguae latinae non solum in iudicio imperiali aulico in causis Italicis, sed etiam in utroque imperiali supremo iudicio camerali et aulico, in causis, quae ex Germaniae prouinciis eo deferuntur Leodiensibus, Stabuletensis et Tridentinis. Archiepiscopus Treuerensis habet etiam iudicium aliquod immediatum in uicinia patriae Leodiensis, quod dicitur Awans et Loncia, a quo appellatur ad Cameram et utuntur ibi idiomate latino. Assessores Camerae in uotis utuntur plerumque sermone latino. Lingua latina in usu etiam in curiis dominorum officialium Germaniae u. c. Colonienf. et Monasterienf. at in curia officiali Monasterienf. lingua latina abrogata fuit. MOSER. *in der Abhandlung* c. l. differit de locis, ubi lingua latina approbata. Aduocati Camerae latine sacramentum praestant, ibid. p. 444 de expeditione lat. in iudicio Imp. aulico agitur ibid. p. 465. Praeterea lingua latina retinetur in monumentis publicis, sigillis, monetis a Germanis aequae ac a Gallis. Hanc ipsam linguam curiae Romanae publicam esse, constat; hac audiuntur etiam legati obedientiae.

§. LXVI.

Linguam latinam gentes plures politiores sibi habent commendatam, tamquam doctam et subsidiariam.

Publica lingua media aetate fuisse uidetur latina apud Hispanos, Gallos, Britannos, Danos, Hungaros, Bohemos, Polonos. In nonnullis prouinciis uariarum dialectorum formam induit; in aliis, ueluti in Hungaria et Polonia, adhuc uiget tamquam uulgaris, quamquam horum regnorum lingua uernacula ualde differat a latina;
filiae

filiae linguae latinae nunc matrem non, ut decet, uenerantur; imo Gallica lingua, filia balbutiens, matrem suam, decore ac maiestate plenam, apud exteros quoque extrudere conatur. Interim tamen lingua latina comite per uniuersam fere Europam hodie migrare licet. PLATNERI defensio pro linguae latinae utilitate in republ. litteraria.

§. LXVII.

Ius Romanum, ut omnes sciunt, subsidio uenit moribus patriis; iuris autem istius uersio germanica nec exstat, nec, si exstaret, publice approbaretur. Ad linguam igitur Romanam discendam uel hoc argumento impellimur.

Legum scientiae principia ex iure auxiliari, non domestico, discere consueuimus. Cedendum est usui. Quantum Romani linguae suae tribuerint, quanti nobis sit facienda, ostenderunt multi. ARTHUR, DUCK. de usu et auct. iur. ciuil. L. I, c. I. LUDEWIG. in *vvöchentlichen Anzeigen* P. I, pag. 801 negat, reipublicae conducere, si corpus iuris germanice redderetur; terminos enim technicos retineri oportere, ideoque plebem istud sine fructu lecturam esse.

§. LXVIII.

Etsi quo purior lingua latina, eo pulchrior: tamen in foris et negotiis publicis linguae ornatus ualde negligitur; at negligendus non est, ubi nitere debet oratio.

Immo suspectae forent tabulae pacis, foederum etiam si nimis eleganter exaratae fuissent, haud secus ac olim diplomata satis barbare scribi sueuerunt, sed barbaries saepius chartae legitimos natales defendit. Quare non male industriam suam profundunt, qui du FRESNE, SPELMANNI,

VOSSII et CARPENTERII glossariorum auctorum notissimorum, exemplo excitati sordes istas, quas imperiti uocant, excutere non grauantur. DUFRESNII et CARPENTERII epitomen sistit Glossarium manuale ad script. mediae et infimae latinitatis, cuius Voll. V. prodierunt Halae, 8. 1772—1778 cura ADELUNGII. Vt linguae nouis uocabulis locupletentur, rerum usus postulat, sed ne quid temere (§. XXXVIII); vid. HEUMANNI epist. crit. de iure latinam linguam augendi. An ueteres Icti Romani pure sua scripserint responsa, expendit GUIL. HIER. BRUCKNER. progr. de latinitate corporis iuris ciuilis an pura satisque probata sit? DAN. GE. MORHOF. de latinitate in Digestis epistola. GE. CASP. KIRCHMAYERI Opuscula sex de latinitate Digest. et Instit. collegit et praefatus est GE. SAM. MADIHN. Hal. 1773. 8. CAR. ANDR. DUCKERI Opuscula de latinitate ueterum Ictorum, recusa Lips. 1773. 8. Add. LUD. MENCKENII progr. de necessario latinae linguae cultu et certis disputandi principiis in iure prudenter constituendis.

§. LXVIII.

Reipublicae interest, ut linguae latinae studium citius perficiatur.

Lingua uia tantum est ad eruditionem; eruditio uero hodie magis magisque dilatatur. Viae itaque compendio studeamus. Quum multis praeceptoribus aqua haereat: prouolant, ut fucum faciant, ad altiora, rudimentis neglectis. Hinc damnum irreparabile. IO. CHRISTOPH. OTTONIS diss. de latini sermonis usu maturius exercendo. VOCKERODT. consultat. de literarum studiis recte et religiose instituendis. PLUCHE de linguarum artificio et doctrina. Φιλανθρωπος siue de institutione puerili dialogus, in quo noua linguar. tradendar. ratio, nuperrime commendata, expenditur. 8. Lips. 1777. Praecepta reliqua, et quo ordine legendi sint auctores latini, exponunt philologi.

CAPVT VI.
DE
LINGVA GRAECA.

§. LXX.

Lingua Graeca hodie a iuris studiosis paullo negligentius excolitur, cum eam a rationibus suis longe remotam esse sibi persuadeant.

Si uultures tantummodo forenses audias, graeca forsitan non sunt legenda, sed cordatiores Iurisconsulti aliter sentiunt. vid. IAC. PERIZONII oratio §. XXVIII. cit. CORNEL. SIEBENII oratio de studio graecae linguae cum iurisprudentia coniungendo. PAULL. KRAUT. oratio de lingua graeca etiam futuro Icto non utili modo, sed quodammodo quoque necessaria. CHR. WOLDENBERGII oratio de usu graecae linguae in omnibus facultatibus, artibus et scientiis. GEO. HENR. GOEZII Princeps graece doctus. GEO. ANDR. IMHOFII oratio de politico graeco. De literis graecis optime meritus est FABRICIUS in bibliotheca graeca XIV Voll.; item in diatribe de lexicis graecis. Historiam linguae graecae conscripserunt BURTON. ELING. et WALCHIUS. HARLESII Introductio in historiam linguae graecae. Altenb. 1773. 8. De Grammaticis uide bibliothecam glotticam p. 569.

§. LXXI.

Ne perperam graecam linguam commendari putes, has pensites rationes uelim:

I. Graecorum sapientia per omnes manat disciplinas.

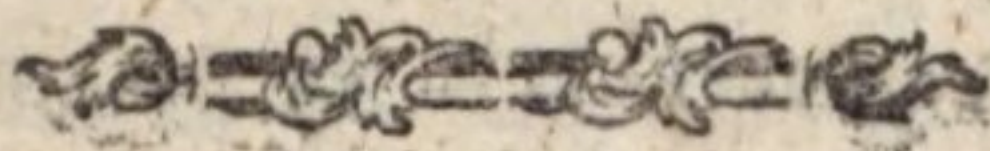
Bonarum artium studiis, quae ingenio et industria nituntur, Graecis non excellunt nostri; sed ex eorum thesauris recondita doctrina refertis, si non nolint, haurire possunt.

*II. Lingua moresque Romanorum sine Graecis non recte intelliguntur.**III. Iuris Romani doctrina, demtis literis Graecis, imperfecta est.*

Veteres Romanos a Graecis leges suas petiisse, notum; quamobrem Graeca ad Latii legum, graecis uocabulis permixtarum, interpretationem omnino ualent. Nouellas graece editas fuisse, itidem sciunt omnes, ut taceamus libros βασιλικων, aliasque constitutiones Imperatorum Orientis, itemque compendia iuris graece scripta, quae nostram iurisprudentiam praeclare illustrent adiuantque. (§. CCCXII) IO. MEURSII Themis Attica, IO. LEUNCLAVII ius Graeco-Romanum. BRUNQUELL. histor. iur. p. II. c. XI sq.

III. Decet Ictum, sacras litteras perscrutari; at qui fieri id ipsum poterit, nisi sit graece doctus?

Ad ueteris etiam ecclesiae instituta et canones rite explicandos litterae graecae pertinent.

CAPVT VII.
DE
LINGVIS OCCIDENTIS.

§. LXXII.

Vt non omnium linguarum, quas ab Occidente appellant, notitia eiusdem est necessitatis: ita pro sua quisque forte iisdem operam dabit.

Eruditi glebae suae quasi adscripti, semperque pani quotidiano intenti, cerebrum linguis distrahere non solent; at ii, qui peregrinationes ac legationes obire, aut in litteratorum societatem symbola sua conferre iubentur, linguarum hodie uigentium auxilio ualde indigent. Scriptores alienigenae quidem, simul atque prodierint, lingua nostra uernacula loquuntur, si id e re bibliopolarum esse uideatur; sed optimi libri et interioris eruditionis monimenta saepius obscuritate sepeliuntur, alii male uertuntur; ac licet haud ineptus censendus sit interpres, sua tamen cuiusque linguae indoles est propria.

§. LXXIII.

Gallica lingua hodie late dominatur.

Galli astutiis suis, quas elegantias uocant, id nunc afsecuti sunt, ut permulta regna sermo ipsorum peruaferit. In Germania certe eius addiscendi opportunitas ubique fere offertur; et parum abest, quin a quouis pedissequo gallica loquela requiratur. Multos epistola gallice et belle scripta principibus uiris usque eo commendauit, ut sparta

luculenta ornarentur. Indulgendum est aliquid saeculo; quamquam uanitas ista Germano pectore indigna uideatur. FRITSCH. de iure idiomatis §. 7. Galli linguam suam in Germania publicam reddere identidem conati sunt; conf. quae cum Legato gallico comite de Gergy acta fuere in MOSERS *vermischten Schrifften*, c. l. p. 433. et in MOSERI iunioris, *Abhandlung von den Europäischen Hof und Staats-Sprachen*. p. 325 sq. FR. ROUX *sur l'usage de la langue françoise en Allemagne*. GOD. DAN. HOFFMANN *linguae gallicae ius publ. Germanicum*. Tub. 1765. Dignitatem linguae gallicae tuetur CHARPENTIER *defense de langue françoise pour l'inscription de l'arc de triomphe*. Rebus suis bene consulere Galli, quod aliis persuaferint, linguam suam nunc perpolitam et ad concinnas regulas redactam fuisse, perinde quasi non semper maneret lingua latina deprauata, rustica. Grammaticos gallicos nosces ex biblioth. glott. p. 551. DE LA TOUCHE, RESTAUT, GIRARD, et qui eum sequitur COLOM DU CLOS inter praestantiores referuntur. De synonymis linguae gallicae egregie commentatus est GIRARD. SEIDELMANN. tr. de methodo recte tractandi linguas exoticas, speciatim gallicam, italicam et anglicam. Lexica praestantiora habentur, quae l'ACADEMIE FRANÇOISE, FURETIERE, MENAGE, RICHELET, ROUX etc. adornarunt. Non tantum uerba, sed quoque res explicat Catholicon, ou *Dictionnaire universel de la langue françoise*, auctore SCHMIDLINO. Hamb. 1771 sqq. MAUVILLON et BOULET *Remarques sur les Germanismes*. PREMONTVAL *Preservatif contre la corruption de la langue françoise en Allemagne*. II. Tomes.

§. LXXIIII.

Lingua Italica, Hispanica, Anglica, Septentrionales, non tam ἀμεσῶς, quam ἐμμεσῶς iurisprudentiae inferuiunt.

Carolus IV. in A. B. c. 30. Italicae linguae electorum filios peritos esse uoluit, propter arctissimum illum nexum, ni fallor, regni Germanici et Italici. Itali hodie, praeter uarias commentationes philosophicas et historicas et mathematicas, opera quoque iuridica lingua sua edunt, quae exteros ad Italicam linguam discendam allicere possunt. uid. bibl. glott. p. 543. Ex multis libris grammaticis notentur OCTAV. FERRARIJ origines linguae Italicae. MOLTERN *Toscanische Sprachlehre*. BUONMATTEI *della lingua Toscana*. *Vocabulario della crusca*, et ANTONINI *Diction*. Hispanici librarius ad nos perferuntur. Nullus fere maiore plausu exceptus fuit, quam GRACIANUS ille subtilis morum magister. Ac sane liber iste dignus est, quem lingua natia legamus. Versiones enim mihi quidem auctoris grauitatem non exaequare uidentur. Idem statuendum est de MICH. CERVANTIS fabula Romanensi, quae Don Quixotis fata continet. Ad cognitionem linguae Hispanicae faciliorem reddendam faciunt *kurzgefasste Spanische Grammatik*. Erf. 1778. 8. auct. BARTHIO; et *vermischte Auffaetze in Spanischer Prose*. 8. Frft. et Leipz. (Nürnb.) 1779. Inter Lexicographos eminet SEJOURNANT. Linguae Hispanicae maxime affinis est lingua Lusitanica, de qua vid. (VON IUNK) *Portugiesische Grammatik. Nebst einigen Nachrichten von der Portugiesischen Litteratur und von Büchern die über Portugall geschrieben sind*. 8. Franc. ad V. 1778. Anglica lingua, germanicae soror, nobis carior esse debet. Nam ad linguae nostrae origines indagandas multum facit, multosque libros ostentat,

76 *Cap. VII. De linguis occidentis.*

tat, singulari acumine conscriptos. SAM. JOHNSON'S *Dictionary of English Language*. fol. Lond. 1755. II. Voll. BAILEY *Lexicon Anglicum* emendauit CLAVSINGIVS. Quibus etymologias studium curae est, ii linguis septentrionalibus, Suecica, Danica, Islandica etc. erudiantur. conf. HICKES. *thesaur. linguar. ueter. septentrional.* SKINNER. *etymologicum linguae Anglicanae.* VERELII *index linguae ueteris Scythico - Scandicae.* OL. WORMII *literatura Runica.* IHRE *Glossar. Suio - Gothicum.* fol. Vpsal. 1769. II. T.

§. LXXV.

Linguae Slauicae iusto minus pretium hodie decernitur.

Quam late usus linguae huius serpat, ostendimus in obseruat. de lingua occulta, in *Exerc. Iur. uniu.* T. I. p. 166. conf. FRISCHII *hist. linguae Slauionicae.* Pertinet etiam Slauiica literatura ad res Germanicas dilucidandas, hodieque, praesertim apud Russos, expoliri et ad artes liberales applicari solet sermo patrius. Aur. B. c. 30. Slauiicam linguam electorum filiis commendat. Vladislaus, Hungariae et Bohemiae Rex, promisit a. 1510, se operam daturum, ut heredes ipsius lingua Bohemica et Hungar. instituantur. Dux Carinthiae non nisi Sclauonice imperatori respondere uolebat. Apud Bohemos et Morauos lege cautum, ne cui illustri uel equestri ordine nato hereditatem cernere, praediaue possidere liceat, nisi Sclauonicae linguae perito. Tam seuerè de linguae Slauicae cultu cogitatur. G. C. KIRCHMAIERI *diff. de origine iure ac utilitate linguae Slauionicae.* Witt. 1697. cf. *Raisonn. über die protest. Vniuers.* I. Th. p. 179. Lingua Venedica in Lusatia ideo uigere permittitur, ne rustici aufugiant, ex sententia quidam LUDEWIG. ad A. B. p. 1341. add. *bibl. glott.* p. 601.

CAPVT

CAPVT VIII.
DE
LINGVIS ORIENTIS.

§. LXXVI.

Linguae Ebraeae cultus uariam exhibet utilitatem :
1) erudito cuius uerbum diuinum ex fonte cognoscere conuenit ; 2) legum administer uarias quaestiones ex lege Mosaica debet dissoluere ; 3) rerum gestarum et antiquitatum fides nusquam certior sanctiorque , quam in sacro codice.

De linguae ebraicae necessitate acriter disceptarunt CONRING. et WASMUTH. conf. BUDDEI Isagoge lib. I, c. 4, p. II2 sqq. IO. GOTTFR. HAUPTMANN. historia linguae ebraeae primis lineis descripta. MORINI oratio de utilitate linguar. orient. GUILIELMI POSTELLI oratio de linguae ebraicae et Arabicae excellentia et penes Latinos necessario usu in bibliotheca Bremens. class. 7, fasc. 2, num. I. AUG. PFEIFFER. critica sacra, ex editione auctiori NAGELII, cui accessit tr. de natura, usu et subsidiis linguarum orientalium omnium. Nec obscura sunt exempla Iurisconsultorum hebraicis literis instructorum. vid. EBERTI elogia centum Iurisconsultorum et politicorum, qui linguam sanctam excoluerunt. GOEZII princeps ebraice doctus. HEINECCII praefatio de utilitate literarum orientalium in iurisprudentia, praemissa Io. Seldeni operi de synedriis et praefecturis iuridicis Ebraeorum, et postea inserta opusc. minor. p. 200 sqq. Huius studii adiumenta suppeditat biblioth. glott. p. 647.

§. LXXVII.

§. LXXVII.

Quum Iudaeorum causis omnia prope iudicia personent: eorum hodiernum scribendi genus et mores scire expedit.

In *Ord. Polit.* a. 1577. tit. 20. §. 3. constitutum, ut Germanica, non Hebraea, lingua contrahantur mutua; sed Hebraei non semper hanc legem observant. Magistratus etiam in libros Iudaeorum, quibus interdum Christianis obrectare solent, officium est inquirere. Praeterea formulae sacramenti Iudaeorum ratio habeatur. WILDVOGEL. de iuramentis Iudaeorum. ESTOR de lubrico iurisiur. Iudaeor. WAGENSEIL. *Belehrung von der Jüdisch - teutschen Red- und Schreibart.* CHRYSANDERS *Jüdisch - teutsche Grammatic.* BECK. tr. de iur. Iudaeorum.

§. LXXVIII.

Reliquae linguae uel aliis magis necessariis opitulantur, uel rerum utilissimarum cognitionem multum augent.

Linguae Arabicae usum in iurisprudencia ostendere conatur I. H. HOTTINGER in *Analectis Histor. Theolog.* n. VI. Nostra aetas Icto gaudet linguae Arabicae satis gnaro, IOH. BERNH. KOEHLERO. Persicae linguae et Germanicae affinitas quaedam cernitur. Linguae Sinicae studium improbi laboris est, sed tantum, quantum nonnulli putarunt, sapientiae, non praestat. conf. BEVERI *Museum Sinicum.* PHILIPP. MASSON *dissertation critique sur la langue Chinoise, ou l'on fait voir les divers rapports de cette langue avec l'Hebraïque, dans l'Histoire critique de la Republique des Lettres.* Tom. II, III. et IV. *Bibl. glott.* p. 666.

CAPVT VIIII.

DE
STILO.

§. LXXVIII.

Quisquis recte cogitateque scribere studet; is non solum linguam probe calleat, uerum etiam res ipsas bene cognitatas perspectasque habeat.

Mentem rite praepares, antequam calamum arripias. Non placet stilus, qui, rerum inops, uerbis redundat.

§. LXXX.

Stilus, pro ingeniorum et argumentorum diuersitate, diuersus est.

Perspicue scribes et apte, si non licet ornate et copiose. Phalerarum intempestiue adhibitarum gloria nulla. Nihil agas inuita Minerva. Stilo sublimi male composito nihil frigidius. WERENFELS, de meteoris orationis. Plenum scribendi genus et aequabiliter profluens multis difficilior uidetur, quam grande. De sublimi praecepta quaedam memoriae prodidit LONGINUS.

§. LXXXI.

Elegantior stilus latinus non negligendus est legum cultori, quamquam is non semper adhiberi solet.

Laus ICtorum, humanitatis studia reuocantium, eo cumulatior, quod scripserunt polite. Alius tamen stilus est dogmaticus, alius oratorius. De puritate uocabulorum
saepius

saepius frustra disputatur. In legibus promulgandis ac in negotiis publicis tractandis stilus ad praesentem statum accommodandus est. Principes enim perspicue, non cum Euandri matre, loqui necesse habent. Absurdum esset, illis Ciceronem obtrudere; absurdius, a iuris Germanici doctoribus latinas Veneres postulare. Cultioris stili latini rudimenta exposuere SCHEFFER. HEINECC. HALLBAUERUS, et nuper SCHELLERUS. MORHOF. Polyh. P.I, L.II, c.12. exercitationum stili exempla affert. Exercitatio enim et imitatio utramque facit paginam.

§. LXXXII.

Stilus Germanicus hodie mira contentione expolitur; quare legum studiosis condonandum non est, si sermonem patrium flocci faciunt.

Multi sibi inepte persuadent, non esse legum magistrorum, pulcre ornateque dicere; stilum iurisperitorum non in uerbis, sed in rebus uersari. Sed quid impedit, quominus decenter de rebus maximi momenti dicamus? Forfitan linguae Germanicae penuria obstat? haud quaquam. Tua obstat inscitia. Scilicet centones isti ex frustulis germanicis, latinis, gallicis confuti multo uenustiores sunt. Qui sermonem patrium colere in animum inducunt, illis et doctores et exempla praesto erunt. Conf. ESTORS *Sammlung zur Erlernung der ächten und reinen Juristischen Schreibart. Erörterung, vwie die Reinigkeit der deutschen Sprache, in Ansehung der Rechts Gelabtheit, zu befördern, in der deutschen Gesellschaft Nachrichten und Amerkungen, I. Stück p.80-124.* HÜBNERI, SCHMOTTHERI et GLAFEVI libelli hodie nullius fere usus sunt. MOSERT iun. *Staats-Grammatic.* EIUSD. *Abhandlung von Abndung fehlerhaffter und unanständiger Schreiben nach dem Gebrauch der Höfe*
und

und Canzleyen. IUSTI Anvveisung zu einer guten deutschen Schreibart. ed. II. Lips. 1769. 8. (BOESCHEN) über die iuristische Schreibart. 4. Hal. 1777. Evoluantur scripta periodica et alia plura, quae Societates ad linguam patriam perpoliendam congregatae in lucem edunt. Propius ad sphaeram legum cultorum spectant LUNIGS Reichs-Canzley, item Reden und Schreiben grosser Herren, quamquam non omnia ista specimina ut exempla imitanda proposuerim. Exempla imitatione digna continet Sammlung von Staatsbriefen und Reden, nebst einer vorgesetzten Abb. von der politischen Schreibart. 8. Helmst. 1756. Auserlesene Staatsbriefe hoher Potentaten seit 1740 gesammelt von I. C. ADELUNG. 8. Gotha. 1763. 64. II. Tb. Muster der Staatsberedsamkeit in einigen neuen Reden und Briefen grosser Herren und vornehmer Staatsmaenner — gesammelt von I. C. STOCKHAUSEN. 8. Berlin. 1768. SNEEDORF essai d'un traité du stile des cours. Alios dabit caput sequens. Nec omitendi sunt libelli, quibus iura principum defenduntur, Deductiones dicti, de quibus infra.

§. LXXXIII.

A stilo secernatur res formularia

Ad formulas pertinent officiosae uerborum blanditiae, (Complimens) titulorum ornamenta et honorificae compellationes moribus cuiusque prouinciae receptae. Deinde singulae disciplinae suos technicos, quos dicunt, terminos, suasque peculiare habent phrasas, quae non mutari, sed interdum emendari, possunt. Quapropter nec scientiam iuris uel priuati, uel publici, uel gentium, formulis suis priuare decet, quas nemo certe, nisi imperitus, ridebit. Formulas uanas et inutiles non tuemur.

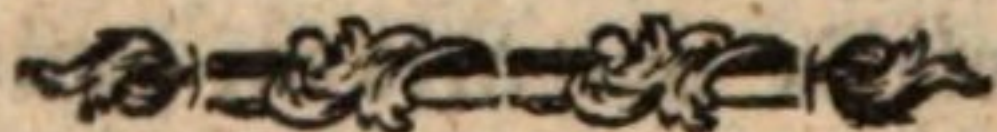
Quantam industriam BRISSON. formulis Romanis colligendis dicauerit, sciunt omnes. Conf. etiam IO. SCHILTER. de iure formulario Romanorum et Francorum in exercit. ad Dig. et HEINECCIUS de iurisprudentia formular. Germani iam superioribus saeculis ad usus tabellionum et practicorum libros huius generis composuerunt. Vid. SEB. BRANDTS *richterlicher Klag-Spiegel*. Strasb. 1516. IO. ELI. MEICHSNERS *Formular gemeiner teutscher Nation*. Francf. 1567. ALEX. HUGEN. *Rhetorica und Formulare*. Basel 1572. IO. PET. ZWENGELS *neu gross Formular-Buch*. ibidem 1574. HARSDOERFFERS *teutscher Secretarius*. SPATHENS *teutscher Advocat und Secretarius*. BECKII *Formulare* saepius recusum non postremum locum tenet. LUNIGII *Titular-Buch* (§. CCCLXII.) Ampliorem recensum harum collectionum earumque historiam vide in G. D. HOFMANNI *vermischten Beobacht. aus denen deutschen Staatsgesch. und Rechten*. III Tb. p. 177 sq. IV Tb. p. 63 sq. Sed sepone formulas, quid est, quod *stili cancellariae* arcanam artem iactes? Numquam chartae approbatae fuerunt, quae obscuram, asperam, et corruptam scribendi rationem sequuntur. Num, quod apud prudentiores in uitio ponitur, id in normam uertemus? *Vom Canzleystil im deutsch. Museum* 1779. März.

§. LXXXIIII.

Stilus curiae modo ac ordine negotia in iudiciis expediendi rite constituto praecipue continetur.

Ampliore inter dum, non uerba tantum, sed et facta complectentem, significationem habet stilus curiae. Rei formulariae auctores, quos modo diximus, de eodem nonnihil praeceperunt. conf. etiam DIETHERR. SCHROETER. STRYK. de stilo curiae. EYBEN. de stilo curiae
etiam

etiam in titulis interdum plumbeo, imo cereo. STRYK. de clausulis superfluis. HERC. FRANC. DANDINUS de forensi scribendi ratione culta atque perspicua. Patauii 1734. Huc in primis pertinent practicatorum libri, quibus modum lites persequendi siue processum, easque per sententias dirimendi docent. Quos inter excellunt CARPZOV. STRYK. LUDOVICI, WERNHER, BERGER. IO. FRID. SEYFARTS *Formular-Buch, vvorinn alle zu dem Processu ordinario gehörige Schriffthen, Bescheide, Citationes und Registraturen nach dem neuesten Reichs- und Sächsischen Stilo curiae mit nöthigen Anmerkungen angevviesen vverden*, prodiit una cum EI. Teutschen Reichs-Process. Hal. 1738. 4. HOMMELII *teutscher Flavius*. gr. 8. Bayr. 1775. edit. III. Sententias concinne componendi artem exponit luculenter ESTOR. In stilo curiae saepius stat pro ratione uoluntas, quid igitur mirum, si sui non sit similis ubique. Verborum, formularum ac rituum huius generis solennitatis custodes sunt causidici, procuratores, actuarii, iudices, qui ad minutias hasce animum acrius, quam ad ipsa rerum argumenta, attendere solent. Collegia Ictorum stilum ueterem retinent, sed optarem, ut farragines male dispositae tandem aliquando placere desinerent. (§. CCCLXI seq.)

CAPVT X.
DE
R H E T O R I C A.

§. LXXXV.

Ars ornate congruenterque dicendi ut ad sapientis cuiusque: sic ad iuris studiosi commendationem maxime pertinet.

Bene CICERO: *eloquentia primas*, ait, *tenuit semper urbanis pacatisque rebus, secundas iuris scientia*. Multi non tam legum doctrinae, quam eloquentiae honores debent fortunasque suas. Iam antiquissima tempora oratoribus floruerunt, tametsi uis apte copioseque dicendi nondum artis formam induisset. MOSIS, aliorumque uatum diuinorum dicendi genere quid grauius, quid augustius? Tam praeclara Graecorum eloquentiae specimina ad nostram aetatem peruenere, ut, si illa hodie possimus assequi, uotorum summam nacti uideamur. IUNCKERI *diff. de Graecia artis oratoriae prima cultrice*. Rhetorices naturam, ortum et fata enarrant CICERO, orator summus; SÜETONIUS de claris oratoribus. add. QUINCTILIANI aut TACITI *dialogus*: an sui saeculi oratores antiquis et quare concedant? Ex iunioris aevi auctoribus cum primis laudandus est VOSS. *de nat. et constitut. rhetoric.* GIBERT *jugemens des savans sur les auteurs, qui ont traité de la rhétorique*. 12. à Par. 1713. III T. 10. FRANC. GRANDIS *diff. de orig. et progressu rhetoricae apud Hebraeos, Graecos, Romanos et Gallos*. CRESOLL. *theatr. uete-*

ueterum rhetor. orator. et sophist. MORHOF. Polyhist. P. I, L. VI. STOLLII hist. erudit. P. I, c. 4. C. A. CLODII praesidia eloquentiae Romanae. Lips. 1762. KRIEGK de sophistarum eloquentia HENR. HEISEN oratio de eloquentia ueterum Germanor. WALCHII diss. de fatiſ oratoriae artis inter Graecos, Romanos et Germanos, praemissa Christoph. Cellarii orationibus. IO. GOTTR. HAUPTMANN. progr. de recentioribus artis oratoriae in Germania praesertim fatiſ.

§. LXXXVI.

Non tamen ab omnibus eadem dicendi facultas et exercitatio requiritur.

Princeps diuino eloquentiae dono praeditus maiestati suae singularem splendorem conciliabit; sed, qui potestate absoluta leges ferunt, artibus rhetorum posthabitis, perspicue loquantur. Proceribus reipublicae et demagogis legem suadere atque adeo comte dicere conuenit. BOS. diss. de comparanda prudentia et eloquentia ciuili. Iudices sine fūco pronuncient sententias; sed lites amice componere, interdum artis est. Caussidicos olim disertos esse oportebat, nec in foris nostris sine emolumento eloquentiam adhibebunt, quamquam iudex non uerborum pigmenta, sed argumentorum pondera debet respicere. ROLLIN. t. I. *de la maniere d'enseigner etc.* p. 271 sq. egregie differit *de l'eloquence du barreau*, eamque Demosthenis praesertim et Ciceronis exemplo commode dilucidat; p. 362 aduocati mores exponit, quorum primas lineas dabimus: *probité, desintéressement, délicatesse dans le choix des causes, sagesse et moderation en plaidant, sage emulation, éloignée d'une basse jalousie.* MICH. SCHREIBER. diss. de artis oratoriae in foro fatiſ. Principum legatis, et administris et iis omnibus, qui de rebus gestis

uel gerendis uel disceptandis exponere et ad superiorem uel iudicem referre iubentur, bene dicendi studium ualde commendandum est. Ecquid iuris antecessorem magis decet, quam eloquentia? quam et postulat l. un. C. de professor. qui in urbe Constantinop. M. A. MURETI oratio de eloquentia ac ceteris disciplinis cum iurisprudencia coniungendis, in eius oration. Vol. I, p. 151 sqq.

§. LXXXVII.

Partes artis rhetoricae sunt inuentio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio; optimi autem magistri natura et imitatio.

1) Rhetorices praecepta discunt tirones; perexigua rerum cognitione instructi, etsi nemo, nisi sapiens, materia ad dicendum proposita penitus perspecta, oratoris laudem consequatur. Quemadmodum in hac arte aetati priscae nostra non antecellit: ita etiam nunc ARISTOTELIS, CICERONIS et QUINCTILIANI libri rhetorici utilissimi censentur, quibus adiungimus VOSSIIUM et ERNESTIUM. 2) Naturam institutio breuis formet; ipse enim Romanae eloquentiae parens, TULLIUS, se non ex rhetorum officinis, sed ex academiae spatiis eloquentiam petiisse, ait. Naturam aliquando exercitatione assidua emendari posse, magni Demosthenis exemplum comprobatur. Quibus uero nulla uis est ingenii, nulla dicendi copia, iis auctor essem, ut tacerent, aut, si quando dicendum sit, ad locos topicos, artemque LULLII confugerent; melius enim est, auxilium puerile profiteri, quam inania dicere, methodo nulla. Oratores sane clarissimi de minutiis istis solliciti non erant. vid. *Obs. Hal.* t. I, obs. 17 de corrupta per locos dialecticos eloquentia. WALCH. de corrupta scholarum eloquentia. GOTFR. PO-

LYC. MULLER de emendatione eloquentiae modernae.
 3) Orationem animat pronuntiatio, qua interdum exilitati pretium accedit. De actione oratoris commentatus est C'ONRART, siue MICH. LE FAUCHEUR. conf. etiam CLERICI Parrhaf. t. I. GRIMARET. de recitatione in lectione, actione publica, declamatione et cantu. RENAT. BARY de methodo sermonem bene pronuntiandi animandique. PET. FRANCII specimina II. eloquentiae exterioris. 8. Amst. 1697. 99. 4) Ad imitandum optima quaeque proponantur; suam tamen quisque exploret indolem, suasque uitae rationes intueatur. DEMOSTHENES, ISOCRATES, CICERO, PLINIUS, QUINCTILIANUS pulcherrima, quamuis inter se dissimilia, orationum documenta ediderunt. Cauenda est presso oratori inopia et ieiunitas, amplo autem inflatum et corruptum dicendi genus. RAPIN *reflexions sur l'eloquence et comparaison de Demosthene et Ciceron.* Gallis laudi datur, quod ueteres egregie imitantur. BOSSUET, FLECHIER, BOURDALOUE, SAURIN, MASSILLON itidem in exempla abeunt. Caussarum etiam patroni apud Gallos eloquentiam studiosius colunt, quam nostri, quia illi lites adhuc orare (*plaider*) solent. Non sine gloria prodire PATRU, LE MAITRE, GILLET, DAGUESSEAU, LINGUET. Huiusmodi declamationes collegit et in lucem emisit GUYOT DE PITAVAL. XVIII. T. et RICHER. conf. etiam *Recueil des Harangues de l'Academie Francoise.* PERRAULT *Parallele des anc. et des modernes* t. II, p. 236 sq. *Nouvelle allegorique ou histoire des derniers troubles arrivés au royaume d'eloquence.* *Lettres de* ROUSSEAU.

§. LXXXVIII.

Germanos hodie cum bonis literis eloquentiam feliciter iungere constat.

C. G. FR. WALCH orat. de eloquentia latina veterum Germanorum. Ien. 1752. KAPPII Prolus. de causis corruptae hoc aevo eloquentiae Rom. Lips. 1727. Germania oratores tulit, quos Latium miratum fuisset, sed balbutiebant, cum sermone patrio dicendum erat. Superiore saeculo modo horridum, modo nimium subtile ac contortum, modo turgidum dominabatur dicendi genus. Nec WEISSII, TALANDRI, HUBNERI opera omne potuit exterminare vitium. Eloquentia sacra prima caput extulit, breuique tam laeta cepit incrementa, ut nunc optimis diuinius argumenti orationibus abundemus. Sodalitates istae literis Germanicis expoliendis constitutae artem dicendi ad alia quaeuis themata traducere summo studio contendunt, ac uenusta specimina quotidie proferunt. Non pauci iam rhetorices initia docuere, HALLBAUERUS, GOTSCHEDIUS, BAUMEISTERUS, BASEDOW, SCHÜTZ in *Lehrbuch*. Sed rhetorica illustris mihi quidem, ut decet, nondum culta uidetur, nec multa splendorum orationum specimina ostentare potest. Interim conf. LUNIC. *Labyrinth der Staats- und gelehrten Beredsamkeit*. Eiusdem *Sammlung der Reden grosser Herren*. SECKENDORFFS *teutsche Reden*. VON BESSERS *Schriften*.

§. LXXXVIII.

Etsi aliud est orationem, aliud historiam, aliud dialogum, aliud epistolam scribere: docti tamen ac intelligentes uiri mentis suae cogitata semper perspicue ac polite eloquentur.

Epistolis exarandis eo maiorem operam impendamus, quo frequentior in hoc genere necessitas scribendi occurrat. In epistolis genium cuiusque expressum quasi cernimus; quare eas ita adornemus, ne alii de nobis peruerse iudi-

iudicent. Lucem praeferunt CICERO, PLINIUS, SENECA, quos nonnulli, ueluti BEMBUS, MANUTIUS, PALEARIUS, SA-DOLETUS etc. Ciceronem imitari studuerunt. Vt alios trans-eam, quorum epistolas materiae dignitas commendat, cuiusmodi sunt *litterae procerum Europae*. AD. RECHENBERG. diff. de usu epistolarum clarorum et illustrium uirorum. Inter Gallos eminent BALZAC, VOITURE, MILLERAN, RICHELLET, FONTENELLE, ROUSSEAU, *lettres historiques et galantes*; MAUVILION *traité general du stile, avec un traité particulier du stile epistolaire*; IS. COLOM DU CLOS *Modelles de lettres*. Immo Germani multi melius Gallice, quam theotisce, scribunt; hinc literarum eleganter conscriptarum sermo patrius desiderat exempla. Magni merito aestimantur C. F. GELLERTS *Briefe nebst einer practischen Abhandlung von dem guten Geschmack in Briefen*. Nonnulla in MARTIN. ZEILERI *politischen et historischen Sendschreiben*, item in GERMANI SINCERI *curieuses Hof- und Staats- Schreiben*, et in LUNIGS *vvohlabgefasten Schreiben von hohen Potentaten*, Leipz. 1747. (§. LXXXII.) reperiri, non inficias eo. Artis epistolographicae formam exposuere ERASM. ROTEROD. MORHOF. STOCKHAUSEN, ut eos taceam, qui maioribus nostris praecepta huius artis tradidere. *Nachricht von dem allerersten teutschen Briefsteller* exstat in den *Critischen Beyträgen*, Part. VI. Ad usum forensem de epistola differuit LAUTERBACH. GROLLMANN de epistola hominis ultima.

§. LXXXX.

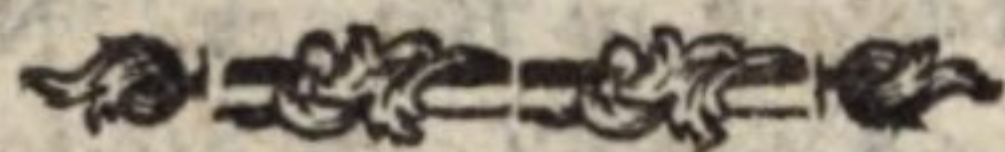
Rhetorica iuridica a ueris eloquentiae principiis non diffidet.

CAMERARIUS, ZASIUS, HEGENDORFFINVS rhetoricam legalem, RABEN. rhetoricam ciuilem, WOLDENBERG. meta-

phoras iuris, sententias, prouerbia, literis mandarunt; sed tantum abest, ut ex hisce libris rationem dicendi forensem discamus, ut uulgarem artem legibus illustratam perspiciamus. Si quid ad leges interpretandas ualeat rhetorica, multo plura subsidia oratori reddere potest iurisprudentia. Dabo, oratoris officium esse, dicere ad persuadendum uel potius ad cogendum accommodare, sed id ipsum, si legum sanctiones de testibus, de fide documentorum, de coniecturis etc. diligenter perquirat, expediet rectius. Prolixitatem in Aduocatis causas orantibus iam notauit MARTIALIS lib. VIII. epigr. 7.

Hoc agere est causas, hoc dicere, Cinna, diserte:

Horis, Cinna, decem dicere uerba nouem.

CAPUT XI.

DE
POETICA.

§. LXXXI.

De Poeseos praestantia sententia discors : aliis carmine nihil leuius, aliis nihil diuinius, nihil antiquius.

CLERICUS Parrhasian. t. I. in poetas uehementius inuehitur, sed refutatus fuit a KORTHOLTO; sicut TANAQ. FABRVM de futilitate poeseos refellit FRID. SCHUZIUS. Si quid in antiquitate praesidii est, eo certe poesis non destituitur. Nam ante Mosen iam carmina condita fuisse credimus. Poetae sunt multo antiquiores, teste LACTANTIO L. VII, c. 22. n. 2. quam historici et oratores et caetera genera scribendi. conf. VOSS. de ueterum poetarum temporibus. BAILLET jugemens t. IV. IO. FRANC. GRANDIS. historia poeseos hebraicae, graecae, Romanae ac gallicae. QUADRIO Storia e ragion d'ogni Poesia. ROB. LOWTH de poesi sacra Ebraeorum praelect. c. not. et epimetris I. D. MICHAELIS. 8. Goett. 1769. II. T. LE FEVRE Vies des Poetes grecs. 8. a Amst. 1700. L. CRUSIUS Lives of the Poets Romans, a C. H. SCHMIDIO nuper in linguam nostram uersae. MASSIEU Histoire de la poesie Françoise. 12. à Par. 1739. TITON DU TILLET Parnasse françois. fol. à Par. 1752. sq. III. T. Vitas Poetarum anglicorum scripserunt GILES et CIBBER. LUIS IOS. VELAZQUEZ Geschichte der spanischen Dichtkunst — übersetzt und mit Anm. begl. von I. A. DIEZE. 8. Goett. 1769. HEINR.

LIDEN historiola litteraria poetarum Suecanorum. Vpsal. 1765—1767. HENR. GABR. PORTHAN diss. IV. de poesi Fenica. Abo. 1778. LIL. GIRALDI historia siue dialogi X. de poetis graecis et latinis. IO. PETR. LOTICH. bibliotheca poetica. POLYC. LEYSER. historia poetarum latin. medii aevi. Plenior poetics historiam suppeditauit STOLL. hist. liter. c. V. C. H. SCHMID *Litteratur der Poesie*. 8. Leipz. 1775. I. Th.

§. LXXXII.

Qui solidiorem iuris praesertim Romani notitiam appetunt: ii multa cum utilitate ueteres poetas legent.

Vid. CPH. LUDOV. CRELLII progr. de primitiis legum poeticis, antiquissimo genere carminum. CORNELII VAN ECK orationes binae de studio poetics coniungendo cum studio iuris Romani. HENR. THEOD. KÜNZEL de praesidiis poetarum veterum in explicando iure Romano. Lips. 1768. IO. HENR. SCHLEGEL. diss. de poetarum, sigillatimque Homeri auctoritate apud Ictos. Vit. 1711. praeside STRUNZIO habita. SAM. FERMATII Diss. de auctoritate Homeri apud Ictos in eiusd. Diss. III. Tolos. 1680. 8. editis, n. 2. ESTOR de Horatii iurisprudentia. ERH. REUSCH. de Virgilio Iurisconsulto. C. W. KÜSTNERI chrestomathia iuris Enniana. 3. Lips. 1762. Quam multa ex PLAUTO haurire possit legum cultor, monstrat HEINECC. in antiquit. iur. Alia specimina *iurisprudentiae poeticae* collegit HOMMEL in Litter. Iur. p. 372 sq. THOMAS. in cautel. c. 8. §. 45. poesi eo commendat, quo ad casus in iure fingendos acutiores reddamur; quod mihi quidem paullo altius repetitum uidetur. IO. SAL. BRUNQUELLI comm. de poetics et poetarum usu in iurisprudentia in eiusd. Opusc. p. 1082 sq. *Vom juristischen Werth der*

der Dichtkunst in den Beytraegen zur iuristischen Litter. in den preuss. Staat. I. Samml. p. 76—87. add. ADR. BEIER. de orthograph. et prosodia iuris.

§. LXXXIII.

Sed ut ipsi carmina modulentur, non postulamus, quia poetae nulla immunitatis praerogatiua iuuantur l. 3. C. de professor. et medic. quodsi uero quis suapte natura incitetur, is et alios uersus ludendo delectare, et sibi ipse prodesse poterit.

Ad illam codicis legem eleganter commentatus est PÜTTMANNUS in Pr. de poetis priuilegiorum exfortibus. Lips. 1777. et STOCKMANNI fratres in Diss. de poetis non immunibus. Lips. 1779. Nihil inuito scribas Apolline, nihil in dedecus Musarum, nihil in temporis, grauioribus negotiis tribuendi, detrimentum. Poesis uel in quaestum uersa uel prauis moribus inquinata uilescit. MORHOF. et KORTHOLT de furore poetico. MUHL. de entusiasmo poetico. *Vermischte Beyträge zur Philos. und den schönen Wissenschaften Iltes Stück.* RABNER. diss. de natural. et philos. subsidiis poeseos. KOCH. de moribus poetarum. BUDD. select. iur. nat. et gent. p. 315. An VOSS art. 'poet. c. 8. satis dilue-rit, quae poetis exprobrantur, dispiciant alii.

§. LXXXIIII.

Poesis, paucis regulis contenta, natura nititur et exercitatione.

Artis poeticae institutionum larga copia; sed ARISTOTELIS et HORATII honos etiam hac in re semper manebit. His addi possunt VOSSII institut. poetic. ac libri de nat. et constit. artis poet. item de imitatione oratoria et poetic. IUL. CAES. SCALIGER. de re poet. Varia carminum genera uaria quoque poscunt exempla; antiquiora

tiquiora uero magno adhuc sunt in pretio, quae debemus HOMERO, PINDARO, SOPHOCLI, VIRGILIO, OVIDIO, HORATIO. Nec Gallorum in hoc studium merita tacenda sunt. FORMEY in consiliis suis bibliothecae selectae instruendae p. 44. poetas Gallicos appellat, quos inter primarii BOILEAU, ROUSSEAU, VOLTAIRE. add. RAPIN, DUBOS, de REMOND de St. MARD *reflexions sur la poesie. Temple de la poesie. Recueil d'anciens et rares Poetes. Vol. VIII.* Apud Anglos fama celebratur MILTON, DRYDEN, POPE; apud Italos DANTE, PETRARCA, ARIOSTO, TASSO. *Versuche über den Charakter und die Werke der besten Ital. Dichter. T. III. auctor. MEINHARDO et IAGEMANNO.*

§. LXXXV.

Vt Germani carminibus semper delectabantur: ita nunc poesin plane perpoliuerunt.

I) TACITUS de Germanis memorat: *Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoriae et annalium genus est) Tuistonem deum terra editum et filium Mannum, originem gentis conditoresque.* Carolum M. barbara et antiquissima carmina, quibus ueterum regum actus et bella canebantur, scripsisse et memoriae mandauisse, tradit EGINHARDUS. OTFRIDI aliorumque opera poetica exhibet SCHILTERI thesaurus antiquit. German. Specimina uetustae Sueuorum poeseos a BODMERO in lucem protracta fuerunt. conf. KOELERI diss. de inclyto libro poetico Theuerdank. MORHOF. *Unterricht von der teutschen Sprache und Poesie.* ORTLOB. diss. de uariis poeseos German. aetatibus. NEUMEISTER. de poetis Germanicis. IO. LUD. PRASCH. *von Fürtrefflichkeit und Verbesserung der teutschen Poesie.* VON TILL *von der Sing- und*

und Dichtkunst der Alten. WAGENSEIL de Germaniae Phonaſcorum, *Meiſter-Singer*, origine. S. F. DRESIG. de rhapsodis, *von alten Meiſter-Sängern*. Lipſ. 1734. REIMMANNUS poeſi ſuae Germanorum canonicae et apocryphae hiftoriam poeſeos Germ. praemittit; vid. etiam eiufdem hiftor. liter. L. II, p. 263 ſq. *Auserlefene Stücke der beſten deutſchen Dichter, von Martin Opiz bis auf gegenwärtige Zeiten, mit hiftor. Nachr. und krit. Anmerk. verſehen von F. W. ZACHARIAE*. 8. Braunſchvv. 1766—79. I—III. B. quae collectio continuatur ab ESCHENBURGIO. 2) Ex multis, qui maiores noſtros uerſus fingere docuerunt, nominaffe ſufficiat OPIZIUM, OMEISIUM, WEISIUM. Maiora molitur GOTSCHEDIUS in *der critiſchen Dichtkunſt*, et BREITINGERUS. Vates eo excellentior cenſetur, quo ſtudioſius naturae ueſtigia ſequitur; ſed auorum aetas naturam ſaepe dedecorauit. Suus quidem naturae reſtitutus fuit honor, ſed nescio, quo pacto hodie nonnulli iterum cum ſimplicem naturae pulchritudinem, tum linguae noſtrae indolem, rationisſque praefcripta impugnent. Multorum, qui noſtrum aeuum ornant, gloria numquam intermoriatur; reliqui Permeſſidos undis temulenti, immemoresque naturae paucis placent, placent ad breue tempus. De rhythmis exilis controuerſia. EL. MAIORIS diſſ. de uerſibus Leoninis. G. A. WILLII diſſ. de homoeoteleutis Germanorum poeticis. Alt. 1759.

§. LXXXVI.

Varia ſunt poematum genera; ſed non omnia poſſumus omnes.

Paucorum ingenia carmini epico paria ſunt; Tragoedias, comoedias, eclogas, epigrammata, odas ſcribere audent plures. His de rebus latius commentatur STOLL. c. I. et

GOTSCHED. c. l. add. *Beyträge zur Historie und Aufnahm des Theaters.* Nonnihil etiam de iisdem in legibus cauetur. ALBER. GENTIL. de actoribus et spectatoribus fabularum. IO. BENI. KONHARD. de scenicis in rep. Christ. non tolerandis. CHR. WILDVOGEL progr. de scena ridiculorum. EL. AUG. STRYKII diss. de eo quod iustum est circa ludos scenicos, operasque modernas, dictas uulgo *Opern.* ALGAROTTI Saggio sull' Opera. MENE-TRIER tr. *des representations des theatres anciennes et modernes, qui se font en musique.* Mirum est in sententia de theatris tollendis consentire RUSSAUIUM Geneuensem et G. M. GOETZIUM Hamburgensem. *Lettres sur les Spectacles par* DESPREZ DE BOISSY. 12. Paris. 1776. Voll. II. Poësis, diuinum donum, ad usus quoque sacros ut accommodetur, aequum est; nec dubitemus, quin, apud Christianos ueteres iam accommodata fuerit. Hymnus iste Ambrosianus: *Te Deum laudamus etc.* nunc iure gentium fere approbatus est. Interdum in illustribus ordinum imperii controuersis de canticis ecclesiasticis disceptatum fuit. I. H. FRICKE *Abhandl. zu dem Protestant. Kirchenrechte bey Gelegenheit der Streitigkeiten über das Herz. Meklenburg. neue Gesangbuch.* 8. Rost. und Leipz. 1773. vid. ERN. SAL. CYPRIANI diss. de propagat. haeresium per cantilenas. IO. ANDR. SCHMIDII diss. de propagatione religionis per carmina. GE. HENR. GOEZII diss. de odio pontificior. in hymnos eccles. Lutheran. 1. R. KIESLING *Histor. Nachrichten von der im Jahr 1712. in Erfurt über die drei Lieder: O Herre Gott dein göttlich Wort; Erhalt uns Herr bey deinem Wort; Das alte Jahr vergangen ist, entstandenen Religions-Streitigkeit.* 8. Cob. 1766. WEZELII hymnopoeographia. Vberius haec exponit BUDD. in *Isagoge* L. I, c. 4. § 12. FABRIC. biblio-

bibliogr. antiqu. c. XI § 13. COTTSCHALDT in *Lieder-Remarquén*.

§. LXXXXVII.

Nonnullis campus poeticus usque eo excurrere uidetur, ut et alios ingenii lusus, sine metro, sed non sine afflatu poetico concinnatos, comprehendat.

1) Innuimus hic iterum comoedias et fabulas, praefertim fabulas Romanenses, quarum originem exposuit HUETIUS. PASCH. diff. de fabulis Romanensibus antiquis et recentioribus. *Reflexions sur les Romans*. V. BLANKENBURG *Versuch über den Roman*. 8. Leipz. 1775. CLAUD. TAUCHET *recueil de l'origine de la langue et poesie Francoise, Ryme et Romans*. Recenset eiusmodi opuscula FORMEY in consil. art. VI. et STOCKHAUSEN in *crit. Entwurf einer auserles. Bibl.* IV. *Sendschr.* Collecta eadem inueniuntur dans la *bibliothèque des Romans* de GORDON DE PERCEL (*Lenglet du Fresnoy*) item dans la *bibliothèque de Campagne*. Dans la *Bibliothèque universelle des Romans*. 12. à Paris. 1775. sqq. *Bibliothek der Romane*. Berol. 1778. quam edit REICHARD. 2) Huc pertinent etiam Satyrae. PETIT in *dialogues satyriques et moraux*, nonnihil de regulis Satyrae differit. *Traité de la Satire, où l'on examine, comment on doit reprendre son prochain et comment la Satire peut servir à cet usage*. HERTEL. *progr. de rebus merae facultat. stili Satyrici*. BECHMANN. et EYBEN. *de iure facetiarum*. 3) Inscriptiones, emblemata, symbola. conf. THESAURI inscriptiones. OCTAV. BOLDONII *epigraphica siue elogia inscriptionesque quoduis genus pangendi ratio*. *Memoires de l'academie des inscriptions et belles lettres*. SLEVOGT. inscriptiones uarii generis. HALLBAUERS *Sammlung teutscher auserlesener sinnreicher Inscriptionen*. IO. IAC. MULLERI *introducio in artem emblematicam*. MENESTRIER *science et l'art des devises*. OMEIS. *de symbolo heroico*. *Dictionnaire comique, satyrique, burlesque, libre et proverbial* par LE ROUX. 8. à Lion. 1757. II Voll. Auctores complures discas ex STOLL. *hist lit.* c. V.

CAPVT XII.

DE
HISTORIA.

§. LXXXVIII.

Historia testis temporum, lux ueritatis, magistra uitae, nemini, qui literis operam nauat, satis commendari potest; legum autem cultori hoc studium maxime necessarium est.

Hic non tam de historia scribenda, quam legenda et diiudicanda solliciti sumus. Quantum historiarum cognitio iurisprudentiae praestet utilitatis, iam uiri doctissimi monstrarunt, quos exhibet LIPEN. et SCHOTT. s. v. historia. Quisquis igitur historiam dissuadet: is uel uerae sapientiae expers est, uel ueritatem ex maleuolentia occultare studet.

§. LXXXVIII.

In historiarum campo latissime patente, commoda methodo duce, uersari debemus.

Pro suo quisque scopo legit res gestas; hic animum recreare cupit; ille diuinam miratur prouidentiam rerumque uicissitudines; pauci ea, quae legunt, uel ad usum uitae uel ad controuersias dirimendas ueritatemque roborandam traducunt. E libellis principum lites disceptantibus intelligi potest, quid ualeat legum administer historiarum notitia adiutus. Vt studium istud immensum auspicio aggrediamur, nonnullos auctores isagogicos appellare iuuat.

iuuat. Multo laudis consensu excipiebatur Abbatis LENGLET DU FRESNOY *methode pour etudier l'histoire*, cui in edit. praefertim a. 1735. Paris. IV Voll. accessit catalogus historicorum locupletissimus. *Supplement à la methode par le même*. 1748. II Voll. Hunc librum utilissimum IO. BURCK. MENCK. in linguam Germanicam transtulit, librorumque designationem, eidem adiectam, insigniter auxit. Nouissimam uersionis germ. editionem curauit PH. E. BERTRAM. 8. Gotha. 1752. I. II. Th. 1753. III. Th. 1754. In art. I et II catalogi istius auctores, qui de methodo legendi, scribendi docendique historiam scripserunt, recensentur, quos etiam reperimus in STRUVII bibliotheca histor. cura BUDERI multis accessionibus restituta c. I § 4. Vetustiores exhibet *penus artis historicae*. Bas. 1579, II Volum. edita. LUCIANI meditationes de scribenda historia nondum placere desierunt. VOSSIUS sibi primus uisus est, qui de arte historica methodice scripserit. Commendantur etiam DEGOR. WHEAR. *relectiones hiemales de ratione et modo legendi historias*, cum III tom. access. IO. CHRISTOPH. NEU. RAPIN. *instructions sur l'histoire*. l'Abbé de S. REAL. *de l'usage de l'histoire*. 12. à Par. 1672. *Reflexions generales sur l'histoire par Mr. CHIRIS*. 8. Vienn. 1760. HAUSEN *vom Einfluss der Geschichte aufs menschliche Herz*. CLERICI *pensées sur l'histoire et la difference des historiens modernes et des anciens*. I. N. EYRINGII *diff. de uirtutibus historicorum ueterum et recentiorum inter se comparatis*. Gott. 1762. IO. MICH. HEINECC. *historia historiae*. HEUMANNI *prolegomena historica* t. III poecil. L. III. IO. MART. CHLADENII *allgemeine Geschichts-Wissenschaft*. 8. Lips. 1752. BOLINGBROKE'S *Letters on the study and use of History*. 8. Lond. 1749, caute sunt legendae. Nonnulla artis historicae capita exhibent com-

mentationes, quae insertae leguntur in GATTERERS *allgem. histor. Biblioth. e. g. vom historischen Plan, vom histor. Gewissen, Vergleichung der alten und neuen Geschichtschreiber in Ansehung der Freymüthigkeit, etc.* Qui nouissimos scriptores historicos nosse cupit, adeat diaria historica GATTERERI, MEUSELII et BÜSCHINGII.

§. C.

Vt quisque in historia scribenda e fontibus puris suspectisque haurit: ita fides eidem adiungetur.

BEL de historia futuro^{rum} et praesentium. Lips. 1769. Hodie nusquam tuta fides. Veteres rerum gestarum, quas commemorabant, fidem auctoritate sua sustinuerunt; hodie luculentis testimoniis insidiae parantur, omniaque ad *angst* foris usitatam trahuntur. EISENHART. et PERIZON. de fide histor. Praecipua uero laude digna est I. A. ERNESTI diff. de fide historica recte aestimanda. Lips. 1746. et in Opusc. philolog. p. 64 sqq. cf. IO. IAC. GRIESBACH diff. de fide historica, ex ipsa rerum, quae narrantur natura iudicanda. Hal. 1768. C. P. DOHM de auctoritate argumenti negantis. Rintel. 1719. IO. GUIL. BERGER de auctoritate unius testis. Vit. 1722. THOMAS. diff. de fide iuridica. KLOCK. diff. an et quatenus historici in iudicialibus uim et fidem mereantur? RECHENBERG. diff. de auctoritate historiae in probandis quaestionibus iuris et facti. MENCK. de eo, quod iustum est circa testimonia historicorum. STRUV. et BIERLING. de iudicio historico et de pyrrhonismo historico, item STRUV. de uitiis historicorum. GLADOV. de erroribus historicorum uulgaribus. BERINGER. de ueri historici officio, erroribusque scripturientium. FROEREISEN de praeiudiciis in studio histor. euitandis. BRIEGLEBS *Betracht. über den*

den historischen Enthusiasmus. DE LA MOTHE LE VAYER
 disc. de l'incertitude de l'histoire. Von der historischen
 Evidenz commentatus est GATTERER in Praefat. ad T. I
 Historiae uniuersalis a Boysenio in compendium redactae.
 Infinita hominum facta sciri nequeunt, nisi euidenter com-
 monstrentur. Facta nostra scimus optime, sed, quoniam
 testi in causa sua aegre credimus, facile intelligimus,
 quid de commentariis quibusdam, quos Galli *mémoires* di-
 cunt, existimandum sit. conf. 10. BURC. MENCK. sche-
 diasma de commentariis historicis, quos Galli *memoires*
 uocant. Diariorum multitudo historiam non adiuuat, sed
 turbat. CHR. WEIS *curieuse Gedanken von Zeitungen*.
 SCHLOETZERI *Entwurf eines Zeitungscollegiums*. Lu-
 cem uero annalibus contexendis afferunt testes idonei,
 chartae sincere, acta publica, sigilla, nummi, monimen-
 ta, inscriptiones, satyrae, cantilenae etc. nihil horum ne-
 gligatur, sed nihil sine iudicio admittatur.

§. CI.

In libris historicis legendis has seruemus re-
 gulas.

- 1) Dispiciendum est, an auctor rebus gestis ipse adfue-
 rit? unde cognitionem suam repetierit? REINERUS
 REINECCIUS saec. XVI. demum morem antehac uix
 usitatum loca auctorum, ex quibus nostra habemus,
 accuratius indicandi introduxit.
- 2) An a studio partium sit alienus? an mercede con-
 ductus?
- 3) Annon historiam coniecturis suis et appendicibus
 corrumpat? an conciones inepte habeat? an inuete-
 ratae opinioni ac fabulis indulgeat?

- 4) An cum aliis consentiat, fileat, recentiora memoret?
- 5) Origines nationum plurimarum sunt incertae. LUDWIG. de historia sine parente.
- 6) Narrationes arcanae, item historiae uirorum laudibus uitiisque magnorum, miraculorumque saepius in suspicionem adduci possunt. NEMEIZ. de modestia historico in censuris principum obseruanda. Perraro historia cum re ipsa ratione omnium *περίστορευ* concordat.
- 7) Breues initio legamus commentarios, accurate conscriptos; postea periodos istas, quas nostra maxime scire interest, penitus perspiciamus, et consilia, modumque agendi scrutemur. G. S. TREUER. de ingenuo historico. C. G. IOECHER. de cura philosophi circa historias. BOECLER. de historia schola principum. I. D. KOELER. de historia pragmatica.

§. CII.

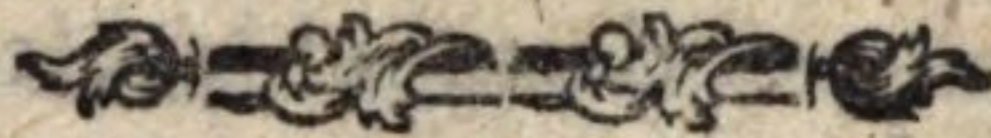
Historia uulgo diuiditur in ciuilem, ecclesiasticam, naturalem et literariam, item in uniuersalem et particularem; antiquam, mediam, nouam.

Si quis in omni historiarum genere excellere cupiat, is omnem aetatem suam ingentesque sumtus huic studio impendere debet. Nos historiam inter artes iuris subsidiarias referimus; hinc nemo postulabit, ut *εργον* illius caussa negligamus. Vt quisque rerum est gnarus, ita existimabit, quod historiarum genus cum scopo suo maxime congruat. Iam a teneris mentem historiae uniuersalis notitia qualicunque imbuimus. De scriptoribus historiae uniuersalis fuse differit STRUV. in Bibl. histor. c. 7. I. N. EYRING de historiae uniuersalis apud Graecos Romanos.

manosque et nostros iam scriptores diuersa ratione. Gott. 1764. Mitto dicere de chronicis istis scriptorum historicorum collectionibus passim insertis, quae Monachi quidam mediae aetatis inde ab orbe condito, sed incondite, composuerunt. Olim quatuor monarchiarum historia arduum hoc negotium absolui putabatur. Multo in honore erat IO. SLEIDANI compendium de imperiis uariorum commentariis illustratum et continuatum. IO. GUIL. IANI antiquae et peruulgatae de quatuor Monarchiis sententiae contra recentiorum quorundam obiectiones plenior et uberior assertio. Francof. et Lips. 1728. Laudabatur BE-SOLDI synopsis cum obseruationibus CHRISTOPH. ADAMI RUPERTI, itemque IO. CLÜVERII epitome, ac LOEDERI introductio in historiam uniuersam sacram, ciuilem et literariam. Aliis postea placebant CELLARII, KRANZII, STRUVII, FREYERII, HUBNERI, PUFFEN-DORFFII, FRANCKENSTEINII, ESSIGII opera historica. *Neu eröffneteter historischer Bilder - Saal.* Part. XVI. *Allgemeine Staats - Kriegs - Kirchen - und Gelehrten - Chronick.* Lips. BOSSUETS *Einleitung in die Geschichte der Welt und der Religion, fortgesetzt von* CRAMERN. 8. Leipz. 1748 — 1772. VTh. Ex libellis elementaribus nunc prae ceteris placent GATTERERI, SCHLOETZERI et SCHROECKHII synopses. MANGELSDORF *Lehrbuch der alten Voelkergeschichte.* 8. Halle 1779. Vt alia maiora syntagmata transeamus, quibus omnino praeferenda erit *historia ista orbis uniuersi* a societate quadam literatorum in Anglia adornata, et curante BAUMGARTENIO et SEMLERO in linguam nostram uersa, uariisque accessionibus locupletata, XXX Voll. Tomos sequentes infra suo loco indicabimus. Epitomas maioris huius operis dederunt Angli et Germani. WILLIAM GUTHRIE

and IOHN GRAY etc. General-History of the world, utilior reddita et erroribus purgata a HEYONIO, RITTERO, SCHROECKHIO, HAUSENIO, DIETZIO, GEBHARDIO, WAGNERO. (8. Lips. 1765. sqq.) Ex Germanis historiam antiquam in compendium redegerunt BOYSEN, historiam recentiore, HAEBERLIN, GEBHARDI, TOZE et MEUSEL. Prodit hoc opus Halae. 8. 1767. sq. Qui systematibus non delectantur, adire possunt Lexica historica, e. g. MORERI, BUDDEI, ISELINI, *das grosse vollständige Universal-Lexicon*; item BAYLII *Dictionnaire*, cui supplementum addidit CHAUFEPÍE. *Remarques critiques sur le Dictionnaire DE BAYLE. fol. à Paris et Dijon.* Auctor est le Sieur JOLY Chanoine de la Chapelle - au - Riche de Dijon. Inter minora huius generis scripta laudantur: *Nouveau Dictionnaire historique portatif par une Société des Gens des lettres. 8. Amst. 1766. IV Voll. et Nouveau Dictionnaire historique géographique universel pour l'intelligence des affaires d'état, des nouvelles publiques et des conversations du tems, qui s'y rapportent. 4. à Basle 1767. IV Tomes.* conf. STRUVII *Bibliotheca hist. cap. 35 § 28.* Ex tabulis chronologicis et synchronisticis primas tenent IOHN BLAIR'S *Chronology and History of the World from the Creation to the Year of Christ 1768 illustrated in LXI Tables. fol. Lond. 1768.* *Synopsis historiae uniuersalis sex tabulis comprehensa a I. C. GATTERERO. fol. Goett. 1769. ed. Ilda. quarum illustrationem dedit in der Einleitung in die synchronistische Univers. Hist. 8. 1771.* Historia particularis uel ad definitam temporis periodum, uel ad certam prouinciam, uel ad aliquam statum politici conuersionem, uel ad nonnullas scientias, uel ad homines singulatim spectatos refertur. Historiae Europae huius et prioris saeculi notitiam haurire licet ex

MAUBERT *Histoire politique du Siècle.* 4. Lond. 1753.
 T. I, et ex G. ACHENWALLII *Geschichte der allgemeinen Europaeischen Staatshaendel des vorigen und ietzigem Iahrhunderts.* 8. Goett. 1767. Ad historiam nostri saeculi faciunt F. D. HAEBERLINI *Entwurf der politischen Historie des XVIII Iahrhunderts.* 8. Hannov. 1746. HAUSENS *Versuch einer pragmatischen Geschichte des achtzehnten Iahrhunderts.* gr. 8. Regensb. 1765. II Tb. Ex scriptis periodicis, quae historiam recentissimam enarrant, dignum est, ut reliquis praeferatur, quod Francofurti prodit inde ab a. 1775. *Die neuesten Staatsbegebenheiten mit historischen und politischen Anmerkungen.*

CAPVT XIII.
DE
CHRONOLOGIA.

§. CIIL.

Historiae fundamentum positum est in Chronologia, quam si tollas, uix inter fabulam et ueritatem discrimen aliquod relinquitur.

Chronologia est uel physica siue mathematica, uel historica; alii addunt politicam et ecclesiasticam. Mathematica uarios diuersorum populorum tempora computandi modos per solis et lunae curricula definitos, cyclos scil. periodos, aeras, epochas docet, eosque inter se confert; historica facta ad aeram aliquam reducit. Nobis annos uel ab orbe condito uel a Christo nato computare solenne est. Hac de disciplina bene meriti sunt IOSEPH. IUST. SCALIGER in opere de emendatione temporum; SETH. CALVIS. in opere Chronol. DIONYS. PETAV. in doctrina et rationario temporum. IO. BAPTISTA RICCIOLI in chronologia reformata. IOHN JACKSON'S Chronological Antiquities in three Vol. Lond. 1752. 4. a WINDHEMIO in ling. germ. translatae, quibus potissimum LXX. interpretum chronologiam defendere est conatus. IO. GEO. FRANCKII Elementa chronologiae fundamentalis, fol. Goett. 1778. add. MARSHAMI canon chronicus; HENR. DODWELL de ueteribus Graecorum et Romanorum cyclis. ED. CORSINI Fasti attici. Flor. 1750. T. III. Breuiaria et tabulas chronologicas adornarunt STRAUCH, FUNCCIUS, BOXHORN,

HORN, SCHRADER, LENGLET DU FRESNOY, BEVERGIUS eiusque epitomator IO. DAV. KOELER. Inter libellos elementares nunc primo loco est ponendus GATTERERI *Abriss der Chronologie*. 8. Gott. 1777. Plenior rem huius rei notitiam literariam dedit FABRICIUS in *Bibliographia antiquaria* cap. 7, ubi etiam varias sententias de isto anno mundi, quo natus est Christus, refert: de quo nuper inter se certarunt MAGNAN, I. A. ERNESTI, UHLAND et WERNSDORF.

§. CIIII.

De Calendario potissimum ac festis in iure tam publico, quam priuato, saepius disquiritur.

Omnes cultiores populi calendarii curam suscipiunt, quae etiam apud Sinas ad summum pertinet imperium. Nam multa cum solennitate calendarium quotannis traditur Mandarinis et subditis, quo accepto, se subditos profitentur. Quam acriter in Germania de calendario reformando disceptatum fuerit, obscurum est nemini. vid. FRITSCH. *diff. de calendarii reformatione*. LINK. *de calendario*. BRUNNEMANN. *de undecim diebus calendario subtractis*. SAM. REYHER. *disp. de epactis solaribus*, praecipue uero de XI. dierum ex fastis restitutis et ad tempora Concilii Nicaeni reductis exemptorum iure, Kil. 1702. BLONDELL. *histoire du Calendrier Romain*. FRANC. VIETAE *relatio calendarii uere Gregoriani et Gregor. perpetui*. G. A. HAMBERGER *de basi computi ecclesiastici*. Iam aliquoties in tempore paschatis definiendo dissentiebant Augustanae confessioni addicti a Catholicis. WILDVOGEL de eo, quod iustum est circa festum paschatos. MOSERS *Staats-Recht* P. III. c. 38. Nec turbarum haud ita pridem in comitatu Hohenloico ortarum non meminimus. Controuersia finita est 1776, placito Imperii, consignato d. 29. Ian. eiusd.

eiusdem anni, confirmatoque et publicato litteris patentibus Imperatoris d. 7. Iunii; quo Status A. C. sponte Calendarium Gregorianum nomine Calendarii uniuersalis Imperii, in definiendo tempore Paschatos, festisque inde pendentibus, se secuturos declarant. Scriptores antiquitatum festorum Iudaeorum, Ethnicorum, et Christianorum recenset FABRIC. in bibliogr. antiq. c. X. De feriis copiose commentari solent ad tit. Pand. de feriis. Conf. inprimis BRISON. STRUV. LAUTERBACH. LEYSER. item BOCRIS de potestate statuum imperii subditis suis diuersae religionis indicendi ferias legibus imperii non incongrua. IO. SAMSTRYK. de incommodis festorum. Haec incommoda hodie quoque pontificem Rom. permouerunt, ut festa quaedam aliis contranitentibus abrogaret. add. LUD. HOSPINIANUS de festis Ebr. Ethn. et Christian. MATTH. DRESSER. de festis et praecipuis anni partibus. IO. ALBERT. FABRICII menologium; SELDENUS de anno ciuili et calendario reipublicae Iudaicae.

§. CV.

Quo utilior nobis rerum Romanarum et Germanicarum est cognitio, eo accuratius non solum facta, sed et leges et antiqua documenta suis temporibus assignare debemus.

Euoluendi sunt PET. RELANDI, CAROLI SIGONII, THEOD. I. ab ALMELOVEEN fasti consulares; ABRAH. WIELING. iurisprudentia restituta siue index chronologicus in totum iuris Iustinianeum corpus ad modum IAC. LABITTI, ANTON. AUGUSTINI et WOLFG. FREYMONII. Aera Christiana iam a. 527. a Dionysio Exiguo, Scytha natione, Romano abbate, priuato consilio usurpari est coepta. Carolus Crassus illam primum in curia recepit. G. A. HAMBERGER. de epochae Christianae ortu et auctore. I. W.

IANI historia aerae Christianae et cycli Dionysiani. Vit. 1714. Carolingici imperatores et reges varias epochas sibi approbabant. Hinc chronologia istorum temporum multis difficultatibus inuoluitur. Vid. commentarios de re diplomat. imperat. Attendenda quoque est indictio, eaque uaria. LINCK. de indictione. Scripta eristica de indictione a NELERO et BERGIO edita, de quib. vid. *Litteratur des kathol. Teutschl.* II B. I Stück. Postea tempora a festis diebus designabantur. vid. HALTAUS. calendarium medii aevi, praecipue German. RABE calendarium festorum dierumque mobilium et immobilium. L' Art de verifier les dates des faits historiques, primum edita 1749. Paris. 4. auctoribus uiris doctissimis e congregat. S. MAURI, DOM MAUR DANTINE, DOM URSIN DURAND et DOM CHARLES CLEMENCET. Editio secunda eaque aucta prodiit fol. 1770. cura FRANCISCI CLEMENTIS. Versionis germanicae praefatione C. W. F. WALCHII instructae P. I. nuper accepimus. HERM. BERN. PATRICK Clef chronologique et diplomatique, a Deuxponts. 1762. iterum prodiit Mannhemii 1778.

§. CVI.

Ad iurisconsultorum partes quaestiones permultae de tempore pertinent e. c. ratione hominum natiuitatis, aetatis, mortis, praescriptionis, dilationum in iudicio etc.

Quamobrem varias deprehendimus commentationes, quibus iuris periti de temporibus disserunt. HENR. HAHN oratio de usu chronolog. in iure ap. WIELING. in iurisprud. restituta. AYM. CRAVETTA antiquit. tempor. CASP. ZIEGLER diss. de tempore legali. ALB. GENTIL. de diuersis temporum appellationibus. WILDVOGEL. chronoscopia legalis. IOH. CONR. RÜCKER. de ciuili et naturali temporum computatione. LYNCKER, KRAUS
alii-

aliique de fatalibus processibus. IO. GEORG. SCHERZ. de diebus feriatis, actibusque tempore illorum prohibitis. IO. BERNH. MULLER. de inualiditate actuum uoluntariae iurisdictionis in feriis diuinis. De momento temporis exposuere a RHEDEN, SCHROETER, TROPPANEGER, WERNER. De iure horarum TRAUGOTT THOMAS. De horis canonicis multi interpretes iuris canonici. De diebus iuridicis PETR. MULLER. De diebus criticis IO. KLEIN. De diebus continuis BILGER. De eo, quod iustum circa dies BECHMANN. De eo, quod iustum circa dies caniculares WILDVOGEL. De legali mensium tempore ALTWEIN. De mensibus disquiratur etiam in iure Canonico; item in litibus de partu legitimo. I. E. LINK. De partu septimestri, decimestri, undecimestri etc. De anno iuridico IO. HENR. MYLIUS. De nouo anno FRANCKENSTEIN IO. STRAUCHII Calendae Ianuariae in titulum Codicis de oblatione uotorum. De anno deseruiti BOEHMER. De anno decretorio DITMAR. HILDEBRAND. HOFFMANN. De die decretorio BECKE. De anno gratiae STRYK. ESTOR *in kleinen Schrift. P. XII.* IO. ANDR. HOFFMANN et DÜRR. De anno iubilaeo BEUTHER. WAGENSEIL. item MENCKE de eo quod iustum est circa iubilaea. IO. GABR. MITTWOCH. de capite ieiunii. GE. VON DASSEL de iure temporis quadragesimalis. A. WEBER. *historische Untersuchung des Maien-Fests.* I. C. ZEUMER de Dominica Laetare, dem toden Sonntag. item de die uiridium. HENR. BLUMENBACH de antiquitatibus Epiphaniarum. IO. PET. SCHMIDS *Geschichtmässige Untersuchung der Fastel-Abends-Gebräuche in Teutschland.* FRID. GOTTL. STRUVII diss. de eo, quod iustum est circa Vesperam Sanctam, Kiliae. 1735. De iure saeculi HILDEBRAND. WILDVOGEL. a RHEDEN.

CAPVT XIII.

DE

GENEALOGIA.

§. CVII.

Stemmatum inuestigatores multum lucis historiae afferre possunt, sed circumspiciant, ne quid nimis.

Genealogias inextricabiles scrutari uetat diuus Apostolus I ad Timoth. cap. I, v. 4. IO. MICH. LANG. de genealogiis nunquam finiendis et fabulis Iudaicis. Quoniam antiquiora tempora documentis fide dignis muniri nequeunt, origines gentium illustrium non possunt non tenebris esse inuolutae. Intolerabilis assentatorum conatus, qui stemmata in promptu habent, suosque heroas uel ex equo Troiano, uel ex antiqua Roma, uel a Carolo M. ducere non dubitant. Conf. REIMMANN de fatiis studii genealog. ap. Hebraeos, Graecos, Romanos et Germanos. IO. HUBNERS *Verzeichnus aller alten und neuen Genealogischen Bücher.* STRUV. Bibl. Histor. cap. 35, §. II. Ad systematicos huius artis libros pertinent ANTON ALBIZII principum Christianorum stemmata. HIERONYMI HENNINGES theatrum genealogicum, Vol. VI. opus rarissimum. REIN. REINECCII syntagma heroicum. NIC. RITTERSHUSII genealogiae imperatorum, regum etc. Royales Genealogies, or the Genealogical Tables of Emperours, Kings and Princes from Adam to these times, by ANDERSON. f. Lond. 1736. II Voll. DU FRESNE stemmata Byzantina. DU CHESNE historiae uariae genealog. illustr. familiarum Gall.

Gall. SPENERI tabulae progonologicae. IAC. WILH. IMHOF notitia Sacri Roman. Imperii procerum, opera IO. DAV. KOELERI. IMHOFIUS iste etiam exterorum genealogias conquirit. Hodie frequentius evolui solent IO. HÜBNERI *geneal. Tabellen.* f. Hamb. IV Th. 1725—33. IO. LUDW. LEVIN GEBHARDI editio tabular. Lohmeieri. f. Lüneb. 1730. 31. II Th. SAM. LENZENS *Erlaeuterung der ersten 34. Hübnerischen Tabellen.* Coethen 1756. In usum praelectionum academicarum G. A. WILLIUS edidit. *Lehrbuch einer statistischen Genealogie.* 8. Alt. 1777. Genealogiam nostri aevi discimus ex diario: *Fortgesetzte neue genealogische Nachrichten.* G. F. KREBELS *Europ. genealogisches Hand-Buch*, singulis bienniis recuditur. Varrentrapp. *Genealogisches Reichs- und Staats-Handbuch.* II Tomis singulis annis editur. Prodeunt nunc plura Caledaria genealogica, e. g. Gothae, Berolini etc. GEBHARDI *Geschichte der erblichen Reichsstaende in Deutschland.* Hal. 1777. I. B. 1779. II. B. Tabulas ad illustrandam historiam Imperii et Germaniam Principem edidit PÜTTERUS. 1768. Nobilium familiarum tabulas genealogicas ediderunt HUMBRACHT, SEIFFERT, BIDERMANN, VAL. KOENIG. *genealogische Adelsbistorie.* I. W. F. VON KROHNE *allgemeines deutsches Adels-Lexicon.* fol. Lub. I. B. I. Th. 1774. HOERSCHELMANNS *genealogische Adelsbistorie.* fol. 1772. I. B. I. Th. 1775. II. Th. Eiusd. *Sammlung zuverlässiger Stamm- und Abnentafeln verschiedener jetzt florirender Adelichen und Freyherrlichen Familien.* fol. Cob. 1774.

§. CVIII.

Genealogia ICTO multum prodest ad lites dirimendas.

Vid.

Vid. RECHENBERGII diff. de praestantia studii genealogici. Si quando de successione agitur: leges eum, qui hereditatem petit, cognationis uincula ante oculos ponere iubent. Tum stemmata proferuntur, quae iudex secundum iuris et historiarum artis regulas examinat. HILDEBRANDI diff. de probatione per stemmata genealogica. OBSERVAT. HAL. SELECT. t. X de necessitate scepticismi in studio genealogico. De euidencia in rebus genealogicis differit SPRENGEL in *der allgem. Hist. Bibl.* T. XII. Nemo nescit, quanto studio origines Augustae Domus Habsburg. scrutati fuerint eruditi, ac potissimum Reuer. D. HERRGOTT, omni diplomatum et monumentorum apparatu instructus; nondum tamen omnibus rem acu tetigisse uideatur. Controuersiam quoque inter illustr. de WILHELM. et SPANAGEL. de arbore genealogica Augustae gentis Carolino-Boicae ortam esse scimus. Quomodo genealogiae idoneis documentis firmandae sint, ostendit exemplis KOELER. in V diff. de familiis Augustis. rec. in SCHROETTERI Collect. dissert. Histor. Imp. R. G. illustr. T. I. (1776.) In IOACH. FRID. FELLER. monumentis ineditis etiam genealogiae medii aevi illustrantur. add. GEBHARDI *histor. genealogische Abhandlungen.* Lüneburg. 1747. Historia illustris gentis Holzschuherianae auctore I. C. GATTERERO. f. Nor. 1755. exemplo esse potest, qua ratione ex incorruptis rerum gestarum monumentis origines gentium nobilium sint eruendae.

§. CVIII.

Artis genealogicae eos praesertim peritos esse oportet, quibus nobilitas auita probanda est.

Si quis enim u. c. ludorum equestrium, beneficiorum ecclesiasticorum, ganerbinatum, particeps esse cupit, is,

TV9A2

H

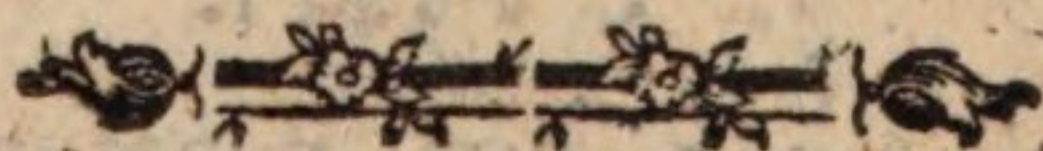
qua

qua priscae stirpis excellentia floreat, declarare debet. Quam operosa ratione hoc negotium expediatur, studiose exposuit *ESTOR von der Ahnenprobe* et in duabus commentationibus, quae sigillatim prodire 1744. et 1745, Marb. Conf. etiam *I. G. CRAMER* de nobilitate auita. Quid? quod gradus in caussis connubialibus et hereditariis et iuris retractus quotidie computare necesse habemus. Artificium docent iuris civilis magistri.

§. CX.

Studium genealogicum, praesertim Germanicum, haec difficultas haud postrema premit, quod personae suis non satis inter se discernuntur nominibus.

Veteres Germani ignorabant cognomina; quare facile halucinamur, ubi tot e. c. Henricorum nomina legimus. Ac licet interdum dignitatis nomen, ducis nimirum aut comitis, addatur: prouincia tamen eius uel ditio omitti solet. Imo fac, nomen loci aut terrae alicuius adiici, inde tamen non semper argumentaberis, nomen istud inferre terrae dominatum. Cognomina saeculo demum XII approbata fuisse, animaduertimus. Vid. *GUDENUS* in praefat. fylloges diplomat. *LUDEWIG. von den Geschlechts-Namen, in gelehrten Anzeigen* Part. II, pag. 274. *I. H. IUNG* in *Histor. Benthem.* lib. II demonstrare studuit, cognomina ducum et comitum non demum Saec. XI exeunte adhiberi esse coepta.

CAPVT XV.

DE
HERALDICA.

§. CXI.

Armorum scientia non lineis tantum et coloribus constat, sed et historiarum ac iuris doctrinam illustrat, ac uicissim iurisprudentiae auxilio indiget.

De artis heraldicae origine et natura conf. LUD. IOACH. STOLLII exercitat. II. SCHMEIZEL. de natura et indole artis herald. Historiam heraldicae enarrat. REIMMANN. in histor. liter. Vol. V p. 596. IUNCKER. in supplem. ad lineas primas eruditionis uniuersae p. 211 sq. MENETRIER de l'origine des armoiries. Bibliothecam politico-heraldicam contexuit CAROL. ARND. add. THOM. GORII catalogus plerorumque auctorum, qui de re heraldica scripserunt. Oxon. 1674. 4. STRUV. in biblioth. histor. c. 35 § 22 sq. Quid HENR. CORN. AGRIPPA arti heraldicae obiiciat, uideas in libro de incertitud. et uanit. scient. c. 80 et 81. Mirum est, in Heraldices contemptu cum Agrippa conspirare Auctorem *der Gelehrten-Republik* p. 313 et 342.

§. CXII.

Arma saepius appellantur insignia; quamquam insignium uox multo latius patet.

Armorum gentilitiorum origo apud Germanos quaerenda; insignia etiam Romanis, aliisque populis nota erant.

Arma expeditionibus sacris antiquiora non esse, siue familiarum, siue regnorum tesseras respicias, est sententia uulgaris. Sed exemplum maxime memorabile, ex quo contrarium patet, praebent insignia Herberti comitis Viromandiae de a. 1059. ap. 10. CARPENTIERIUM *dans l'histoire de Cambray et de Cambresis* P. III p. 1013 et P. IV p. 8. II. Vid. BOEHMERI *diff. de uaria iur. innouat. per expedit. cruciat. c. 3. § 5.* HECHT. *de rei herald. inter Germanos spec. Saxones auspiciis.*

§. CXIII.

Ius arma concedendi Imperatori tribuitur, qui tamen dispicere debet, ne quid in damnum aliorum indulgeatur.

Vid. Capit. nouiss. art. XXII, § 3. Quum itaque uariae quaestiones de armis nasci possint, mirum non est, ICTOS libellos multos de hoc argumento composuisse. Nominabimus BARTOLUM DE SAXO FERRATO, FESCH. HOEPINGK. BECHMANNUM de insignibus eorumque iure. ANONYM. de iure insignium et heraldico. Colon. 1678. Insigni laud eornatur IO. BAPT. CHRISTINAEI Iurisprudentia heroica. SENKENBERGII Praef. ad OETTERI *Wappenbelustigung*. P. I. F. A. G. WENCK. de concessione insignium in Imp. R. G. disquisitio prior. Lips. 1773. 4. Desideratur adhuc plenior de iure insignium gentilitiorum commentarius, ex fontibus genuinis haustus, et ad Germaniae nostrae statum praesertim accommodatus. Curam armorum cognoscendorum ordinandorumque committit Caesar armorum inspectori, qui hodie inter ministeriales refertur, suamque operam, quando nobilitatis diplomata aut armorum additamenta impetrantur, praestat.

§. CXIIII.

§. CXIIII.

Neque uero solum in iure publico, uerum etiam in priuato ac potissimum feudali frequens de armis differendi occasio offertur.

Sic 1) insignia statui nobilitatis probando inferuiunt; arma enim eorum, qui ad torneamenta siue ludos equestres admitti optabant, solite explorari consueuerunt. Ex ludis istis nomen *du blason* repetendum est. Saepius in his rebus prouocabatur ad GERIXNERI librum *vom Anfang, Ursprung und Herkommen des Turniers in teutscher Nation*, quamquam commentis scatere uidetur permultis. Apologiam eius vid. in GATTERERI Hist. Journal. T. VI. p. 34 sq. conf. tamen SCHUBART de ludis equestr. IO. CHRIST. LUDWIG. *historische Untersuchung der ehemaligen Kampf- Renn- und Ritter-Spiele. Kernhistorie der schönen Wissenschaften* P. VIII. *von Ritterspielen und Turnirkunst.* IAC. THEOPH. LINCK. *diff. de probat. per insignia et arma gentilitia.* 2) Ex armis interdum repetitur ius succedendi in feudis, ueluti inter nobiles Francon. vid. LUDOLPH. *obseruat.* P. I, p. 203. LUDEWIG *gel. Anzeigen* P. II, p. 915, et *ibid.* pag. 564: *ob ein natürlicher Sohn eines Edelmanns dessen adelichen Namen und Wappen gebrauchen möge?* 3) Nonnumquam arma poenae loco auferuntur, aliquando mutantur, imminuuntur. WALDSCHMID. *diff. de mutatione insignium et sigillorum* S. R. I. Statuum. WILLENBERG. *de abusu insignium principis.* 4) Arma feudi nomine dabantur. SENCKENBERG. *select. iur. et hist.* t. III p. 242. 5) Exstincta gente quadam arma quoque exstingui solent. IO. GUIL. WILDII *diff. de fractione insignium, gladii et erectione columnae ignominiosae.* Basil. 1708. FICHT-

NER de fractione insignium. 6) Galea Germanis maxime erat curae. RINK. de eo quod iustum circa galeam. 7) Signorum naualium, aplustrium, (*Schiff-Flaggen*) notitia non negligenda in iure gentium; tradit eam *der geöffnete Ritterplatz* P. I. IO. HEINR. EBERHARD von *der Verbindung des Wappen- und Lebenrechts*. Zerbst 1769.

§. CXV.

Heraldica Germanica ex diplomatibus uetustis et figillis plenius dilucidari potest.

Abundamus magistris artis huius, sed pauci genuina illius principia docent. Inter Germanos eminet PHIL. IAC. SPENER. in opere heraldico, quod duabus partibus prodiit. Francof. 1680—90. f. IMHOFII notitia procerum imperii. *Das grosse und vollständige Weigelische Wappen-Buch* Part. VI cum praefat. IO. DAV. KOELERI. cuius editio nouissima V supplementis aucta prodiit Norimb. 1772. fol. Historiam huius operis maioris vid. in GATTERERI *Histor. Journ.* T. IX p. 51 sq. Inter Gallos MENETRIER, PALLIOT; item MARC. VULSON DE LA COLOMBIERE *l'art heraldique ou la science du Blason*. Eiusd. *theatre d'honneur et de chevalerie*. Ex compendiis eligunt multi TRIERS *Einleitung zu der Wappen-Kunst*. Aliis placet SCHMEIZELII vel WEBERI opera. Hodie reliquis praeferuntur I. P. REINHARDI, I. ANDR. STIEHLII et GATTERERI libelli. *Den Geschichts- Geschlechts- und Wappen - Calender* Koelerus 1723 primum edidit. Huic nunc surrogata est collectio utilissima: *Der durchlauchtigen Welt vollstaendiges Wappenbuch*. 1767—1776. quae IV Partibus in 8. exhibet insignia Imperatorum Regum, Electorum, Principum et Comitum, eorumque descriptiones, genealogia plane omissa. Conf. etiam du

FRESNE *de Cottes d'armes* diss. quam in PISTORII amoenitatibus historico - iuridicis Part. I germanice legimus. I. D. KOELER. in singulari scriptione, quae 1736 Goett. prodiit, originem signorum tincturarum heraldicarum (*bachures*) explanare studuit, sed rem non acu tetigit. IO. TOB. KOEHLER *von dem vvahren Ursprung der Helmdecken in Schotts iurist. Wochenbl.* T. I, p. 288 sqq. IO. CHRIST. KOCHS *Versuch einer Nachricht von den Wapen der Gelehrten.* Plura dabit catalogus bibliothecae Rinkianae p. 267.

§. CXVI.

Vt singularium regnorum ac familiarum arma rite explicari conuenit: ita in primis istud artificium probe considerandum est, quo uaria inter se coniunguntur insignia.

De aquilae imperii bicipitis origine et interpretatione nondum conuenit inter eruditos. TREUER. de uera origine aquilae bicipitis Imp. R. G. MANZEL. diss. de aquila S. R. G. I. bicipiti. Nostram sententiam exposuimus in diss. de insigni German. Post ea, quae SEELAENDERUS, PLATO, OETTERUS et illustris DE HERZBERG de aquila S. R. I. insigni dixerunt, meliora nos docebit GATTERERI commentatio inedita, quae, si lucem adspexerit publicam, optimum exemplum exhibebit, quo modo in rebus heraldicis demonstrari oporteat. De insigni regni Galliae commentatur CHIFLET. in lilio Francico. add. B. G. STRUV. de ruta Saxonica. Ien. 1705. C. G. BUDERI de origine rutae Saxonicae coniectura. Ien. 1753. I. G. BOEHMII de origine uera rutae Saxonicae liber singularis. Lips. 1756. IO. SCHEFFER. de antiquis uerisque regni Sueciae insignibus. IO. WOLFG. TRIER diss. de insignibus reglis Polonicis. Arma diuersa coniunguntur non solum ob nouam terrarum acquisitionem, uerum etiam ob impetratum ius expectandi, spem succedendi, matrimonium, tutelam etc.

CAPVT XVI.
DE
GEOGRAPHIA.

§. CXVII.

Geographia est uel mathematica uel politica; utraque, quam discamus, digna.

Scriptores geographicos recenset. STRUV. in *biblioth. histor.* c. 35. LENGLET DU FRESNOY in *catalogo auct. methodo histor. adiecto* p. 17. sep. STOLL *hist. liter.* p. 291. CHRIST. HUBNER de studio geographico in genere. IAC. GRONOV. in *orat. de origine, progressu et dulcedine studii geographici.* BRUZEN de la MARTINIERE *essai sur l'origine et les progres de la Geographie.* I. G. HAGERS *Geographischer Büchersaal.* 8. *Cbeniz.* 1764—1778. III *Baende.* FR. IACQUIER *commentatio de origine et progressu geographiae praefixa legitur CELLARII Geographiae antiquae, quae* 1774. *Romae* prodiit. Nec politica terrae descriptio, nec nauigatio sine mathematica Geographia recte procedit. Quamobrem eorum industria commendatione dignissima est, qui mappas accuratius designant. Artem hanc docuit GUIL. SCHIKARD. in *succincta methodo mappas geographicas longe accuratius, quam uulgo fit, conficiendi.* DOPPELMAIER. in *basi Astronomica Geographiae recentioris.* add. RICCIOLI *Geographia et hydrographia reformata.* FOURNIER *hydrographie.* I. G. LIEBKNECHT *elementa geograph. general.* VARENNI *geographia generalis.* IOH.

LULOF'S

LULOFS *Einleitung zu der mathemat. und physikal. Kennt-
nis der Erdkugel*, a. d. Hollaend. übersf. von A. G. KAEST-
NER. Goett. 1755. C. B. FUNCKS *Anfangsgründe der ma-
themat. Geogr.* 8. Leipz. 1771. MELISSANTES (sive IO.
GOTFR. GREGORII) *curieuse Gedancken von den Land-
charten.* GOTTSCHLING. *Historie der Landcharten.* 10.
HÜBNER'S *Museum Geograph.* Hamb. 1726. 8. Vberius
hunc locum tractavit HAUBER *im Versuch einer umstaend-
lichen Historie der Landcharten.* 8. Vlm. 1724; und *im nütz-
lichen Discours von dem gegenwärtigen Zustand der Geogra-
phie, besonders in Teutschland.* Eiusdem *Gedanken und Vor-
schläge, wie die von unterschiedenen Auctoren unternomme-
ne Historie der Geographie, wie auch die von ihm vorge-
schlagene Geographische Societät noch am füglichsten zu Stan-
de gebracht werden möchte.* 1730. IO. KLEFEKERI *Curae
geographicae.* Edidit et de incrementis geographiae re-
centissimis praefatus est IO. GEO. BUESCH. 8. Hamb. 1758.
Societas Cosmographica ab Homannianis heredibus Norim-
bergae instituta praeclaras dedit tabulas secundum proie-
ctionem stereographicam horizontalem delineatas, cu-
ius theoriam exposuit KAESTNERUS in *Diss. physico-ma-
themat.* n. XII. Mappae autem multifariam distingui pin-
gique solent, ratione scil. territorii, religionis, dioecesi-
sium, fluminum, marium, itinerum, bellorum, linguarum.
Harmonia linguarum uel geographia polyglotta auct. HEN-
SELIO prodit.

§. CXVIII.

Geographia antiqua pertinet potissimum ad studi-
um historicum; media autem ac recentior etiam iuris
publici ac gentium prudentiae opem ferre potest.

De geographis antiquis PTOLEMAEO, STRABONE, STEPHANO BYZANTINO etc. vid. STRUV. cit. loc. FABRICIUS in biblioth. graeca et latin. item in bibliographia antiquaria cap. 5. Geographiae ueteris scriptores graeci minores Oxonii 1693. IV Volum. in 8 prodierunt. Tabulam Peutingerianam accuratius delineatam in lucem emisit SCHEVB. Sed cum non omnibus libros istos euoluere uacet; multo cum fructu adhibebitur CHRIST. CELLARIi notitia orbis antiqui ed. nouiss. 1776. Lips. 4. in qua accessit Appendix triplex cum tab. aeneis VIII. add. CLUVERII opera. DANVILLII tabulae geographicae orbis antiqui praestant Koelerianis. Geographia mediae aetatis nondum satis est exulta. uid. TURCKII diss. de geographia medii aevi. Recentior in maiore luce uersatur. HUBNERI compendium eiusque *Zeitungs-Lexicon* omnibus notum, cui adiungi potest HUBNERI iunioris *vollständige Geographie*. 10. DAV. KOELERI *Anleitung zur verbesserten neuen Geographie* 10. GE. HAGERS *ausführliche und vollständige Geographie*. DE LA CROIX *nouvelle methode pour apprendre facilement la geographie universelle*. ROBBE *methode pour apprendre facilement la geographie*. *Methode pour etudier la geographie par* LENGLET DU FRESNOY. 12. à Par. 1742. VII Vol. Operum maiorum classem occupant MUNSTERI cosmographia. MART. ZEILERI et MATT. MERIANI Topographiae. La galerie agreable du monde LXVI tomes, le tout mis en ordre et executé par PIERRE van der AA. *Le grand dictionnaire Geographique et critique* de BRUZEN la MARTINIERE f. à la Haye. 1726, sq. T. IX. Versio germanica Tomis XIII. prodiit Lipsiae. VOSGIEV *Geographisches Handvvoerterbuch*. gr. 8. Illm. 1764. II Voll. *Neue Europäische Staats- und Reise-Geographie*. Tom. X. 1750. sq.

A. F. BÜ-

A. F. BÜSCHINGS *Neue Erdbeschreibung* T. IX. cuius editio Vltima nunc Hamburgi prodit, est opus nondum absolutum, sed cum quo nullus liber eiusdem generis comparari possit. Eiusdem *Auszug aus seiner Erdbeschreibung* inter minores libros geographicos eminet.

§. CXVIII.

Geographiae cognitio non solum in iure privato, sed tum maxime requiritur, cum de finibus regendis agunt principes.

Conf. IAC. LECHASSERII observatio de uocabulis ad Geographiam iuris Romani pertinentibus in EVERHARD OTT. *Thesaur. iur. Rom.* t. V, p. 1105. sq. BERGIER *l'histoire des grands chemins de l'empire Romain*. Nec leges ueterum Germanorum a LINDENBROGIO et BALUZIO collectas rite interpretari possumus, nisi terrarum ac populorum notitiam habeamus. Quam uariae opiniones de solo legis Salicae, ut Geographiae usum in iuris statutarii studio taceam. Commentationes de finibus regendis propius ad Geometriam spectant; huc faciunt ii, qui fines regnorum, praesertim Imperii R. Germ. describere, ueluti CONRING; WEINRICH de finibus Germaniae nunquam mutatis. MOSER. de dubiis regni germanici finibus modernis. LUDEWIG. in singularibus iuris publ. Proinde in quavis fere iuris publici epitome nunc reperies disquisitionem de finibus imperii.

§. CXX.

Germaniae faciem omnis aevi pernoscere haud pigeat Germanum.

Non deerat huic studio uirorum doctissimorum opera, quos adducit STRUV. in *biblioth. histor.* cap. 16. § 24.

Lau-

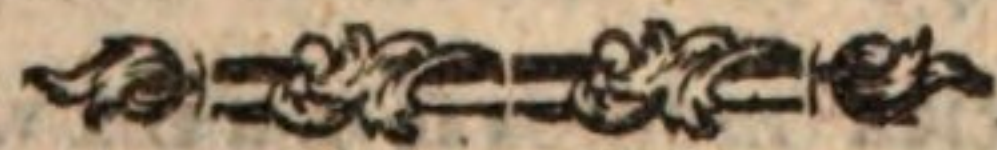
Laudantur BERTII commentarii rerum germanicarum; GABRIEL. BUCELINI Germania topo - chrono - stemmato - graphica sacra et profana. P. IV. CLUVERII Germania antiqua, CELLARII notitia orbis antiqui, IAC. CAROLI SPENERI notitia Germaniae antiquae. Geographiae med. aetatis fecundiora lumina ex diplomatibus affundi possunt. Nam in uetustis tabulis indicantur Ducatus, Comitatus, pagi, curtes, palatia, flumina, sylvae, montes. Interim utamur IUNCKERI introductione ad Geographiam mediae aetatis, maxime Germaniae, CHRONICI GOTWICENSIS prodromo lib. 3. et 4. LOESCHERS *Einleitung in die Historie und Geographie der mittlern Zeiten* cum mappa Germaniae septentrionalis et Misniae saec. 9, 10 et 11, quam adiecit *der Historie des Römischen Huren - Regiments der Theodora und Maroziae*. De pagis Germaniae etiam commentati sunt FREHER. MEIBOM, PAULINI, KNAUT, KUCHENBECKER. alii-que in Actis academiae Theodoro - Palatinae. Elegans Geographiae mediae specimen exhibuit SCHANNAT in Buchonia ueteri. MENS. ALTING. notitia Germaniae inferioris itidem respicit medium aeuum. Imperium Caroli M. in tabula quadam repraesentare annisi sunt BERTIUS et DE L'ISLE. HASIL mappae aliquot pro illustrandis periodis historiae imp. Germ. Splendidum opus topographicum MART. ZEILERI cum nostris temporibus non ubique consentit. Decem Circulorum accurata designatio potissimum exhibenda est. I. M. FRANZII Atlas Imperii. Gött. 1758. 4.

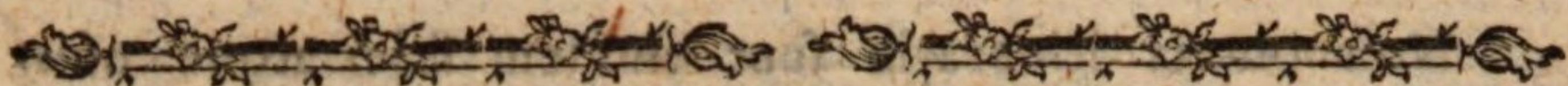
§. CXXI.

Geographicum studium amplificatur et roboratur per itineraria.

Non

Non omnia itineraria sunt eiusdem fidei atque usus. Nonnullis adspersae sunt annotationes physicae, literariae, politicae. GOTTSCHLING diff. de libris hodoeporicis. Magnum librorum geographicorum et itinerariorum apparatus deprehendimus in catalogo bibliothecae Rinkianae pag. 211—252. BUNAU P. II p. 1741. *Histoire universelle des Voyages faits par Mer et par Terre dans l'ancien et dans le nouveau Monde pour éclaircir la Geographie ancienne et moderne, par Mr. l'abbé de Bellegarde, 12. Amst. 1708.* Literatis in primis placent itinera TOURNEFORT. SPON. SHAW. SCHEUCHZER. UFFENBACH. POCOCKE, NIEBUHR. BIÖRNSTÄHL. BRYDONE. BARETTI, CHANDLER, PALLAS. Alios delectant observationes MISSON. MONCONNIS. TAVERNIER. THEVENOT. CHARDIN. DU HALDE. ANSON. DAPPER, KOLBE, KAEMPFER, PÖLLNITZ; KEYSLERI, KORT libri multis nominibus commendantur. *Allgemeine Historie der Reisen zu Wasser und zu Land, durch eine Gesellschaft gelehrter Maenner in dem Engl. zusammengetragen und aus demselben ins Teutsche übersetzt. Leipz. 1747—1774 T. XXI.* Collectio Gottingensis, (1750 sqq) quae itineraria ex idiomatibus peregrinis germanice uersa exhibet, Tomis XI in 8. constat. Nec collectio ista itinerum ex uoluminibus dispersis in epitomen redactorum, quae Berol. prodit, (1763 sqq.) cuius iam uolumina XVIII prostant, utilitate sua caret. Huc referas etiam opuscula, quae inscriptionem des *Delices* prae se ferunt.

CAPVT XVII.

DE DIPLOMATICA.

§. CXXII.

Quemadmodum singularia hominum facta in iudiciis solent probis documentis declarari: ita non solum historiae, sed et iura principum ex diplomatibus multum roboris accipiunt.

Non nescio, res gestas ex tabulis uetustis non semper tuto posse dilucidari, quia documentorum auctores saepius aliorum narrationes fide minus dignas repetunt; at ingens diplomatum copia precibus aliorum non nititur, nec preces istae semper falsae erant; ac dabimus, pauca quaedam mendosa esse, idcirco reliqua non erunt spernenda. Fusius hunc locum tractant commentat. de fide instrumentor. Hodie commentarii manci uidentur, nisi probationum silua iis addatur.

§. CXXIII.

Frequens de tabulis uetustis disceptandi occasio artem chartas intelligendi, diiudicandi aliisque rebus applicandi produxit, quam uocamus Diplomaticam.

Bella diplomatica memorat LUDWIG in praefat. t. I reliqu. MS. BARING in clauē diplomatica. (ed. II. 4. Hannon. 1754.) MABILLONIUS quidem insigni studio rei diplomaticae regulas inuestigauit: sed GERMONIUS easdem
plane

plane labefactare conatus fuit. Hinc acre certamen, quod etiam memoriae tradidit ill. de MEYERN in praefat. t. III auctor. pac. Westphal. conf. IO. GUIL. HOFFMANNI progr. de lubrico artis diplomaticae. Libellos eristicos indicauimus in comment. nostris de re diplom. Imp. Opus Mabillonianum illustrat ac supplet nouus TOUSTAINII et TASSINI monachorum Gall. Ord. S. Bened. labor, cuius Partes VI sub inscriptione: NOUVEAU TRAITE' de DIPLOMATIQUE etc. 1750—1765. prodierunt. Huius operis praestantissimi uersionem quoque germanicam Tomis IX accepimus non satis curatam. Ex hoc fonte uberrimo sua hausit et artem diplomaticam Lexici formam induere iussit DOM DE VAINES dans le Dictionnaire raisonné de Diplomatique. à Paris 1774. 8. Voll. II. Vt GATTERERI Elementa artis diplomat. uniuers. quorum T. I. 1765 prodiiit, tandem perficiantur, omnes, quibus res diplomatica cordi est, mecum optabunt. MAFFEI *Istoria diplomatica che serve d'introduzione all' arte critica in tal materia.*

§. CXXIII.

Etsi hodie immensa tabularum uis exstet: in usum tamen, quem praestare possunt, multiplicem nondum uersa uidentur diplomata.

MABILLON. artis huius instaurator, praecipue rem diplomaticam regum Francorum exposuit; reliquorum diplomatices generum non nisi tenuia lineamenta dedit. Germani potissimum curae habuerunt diplomata Imperatorum; his enim operam suam dicarunt rei diplomaticae compendiorum auctores ECKHARDUS, IOACHIM, item CHRON. GOTWICENS. ac nosmet ipsi in commentar. de re diplom. Imperatorum et imperatricum. At ni fallor, bene de hac arte mererentur, qui episcoporum quoque, ducum, comi-
rum,

tum, ciuitatum diplomata excutere, eaque, quoad fieri potest, regulis suis subiicere tentarent.

§. CXXV.

Criteria autographorum propria duabus scientiis peculiaribus comprehendi possunt, *Graphica* sc. et *Semiotica*. *Ille* partim scriptoria instrumenta, ut chartam, atramentum, calamos, stilos cet. partim ipsam scripturam, eiusque classes, ordines, genera et species explicat. *Haec* uero regulas chrisimorum, signorum cancellariorum et notariorum, symbolorum inuestiturae, crucium, monogrammatum et sigillorum tradit.

MARTORELLI regia theca calamaria. Scripturae antiquae specimina exhibent MABILLON. BARING. CHRON. GOTWIC. SCHANNAT. SCHEUCHZER et LOCHMANN. CARPENTERII alphabetum Tironianum seu notas Tironis explicandi methodus, cum pluribus Ludou. P. chartis. Paris. 1747. WALTHERI Lexicon diplomat. BAUDIS. de monogramm. Epistolae BAUDISII et ERATHII de monogrammatibus in SCHOTTS *iurist. Wochenblat*. T. I p. 403.

§. CXVI.

Criteria autographis cum exemplis s. apographis communia tam in linguis, quam in formulis diplomaticis sunt posita et *Artem Formulariam* constituunt. Formulae autem sunt uel prologi, uel textus uel epilogi. Prologus continet inuocationem diuinam, nomen cum titulo, et promulgationem, cui interdum exordium additur. Formulae textus sunt aut primariae aut secundariae. Epilogus plerumque constituitur formulis roborandi, monogrammaticis, sphragisticis, recognitionis, iisque quibus locus et tempus indicatur, quibus uotum finale nonnunquam adiectum legitur.

Formu-

Formulae textus secundariae inprimis insignem utilitatem scientiis quamplurimis non poterunt non afferre, prout in commentariis nostris ostendere conati sumus. CAR. GOTTL. ANTON diss. de dato diplomatum regum et imperatorum Germaniae. Lips. 1774. HOFMANNI Diss. de uoce Amen. Tub. 1773.

§. CXXVII.

Quisquis diplomata in lucem edit, is plane nihil, ne uitia quidem, mutet, ac, unde chartas repetierit, sine fuko indicet.

Fragmenta diplomatum, quae *extractus* dicunt, dubiae fidei sunt, quia ex illis de chartarum authenticia non semper iudicari potest, neque omnem, qui e diplomatibus expectatur, usum praestare possunt. Documentum ex archiuo depromptum fide dignum censetur; quamquam non omnia archiua sunt a naevis uacua. Quibus igitur ad tabularia aditus patet, eos optime de diplomatibus decidere posse constat; sed paucis hoc contingit; paucorum etiam est sumtuosam bibliothecam diplomaticam conquirere. Scire tamen iuuat opera diplomatica, quorum numerus in dies fere augetur. Notissima sunt opera MIRAEI, I. DU MONT corps universel diplomatique. LEIBNIZ. codex iur. gent. diplom. LUNIG. archiuum Imperii; eiusque codices German. et Ital. diplomat. MARTENE et DURAND. thesaur. anecdot. et moniment. MAGNUM BULLARIUM ROMANUM. D'ACHERI spicilegium. MURATORII scriptores et antiquit. Ital. IOH. de IOHANNE codex diplomaticus Siciliae. Panorm. 1751. LUDEWIG. reliqu. ms. EUDENI codex diplomat. V. Tom. et ABERATH codex dipl. Quedlinburgensis, (fol. Francof. 1764.) quorum duumuirorum ratio in edendis diplomatibus tanquam exemplar sibi proponere debent, qui in his rebus cum

laude uersari cupiunt. HAHN. IOHANNIS, HOFFMAN-
 NI, BUDERI, SENCKENBERG. VOGT. collectae tabu-
 lae, ut taceamus prouinciarum singularium scriptores, qui
 hodie sine literarum testimoniis loqui erubescunt. e. g.
 HONTHEIM Hist. dipl. Treuirensis. Desideramus biblio-
 thecam diplomaticam et historiam archiuorum; interim uta-
 mur GEORGISCH. regeſtis diplomaticis, et WENCKERI
 apparatu et instructu archiuorum et in collectis archiui et
 cancellariae iuribus. Conf. etiam BUDERI diss. epistol.
 de bibliotheca diplomatica inserta eiusdem Opusc. p. 678—
 695. KEMMERICH in der neu eröffneten Academie. Lib.
 II, cap. 23 et § 23 differit de archiuorum historia. Scien-
 tiam archiuorum nuper excoluerunt LE MOINE in libro,
 cui titulum praefixit: *Diplomatique pratique*. à Metz. 1765. 4.
 Huic deinde 1772 accessit iunctis studiis uirorum erudito-
 rum LE MOINE et BATTENEY Supplementum, quod in
 tabulis aeneis alphabeta, abbreviationes et diplomata po-
 tissimum exhibet. Vtrumque opus in linguam uernaculam
 translatum prodiit Norimb. 1776 et 1778. Laudatur etiam
Le nouvel archiviste — par Mr. de CHEVRIERES. à Pa-
 ris 1775. 8. Inter nostrates nominandi sunt PÜTTER in
der Anleit. zur iurist. Praxi. Sect. III. P. W. L. FLADT
Anleit. zur Registratur-Wissenschaft. 1764. et P. E. SPIES
 in libello utilissimo *von Archiven*. Halle 1777. 8.

§. CXXVIII.

Cum diplomatibus integris non paucis mixta sunt
 originis impurae; proinde dispiciamus, quanta cuique
 chartae fides tam ex regulis diplomaticis, quam iuris-
 prudentiae tribui possit.

EISENHART de iure diplomatum. HERTIUS de fide
 diplomat. WALDSCHMID, de probatione per diploma-
 taria. Ad hunc finem potior diplomaticae cognitionis pars
 refertur, ut uerum a falso discernamus.

CAPVT

CAPVT XVIII.
DE
SPHRAGISTICA.

§. CXXVIII.

Et si sigillorum crisis maxime ad rem diplomaticam pertinet: uerum tamen quia usum eorum amplissimum esse nouimus, singularis huius artis forma haud inepte constituitur.

De annulis ac sigillis ueterum multi iam differuere. FABRIC. bibliograph. antiq. c. XVIII, § 8. GORLAEUS in daſtyliotheca; item LICETUS, GRONOVIVS, BEGERUS, KIRCHMANNVS, SALMASIVS. Ad usum diplomaticum operam suam egregie accommodarunt MABILLON et IO. MICH. HEINECCIUS; sed, ut uerum fatear, multa aliis inuestiganda reliquerunt; sedulo scrutatur DOMENICO MARIA MANNI in osservazioni istoriche sopra i sigilli antichi de' secoli bassi. in Firenze. T. I—XXVI. 1739—1778. 4.

§. CXXX.

Sigillorum genera uaria, priuata, publica, maiora, minora, maiestatica, bullae, contrafigilla.

THULEMAR. de bullis. De usu sigillorum maiestaticorum vid. WESTPHAL. Monum. ined. T. IV pag. III2. MULLER *im entdeckten Staats-Cabinet* Part. IV, item GRIEBNER et GLEICHMANN de sigillo maiestatis Saxo-nico. POLYC. LEYSER. progr. de sigillo maiestatis Bruns-

uic. Id. de contrafigillis medii aevi. A YRMANN. de sigillis secretis Landgrau. Hassiae ueterum.

§. CXXXI.

De his, qui iure sigilli authenticici uti possunt, disquirunt Iureconsulti.

Conf. HOEPINGK. STRUV. AVIAN. BECHMANN. BOETTICHER. STOEKKEN. RAW. de iure sigillorum. BOEHMER de iure et auctoritate sigilli authenticici. BUDER. et SCHUBERT de sigilliferis episcoporum. CONRADI diff. de censore sigillorum collegii signiferorum. IO. MART. GOSSEL de eo quod iustum est circa sigilla uniuersitatum. SENCKENBERG. obseruat. de sigillis iustitiariorum curiae Imperialis usque ad Maximil. I. in medit. p. 332 sq. Idem de Iudaeis eorumque Sigillis in Germania medii aevi. vid. *Goett. Anz. von Gel. Sach.* 1755. p. 497.

§. CXXXII.

Ratione materiae sigilla sunt aurea, argentea, plumbea, cerea; ratione figurae rotunda, oblonga, triangularia, quadrata.

Quando aurea bulla ab Imper. concedatur, vid. MOSER. *im Staats-Recht* P. III p. 53 sq. De bullis argenteis et plumbeis vid. HEINECC. c. l. c. 5. de Imperatorum et reg. Roman. sigillis plenius agitur ib. c. 9. STRYK. de cera rubra. De colore cerae vid. HAEBERLINS *Reichsbist.* T. VIII p. 374.

§. CXXXIII.

Graui uitio laborat instrumentum sigillo destitutum.

I. I. STRYK. diff. de exceptione deficientis sigilli. 10.
 IOD. BECK. de resignatione, auulsione et turbatione sigillorum.

§. CXXXIIII.

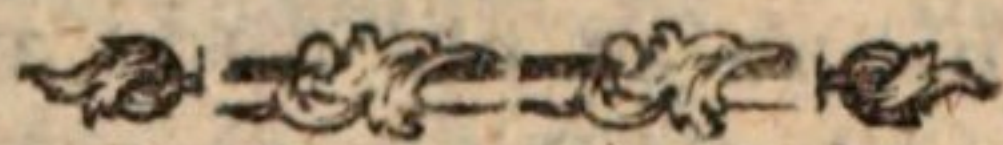
Sigilla, aut, ut diplomatice loquamur, typaria summa cura custodiantur et, mortuo signante, fraudis uitandae causa frangantur.

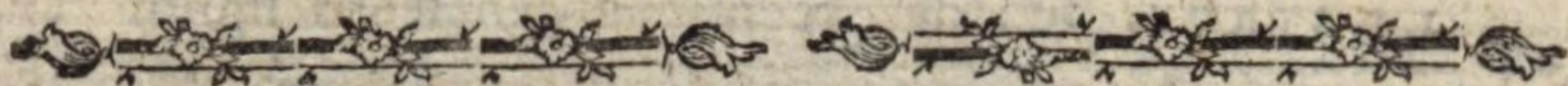
In Imperio R. G. per A. B. c. 15. Archicancellario custodia sigilli imperii committitur. In Gallia supremus sigilli custos, *der Gros Siegel-Bevvahrer*, inter ministeriales praecipuos refertur. Sigillorum asseruatorum collectio Rinkiana rarior, si omnia typaria authentica. Conf. GLAFEY decas sigillor. Opusc. nostra p. 726 sq.

§. CXXXV.

In sigillis uario modo crimen falsi committi potest.

Sigillorum inspicienda forma, materia, inscriptio, modus annectendi. Interdum sigillum sincerum chartae spuriae affigi potest. Nonnumquam sigilla mutantur perinde ac insignia; quapropter heraldica et numismatica et sphragistica sibi mutuam praestare solent auxilium. WALDSCHMID. de mutatione insignium et sigillorum S. R. I. Statuum.

CAPVT XVIII.

DE ANTIQUITATVM STUDIO.

§. CXXXVI.

Antiquitatum doctrina inexhausta fere ita temperanda est, ne a scopo praecipuo aberremus, uel ad inutilia delabamur.

Incredibili antiquitates peruestigandi minutiasque erudiendi cupiditate flagrant multi sui saeculi rerum perquam rudes. Vnius hominis aetas tam amplo apparatus uix par est. In nonnullis igitur compendio studeamus. Singulorum disciplinarum originum et antiquitatum scriptores loco, quo decet, a nobis indicantur. MORHOF. Part. I, lib. 5 c. 2 antiquarios recenset. FABRICII Biblioth. antiquar. cuius editionem auctiorem dedit PAUL. SCHAFFSHAUSEN. Hamb. 1760, scriptorum designationem exhibet, qui antiquitates Hebraicas, Graecas, Romanas et Christianas, illustrant; ad Iurisconsultorum et politicorum campum pertinet praecipue cap. XIII cum seq. Ceterum conf. TURRETIN. de usu studii antiquitat. IO. ABR. BIRNBAUM de natura ac usu studii antiquitat. Lips. 1741. REIMMANNI idea systematis antiquitatis literar.

§. CXXXVII.

Si diuersa, quibus operam nauare debemus, iura, diuinum scil. Romanum, Germanicum, Canonicum, publicum, feudale, gentium, intuemur, si, quantum haec rerum originum, rituum, formularum
etc.

etc. notitia adiuuentur, expendimus: iure suo antiquitates commendantur legum cupidae iuuentuti.

Vberius hoc ostendit THOMAS. siue potius IO. CHRISTOPH. FRANCK. in praefat. Sigonii libro de iudiciis populi Romani praemissa: de usu uario studii antiquitatum in primis in studio iurisprudentiae Romanae, IO. GEO. CRAMER. progr. de coniungendo iuris et antiquitat. Germanicarum studio. HEINECCI praefatio de utilitate studii antiquitat. in iurisprudentia praemissa IAC. PERIZONII diss. septem. Lugd. B. 1740. 8.

§. CXXXVIII.

Antiquitas repetatur ex literarum documentis, monumentis, inscriptionibus, marmoribus, geminis, instrumentis, picturis.

SPON in praefat. ad Miscellanea erudit. antiquit. Archaeographiam diuidit in numismatographiam, epigrammatographiam, architectonographiam, iconographiam, glyptographiam, toreumatograph. bibliographiam, angeiographiam. *In des geöffneten Ritter-Platzes Antiquitäten-Zimmer* p. 31. deprehendimus numariam, lapidariam, ritualement et antiquariam mixtam. I. A. ERNESTI Archaeologia litteraria. 8. Lips. 1768. WOLLE de archaeologia iuridica. WINKELMANN'S *Geschichte der Kunst des Alterthums*. 4. Wien 1776. Codices MS. ad paucorum manus perueniunt, de quibus quemadmodum existimandum sit, docent Auctores diplomatici. STRUV. in obseruat. de criteriis manuscript. De manuscriptis, et bibliothecis manuscript. differit MORHOF. c. I. p. 52 sqq. Vbi lateant manuscripta, discimus ex MONTFAUCON. bibliotheca bibliothecarum manuscriptorum. Libri sub initiis typographiae uel a typographis peritioribus editi manuscriptis non multo sunt infe-

riores. Inscriptionum larga copia, quam luci exposuerunt GRUTERUS, REINESIUS, SPONIUS, NORISIUS, VRSATUS, FABRETTUS, MURATORIUS, FLEEDWOD, GORIUS, DONIUS. adde ANTON VANDALE differt. de antiquitat. et marmorib. cum Romanis tum potissimum Graecis illustrandis. I. C. ALBHARD. quæst. maiorne sit inscriptionum usus, an numerum in re litteraria? Vit. 1696. KLOTZII præf. ad Cellarii orthogr. lat. ex edit. Harlesii 1768. WUNDERLICH. de usu inscriptionum Roman. ueter. maxime sepulchralium in iure. I. F. EISENHART de auctoritate et usu inscriptionum in iure. Helmst. 1750. IO. CONR. STIGLIZ de usu et præstantia tabulae Traianae in iure. Scriptores de gemmis biblicis prodit FABRICIUS c. l. cap. II § 9. IO. KLEIN. diss. de gemmis. EERMEVERI gemmarum thesaurum recensuit BAIER et REUSCH. *Traité des pierres gravées par P. I. MARIETTE, à Paris 1750. II Vol. in fol. thesaurum gemmarum Regis Galliae illustrat; Parti I inferitur bibliotheca dactyliographica. Thesaurus gemmarum antiquarum astriferarum, interprete I. P. PASSERIO. cura et studio A. F. Gorii. fol. Florent. 1750. PHILIPP LIPPERTS Dactyliothek, bestehend in 2000 Abdrücken. Leipz. 1764. eiusque Supplementum, bestehend in 1049 Abdrücken. 1776.*

§. CXXXVIII.

Emolumenta largiora ab antiquitatibus Romanis et Germanicis expectanda sunt.

Solidioris doctrinae auidi ipsos fontes adeunt, auctores scil. latinos, de quibus accurate commentatur FABRICIUS in bibl. latina. MÜLLER et FUNCC. Multos Fabric. in bibliographia antiquaria c. 3 et c. 6 figillatim de
iis

iis, qui descriptionem ueteris urbis Romae ediderunt, recenset. Nonnulli ueterum data opera antiquitates annotarunt e. c. A. GELLIUS, DIONYS. HALICARNASS, DIO CASS. At recentiores in antiquitatibus hisce illustrandis elaborarunt diligentissime, ita ut GRAEVIUS thesaurum rerum Romanar. XII Voll. explentem reddere, illique SALENGRIUS et POLENUS octo Volumina noua addere potuerit. Accedunt BERNHARD DE MONTFAUCON antiquité expliquée et représentée Tom. XV. MURATORI antiquitates Italicae medii aevi Tom. VI. Sed ne quis immenso labore deterreatur, initio ad compendia et Lexica confugiendum. Laudatur SAM. PITISCI Lexicon antiquit. Romanar. SCHÖTTGEN, PETR. DANET et HEDE- RICH antiquitates Lexicis tradidere. *Dictionnaire des antiquités Rom. et Grecques.* 8. à Paris 1766. III Voll. ROSINI systema antiquitat. Roman. cum paralipom. Dempsteri. MATERNUS A CILANO *ausführl. Abhandl. der römischen Alterthümer.* 8. Altona 1775—1777. IV Th. Noti sunt libelli NIEUPOORT. CANTELII, CELLARII. IUNCKER. antiquitates Roman. in tabula exhibet in lin. prim. P. II, p. 238 sq. STRUVII syntagm. antiqu. P. prima tantum existat, cuius in praefat. de scriptor. antiquit. Roman. differit. Vtibus autem iuris cultoris cum primis inseruiunt BRISSON. antiquit. selectae, eiusque formulae. EVERH. OTTONIS et MEERMANNI thesauri iur. et, quod primo loco nominandum erat, HEINECCII antiquit. Romanar. iurisprudentiam illustrantium syntagma, cui maximo cum fructu iungi possunt SELCHOVII Elementa iur. Rom. publ. et priuati Anteiustiniani, ex edit. II. 8. Goett. 1778. GRUTERI lampas s. fax artium liberalium tom. V, et GAUDENTII ROBERTI Miscellanea Italica erudita tom. IV, scripta antiquaria et critica continent. HOHEISEL in

progr. de methodo docendi antiquitates iur. Romani exponit. conf. STRUVII bibl. iur. c. X § 3 et 4. Pro arcto isto, quo Romana et Graeca inter se iunguntur nexu, non plane negligendae sunt antiquitates Graecae, quarum thesaurum GRONOVIIUS in XII Volumin. collegit; Scriptores recenset FABRICIUS in bibliographia antiquar. cap. 2. Evoluantur etiam MONTFAUCON Palaeographia graeca. IO. PH. PFEIFFERI antiquitates graecae. Regiom. 1707. IOH. POTTERS *griechische Archaeologie*, quae cura IO. IAC. RAMBACHII tribus Volum. prodiit Hae-lae, 1775—1778. 8. cuius Vol. III. commentationes proprias Rambachii continet. Tironibus usui esse possunt compendia BRUNINGS, LAMB. BOS, ex edit. I. I. LEISNERI. Lips. 1767.

§. CXXXX.

Germanis saepius iam exprobratum fuit, quod peregrinis antiquitatibus intenti suas inuestigent segnius.

Viri quidam cordati dudum consilium thesauri antiquitatum Germanicarum colligendi agitarunt, sed abnuvit fortuna. Indicabimus libellos quosdam huc pertinentes: MICH. HERZII bibliotheca Germanica; H. A. MEINDERS Thesaurus Antiquitatum Francicarum et Saxonicarum. Lemgov. 1710; I. H. STUSS de thesauro teutonico adornando; TREUERI delineatio thesauri antiquitatum germanicarum quae 1034. opuscula designat; I. I. HOMBERGK supplementa ad Treueri thesaurum antiquitat. germ. TH. FRITSCHII consilium de thesauro antiquitatum German. edendo, R. A. NOLTEN. conspectus thesauri antiquitat. German. in quo quaedam ab aliis omissa supplentur, quaedam uero nimis trita reiciuntur. In SENCKENBERGII prodromo iur. feud. p. 88. STRUVII syntagmati iur. feud. adiecto
itidem

itidem exhibetur delineatio thesauri antiquitat. Germanicarum. Ex STRUVII quoque bibliotheca historica cap. 16. §. 7 sq. et ex FABRICII Bibliogr. Antiqu. c. 2. intelligi potest, quam locuples huius thesauri materia iam exstet. At ne Lexico quidem antiquitatum Germanicarum laetamur. KEYSLERI, CLEFFELII GRUPENII aliorumque scripta particulas tantum exponunt. Neque eruditorum desideriiis respondent IO. ULR. TRESENREUTERI Antiquitates Germanicae, Goett. 1761. 8, atque HEINECCII Opus posthumum eiusdem argumenti, cuius Tom. I. prodiiit Hafniae, 1772. Tom. II. 1773. 8, reliqui uero expectantur. SCHILTERI thesaurus antiquitat. German. opus insignis, sed titulus paulo superbior. Plurimorum populorum interest, ut antiquitates Germanicae illustrentur.

§. CXXXI.

Antiquitates hebraicas non temnent ii, qui literas hebraicas callent, legisque diuinae interpretationi genuinae student; aliarum gentium monimenta uetusta indagabit, qui poterit.

Scriptores antiquitatum hebraicarum nosces ex FABRICII bibliographia antiquar. cap. I. IUL. BARTOLOCCII bibliotheca rabbinica magna, et IO. CHRISTOPH. WOLFII bibliotheca ebraea. P. II, L. V sect. XIII. quos nunc in thesaurum coire iubet Italus quidam VGHOLINUS. Quos tanta uolumina peruolutare non iuuat; ii consulant SELDENI, LIGHTFOOT, LUNDII, BASNAGII, RELANDI, (iuncto commentario IO. SIMONIS. 8. Hal. 1769.) IKENII, libros, item PFEIFFERI criticam sacram. IO. CUNR. DIETERICI et IO. ANDR. QUENSTEDII antiquitates biblicas. BERN. LAMY apparatus biblicum. De republica Hebraeorum commentati sunt

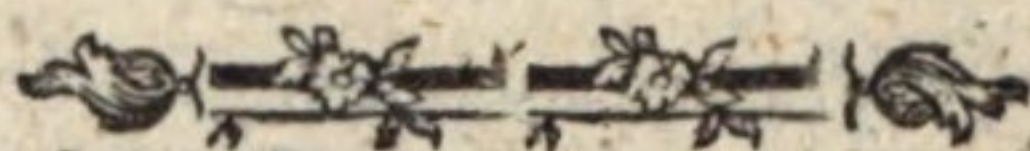
SIGONIUS, MENOCHIVS, CONRING, BERTRAM, CUNAEUS, LEYDECKER. LOWMAN'S *diff. on the civil government of the Hebrews*. 8. Lond. 1745. Nonnullae gentes uel fabulosas, uel plane nullas habent antiquitates; aliae easdem cum historia miscent. Antiquitatum Etruscarum notitiam ex eo maxime tempore maiori diligentia coluerunt eruditi, ex quo Heraclia, Pompeii et Stabia urbes iterum detectae sunt. A. FR. GORII *Antiquitates Etruscae in compendium redactae* a M. NIC. SCHWEBELIO. fol. Norimb. 1770. VON MURR *Abbildungen der Gemaelde und Alterthümer, uvelche seit 1738. in der verschütteten Stadt Herkulanum, als auch in den umliegenden Gegenden an das Licht gebracht vvorden, nebst ihrer Erklärung*. fol. Augsb. II Tb. 1777. 78.

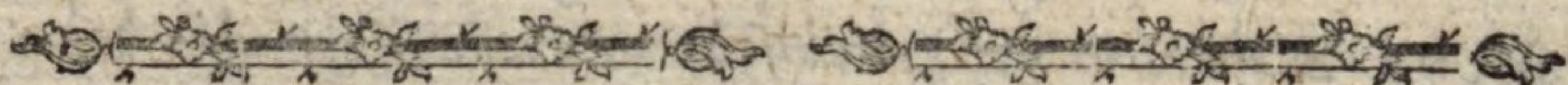
§. CXXXII.

Vt religionis caerimoniae et instituta sunt antiquissima et multiplicia: ita longam operam requirunt, quae non semper utilitate compensatur; antiquitates Christianas nobis maxime commendatas habeamus.

FABRICIUS c. l. cap. 8. nominat scriptores de diis, idololatria, geniis sanctis, apotheosi, canonisatione; cap. 9, de templis, altaribus, locis sacris, asyis; cap. II. de sacrificiis, precibus, caerimoniis. Conf. VOSS. de idololatria. PLUCHE *histoire du Ciel*. ANT. VAN DALE *dissertationes de origine et progressu idololatriae et superstitionum; item de oraculis ueterum ethnicorum*. HENR. SCHAEVIVS de mythologia deorum. ANTON BANIER'S *Erlaeuterung der Goetterlehre und Fabeln aus der Geschichte a. d. Franz. übers. und m. Anm. begleitet von* I. AD. SCHLEGEL. 8. Leipz. 1754—1766. V Tbeile. DAV. CHR. SEY-

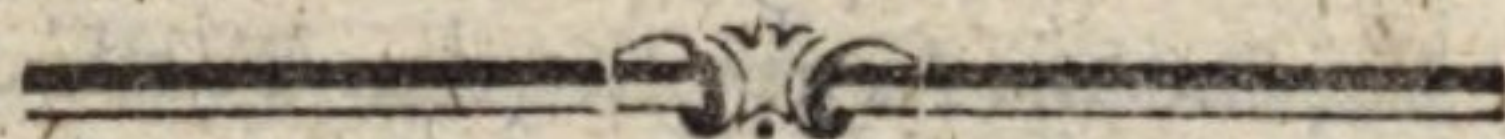
BOLDS *Einleit. in die griechische und roemische Mythologie der alten Schriftsteller für Iünglinge.* m. K. 8. Leipz. 1779. *Dictionnaire de Mythologie.* 12. à Par. 1745. III Voll. *Dictionnaire abrégé de la Fable par Mr. CHOMPNE.* 12. Par. 1750. HEDERICH'S *mythologisches Lexicon vermehrt und verbes. von SCHWABEN.* gr. 8. Leipz. 1772. P. E. TABLONSKI *Pantheon Aegyptiorum.* T. III. *Antiquitates Christianas peruestigarunt* BINGHAM, BEBEL, SCHMID, CASALI, CAVE, BASNAGE, MOSHEIM, BAUMGARTEN, eiusque commentatores SEMLERUS et SIMONIS, aliique rerum ecclesiasticarum scriptores. IUL. LAURENTII SELVAGII *antiquit. christian. Institut.* 4. Patav. 1776. T. III. Ad ueterum Germanorum religionem pertinent SCHEDIUS de diis Germanorum; ARNKIELS *Cimbrisches Heydenthum.* SCHUZII scripta; MASCHENS *obotritische Alterthümer.* FRICKII collectio commentationum de druidis. Conf. FABRICIUS c. l. cap. 8. REIMMANNI *historia literar.* lib. 2 sect. 1.

CAPVT XX.

DE NUMISMATICA.

§. CXXXIII.

Nullae antiquitatis reliquiae plures sibi cultores conciliarunt, quam numi; inde artis forma ac uariarum obseruationum copia.

Archaeologiam numariam conscripsit WACHTERUS. HERM. VLRIC. a LINGEN de origine et inuentoribus pecuniae non nihil memoriae prodidit. Bibliothecam numariam debemus LABBEO, ANSHELMO BANDURIO, STRUVIO, Auctori *des geöffneten Ritter-Platzes*, BRUCKMANNO, HIRSCHIO. Descriptiones etiam Numophylaciorum prodesse possunt.

§. CXXXIIII.

Si quis in hac arte quicquam proficere cupiat, nec sumptibus nec tempori parcat, circumspiciatque diligenter, ne fraudibus irretiatur, quibus nihil frequentius; cum itaque res numaria e re paucorum sit, ex ea tamen non nihil utilitatis capere poterunt, quibus non numis, sed libris numariis, uti licet.

HEINECC. de usu et praestantia numismatum in iurisprudentia disseruit in praefat. ad GUNDLINGII exercitationes academ. tom. I. Hanc commentat. seorsim edidit ANDR. GOETZIUS. 3. Nor. 1774. IO. GRÖNING. in historia numismatum nouorum *des geöffneten Ritterplatzes*

tes P. I. Abth. II addita p. 160 sq. utilitatem rei numariae in iurisprudentia latius explicat. C. F. HOMMELII Iurisprudentia numismatibus illustrata. Lips. 8. 1763. cui auctuarium addidit C. A. KLOTZIUS. 8. 1765. FRID. GOTTL. STRUV. de cimeliarchiis numariis, eorumque iure, vom *Recht der Münz-Cabinete*. RINK de ueteris numismatis potentia et qualitate cum dissertat. de numo unico. Lips. 1701. Inter principes huius artis auctores fulget EZECH. SPANHEMIUS in immortalis opere de usu et praestantia numismatum. f. Lond. 1717. Ex compendiis se probauit eruditus IOBERT *science des medailles*. 12. Par. 1739. II. Voll. quae nuper iterata uersione prodiit cura I. C. RASCHII. 8. T. II. 1778. Norimb. CARL. PATIN introductio ad historiam et cognitionem rei numariae. OLEARII *curiosè Münz-Wissenschaft*. HOFFMANNUS *alter und neuer Münz-Schlüssel*. ERASMI FROELICH utilitas rei numariae ueteris compendio proposita. Eiusdem notitia elementaris numismatum antiquorum Vindob. 1758. 10. HENR. SCHULZENS *Anleit. zur aeltern Münz-Wissens.* 8. Hal. 1767. BYTEMEISTER. delineatio rei numismaticae antiquae et recentioris.

§. CXXXXV.

Non Roma tantum antiqua, sed et Imperatorum Roman. historia egregie numis illustratur.

Opera eximia OCCONIS, CAR. PATIN, VAILLANT, TRISTAN, MEDIOBARBI, BIRAGI, GOLZLUCK. MORELLII, PELLERIN, ANTON. AUGUSTINI antiquitatum Romanarum Hispanarumque in numis ueterum dialogi X. LAUR. BEGERI thesauri. IO. IAC. GESNERI numismata. f. Tig. 1735—51. SCHLAGER. medietatus est thesaurum numismaticum, quo scripta minora huius

ius scientiae contineantur. De monetis Italiae illustrium virorum dissertationes collegit, recensuit, auxit, indicibus illustravit PHILIPPUS HOGOLATUS. fol. Mediol. 1750.

§. CXXXXVI.

Germani gentis quidem suae numariam antiquitatem perscrutari instituerunt: sed multo iste proventus inferior thesauris Romanis.

Erudite argumento suo satisfacit LE BLANC *dans le traité historique, de quelques monnoies de Charle Magne, de Louis le debonnaire, de Lothaire et de leurs successeurs frappées dans Rome.* IO. DAN. MAIOR. *disquisit. de Roma in numis augustalibus germanizante.* WEINRICH. *in diss. quaedam ortum et progressum rei numariae in primis apud Germanos explicare conatus est.* Ad numismaticam German. mediae aetatis pertinent bracteati. conf. SPERLING. *de numorum bracteatorum et caurum nostrae et superioris aetatis origine et progressu.* LUDEWIG *Einleitung zu dem teutschen Münz-Wesen mittlerer Zeiten,* cum annotat. Moseri. 8. Vlm. 1752. FRIDER. HEUSINGERS *Versuch einer Abhandlung von dem Nutzen der deutschen Münzwissenschaft mittlerer Zeiten, sovvöl in der Grammatik, den Geschichten, der Erdbeschreibung und der Wapenkunst, als auch dem deutschen Lehn-Staats- und Kirchen-Recht.* 8. Nürnberg. 1750. Bracteatos in singulis Germaniae prouinciis repertos dilucidarunt IO. CHRISTOPH. OLEARIUS, I. A. SCHMID, TENZEL, SCHLEGEL, ECCARD, LEUCKFELD, IO. ALEX. DOEDERLINUS, SEELAENDER, WÜRFEL. Vid. STRUVII *bibliotheca historica* c. XVI, §. 20.

§. CXXXXVII.

§. CXXXXVII.

Regulas huius artis ex iis praecipue discamus, quibus numos quam plurimos eiusdem generis inter se conferre licuit.

At regulis hisce nimium non est credendum; multas enim euersas nouimus, postquam monetae antea non uisae in lucem prodierunt. Vt numos falsos a ueris dignoscamus, modos etiam illegitimos fingendi numos scire iuuat, quos refert IOBERT c. l. cap. X. Quoniam numi pretium non ex materia, sed ex forma, symbolis, inscriptione definitur; uanae raritatis persuasioni termini ponantur. Ad inscriptiones interpretandas et linguarum et historiarum haud uulgari notitia opus est. Numos antiquos nosse iucundum, sed longe utilius recentioris rei numariae cuiusque prouinciae constitutionem perspectam habere. Quare operam non perdunt, qui e. c. Ducatos, imperiales siue Thaleros, Grossos etc. colligunt, et eiusmodi collectiones (*Thaler- und Groschen-Cabinette*) typis diuulgant. IO. TOB. KOELERS *vollstaendiges Ducatencabinet*. 8. Hannover 1759. MADAI *Thalercabinet*. I. D. KOELERI *deliciae numismaticae* (Norimb. 1729—64. c. Ind. Voll: XXIV. 4.) multis aliis huius generis libris praeferendae sunt; ex his enim de numorum authenticia, raritate, fatis iudicandi facultatem acquirimus. I. F. IOACHIMS *neueroefnetes Münzcabinet*. Nürnberg 1761—1770. T. III. Tomum IV addidit I. P. REINHARD. 1773. Alii operam suam circumscribunt uel certa temporis periodo, uel certa prouincia uel certis personis. Sic thesaurus numismatum modernorum Noribergae ab Anno 1700 usque ad 1710 productus fuit. Numophylacium Gothanum praestantissimum, de quo uid. CHRIST. SIGISM. LIEBII *Gotha numaria*. *Medailles du regne de Louis le grand*. G. A. WILLII *Nürnbergische Münzbelu-*

stigung. Voll. IV. SPIES *Brandenburg. Münzbelustigungen*. T. V. 1769—1774. Exempli instar haberi potest (I. G. F. VON HAGEN) *Münzbeschreibung des Graeflich- und Fürstlichen Hauses Mansfeld*. 4. Nürnberg. 1778.

§. CXXXVIII.

Si rem numariam ad forum politicum referamus, copiosa disquirendi materia suppeditatur.

1) De ueteris pecuniae pretio eiusque collatione cum hodierna GUIL. BUDAEUS de aere, IOH. FRID. GRO- NOV. de sestertiis. An Romani numi capita Imperato- rum referentes in commercio fuerint, disceptarunt inter se ERIZZONIUS, AENEAS VICUS et SAVOT. IOH. MICH. HEUSINGER. diss. de ueteris pecuniae germani- cae pretio. 2) De iure cudendi monetas, quod in legi- bus Imperii Romani Germanici definitur IO. GUIL. de GOEBEL Caroli V *Münzordnung* cum indice scriptorum rei monetariae. MARQU. FREHER. de re monetaria ue- terum Romanorum et hodierna apud Germanos. GOL- DASTI catholicon rei monetariae. IAC. BORNITIUS de numis in Republica percutiendis et conseruandis. OEL- HAFEN de rei monetariae hodierno in Imp. R. G. statu corruptissimo. 1665. BÜNAU de iure circa rem moneta- riam in Germania. BEUST sciagraphia iuris monetandi. CARRACH. de regali cudendi monetam ex superioritate territoriali, non ex priuilegio Imperatoris competenti. *Abhandl. von den Grundsätzen der Münzwissenschaft mit einer Anwendung derselben auf das deutsche Münzwesen*. 8. Tübing. 1761. 3) De materia, forma, mutatione mone- tae inspiciendae sunt potissimum constitutiones Imperii monetales, quarum collectio uberrima prodiit cura IO. CHRISTOPH. HIRSCHII in *des teutschen Reichs Münz- Archiv*.

Archiv. f. Nürnberg. 1756—1766. T. VIII. ABRAH. KAESTNER de solidorum ualore. IO. GEORG. ESTOR *Anmerkungen vwie die ehemaligen teutschen Solidi nach dem gegenwärtigen Münz-Fuss zu bezahlen?* extat in EIUSD. *auserlesenen teutschen Schriften* P. II. p. 756. FRID. PHILIPPI programma de uera florenorum aestimatione iuridica. Lips. 1714. SAM. REYHERI dissert. de numis ex chymico metallo factis. 4) De conuentibus monetalibus vid. IOH. SCHEIDLINI diss. de conuentibus monetalibus trium superiorum correspondentium circulorum Franco-niae, Bauariae et Sueviae. 5) De delictis monetariis vid. LIPEN. f. v. moneta et nummi.

CAPVT XXI.

DE

HISTORIA ROMANA ET ITALICA.

§. CXXXXVIII.

Praemissis historiae principiis, fontibus ac subsidiis, ad singularia illius capita progrediamur. Antiquae historiae studium, quantumvis commendabile, ita tractabitur, ut sua quemque uoluptas ac utilitatis spes trahet.

Qui uentri referciendo student, parum curant HERODOTUM, DIODORUM SICULUM, POLYBIUM etc. His tamen obscuri non esse debent libri compendiarii, u. c. CASP. ABEL historia Monarchiarum orbis antiqui, quae Sabiis, Aegyptiis et Aethiopibus, Israelitis, Syris, Chaldaeis, Medis, Lydis aliisque uindicanda Assyriacae sub nomine uulgo comprehendendi solet, etc. Lips. 1715. Item sciagraphia priscae historiae Graecae. NIC. GURTLERI origines mundi, IOH. MARSHAM canon chronicus Aegyptiacus, Hebraicus, Graecus. CUMBERLAND origines gentium antiquissimae. *Reflexions sur l'origine, l'histoire, et la succession des anciens peuples jusqu' au tems de Cyrus*, par Mr. FOURMONT l'ainé. Paris 1747. 2 Voll. IAC. PERIZONII origines Babylonicae et Aegyptiacae. TEMPLE STANYAN histoire du Grece. IOH. MEURSIUS de rebus Graeciae plura scripta composuit. UBBONIS EMMII uetus Graecia inter respublicas Elzeuir. CAROLUS SIGONIUS de republica Atheniensium.

GOLD-

GOLDSMITHS *Geschichte der Griechen.* 8. Leipz. 1777.
H. B. ROBERTSONS *Geschichte von Griechenland.* 8.
Leipz. 1779. auctore suo minus digna habetur. Omnium
uero curas in ueteris aevi rebus gestis explanandis su-
perat studium auctorum *der allgemeinen Welt - Historie.*
Conferatur etiam STRUVII bibliotheca historica cap. II,
§ III.

§. CL.

At historia Romana carere nequeunt, qui iuris
nostri auxiliaris positiones recte intelligere ac inter-
pretari cupiunt. Varias autem huius historiae pe-
riodi sunt notandae.

A pueris quidem historicos Romanos legimus; sed
phrasibus latinis non rebus inhaeremus. Plenior Romanorum
scriptorum notitiam exhibet VOSSIUS de hi-
stor. latinis. HANCK de rer. Rom. script. FABRIC. bibl.
lat. HEDERICH. not. auctor. Inter alios auctores nobis
curae sint in primis LIVIUS, DIONYS. HALICARNASS.
SALLUSTIUS, CAESAR, SUETONIUS, TACITUS,
DIO CASSIUS, HERODIANUS, SCRIPTORES HI-
STORIAE AUGUSTAE, EUTROPIUS, quorum narra-
tiones uno orationis filo reddiderunt iunioris aevi scrip-
tores. NIEUPOORT, CATROV, ROVILLE, ROLLIN,
CREVIER et LE BEAU in historia Romana. LAURENT.
ECHARD in historia Romana anglice et gallice edita;
add. VERTOT *l'histoire des revolutions de la republique*
Romaine. 8. T. III. à Paris. 1739. *Considerations sur les*
causes de la grandeur des Romains et de leur decadence (par
MONTESQUIEU.) ED. GIBBON'S *Geschichte des Ver-*
falls und Untergangs des Roemischen Reichs in ling. germ.
transl. a F. A. W. WENCKIO. gr. 8. 1Th. Lips. 1779. TIL-

LEMONT *Empereurs depuis Auguste jusqu' a l' Empereur Honorius. Einleitung zu der Römischen und Teutschen Historie auctore* GOTHOFREDO OLEARIO. STRUV. c. l. cap. 4. et 6. Historiam Romanae reip. antiquissimam satis incertam esse contendunt POVILLY in *Mem. de l' Acad. des Inscript. T. VIII. et* LUDOV. BEAUFORT *sur l' incertitude des cinq premiers siecles de l' hist. Rom. 8. ed. I. à Vtrecht. 1738. ed. II. à la Haye. 1750. Voll. II. Priorem* refellere studuit SALLIER *T. VIII. Memoir. de l' Acad. des Inscr.* Contra Beaufortium calamum strinxit CHRISTOPH. SAXIUS in *Miscell. Lips. nouis.* Idem BEAUFORTIUS edidit librum, cui titulum fecit: *La Republique Romaine ou Plan general de l' ancien gouvernement de Rome. 4. à la Haye. 1766. T. II.*

§. CLI.

Si reipublicae Romanae faciem quouis temporis spatio exploratam habemus: rationes quoque legum facilius rimabimur. Alia status ratio erat regibus, alia reipublicae liberae, alia Imperatoribus. Imperatorum constitutionum diuersa indoles. Neque enim Caesarum tantum priorum res gestas nosse sufficiat; uerum etiam Imperii diuisi fata scrutanda, quia non tam Romanas, quam Iustiniano Imp. auctore, collectas leges et per uaria uolumina dispersas in subsidium uocamus.

Sic nec istam, quam Byzantinam appellant, historiam ignorare possumus. Huius historiae scriptorum amplissima exstat collectio, quam recensuit HANCKIUS et STRUV. c. l. c. 6. Catalogus BIBL. RINK. p. 292. Accessit Corporis Historiae Byzantinae Noua Appendix, opera Georgii Pisidae, Theodosii Diaconi et Corippi Africani Grammatic

matici complectens. Romae. 1777. f. quae cura Fogginii prodiit. DU FRESNE concinnauit historiam Byzantinam. Paris. 1680. BANDURI Imperium Orientale. f. Paris. 1711. II Voll. CHRIST. BESOLDI Historia Constantino-politana. 8. Argent. 1634. II Voll. De rebus Iustiniani Libr. VIII reliquit PROCOPIUS, quibus postea addidit anecdota. conf. LUDEWIG. de uita Iustiniani M. Post Iustinianum plures Imperatores iurisprudentiae curam habebant, de quibus in historia iuris ciuilis.

§. CLII.

Gothorum ac Langobardorum, quasdam Italiae prouincias occupantium, historiam negligere non possumus, cum praesertim horum populorum leges supersint.

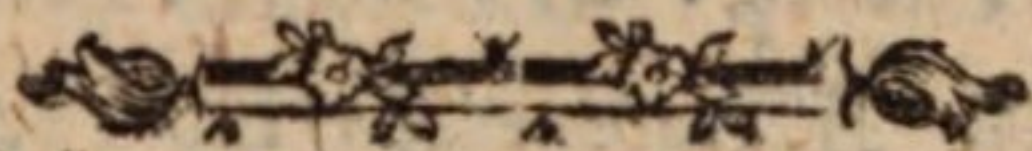
Huc pertinet IORNANDES, ISIDORUS, ZOSIMUS, PAULL. DIACONUS, PROCOPIUS; item MURATOR. scriptor. rer. Italic. LINDENBROG. codex LL. antiquar. ZANETTI *Memoire storico-critico-cronologiche del Regno de' Langobardi in Italia.* 4. Venez. 1753. STRUV. c. l. c. 8.

§. CLIII.

Imperium Romanorum et regnum Italiae perpetuo nexu cum regno Germanico coniuncta sunt; quare Imperatores sibi insignia iura cum in urbem Romam ac Pontificem, tum in Italiam uindicabant, quae, remotis rerum gestarum commentariis, firmari non possunt.

Scriptores historicos Italiae indicat FABRICIUS in conspectu thesauri literarii Italiae. 8. Hamb. 1730. Collegit eosdem SCHOTTUS, GRAEVIUS, BURMANNUS, MURATORIUS, IOS. SIM. ASSEMANUS et MANNIUS.

MURATORIUS etiam conscripsit historiam Italiae iam germanice uersam; antiquitatum Italicarum medii aevi Vol. VI cap. 19 laudauimus. DENINA delle rivoluzioni d'Italia libri XXIV. 4 Turino. 1769, 1770. T. III. LE BRET *Geschichte von Italien*. 4. Hal. 1778. T. I. 1779. T. II. constituit T. XL. et XLI. hist. uniuersal. Angl. Nec praeterire possumus UGHELLI Italiam sacram et singularium prouinciarum auctores historicos cum scriptis eristicis ad ius publicum Imperii Rom. regnique Italiae pertinentibus. GIANNONE *bürgerliche Geschichte des Koenigreichs Neapel*. Leipz. 1758. I. B. 1762. II. B. 1768. III. B. LE BRET *Staatsgeschichte der Republik Venedig*. Voll. IV. 1769. sq. Quo grauiora pontifices Romani in Germaniam semper machinati sunt, eo diligentius nonnullas historiae pontificum periodos excutere debemus. Reliqua referuentur historiae ecclesiasticae. § CLXVIII. STRUV. c. l. c. 27.

CAPVT XXII.
DE
HISTORIA GERMANICA.

§. CLIIII.

Si rem altius repetere uelimus, res Scytharum, Celtarum, Cimbrorum aliorumque populorum Teutonicae cognationis scire expedit.

Vt aliarum gentium: ita et Germanorum origines incertae ac fabulosae. MICH. PICCART de ortu primo et migratione ueterum Germanor. WILH. CHRIST. KRIEGSMANNI coniectanea de Germanicae gentis origine. AYRMANN. de originibus Germanicis. DITMAR. de Germanorum et Gallorum origine Scythica. ID. de ueterum scriptorum Germanicorum defectu. I. G. ECCARD. in libello de orig. German. 1750. LEIBNIT. t. I miscell. Berolin. ANDR. IUL. DORNMEYER de prima Germanor. notitia. IO. HENR. SCHUMACHERS *ursprüngliche Abstammung und Geschichte der Deutschen aus Ueberlieferungen und Sinnbildern erläutert*. 8. Wolfenb. 1763. Histoire des Celtes et particulièrement des Gaulois et des Germains, depuis les tems fabuleux jusqu' à la prise de Rome par les Gaulois, par Mr. SIMON PELLOUTIER, tom. II. IO. DAN. SCHOEPPFLINI *Vindiciae Celticae*. Argent. 1754.

§. CLV.

Antiquiorem Germaniae historiam unico fere C. CORNELIO TACITO debemus, cuius commentarii

ostendunt, gentem nostram sui adhuc ualde similem esse.

TACITUS iam multis illustratus fuit annotationibus, quas inter iuris studio maxime commendantur DITMARIANAE. Fidem Taciti in rebus Germanorum satis subleſtam eſſe demonſtrare voluit CHR. LUD. SCHEID. in Praef. libri de origine Germanorum. Sed non defuerunt nuper, qui fidem eius defenderent, IO. GE. WILH. KOEHLER, IO. PET. ANCHERSEN et GOTTFR. AUG. ARNDT. Adiungi poteſt CLUVERII Germania antiqua. HERTII notitia ueteris Germaniae populorum. I. H. STEFFENS *von den alten Bevvohnern Teutſchlands*. 8. Zelle 1752. C. V. GRUPEN *Origines Germaniae, oder das aelteste Deutsch-land unter den Roemern, Franken und Sachsen*. Lemgo 1764. 1766. T. II. MASCOVII historia ueterum Germanorum primum locum occupat. HACHENBERGII Germania media.

§. CLVI.

Germaniae magnae incolae uarii; Germani omnes, ſed nominibus ac legibus ſingularibus diſtincti.

Iam TACITUS diuerſos Germanorum populos appellauit; poſtea fama celebrantur potiffimum Franci, Alemanni, Saxones, Boioarii, Friſii etc. quorum leges hodie aſſeruantur in notis LINDENBROGII, BALUZII, GEORGISCH. operibus. Scriptores peculiareſ enarrat STRUV. c. I. c. XVI, § 22 ſq.

§. CLVII.

Historia Germaniae inde a Carolidarum ac praefertim Ludouici Germanici temporibus penitus cognoſcenda eſt.

Regnum

Regnum Germaniae, Ludouico Germanico regnante, separatas rationes suas habere coepisse constat. Scriptores rerum a singulis imperatoribus ac regibus gestarum refert STRUV. c. I cap. XVI § 62. In collectiones illos coegere uiri solertissimi, SCHARDIUS, PISTORIUS, REUBERUS, URSTISIUS, FREHERUS, GOLDASTUS, LINDENBROG, MEIBOMIUS, LEIBNIZIUS, LUDEWIGIUS, MENKENIUS, IO. G. ECCARDUS etc. quos omnes accuratius recenset STRUV. c. I. § 30 sqq. et BUDER. in bibl. scriptor. rer. german. STRUVII corpori historiae german. praemissa. FREHERI directorium auctum a KOELERO et HAMBERGERO. Goett. 1772. 4. Qui fontes ipsos adire cupit, commendata sibi habeat praecepta SEMLERI *im Versuch den Gebrauch der Quellen in der Staats- und Kirchen-Geschichte der mittlern Zeit zu erleichtern.* 8. Hal. 1761. Ex hac immensa librorum copia multa nata sunt systemata, quorum nonnulla iurisconsulto plurimum prodesse possunt, quatenus *πραγματικως* elaborata fuerint. In hunc censum ueniunt illustriss. Comes de BÜNAU, qui iam antea specimen historiae genuinae dederat in uita Friderici I, HAHN. KOELER. LUDEWIG. MASCOVIUS, LANG, STRUVIUS, SPENERUS, SCHMAUSIUS cum Buderii continuatione, GLAFEV, IOACHIM, I. P. REINHARD, C. W. F. WALCH, IOACH. ERDM. SCHMIDT, HAEBERLIN, PÜTTER, DE SELCHOW, MICH. IGNAT. SCHMIDT. *Geschichte des teutschen Reichs von C. G. H.* 8. Riga. 1778. 79. III Tb. HAEBERLINS *neueste teutsche Reichsgeschichte.* 8. 1774—1779. Voll. VIII. quae historiam ab a. 1546. usque ad a. 1566. continent. Ex Gallis notetur HEISS et BARRE. Conf. STRUV. c. I. § 93 sq. Semper in hoc studio ita uersari debemus, ut fructus ad aliquam iuris formam referatur. Quomodo hoc utiliter obtineri queat,

queat, ostendit LANG, in historia imperii Romano-german. et multo plenius HAHNIUS et HAE BERLIN. Multi libris suis inscriptionem angustiore praefixerunt; sed re ipsa in omnem historiam Germaniae excurrunt, ueluti LEHMANN. in chron. Spirens. AVENTIN. in annalibus Boicis. BROWER. in annal. Treuirens. CRUS. in annal. Sueu.

§. CLVIII.

Recentior historia nouam quasi rei Germanicae faciem affert, actisque publicis insigniter sustentatur.

Initia iunioris aevi repetuntur a Maximiliano I Imperat. Statim ab inuenta typographia leges imperii et acta publica luce donabantur, ac in uaria corpora redigebantur, de quibus historiae et bibliothecae iuris publici latius. Non negligenda sunt scripta HORTLEDERI, SLEIDANI, item ea, quae titulum ferunt *memoires, negotiations etc.* Quanto studio illustr. DE MEIERN Acta pacis Westphalicae, legis imperii primariae, conquisiuerit, loquuntur tot Volumina. Tanto autem adparatu opus est, si legem rite interpretari uelis. Historicorum libellorum multitudine hodie obruimur; uerum tamen huius saeculi historia nondum satis tuta, nec perpolita uidetur.

§. CLVIII.

Quemadmodum Germania plures continet status siue ordines, qui peculiari utuntur iure publico: ita optimatum quoque imperii nostri Romano-Germanici historiam perdiscere conuenit.

I. Proceres Imperii tribus collegiis descripti sunt, at singulorum annales iusta fide conscriptos adhuc desideramus; desideramus etiam Germaniam sacram, ecclesiarum Germaniae fata exponentem, quae incredibilem industriam
exigit.

exigit. GÄTTERER de adornanda in posterum Germania sacra mediæ ævi. IMHOFII notitia sacri Romani Imperii procerum, LUDEWIGII Germania princeps, 8. Vlm. 1752. et BERTRAMS *Einleit. in die Staatsv. der heut. Europ. Reiche und Staaten Teutschlands.* 8. Hal. 1770. lineas quasdam ingentis huius operis ducunt. PÜTTERS *Handbuch von den besondern teutschen Staaten.* I Th. Goett. 1758. 8. Austriam, Bauariam et Palatinatum tantum complectitur. A. B. MICHAELIS *Einleitung zu einer vollstaend. Geschichte der Chur- und Fürstlichen Haeuser in Teutschland.* Lemgo. I Th. 1759. II Th. praeter Historiam Electoratuum fata domus Austriacae et Megapolitanae enarrat. W. A. RUDLOFF. *Versuch einer pragmatischen Einleitung in die Geschichte und heutige Verfassung der deutschen Chur- und Fürstlichen Haeuser.* I Th. von Braunschweig-Lüneburg, Sachsen und Brandenburg. Goett. 8. 1768. De rebus Moguntinis commentarios concinnauit IOANNIS. De Treuerensibus BROWERUS, MARTENE et DURAND, KYRIANDER, et IO. NIC. ab HONTHEIM. De Colonienfis GELNIUS in Metropoli Colonienfi, nondum edita. De metropol. Salisburg. HUND. MEZGER. Historicos Bamberg. itemque Herbipolitanos collegit LUDEWIG. Ad episcopatum Würzburgensem pertinent quoque commentarii ECCARDI de Francia orientali. Episcopatus Eichstadiensis res gestas explanauit FALKENSTEIN; Wormatiensis SCHANNAT; Argentoratensis GUILLIMANN et GRANDIDIER; Hildesienfis LAVENSTEIN; Frisingensis MEICHELBECK; Leodiensis CHAPEAUVILLE, FISENIUS et FOULLON; Paderbornensis SCHATENIUS. MARCI HANSIZII Germania sacra. Conf. STRUV. biblioth. hist. cap. 17. § 1—21.

2. In monasteriorum et abbatum historia eruenda uersatur BRUSCH. SCHANNAT dedit historiam Fuldensem

OTTO,

OTTO et SCHAMELIUS Thuringiam sacram, KETTNER antiquitates Quedlinburgenses, HARENBERG historiam ecclesiae Gandersheimensis, LEUCKFELD antiquitates uariorum coenobiorum. MICH. KUEN Collectio scriptorum rerum historico - monastico - ecclesiasticarum variorum religiosorum ordinum. fol. Vlm. 1755—57. T. IV. STRUV. c. l. §. 22 sq.

3. Austriacarum rerum primordia detegit P. SIGISM. CALLES in annalibus Austriae, ab ultimae aetatis memoria ad Habsburgicae gentis principes deductis, et HERRGOTT in opere insigni genealogico - diplomatico - Habsburgensi. EIUSDEM et HEERII Monumenta Augustae domus Austriacae. Tom. IV. a Martino Gerberto ad finem perducta. 1750—1772. Huic addantur GERHARD de ROO annales Austriaci. FUGGERS *Ehren - Spiegel*, PEZII scriptores rerum Austriacarum. P. PRAY Annales Austriae. f. Vien. 1762. De praerogatiuis Augustae Domus Austriacae scripserunt KIEFER, RICHTER, SCHWEDER, FRANKENSTEIN; P. W. V. H. *Oesterreich über alles, wann es nur will*. Annales Styrenses edidit VAL. PREUENHUEBER. De Carinthia et Carniola VALVASOR, SCHÖNLEBEN; de comitatu Tirolensi BRANDISIUS. STRUV. c. l. cap. 18.

4. Regni Bohemiae uicissitudines tradunt GOLDAST, FREHER, BOHUSLAUS BALBINUS, GLAFEY. WENCESLAI HAGEK a LIBOCZAN Annales Bohemorum ex editione GELASII DOBNERI a S. CATHARINA Prag. 1761—1777. P. V. PUBITSCHKA *chronol. Gesch. von Boehmen*. Prag. 1770. 71. II. T. F. M. PELZELS *Geschichte der Boehmen*. gr. 8. Prag. 1779. ed. II. SOMMERUS edidit scriptores rerum Silesiacarum. STRUV. c. l. cap. 19.

5. Bauarica et Palatina tractata fuerunt ab AVENTINO, BRUNNERO, WELSERO, ADELZREITERO, HUNDIO, PARAEO, FREHERO, TOLNERO, REINHART. AND. FEL. OEFELII rerum Boicarum scriptores. fol. Aug. Vind. 1763. T. II. 108. ANT. AETTENKHOVER *Geschichte der Herzoge von Bayern*. 8. Regensb. 1767. STRUV. cap. 20.

6. Historiae Saxonicae scriptorum tam larga seges, ut bibliothecas historiae Saxonicae colligere potuerint KREYSIG et STRUV. Memorabimus MENCKENII scriptores rerum Germanicarum praecipue Saxonicarum. I. P. REINHARD *Entwurf einer Historie des Chur- und Fürstl. Hauses Sachsen*. 8. Leipz. ed. III. 1776. HOFFMANNI scriptores rerum Lusaticarum, RUDOLPHI et GLEICHMANNI Gotham diplomaticam, I. G. A. GALLETTI *Geschichte und Beschreibung des Herzogth. Gotha*. gr. 8. Gotha 1779. II Th. (GRUNDIG) *Sammlung verm. Nachr. zur Saechsichen Geschichte*. 8. Chemnitz 1767—1777. XII Baende. HORNII et SCHOETTGEN. accessiones. STRUV. cap. 21.

7. Rerum Brandenburgicarum scriptores conquirere instituerunt KRAUS et KÜSTER. OELRICHS historiographos Brandenburgic. recenset. BECKMANN'S *histor. Beschreibung der Chur- und Marck- Brandenburg*. fol. Berlin. T. I. 1751. T. II. 1753. Scriptor. rer. Marchiae Brandenburg. P. IV. 1742—1753. P. W. GERKEN *Codex diplom. Brandenb.* T. VI. 1769—1778. *Memoires pour servir a l'histoire de Brandenbourg*. 8. à Berlin. 1751. SAM. BUCHHOLZ *Versuch einer Geschichte der Churmark Brandenburg*. 1765—1775. Berlin. VI T. De rebus gestis Friderici Wilhelmi M. exstant egregii commentarii PUFFENDORFF. De Pomerania solliciti fuerunt HARTKNOCH, SCHÖTTGEN,

RANGO, GADEBUSCH. Historiam Magdeburgensem debemus DREYHAUPT. STRUV. cap. 23.

8. Notitiam scriptorum rerum Brunsvicensium suppeditant BARING. DE PRAUN et ABERATH. LEIBNIZIUS scriptores rerum Brunsvicensium collegit, quibus nunc accedunt Origines Guelficae. fol. Hannov. T. IV. 1750—1753, quod opus insigne LEIBNITIO, ECCARDO, GRUBERO et SCHEIDIO debetur. Nec tacendi sunt REHTMEYER. PFEFFINGER, KOCH et DE SELCHOW. I. H. STEFFENS *Geschichte von Braunschweig Lüneburg*. 8. Zelle 1776.

9. Res Megapolitanas dilucidant WESTPHALII monumenta rerum Germanicarum. MATTH. IOHANN BEEHR res Mecklenburgicae opera KAPPII editae, qui dissertationem praemisit de ratione, qua Germani merita sua in studium historicum in posterum amplificare possunt. SAM. BUCHHOLZ *Versuch einer Geschichte des Herzogthums Meklenburg*. 4. Rostok 1753. DAVID FRANK *alt- und neues Meklenburg*. 4. Güstrov 1753. Würtembergicos historicos enumerat MOSER in der *Württemberg. Bibl.* (1776. ed. III. 8.) SÄTTLERUS in variis operibus hanc historiarum partem illustravit. I. R. WEGELINI Thesaurus rerum Suevicarum. f. Lindau. 1756. T. I—III. Historiae Hassiacaе interpretes novimus ex SENCKENBERGII tom. V select. item ex AYRMANNI *Einleitung in die Hessische Historie*. KUCHENBECKER. edidit analecta Hassiaca. ESTOR. origines iuris publici Hassiaci. SCHMINCK. monumenta Hassiaca. I. M. WENKENS *Geschichte der Hessen*. 8. Frankf. und Leipz. 1762. MALLET *Histoire de Hesse*, gr. 8. à Paris 1767. TEUTHORN. *Geschichte der Hessen*. X Baende. BERNHARD antiquitates Wetterauicas. Rebus Holfaticis intelligendis inseruit MOLLERII Isagoge
ad

ad historiam Chersonesi Cimbricae. LACKMANN'S *Einleitung zur Slesvig-Hollsteinischen Historie*. W. E. CHRISTIANI *Geschichte der Herzogthümer Schlesvig und Hollstein*. 8. T. III. 1775—1779. STRUV. cap. 24 § 5 sqq.

IO. BECKMANNI historia Anhaltina insigni laude digna. UBBO EMMIUS et BRENNERSEN in historia Frisiae orientalis elaborarunt. Aliorum principum et comitum annalium auctores indicat STRUV. cap. 24 et 25. De comitibus Wolffsteinensibus erudite commentatur KOELER; de Papenheimensibus DOEDERLINUS; de Kirchbergens. AVEMANN; de Erbacensibus SCHNEIDER; de Oldenburgicis HAMMELMANN; de illustri stemmate Ruthenico PET. BECKLER.

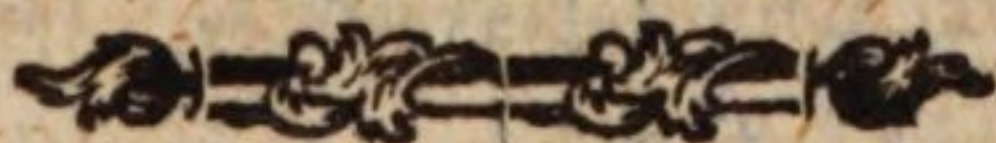
II. Ciuitatibus operam suam dicauit KNIPSCHILD. Ad historiam Norimbergensem pertinet WAGENSEILII libellus singularis, WOELKERI codex diplomaticus historiae Norimbergensis et singularia Norimbergensia, IOH. AB INDAGINE *Beschreibung der Stadt Nürnberg*. Res Augustanas explicat PAULUS A STETTEN; Aquisgranenses BECK et NOPP. Antiquitates Goslarienses HEINECCIUS. Lindauia lite sua diuturna satis nota. Non Spirensen tantum, sed et imperii historiam enarrat LEHMANNUS in Chronico notissimo. Francofurtensem declarant priuilegia typis exscripta et LERSNERI *Chronic. Francof.* Hamburgensem historiam enarrat GRIESHEIM et SCHÜTZ. STRUV. cap. 25 § 9 sqq.

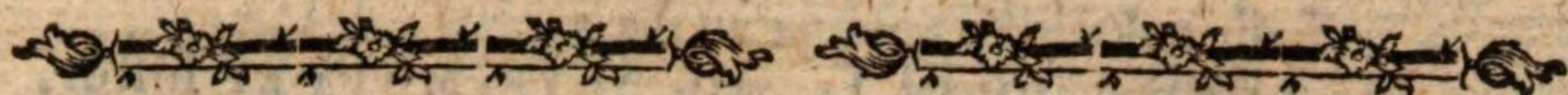
12. Ad Nobilium praesertim immediatorum res gestas pertinet LUCAE *Grafen- und Ritter-Saal*, cum continuat. SAM. LENZII. BURGERMEISTERI scripta uaria. BIDERMANNI aliorumque libelli genealogici. cf. AUG. BEN. MICHAELIS Pr. de historia litteraria historiae ciuilis Germanicae diligentius colenda. Gott. 1754.

§. CLX.

Cum regno Germanico coniunctum fuit regnum Lotharingicum et Burgundicum siue Arelatense, cuius quidem hodie reliquiae tenues, historia tamen huius regni ignorari nequit.

HAHNII diff. de iustis Burgundici noui uel Arelatensis regni limitibus. SCHOEPPFLINI diff. de Burgundia cis et trans Iurana. DELBENE de regno Burgundiae trans Iurano et Arelatis. MASCOVII de nexu regni Lotharingiae ac Burgundici cum imperio Romano-Germanico dissertationes II, et in principiis iuris publ. lib. II cap. 3 et 4. IAC. BOVIS la royale couronne des roys d'Arles. SCHURZFLEISCH. diff. quod Carolus IV Aug. non dissipauerit imperii patrimonium quoad regnum Arelatense. Histoire de Dauphiné. LUDEWIG. Arausio. CALMET histoire de Lorraine. BEXON histoire de Lorraine. 8. à Paris 1777. L'AGUILLE histoire d'Alsace, item SCHÖPFLIN. Alsatia illustrata. T.I 1751. T.II 1761. Scriptores Belgici.

CAPVT XXIII.
DE
HISTORIA ALIARVM GENTIVM,
PRAESERTIM
EVROPAE.

§. XCLI.

Nonnullae gentes literarum monumentis destitutae de rebus maiorum suorum nihil certi tradunt, aliae ab orbe quasi diuisae cum politioribus populis nihil habent commercii; horum itaque res gestas indagant, qui otio abundant.

Africa et America uarios sistit populos, quorum historiam frustra desideramus. Notitia omnis fere ex itinerariis haurienda, historiae tantum naturali et rei mercatorum prodest. Vid. DAPPERI *Beschreibung von Africa*. BOSMANN, et de MARCHAIS voyage en Guinée. LUDOLPH. histor. Aethiopica. GROT. et HORN. de orig. American. I. ADAIR in the History of the American-Indians. 4. Lond. 1775. coloniam Iudaeorum post Babyloniam captiuitatem in Americam uenisse putat. BARTOLOM. de las CASAS historia destructionis Indiae occident. Voyages du Pere LABAT aux Isles de l'Amerique. T.VI. Recherches philosophiques sur les Americains — par Mr. de P*** (PAVW) 8. à Berlin 1771. III Tom. An Account on the european Settlements in America. 8. Lond. 1757. II Voll. Histoire de Paraguay par le P. DE CHARLE-

VOIX. 4. à Paris 1756. III T. IO. PETR. MAFFEI histor.
Indic. Vid. sup. § CXXI. STRUV. c. l. c. XI.

§. CLXII.

Nobis potissimum commendatam habeamus historiam regnorum ac prouinciarum Imperio R. G. finitimarum aut certo foedere iunctarum; praecipuum est regnum Galliae, quod in res Germanorum dudum se ipsum fuenit intrudere.

Huic studio inprimis apti sunt ACHENWALLII et GEBAUERI libelli, quorum ille cura I. P. MURAYI prodiiit 1773; hic uero a MEUSELIO continuatus et in diuersam quodammodo formam abire iussus est, 1773. 8. *Allgemeine Geschichte der bekannten Staaten.* 8. Heilbronn 1760. sqq. Infinitam scriptorum Gallicorum copiam ostendit IACQUES LE LONG bibliotheca historique de la France, cuius edit. nouam eamque auctam dedit FEVRET DE FONTETTE. f. à Paris 1768—1775. IV Tom. Conf. etiam FABRICII Isagoge in historiam scriptorum histor. Gall. STRUV. c. l. c. 13. Gallorum ueterum origines et mores exposuit SCHRIECK, BOXHORN. PEZRON. Francorum origines inuestigauit LEIBNIT. VIGUIER, PONTANUS. Ad res eorum pertinent collectiones PITHOEI, DU CHESNE, BOUQUET. Inter systemata historiae Gallicae eminet P. DANIEL histoire de France. 4. à Paris 1755. XVI Voll. I. G. MEUSELS *Geschichte von Frankreich.* Hal. 1772—1776. T. IV. HENAUT *nouvel Abregé chronologique de l'histoire de France.* Paris 1768. II Voll. Add. CORDEMOI, MEZERAY, LE GENDRE, DU PLEIX. IAC. AUG. THUANI historia sui temporis. LIMNAEI notitia regni Franciae. Historia regum propaginis Borbonicae in primis addiscenda, quam illustrent

HARDOUIN DE PEREFIXE dans l'Histoire du Roy Henry III; item GRAMMOND, le VASSOR; Historiam Ludou. XIII tradunt RABUTIN, Comte de BUSSY, ISAAC de LARREY, de la FARE; ROUSSEAU l'histoire du Roi Louis XV. *Memoires politiques et militaires, pour servir à l'histoire de Louis XIII et de Louis XV composés par Mr. l'abbé MILLOT.* 12. Paris 1777. VI Tom.

§. CLXIII.

Belgium foederatum, ratione status postulante, ut ab Imperio Germanico res separatas habere nequit: ita illius historiam nosse nostra quoque interest; nec Heluetica historia a Germanorum rebus diuelli potest.

1. Origines et antiquitates Belgarum explicat DIVAEUS et SCHRIECK. Scriptores historiae Belgicae in collectiones rede gere PIRKHEIMER, FREYTAG, SWERTIUS, ANTON. MATTHAEI, DUMBAR. MIRAEI opera diplomatica, IOH. de BEKA et WILH. HEDA de episc. Vltraiect. etiam diplomata proferunt. Serie iusta res Belgicas enarrat GROT. in annal. cum BAILLET histoire d'Hollande. De WICQUEFORT l'histoire des provinces unies des pais-bas. BASNAGE annales. IOH. CLERICI histoire des provinces unies de pais-bas. IO. WAGENAAR *Allgemeine Geschichte der vereinigten Niederlande*, ex lingua Belgica translata est a TOZIO, VIII Voll. 4. 1756—1765. Eidem Tozio debemus Historiam Belgii foederati, Halae. 1770. 1771. Tome I. II. 4. quae PAR XXXIII et PAR XXXV Historiae universalis Anglicae constituit. Etat present des provinces unies par FRANÇOIS MICHEL JANIÇON. II Tom. 1741. *Der vvahre Zustand und Staats-Verfassung der vereinigten Niederlande.* Part. VII. 3. Lips. 1751. STRUV. c. l. c. 14.

2. Scriptores historiae Heluetiorum complectitur thesaurus historiae Heluet. Tigur. 1735. f. auctore 10. CONR. FUESLINO in lucem editus. Historicas accessiones exponit etiam *die Helvetische Bibliothek*. Nota sunt chronica Heluetica STUMPFII, STETLERI, TSCHUDII. IOSIAE SIMLERI de Heluetior. republica Libr. II pro compendio uti possumus. STRUV. p. 1303. V. TSCHARNERS *Historie der Eydgenossen*. 8. Zürich 1756. 1758. II. B. A. L. DE VATTEVILLE *Histoire de la confederation helvetique*. 8. Bern. 1757. II Voll. 10. IAC. LEU *Allgemeines Helvetisches Lexicon*. 4. XX Voll. G. E. V. HALLER *kritisches Verzeichniss aller Schriften, vvelche die Schveiz angehen*. 8. VI Versuche.

§. CLXIII.

Anglorum historia rebus Germanorum ualde permixta, hodieque nobis scitu eo magis necessaria est, quod Imperii R. G. et regni Angliae amica foedera terrarum orbis quietem firmant.

WILLIAM NICHOLSON dedit bibliothecam historicam. Collectiones historicas COMMELINUS, SAVILE, CAMDENUS, TWYSDEN et SELDENUS, FELL, GALE, RYMER. Systemata historica LAURENCE ECHARD, LARREY, RAPIN THOYRAS, HUME. The History of Great-Britain - by ROB. HENRY. Lond. 1771. Vol. I. 1774. Vol. II. cuius continuatio expectatur. BURNET *histoire des dernieres revolutions d'Angleterre*, t. II. Res Scotticas descripsit G. BUCHANAN. Thesaurum diplomatum et numismat. ab Andersonio selectum perfecit THOM. RUDIMANNUS. The History and Antiquities of Scotland - by WILL. MAITLAND. and an other Land. fol. Lond. 1757. II Voll. A general History of Scotland — by WILLIAM

LIAM GUTHRIE. 8. Lond. 1771. X T. WILL. ROBERTSON partem Historiae Scoticae egregie est persecutus. Res Hibernicas enarrant CAMDEN. WARAEUS, COX. The History of Ireland by WHYNNNE. 1772. Hist. of Ireland by TH. LELAND. Lond. 1773. Vol. III.

§. CLXV.

Si Imperii Romani antiqui amplitudinem consideremus, multae nationes istud reuereri necesse habebant; multae assurgebant imperio ad Germanos translato. Nunc inter gentes Europaeas ius gentium quoddam colitur, uel pactis uel moribus introductum, quod sine nationum historia, praesertim nouissima, intelligi nequit. Quum uero gentium Europaearum potestas etiam extra Europam per uarias oras diffundatur, reliquarum telluris partium historiam, quoad fieri potest, negligere nefas. Vt taceam, haud paucos populos sibi gloriae ducere, si ex Germanis principibus reges legere sibi contingat.

Quibus non semper placet, de stillicidio ius respondere: ii res publice gestas animi saltim causa scire studebunt, licet se regum administris non adiungi satis cognoscant. Quamobrem neminem primaria capita historiae Lusitanicae, Hispanicae, Danicae, Suecicae, Prussicae, Polonicae, Hungaricae, Russicae, Turcicae, Asiaticae didicisse poeniteat. Adiumenta deprehendes in STRUV. c. l.

2. Historia Lusitana nunc a societate quadam, Regis Portugall. auctoritate conflata colitur, quae iam XIII collectorum documentorum et commentationum uolumina edidit. Ex purioribus fontibus hauserunt BERNHARDUS DE BRITO, ANTONIUS et FRANCISCUS BRANDANO in Monarquia Lusitana. Antiquitates Lusitan. inuestigauit ANDR. RESEND. Compendia istius historiae ex-

hibuerunt LE QUIEN DE LA NEUFVILLE dans l'histoire generale du Portugal. VERTOT dans l'histoire des revolutions de Portugal. SCHMAUSS. im neusten Staat des Königreichs Portugall. G. C. GEBAUER in der portugiesischen Geschichte. Leipz. 1759. 4. Hispanicae historiae scriptores produnt bibliothecae hispanicae a NICOL. ANTON, VALER. ANDR. SCHOTTO, et GER. ERN. DE FRANCKENAU conquisitae. Praecipuorum Hispaniae historicorum notitiam exhibuit Marchio DE MONDECAR. Scriptores ipsos in uolumina plura congesserunt ROBERT BEL, ANDR. SCHOTT. et PRUDENT. DE SANDOVAL. Princeps eorum est IO. MARIANA, qui de rebus Hispan. L. XXX composuit. Marianam continuauit IOSEPH. EMAN. MINIANA in historiarum de reb. Hispan. libris X. Hagae 1733. Idem de bello rustico Valentino libros III reliquit, qui ex bibl. GREG. MAIANSII editi sunt. 8. Hag. 1752. Aliam continuationem Marianae usque ad a. 1700 dedit MEDRANO. IO. DE FERRERAS Synopsis historica chronolog. de España. 4. Madrid. 1700—1727. XVI Voll. in linguam Gallicam et Germanicam est translata. De historia Hispaniae magna sunt merita IO. DAV. RITTERI et IO. ANDR. DIETZII, qui Vol. II. Tomi V et Tom. XII Historiae uniuersalis Guthrianae elaborarunt. A. 1704 Bruxell. prodiit *histoire d'Espagne depuis le commencement de la monarchie jusqu' à Philippe V.* Initio huius saeculi de iure succedendi in regno Hispan. multum disceptabatur. vid. Ius Austriacum in monarchiam hispanicam assertum. 1707. Alios libellos asseruant THUCELII act. publ. t. I. II. III. Histoire des revolutions d'Espagne par l'Abbé DE VAYRAC V Tom. 12. Histoire des revolutions d'Espagne par le P. IOSEPH D'ORLEANS revue et publiée par les P. ROUILLE et BRUMOY III tom.

III tom. 4. DESORMEAUX Abregé chronologique de l'histoire d'Espagne. 12. a Paris. V T. 1758. BUDDEUS de testamentis summorum imperantium, speciatim Caroli II, Hispaniae regis. STRUV. p. 233 sq.

3. A. L. SCHLOEZERS *Einleitung in die ganze nordische Geschichte.* 4. Hal. 1771. est P. XXXI. der *allg. W. H.* Ad historiam Danicam pertinet NIC. PETR. SIBBERN bibliotheca septentrionis eruditi. Scriptores rerum Danicarum medii aevi publici iuris fecit IAC. LANGEBEK. Hafn. f. 1772—1776. Tom. IV. Praestantioribus scriptoribus annumerantur SAXO GRAMMAT. IO. MEURS. IO. ISAAC. PONTAN. ex recentioribus ERIC. PANTOPPIDANUS, LUDOV. HOLBERG. I. H. SCHLEGEL *Geschichte der Koenige von Daenemark aus dem Oldenburg. Stamme.* f. 1769 sq. Kopenh. Antiquitates Dan. eruerunt OL. WORM. et THOM. BARTHOLINUS. THORMOD. TORFAEUS rer. Norwegicar. tom. III. conscripsit. L. A. GEBHARDI *allgemeine Gesch. der Koenigr. Daenemark und Norvvegen.* 4. Hal. 1768. 1770. quae Histor. Angl. uniuers. P. XXXII. et XXXIII. constituit. *Allgem. Weltgesch. von Guthrie und Gray* — XVI. B. von DAN. E. WAGNER. historiam Daniae et Norweg. continet. STRUV. p. 1556 sq. Veteres rerum Gothicarum scriptores collegit BONAVENT. VULCANIUS. Antiquitates illustrarunt OL. RUDBECK. in *Atlantica*; IO. LOCCEN. in *antiq. Sueo-Goth.* et IO. PERINGSKIÖLD in *monimentis Sueo-Gothicis*, qui etiam IO. MESSENIUS Scandiam illustratam in lucem emisit. CHRIST. NETTELBLADT in bibliotheca Suecica uaria tradit anecdota. ANDR. ANT. STIERNMANN in bibliotheca Sueo-Gothica scriptores ab a. 1600—1632. exhibet. SAM. PUFFENDORFFII commentarii de rebus Suecicis laude dignissimi. Quibus nunc iungi possunt OLOF DALINS *Ge-*

schichte des Reichs Schweden, aus dem Schwed. übers. von I. BENZELSTIERNA *und* I. C. DAEHNERT. 4. Greifsw. 1756 sq. T. I—III. *ANDR. BOTINS Geschichte der schwedischen Nation im Grundriss.* 8. Riga. 1767. II Th. *et* LA. GERBRINGS *Abriss der schwed. Reichshistorie.* 8. Greifsw. 1776. *Historiam ecclesiasticam Suec. insigniter ornat* ERIC. BENZELIUS. STRUV. p. 1596 sq.

4. Praecipuos rerum Prussicarum scriptores commemorat MICH. LILIENTHAL. in *selekt. histor. et literar. contin.* n. II. p. 85. *et* DAV. BRAUN in *scriptor. Poloniae et Pruss. catalogo.* Euoluatur HARTKNOCHS *alt und neues Preussen.* CASP. SCHÜZII *wabrhaftte und eigentliche Beschreibung der Lande Preussen;* SCHÜZIUM continuavit GODOFRED. LENGNICH. in *den Geschichten der Preussischen Lande Königlich - Polnischen Antheils.* Summae utilitatis est MICH. LILIENTHAL *erleutertes Preussen.* C. F. PAULI *allgemeine Preussische Staatsgeschichte.* Halle. 1760—1769. Voll. VIII. Huc etiam referas res gestas magistrorum ordinis Teutonici. STRUV. p. 1536. De scriptoribus historiae Polonicae schediasma dedit SAM. IOACH. HOPP. BRAUNIO iam excitato addimus SIM. STAROVOLSCII centum illustrium scriptorum Polonic. elogia et uitas. Codicem diplom. regni Poloniae et M. D. Lithuaniae edere instituit P. MATTH. DOGIEL, 1758 sq. sed nonnisi III. Tomi prodire, quinque adhuc expectantur. Scriptores rerum Polonic. uoluminibus aliquot completi conati sunt IO. PISTORIUS, ALEX. GUAGNINUS, GODEFRID. LENGNICH, *et* LAUR. MIZLER DE KOLOF. Historiam Polonicam enarrant IO. DLUGOSSUS, MART. CROMER. GODEFR. LENGNICH, BERNH. CONNOR. STRUV. p. 1502. *Abrégé chronologique de l'histoire de Pologne* (par F. A. SCHMID.) à Varsovie *et* Dresde. 1763. 8. *Allgemeine Welt-*

Weltgeschichte von Guthrie und Gray — herausgeg. von
WAGNER. XIV. B. 1776.

5. Bibliothecam scriptorum rer. Hungar. adiecit specimini suo Hungariae literatae CZWITTINGER. Index bibliothecae rer. Hungar. et Transilvan. auct. MART. SCHMEIZEL. et MICH. GOTTL. AGNETHLER prodiit. Collectiones scriptorum debemus IAC. BONGARSIO, MATTH. BELIO. In primis celebrantur nomina ANT. BONFINII, IO. SAMBUCCI, NIC. ISTHUANFII, BELII. IO. LUCIUS de regno Dalmatiae et Croatiae. FRANC. FORIS OTROKOSI de originibus Hungar. Scriptores rerum Hungaricar. et Transylvan. prodire cura IO. GE. SCHWANDTNERI. Lips. 1746—48. III. P. ed. 2da Vindob. 1766—1768. STRUV. p. 1475. Histoire des Revolutions d' Hongrie. 12. à la Haye. 1739. VI Voll. GEO. PRAY Annales ueteres Hunnorum, Auarum et Hungarorum. Vind. 1761. f. GEO. PRAY Annales Regum Hungariae. f. Vindob. 1766. IV P. Eiusd. dissertatt. in Annales Hunnorum, Auarum etc. f. Vindob. 1775. *Allgemeine Weltgesch. von Guthrie und Gray — XV B. von* GEBHARDI. 1778. Minoris mois sunt IO. SEVERINI Conspectus Hist. Hung. 8. Presb. 1772. II P. K. G. VON WINDISCH *Kurzgefasste Geschichte der Ungarn.* gr. 8. Presb. 1778. Maioris operis primam partem nuper accepimus a STEPHANO KATONA in historia critica primorum Hungariae ducum ex fide domesticorum et exteriorum scriptorum concinnata. 8. Pestini. 1778. GEO. IEREM. HANERS *koenigliches Siebenbürgen.* 4. Erl. 1763.

6. Rerum Moscouiticarum auctores uarii unum in corpus congesti Francof. 1600. f. prodire. GERH. FRIDER. MÜLLERI opera producta fuit *Sammlung Russischer Geschichte.* IX Baende. Rerum Moscouiticarum commentariis SIGISM. L. B. de HERBERSTEIN olim multa laus tribuebatur. TSCHERBATOW *Russische Geschichte* 8. 1779. II Theile. Ad superiora saecula spectat GOTTL. SAM. TREUERS *Einleitung zur Moscovitischen Historie.* CHR. SCHMIDT genannt PHISELDEK *Versuch einer neuen Einl. in die russ.* Ge-

Gesch. II Th. Praecipue scitu dignae sunt res gestae Petri I. Imp. conf. FRIDR. CHR. WEBERS *verändertes Rußland. cum continuat. HAIGOLDI. I. H. von L. Leben und Thaten Petri Alexiévitz Rußlands Selbsthalters.* Inspiciantur etiam libelli, in quibus de titulo Imperat. disceptatur. BACMEISTERS *russische Bibliothek. VI B.* STRUV. p. 1630.

7. Turcorum historiam illustravit IO. LEUNCLAVIUS. *Chronicorum Turcicorum tom. III.* edidit PHIL. LONICERUS. ANTIOCH. CANTIMIR *the history of the Growth and decay of the Othman Empire. London. 1734. f.* *Geschichte des Osmanischen Reichs — nach dem Fr. des Hn. DE LA CROIX m. Verbesser. von I. C. F. SCHULZ 8. F. u. L. 1769. sq. III Voll.* Annales imperii Turcici, quae P. II. T. VII. Historiae Guthrianae constituunt debemus REISKIO et HEYNIO. *Die neueröffnete Ottomannische Pforte t. II. GER. CORN. von den DRIESCH historische Nachricht von der Kayserl. Gross - Botschaft nach Constantinopel. Norib. 1723. STRUV. p. 203.* Nouam Turcorum historiam nunc expectamus a MURADSCHIO Armeno, qui Legato Sueciae est ab epistolis. Scriptores de Persicarum, Tartaricarum, Sinensium, Indicarum, Arabicarum, Aegyptiacarum, Africanarum et Americanarum recenset STRUV. c. X. et XI. (uid. §. CLXI.) DESQUIGNES *Histoire generale des Huns, des Turcs, des Mogols et des autres Tartares occidentales. à Par. 1757. V Voll.* *Histoire generale de la Chine par le P. de MAILLA publ. par l'abbé GROSIER et dirigée par Mr. des HAVTESRAYES. Paris. 1777. T. I.* *Memoires concernant l'Hist. les Sciences, les Arts, les Moeurs les Usages etc. des Chinois, par les Missionnaires de Pekin. T. I—IV. 1776 sq.* Has commentationes in linguam germanicam translatas castigationibus et supplementis suis nunc auget MEINERS. KAEMPFFERS *Geschichte und Beschreibung von Japan — herausgeg. von C. W. DOHM. Lemgo. 1777. I Th. 1779. II Th.* ALEX. DOW'S *History of Hindostan. Lond. 1768. 2 Voll.*

CAPVT XXIII.

DE

HISTORIA ECCLESIASTICA.

§. CLXVI.

Quantum religio in statu politico uel ordinando uel reformando possit, nemo nescit. Nullus error perniciosior est, nullus foecundior, nullus pertinacior, quam peruersa de Deo sententia; proinde ueritatem, quam coetus recte sentientium semper conseruauit, studiose exquiramus. Nam, nisi ecclesiae uerae, cui adscripti sumus, fata explorata habeamus, nec priuati, nec publici iuris disciplinam ex omni parte assequemur. Fabulae et controuersiae inanes nos non turbabunt.

1.) De idololatriae scriptoribus diximus §. CXXXXII. conf. etiam GEBH. THEOD. MEIERI historia religionis christianae. IOUET *l'histoire des religions de tous les royaumes du monde*. THOMAS BROUGHTON'S historical dictionary of all Religions. fol. Lond. 1756. II Voll. Versio german. prodit. 8. Dresd. 1756. II T. 2.) Praestantiam et utilitatem historiae ecclesiasticae exposuit IO. CLERICUS in orat. singulari. BRUNQUELL. de utilitate ex historia et antiquitatibus sacris in inrisprudentiae ecclesiasticae studio capienda dissertationem praemisit Innocent. Cironii obseruationibus iuris canonici. IO. ERNST. FLOERCKE *Gedancken von der Nothwendigkeit und Nutzen der Erlernung der Kirchen-Historie vor einen studiosum iuris ecclesiastici*. HENR. SCHOLZ. progr. de eo quod iustum

iustum est in historia ecclesiastica Icto tractanda. IO. GE. IOCH. progr. de meritis Ictorum in hist. eccles. Commodis legum studiosi inferuiunt potissimum THOMASII cautelae. 3.) Notitiam scriptorum eccles. suppeditant BELLARMIN. GERHARDUS, IO. ANDR. BOSIUS, CASP. SAGITTARIUS, ADOLPH. CLARMUNDUS, THOMAS ITTIGIUS, IO. ANDR. SCHMIDIUS, IO. GE. WALCHIUS, SEVER. WALTHER. SLÜTERUS, MART. SCHMEIZEL. IO. ALB. FABRIC. Vol. XII. bibl. graec. IO. GOTFR. OLEARIUS, GUIL. CAVE, LABBEUS, OUDIN; DU PIN in bibl. auctor. eccles. cum supplemento GOUJET. REMIG. CELLIER. in hist. generali scriptor. eccles. MIRAEUS in bibliotheca ecclesiastica. NOURRY apparatus ad bibliothecam maximam ueterum Patrum et antiq. scriptor. ecclesiast. PFAFF. in histor. liter. theolog.

§. CLXVII.

Historia ecclesiastica uel ab orbe condito uel a Christo nato repetitur. Vterque codex facer reliquis omnibus annalibus fide dignior.

Pauci rerum ecclesiasticarum scriptores ab omni labe sunt immunes. FL. IOSEPHI antiquitates laudantur ab his, culpantur ab illis. Ex latinis honorifice appellandus SULPIC. SEVERUS, quem CHRIST. SCHOTAN. in bibliotheca historiae sacrae sequi instituit. Ex recentioribus rerum primordia respexere IAC. SALIANUS, AUG. TORNIELLUS, IAC. USSERIUS, NAT. ALEXANDER, FRID. SPANHEIM. AUG. CALMET, IAC. CAPPELLUS, BUDDEUS, LANG. In epitomen historiam V. T. rede gere FRID. SPANHEIM. IO. ANDR. SCHMID. Libros commentitios nosces ex IO. ALB. FABRI.

FABRICII codice pseudepigrapho V. T. Nonnulli particulas historiarum tantum tetigerunt. Sic historiam Paradisi IO. MARCK. historiam antediluvianae ecclesiae et Noachicae BALTH. BEBEL. historiam Patriarcharum IO. HENR. HEIDEGGER. historiam Prophetarum HERM. WITS. illustrarunt. Historiam sacram cum gentilium scriptoribus contulere IO. IAC. SCHUDT. in compendio historiae Iudaicae ad ductum IUSTIN. histor. L. XXXIII. HUMFR. PRIDEAUX. in connex. V. et N. testament. Iudaeorum historiam descripserunt D'ANDILLY, PRIDEAUX, BASNAGE, HOLBERG, I. I. BERRUYER, A. F. BÜSCHINGS *Geschichte der jüdischen Religion, oder des Gesetzes.* 8. Berlin 1779. Antiquitates iudaicas descripsit BENED. ARIAS MONTANUS, antiquitates Mosaicas et Iudaicas GUIL. GOEREUS. His addi possunt IO. IAC. SCHUDT *Jüdische Merckwürdigkeiten.* et LUNDII *jüdische Heiligthümer.* IAC. SAURINI diss. histor. criticae theol. morales ad praecipuas ueteris et noui testamenti historias. RICH. SIMON hist. crit. V. et N. test. D'HERBELOT bibliotheca oriental. 2) Ad iurisprudentiae sphaeram pertinent potissimum ii, qui curam suam legibus et institutis Mosaicis impenderunt, e. c. ARND. in manuali legum Mosaic. HOTTINGER. in iure Hebr. THOM. GOODWIN in Mose et Aaron. SPENCER. in legibus Hebr. ritual. SELDEN. in iure nat. et gent. iuxta disciplinam Hebr. GISEBERT in Deuteron. harmonic. MICHAELIS *im mosaischen Recht.* VI Tb. vid. THOMAS. caut. c. 4—8.

§. CLXVIII.

Noui testamenti historiam ecclesiasticam diuersis interuallis describunt; nobis interualla tria commode statui uidentur, quorum primum a Christo nato, alterum

alterum a Caroli M. temporibus, tertium ab ecclesiae reformatione ad nostram aetatem decurrit. Considerentur diligenter religionis Christianae fata, ritus, disciplina, concordia sacerdotii et imperii, uaria papatus fortuna.

1) Primus studium suum in rebus in ecclesia gestis memoriae mandandis collocauit EUSEBIUS; accessere SOCRATES, SOZOMENUS, THEODORETUS, EVAGRIUS. NICEPHORUS non est optimae notae. FLOERCKENS. *histor. Nachricht von den Kirchen - Scribenten, vvelche Juristen geuuesen.* Quum sacra repurgarentur, instituta ecclesiae ueteris auide peruestigabant, ut suae quisque sententiae munimentum ab antiquitate pararet. Centuriis Magdeburgensibus, operi ordine iusto, multaque cura elaborato, BARONIUS annales ecclesiasticos opposuit, quos alii emendarunt, ut PAGI, alii continuarunt, ut RAYNALDUS, alii notis illustrarunt, ut GEORGIUS et MANSIUS, alii in epitomen redegerunt, ut, SPONDANUS, alii refutarunt. Editio nouissima prodiit cum indice uniuersali. Lucae. 1740—1759. vid. BUDDERISAGOGUE p. 787. NATALIS ALEXANDRI historia ecclesiastica (f. Par. 1730. VIII Voll.) non adeo se probauit pontifici Romano. TIMANN. GESSEL. historia sacra et ecclesiastica nititur maxime testimoniis patrum 3 saeculorum priorum. Sed animus non est labores omnium hic late recensere. Operam huius generis historiae dederunt SPANHEIM. SAGITTAR. HORN. MICRAELIUS, HEINSIUS. RECHENBERG. KORTHOLT. SCHMID. MOSHEIM. PFAFF. WEISMANN. LANG. SEMLER, SCHROECK, COTTA, STARK aliaque nomina ueneranda, quibus iungas historiam Gothanam, et quem nemo non nouit, GOTFR. ARNOLD. cuius commentariorum
fata

fata memorat BUDD. c. l. p. 816. Ex ICtorum ordine historiam ecclesiasticam dilucidare annifus est PERTSCH Voll. III. Nec exteri laude sua defraudentur e. c. BASNAGE, GODEAU, de CHOISY, FLEURY, TILLEMONT. Principiis suis perditis indulget CHRISTOPH. SANDIUS in nucleo histor. eccles. Recentissima ecclesiae fata enarrant 1. A. C. VON EINEM *im Versuch einer vollstaend. Kirchengeschichte des XVIII Iahrhund.* 8. Leipz. 1776—1778. III. B. LE BRET *Magazin zum Gebrauch der Staaten- und Kirchengeschichte.* WALCH *in der neuesten Religionsgeschichte.* KOESTERUS *in den neuesten Religionsbegebenh. et Acta hist. eccles. Vinariensia.* 2) Nonnulli excolendam sibi sumserunt sigillatim historiam patrum, haereticorum, martyrum. HULSEMANNI Patrologia. ITTIG de bibliothecis et catenis patrum. NIC. le NOURRY apparatus ad bibliothecam maximam ueterum patrum. CUNR. RITTERSHUS. sacrarum lectionum libri octo, quibus multa ad ius ciuile et ad historias pertinentia, non pauca etiam in sanctis patribus aliisque probatissimis scriptoribus laudantur, illustrantur, emendantur. BUDD. Isag. L. II. c. 3. STOLLE de uita, scriptis ac doctrinis patrum ecclesiae quatuor priorum saeculor. CAVE uitae patrum. O. DALLAEUS de usu patrum. Ecclesia latina colebat maxime Gregorium M. Augustinum, Hieronymum et Ambrosium; Graeca Basilium M. Gregorium Nazianzenum, Ioannem Chrysostomum. VOGT. bibliotheca historiae haeresiologicae. GOEZ. diss. de scriptoribus haeresiologicis. ITTIG. de haeresiarchis I et II saec. ANT. VARILLAS *histoire de l'heresie.* WALCHS *Entwurf einer vollstaend. Historie der Ketzereyen, Spaltungen und Religionsstreitigkeiten bis auf die Zeiten der Reformation.* THEOD. RUINART. acta primorum martyrum. Acta Sanctorum, uastum opus

3) De conciliis et legibus ecclesiasticis dicemus posthaec. Antiquos ecclesiae ritus collegit EDM. MARTENE; item IO. STEPH. DURANT. in tribus de ritibus ecclesiae catholicae libris, et BARTH. GAVANT. in thesauro sacrorum rituum. conf. etiam BINGHAM antiquitates ecclesiast. Hal. 1724. XI Voll. FLEURY *moeurs des premiers Chrétiens*. 4) Origines monasticas inuestigarunt AUB. MIRAEUS, RUD. HOSPINIANUS. Vetus et noua ecclesiae disciplina describitur a LUDOV. THOMASSINO. HEIDEGGER. PUFFENDORF. et CYPRIAN. ortum papatus detexerunt. Historiam pontificum scripsit PLATINA; BOWER, Anglus et WALCHIUS, Gottingensis. Exstat etiam *histoire des Papes* edita Hag. Comit. in V Volum. (auctore FRANC. BRUYSIO.) ANT. SANDINI uitae pontificum Romanor. Patau. 1739. 8. prodierunt. WAGENSEIL. de Romanis pontificibus ex Germanorum gente creatis. I. HILDEBRAND. de donatione Constantini Imp. I. GUIL. BAIER. de falso iactata dignitate et potestate Rom. Pontific. tempore Iustiniani Imp.

§. CLXVIII.

Aetatis mediae obscuritatem redarguunt omnes; sed quo quis diligentius literarum monimenta, quibus hodie abundamus, excutit, eo citius caliginem istam dispellet.

1) Pauci quidem historiae ecclesiasticae systemata adornarunt; at chronicorum et annalium auctores ecclesiastica sicco pede non transibant; ex his igitur, item ex antiquis tabulis historia ecclesiastica reparanda erit. Quantum curam Carolus M. habuerit rei ecclesiasticae, ostendimus in commentar. rei diplom. § LII, LIII, LVIII. Tribuitur illi liber contra synodum Nicaenam II, quo aduersus

sus adorationem imaginum disputatur. Hinc inter CHRISTIAN. NIFANIUM et NIC. SCHATEN. agitata fuit controuersia: an Carolus M. formaliter fuerit papista. vid. etiam IO. HENR. HEIDEGGER. diss. de Carolo M. teste ueritatis. De sacris literis bene mereri studuerunt OTFRIDUS, NOTKER. WILLERAM. TATIAN. BEDAE uenerabilis historia ecclesiastica maxime ad gentem Anglorum pertinet; HAYMONIS historia ecclesiastica antiquiora respicit tempora. conf. IUST. CHRIST. BOEHMERI diss. de Bonifacio Germanorum Apostolo. SEMLERI diss. de propagata per Bonifacium inter Germanos relig. Christ. Hal. 1770. BUDDI diff. de uita et doctrina Hrabanii Magnentii Mauri. Si quis hanc temporum periodum, praesertim quod ad Germaniam attinet, accuratius perspicere cupiat, eum collectiones scriptorum, quas § CLVII indicauimus, sedulo peruolutare non pigebit. In his etiam ADAMI Bremens. historiam ecclesiast. deprehendet. Multum fructum, puto, sperari posse ex EDM. MARTENE et VRS. DURANDI uoluminibus, pariter et BERNH. PEZII thesauro anecdot. Dum tot hominum ingenia multas quotidie ineptias pariunt, cur industria non excurrit in hunc campum amplissimum? VRSINI, HACHENBERGII, HECHTII conatus laudandi quidem, sed tenuibus lineis absoluuntur. P. SIGM. CALLES in annalibus ecclesiast. Germaniae. fol. Vindob. 1756. III T. historiam VIII priorum saeculorum post C. N. enarrat, sed fabularum amore et partium studio nimis agitur. LEIBNITIUS quoque hoc saxum uoluit. Ad scholasticorum quisquillas perscrutandas otio pauci uolunt abuti. Obs. Hal. t. I, 15 de haeresibus ex philosophia Aristotelico - scholastica ortis.

2) Machinationes pontificum Romanorum, quas Imperatoribus praesertim et nationis Germanicae libertati struxerunt,

M 2

runt, detegantur; inde querelae infinitae, et religionis discordia. Gregorii VII P. ausus in iure publico Germ. admodum memorabiles. AD. RECHENBERG. de dictatu Hildebrand. vid. THOMAS. historia contentionis inter imperium et sacerdotium. PETR. de MARCA de concordia sacerdotii et imperii. SCHILTER. de libertate eccles. German. quod argumentum tractarunt etiam ESTOR et FRIDERICI.

§. CLXX.

Sacrorum emendatio ut maxime erat necessaria: ita non ecclesiasticum tantum, sed et politicum statum, in Germania praecipue, mutauit insigniter.

1) Scriptores historiae reformationis indicat HOFFMANN in biblioth. iur. publ. p. 139 sq. De statu religionis et reipublicae sub Carolo V Caes. commentarios praeclaros conscripsit IO. SLEIDANUS, quos continuauit MICH. CASP. LUNDORP. His addantur HORTLEDERI *Handlungen und Ursachen vom Smalcaldischen Krieg.* THUANI historiarum libri. Historia Lutheranismi ill. SECKENDORFFII, opus perenne, quo LUD. MAIMBURGII errores corriguntur. Documenta proba attulerunt WILH. ERNST. TENZEL. *im historischen Bericht vom Anfang und ersten Fortgang der Reformation Lutheri.* VALENT. ERN. LOESCHER. *in vollstaendigen Reformations - Actis und Documentis.* KAPPII *Nachlese zu den Reformat. Urk.* Historiam literariam reformationis edidit HERM. von der HARDT. Nec negligenda est IO. HENR. MAII historia reformat. IO. CASP. FUNCK. *kurzgefasste Reformations-Historie*, ut alios, qui uel compendia uel singularium regionum, prouinciarum, ciuitatum historiam reformationis scripserunt, taceam, quos indicat PFAFF. in introd. in hist.

hist. theol. liter. P. III, L. III p. 313 sq. Huc etiam pertinent, qui historiam Augustanae confessionis illustrarunt, ut CHYTRAEUS, CYPRIAN. SALIG. SCHMID. IO. GUIL. IANI diss. de dominatu pontificio in reges et principes post reformationem diminuto. Vit. 1717. 2) De grauaminibus Imperatorum imperiique principum ac procerum totiusque nationis Germanicae aduersus sedem Romanam commentatus est IAC. FRID. GEORGII. IO. ERH. KAPP. *Schauplatz des Tezelischen Ablass-Krams.* 1D. de soloecismis politicis circa reformationem Lutheri commissis. G. S. TREUER *von den politischen Fehlern des päbstlichen Hofes, welche die Reformation Lutheri befördert haben.* IO. FRID. MEYER diss. de pontificiis Leonis X processum aduersus Lutherum improbantibus. AD. RECHENBERG. diss. de obstaculis progressuum reformationis Lutheranae. 3) MART. LUTHERI, magnum reformationis opus primum molientis, uitam descripserunt PHIL. MELANCHTHON, IO. MATHESIUS, NIC. SELNECCER, CHRIST. IUNCKER, IO. MATTH. SCHROECKH. Nec memoria intermoritur PHIL. MELANCHTHONIS, GEORG. SPALATINI, IO. BUGENHAGII, VRB. RHEGII, IO. REUCHLINI, VLR. DE HUTTEN. vid. etiam HEINECC. progr. de ICTis reformationi ecclesiae praeludentibus. FRID. FRISII progr. de ICTis, qui reformationem Lutheri adiuuerunt. BOEHMERI orat. de meritis Augustanae confess. AUG. LEYSER. flores ex Themidos hortis collecti in August. confess. sparsi.

§. CLXXI.

Etsi tres religiosi cultus formae per Instrumentum pacis Osnabrugensis in Germania ita stabilitae fuerunt, ut cuiusque aeseclae eodem ciuitatis iure

fruantur, fraternoque se amore complectantur: diffidia tamen inter illos perpetuo gliscunt, quibus innocentium uita grauitè affligitur, animique uehementer exacerbantur. Tam longe aberramus a Christi lenitate.

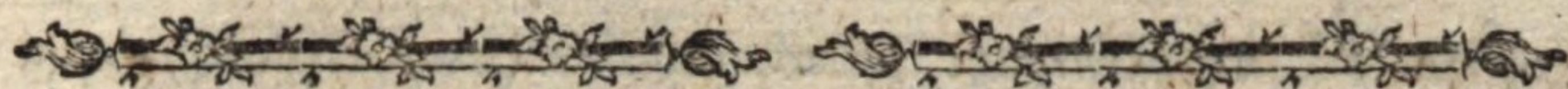
Pudeat Christianos tot *grauaminum religionis* uolumina coaceruare. Querelas gemitusque acta publica passim referunt. vid. FABRI Cancellar. Stat. Europ. partes singulas. HOFFMANNI et STRUVII *Religions-Beschvverden*. C. G. OERTELS *Vollstaendiges Corpus Gravaminum Evangelicorum*. fol. Regensb. 1775. Concordiae consilia uel nondum satis ingenue proposita uel temere contenta fuisse. De scriptis syncretisticis ac irenicis dicemus alias.

§. CLXXII.

Quemadmodum in imperio Rom. Germ. una Christiana religio, tribus formulis distincta, dominatur: ita quae in aliis regnis principatum teneat religio, quae sectae tolerantur, circumspiciendum, quia et peregrina dogmata scire iuuat, ne uel inique de iis sentiamus, uel improuidi erroribus irretiamur.

Iudaei certo pacto ubique fere tolerantur, quod Christianis non contingit. BOEHMERI diff. de cauta Iudaeorum tolerantia. Apud Anglos et Belgas iis quoque sectis indulgetur nonnihil libertatis, quae a religione domina ualde dissident, u. c. sectae Quackerorum, Mennonistarum, Fanaticorum. PENN'S Account of the Rise and Progress of the Quakers. 8. Lond. 1748. *Nachricht von dem Ursprung und Fortgang und hauptsaechlich von der gegenwaertigen Verfassung der Brüderunitaet oder sogenannten Herrnhuter*. 4. Halle 1779. Socinianis etiam est, ubi sedem figant. Scelus interdum pietistarum laruam sumit. IO. FRID. MAVERI pietista per status Euangelicos accusatus et indicatus. BOEHMER. de tolerantiae religiosae effectibus ciuilibus.

CAPVT

CAPVT XXV.

DE HISTORIA LITERARIA.

§. CLXXIII.

Literarum studiorum originem et fata omnium aetatum omniumque populorum describere, immensi laboris est; quam uaria notari oporteat, paucis indicabimus.

Si quis studii huius iucunditatem parui pendat: insignem tamen illius utilitatem non potest non perspicere. Literae oriuntur, crescunt, decrescunt, moriuntur, reuiuiscunt; non omnis fert omnia tellus, omnis aetas. IUST. CHRISTOPH. THORSCHMID. diss. de studiorum ratione ad genium saeculi composita. In errores uix excusandos incidimus, si rerum in orbe literato gestarum notitia nulla adiuuemur. Huiusmodi ἀβλεψίας specimina memorat REIMANN. hist. lit. t. I. p. 131 sq. LILIENTHAL. de solocismo literar. IO. FRID. MAYER. de turpi circa auctores ignorantia. *Versuch eines Lexicons sehr berühmter Gelehrten, die überall nicht in der Welt gelebt haben in den Hannoev. Beytr.* 1760. p. 882 sq. Multi difficultates sibi fingunt infinitas, multoque labore parum proficiunt; quia instrumenta scientiarum aptissima nesciunt. Alii nescio quae arcana sibi inuenisse uidentur, quae eruditis iam diu nota sunt. Nonnulli praepostere studiis operam nauant, saepiusque de disciplinis ac literatis peruerse sentiunt, quod

rectam ad eruditionem perueniendi uiam, sapientumque studia ignorant. Dum sibi sapiunt, nec, quam late pateat eruditio, auent cognoscere: mentem ad uitam mercenariam abiiciunt, musarum amoenitatibus indigni. HENR. MEIBOM. in praefat. ad Henr. Vogleri introduct. universal. in notitiam cuiusque generis bonorum scriptorum, de fine et fructu et utilitate historiae literariae egit. CHR. FRID. SCHMID. de historia literaria pragmatice tractanda. IO. IAC. RAMBACHS *Versuch einer pragmat. Litterar-historie*. 8. Halle. 1770. STOLLII progr. vom Nutzen der Historie der Gelehrtheit. CLERICI bibliothecae antiquae et mod. t. VI p. 218. IO. GOTTL. OLEARII diss. de utilitate et necessitate rei literariae in iurisprudentia. Quemadmodum uero historia literaria nos tantum ad ueram eruditionem praeparat: ita nemo facile in disciplinarum apparatu congerendo omnem aetatem consumet. Genio suo liberalius indulgere possunt, qui abundant otio. IO. HENR. SELENII comm. selectis litter. praemissa de nimio fere nostra aetate studio literario. S. I. APINI schediasma de nimio, eoque noxio histor. literar. studio. MICH. RICHEY de eo quod nimium est in histor. litterar. RIEDEL de studii historiae literariae usu et abusu.

§. CLXXIII.

Historia literaria uniuersalis est et particularis; utraque chronologica, geographica, technologica, biographica et bibliographica. Legum cultor sibi maxime commendatam habeat uniuersalem et artis suae historiam literariam.

Uniuersalem historiam literariam perfecit nemo, nec perficiet quisquam. FRANC. BACO VERULAM. L. II de augment. scient. c. 4 ideam illius expressit. CHRISTOPH.

MYLAEUS scribendae uniuersitatis rerum historiae lineas tenues duxit. FABRIC. in praefat. ad MORHOF. Polyhist. quinque methodos historiam literariam tradendi refert, chronologicam, lexicam siue alphabeticam, realem siue classicam, geographicam, criticam. LAMBECIUS in prodromo suo historiae literariae inde ab orbe condito orditur telam suam, numquam pertexendam. Idem tentauit IO. GE. IAC. ALBERTINUS in der Historie der Gelahrtheit. 8. Bremen. 1751. I Tb. IO. IONSIUS de scriptoribus historiae philosophicae ita commentatus est, ut ipsam historiam literariam attingeret. CONRINGII commentarium de scriptoribus XVI post Christum natum saeculorum edidit et ad finem saec. XVII continuauit GOTTLOB KRANZ. Princeps omnium habetur MORHOFII polyhistor. ed. nouiss. 1747. Lub. Non tamen inferior eodem STOLLII Historie der Gelahrtheit. Ien. 1736. Accessere STRUV. GUNDLING. REIMMANN. ARND. SCHMEIZEL. BERTRAM, atque ex iis nonnulli, qui historiam uniuersalem exposuere, ut CELLARIUS, ROTH. KOELER. FREYER. Compendium ex omnium sententia utilissimum adornauit CHR. AUG. HEUMANNUS in conspectu reipublicae litterariae, (ed. ult. 1753.) quem annotationibus suis amplificauit GUNDLING. et STOLL. IO. ANDR. FABRICII Abriss einer allgem. Historie der Gelahrtheit. 8. Leipz. 1752—54. III Tb. PH. E. BERTRAMS Entwurf einer Geschichte der Gelahrtheit. 8. Hall. I Tb. 1764. I. P. REINHARDS Einleitung zu einer allgemeinen Geschichte der Gelehrsamkeit. Erl. 1779. I. B. Historiae literariae specialissimae documenta plurima ostendit iurisprudentia.

§. CLXXV.

Quando artem scribendi inuenerint mortales, incertum; nullum tamen scriptum ad hunc usque diem proferri potuit, quod Mose antiquius fide dignum esset.

Alii Adamum, alii Mosen, literarum auctorem perhibent. Aliis binae legum tabulae Mosi traditae primum literarium monumentum uidentur. conf. *An Essay upon Literature: or an Enquiry into the Antiquity and original of Letters proving, that the two Tables, written by the Finger of God in Mount Sinai, was the first Writing in the World, and that all other Alphabets derive from the Hebrew etc.* Lond. 1726. 8. STUSS. in *diff. singul. Iosepho artis scribendi inuentionem tribuit. Quae de re literaria antediluviana circumferuntur, fabulosa sunt.* IO. MADER de *bibliothecis antediluvianis.* OBSERVAT. HAL. tom. I n. 19. de *scholis antediluvianis.* VOCKERODT. *historia societatum et rei literariae mundi primi siue antediluviani.* in *Exerc. acad.* p. 125. FABRICII *codex pseudepigraphus ueteris testamenti.* Scriptura hieroglyphica antiquissima uidetur, unde forsan ortae sunt literae ebraicae, quibus uetustiores nondum repertae. OBS. HAL. tom. VI. n. 4. de *ordine Alphabeti literarum coniectura.* THOM. BANG. de *ortu et progressu literarum.* Periodus de artium et scientiarum fati a tempore diluvii usque ad tempora Cyri, Persarum regis egregie illustratur opere praestantissimo ANT. YVES GOGUETII de *l'origine des loix, des arts et des sciences et leurs progrès chez les anciens peuples.* à Paris. T. I—III. 1758. a GEO. CHR. HAMBERGERO in germanicam linguam translato.

§. CLXXVI.

§. CLXXVI.

Materia, in qua scribitur, uaria, folia, cortices, faxa, lintea, papyrus, membrana, charta, quibus de rebus interdum disquiritur non solum in foro critico, sed etiam iuridico. Modi scribendi itidem erant uarii.

Historiam artis scriptoriae exposuit in diss. quadam FLORIAN KLEPPERBEIN. HERMANN. HUGONIS de scribendi origine libellum annotationibus locupletauit TROZIVS. Veterum scripturam scrutati sunt IO. NIC. FUNCIVS, PETR. HOLMIUS, WALTON, MUT. PANSA, BALTH. FRID. SALZMANN, STRUV. in actis literar. fasc. I, cap. I. MONTFAUCON in Palaeographia graeca, MABILL. in opere de re diplomatica. Praecipue euoluatur FABRICII bibliograph. antiquaria cap. 21. §. 7 et 9. CALMETII diss. de antiquitatibus scriptoriis. Supellectilem literariam et ornamenta codicum ueterum explicauit CHR. GOTTL. SCHWARZIUS. IO. CLERKIUS de ueterum stilo, pennis et papyro nonnihil tradidit. Originem chartae nostrae ex pannis detritis confici solitae multi haud ita pridem indagarunt, sed omnis res nondum eo perducta est, ut animus ueri cernendi cupidus acquiescere possit. vid. GATTERERI Elem. Art. Diplom. § 30. Neque omni exceptione maiora esse censeo, quae de hac re obseruauit DE MURR in der Beschreibung der Merkwürdigkeiten in Nürnberg. p. 670 seqq. Hodie negotia quaedam pergamenae, alia chartae, interdum signatae inscribi solent. De charta signata uid. dissert. BARTHOLDI. Ex accuratiore literarum, chartae et atramenti contemplatione de documenti authenticia saepius decidi potest. Conf. GE. PAUL. DRÉHER. de literarum comparatione. De encausto sacro uid. diss. STRYKII et IO. BEHMI. De pur-

purpura ADRIANI STEGERI. Notae siue figla, interpunctiones, librariorum sphalmata haud raro angunt criticos. IUSTINIAN. Imp. L. 2. §. 22. Cod. de uet. iur. enucl. figla adhiberi uetuit.. Accentus uocabulis adscripti interdum, ut in graeca lingua, nescio magisne turbent; quam illustrent. HENR. CHRIST. HENNINIUS graecam linguam secundam accentus non esse pronunciandam in differtat. singul. monstrauit. Hebraeorum punctorum origo dubia. conf. C. A. HEUMANNI conspectus rei publ. literariae cap. 3, §. 3—17.

§. CLXXVII.

Artis typographicae inuentum, quod Germanis sine dubio debetur, breui tempore incredibilia cepit incrementa.

ELLROD Comment. num Cicero inueniendae typographices occasionem dederit. Baruthi, 1741. Conf. 10. LUD. BUNEMANN. notitia scriptorum artem typographicam illustrantium. 10. CHR. WOLFFII bibliotheca typographica praemissa eiusdem monumentis typographicis. FRID. CHRIST. LESSERS *Nachrichten und Urtheile von den Scriptoribus de arte typographica*. Praemittuntur eiusdem *Historie der Buchdruckerey*, siue typographiae iubilanti. CHRIST. GOTTL. SCHWARZII dissert. III. de primariis quibusdam documentis de origine typographiae. 10. GE. HAGER. de arte typographica. Histoire de l'origine et des premiers progrès de l'Imprimerie. Neque SCHOEFFLINUS in Vindiciis typographicis (Arg. 1760.) neque GER. MEERMANN in originibus typograph. (Hag. 1765. II T.) rem acu tetigisse uidentur. Inuentum typographiae non Costero, sed Germanis deberi, probatum dedit DE HEINECKE in Nachr. von Künstl. und Kunstf. II. Th.

BREITKOPF über die Geschichte der Erfindung der Buchdruckerkunst. gr. 4. Leipz. 1779. quam mox ipsius artis typographicae historia excipiet. Item MAITTAIRII et ORLANDI annales typographici (vid. sup. §. XX.) Elementa artis huius docent GESSNERS *die so nöthig, als nützliche Buchdrucker - Kunst und Schrift - Giesserey.* Leipz. Vol. IV. eiusdem *in der Buchdruckerey vvol unterrichteter Lehrjung, oder der Buchdrucker - Kunst Anfangs - Gründe.* IO. HENR. GOTTR. ERNESTI *vvhobleingerichtete Buchdruckerey.* La Science pratique de l'Imprimerie par MARTIN DOMINIQUE FERTEL.

§. CLXXVIII.

Literarum studia primum colebant Chaldaei, Aegyptii et Ebraei. Ex Aegypto transferunt in Graeciam, e Graecia in Asiam. Quantum Romani graecae literaturae tribuerint, auctorum latinorum multa loquuntur testimonia.

1) Systematis antiquitatis literariae Aegyptiacae ideam delineavit REIMMANN. In controuersia, inter Conringium et Borrichium de medicina hermetica agitata, res literaria Aegyptiorum nonnihil dilucidabatur. Apud Hebraeos eruditionem multo in honore fuisse, coniicimus ex Salomonis uerbis Ecclesiast. XII, 12. Scholarum prophetarum mentio fit ISam. X, 5. XIX, 18. II Reg. II. 3. et IV, 38. Conf. WITS de prophetis cap. 10. EHREG. DAN. COLBERG. sapientia ueterum Hebraeorum. 2) Athenae, bonarum artium mercatura, per orbem uniuersum celebres erant. Vnde ludi literarii Athenaea dicti, Cicero graeca in omnibus fere gentibus legi ait. De rebus Atticis illustrandis bene meritus est IO. MEURSIUS. Literarum fama florebant quoque Antiochia, Tarsus, Pergamus, Rhodus,

Rhodus, Ephesus. Alexandriae nomen seruauit Ptolemaeorum regum liberalitas, bibliotheca et museum. Eruditae Graeciae literarum monimenta late enumerat FABRICIUS in biblioth. graeca; egregios cuiusque artis scriptores laudabimus loco, quo decet. 3) Ideam historiae literariae Romanorum expresseit CHRIST. FALSTER. et IO. GE. FRICK differuit de initiis eruditionis apud Romanos. WALCH de uariis modis literas colendi apud Romanos. CELLARIUS de studiis Romanorum literariis in urbe et prouinciis. KRIEGK. de peregrinationibus Romanorum academicis. Auctores latinos cognoscimus ex FABRICII bibliotheca latina, nuper recusa curante I. A. Ernestio. HEDERICH. notitia auctorum. MÜLLERI *histor. Nachr. von den lat. Schriftst.* 3. Dresd. 1741 sq. T. V. et HAMBERGERI *zuverlaess. Nachrichten von den vornehmsten Schriftstellern.* IV. T. 4) In Germanorum historia literaria explananda multum operae posuit REIMMANNUS. Nonnihil opis ferunt scriptores cap. XXII. excitati.

§. CLXXVIII.

Nec christianae ueritatis doctores literas optimas primum auersabantur, cum praesertim nonnulli patres antehac ethnici Christi dogmata defenderent; sed postea artes humanas odio prosequi coeperunt nonnulli rei sacrae antistites; accedebant incursiones barbararum gentium; hinc literarum exilium et linguae latinae interitus.

Saeculo sexto barbaries maxime regnabat in occidente. BOETHIUS et CASSIODORUS ultimi erant, qui nonnihil, quod aetatem ferret, literis mandarunt; tum longum eruditionis intercessit interregnum. Saeculum septimum et octauum ostentat BEDAM uenerabilem, ALCUINUM,

CUINUM, PAULUM DIACONUM; in oriente IOANNEM DAMASCENUM. Carolus quidem M. summopere nitabatur, ut literarum cultum instauraret, sed noluit uotis Caesaris respondere ignauum saeculum. De statu rei literariae sub Carolo M. nonnihil diximus in commentariis nostris de re diplomatica §. LVIII. Conf. EGINHARD. de uita Caroli M. KOELERI diss. de bibliotheca Caroli M. De l'etat des sciences dans l'étendue de la Monarchie Françoise sous Charle magne par Mr. l' Abbé le BOEUF. BOCRISII disp. de eruditione Caroli M. De artibus liberalibus ante et post Caroli M. tempora differit IO. IUST. WINCKELMANN. in notitia hist. pol. uet. Saxo-Westphal. CELLARIUS de initiis cultioris Germaniae. In Anglia AELFREDUS rex; in oriente LEO sapiens, imperator et PHOTIUS literas fugientes retardarunt. Saeculum nonum tulit RHABANUM MAURUM, HAYMONEM, WALAFREDUM, STRABONEM, OTFRIDUM, HINC MARUM, REGINONEM, ANASTASIUM bibliothecarium.

§. CLXXX.

Saeculum X obscurum et fabulis deditum; saeculis sequentibus non desunt quidem scriptores, sed parum elegantiae prae se ferunt. Scholastici enim et glossatores rerum potiebantur, donec Academiis institutis literae reuiuiscerent. Lux Euangelii reuocata, lucem quoque bonis artibus impertiuit.

POLYCARP. LYSER. medii aeui barbariem fictam esse putauit, sed iam sat refutatus fuit. Vid. HEUMANN. conspectus reipubl. literariae pag. 126. Obscuritatem saeculi X illustrent clarissima nomina SYLVESTRI II pontificis, CONSTANT. PORPHYROGENITI imperatoris, LUIT. PRANDI,

PRANDI, GUNZONIS et RHOSWITHAE. DAN. PEUCERI progr. quo saeculum X obscurum lucis haudquam esse expers probat. Numb. 1732. GATTERERI comm. de Gunzone Italo, qui Saec. X obscuro in Germania pariter atque in Italia eruditionis laude floruit. 1756. Periculosum erat tunc temporis nomen inter eruditos profiteri. Saeculum XI celebrat DITMARUM Merseburgensem, HERMANNUM CONTRACTUM, LAMBERTUM Schaffnaburgensem, SIGEBERTUM Gemblacensem, BURCHARDUM Wormatiensem, qui brocardicis nomen dedit, AVICENNAM. Saeculo XII famam conciliat IRNERIUS, IVO CARNOTENSIS, PETRUS ABAELARDVS, PETRUS LOMBARDUS, IOANNES SARISBERIENSIS, HELMOLDUS, GUNTHERUS Poeta, OTTO FRISINGENSIS, WIBALDUS Abbas Corbeiensis, GUILIEM. TYRIUS, ANNA COMNENA, AVERROES. Scholae Parisiensis laus late uagabatur. Arabes philosophiam Aristotelis excolentes prouocabant Scholasticos, de quibus cap. seq. Saeculo XIII literis fauebat FRIDERICHUS II imperator, et ALPHONSUS X, rex Castellae et Legionis. Prodibant eruditi multi. PETRUS DE VINEIS, VINCENTIUS BELLOVACENSIS, RAYMUNDUS LULLIUS, IOANNES SEMECA, GERVASIUS TILBERIENSIS, ACCURSIUS, CONRAD. URSBERGENSIS, MATTH. PARIS. ALBERTUS STADENS. Saeculo XIII condita fuit Academia Viennensis, Heidelbergensis, Pragensis, Colonienfis, Erfurtenfis; Bononiensis fama aliis longe excellebat. Audiuntur nomina memorabilia BARTOLI, BALDI, IO. TAULERI, IO. WICLEF, RICHARDI SVISSET, HENRICI SUSONIS IOANN. RUSBROCH. FRANCISC. PETRARCHA tenebras dissipare ualde laborabat, Saeculum XV palin-

genesiae

genesis literarum initiis destinatum fuit, adiuuantibus in Italia NICOLA O V pontifice, LAURENTIO MEDIC. MATTH. CORVINO, Rege Hungariae, ALPHONSO, Rege Neap. et Arragoniae. conf. CHR. FRID. BOERNERI diff. de altera migratione literarum graecarum e Graecia in Italiam. it. de exulibus Graeciae, iisdemque literarum in Italia instauratoribus. I. C. FISCHER de insignibus bonarum litterarum saec. XIII usque ad initium Saec. XVI in Italia instauratoribus. Ien. 1744. A. M. BANDINI Specimen litteraturae Florentinae Saec. XV. 8. Florent. T. I. 1748. T. II. 1751. Ex Germanis literatis nominasse sufficiat RUDOLPHUM AGRICOLAM, IO. TRITHEMIUM, CONRADUM CELTEM, IO. REGIOMONTANUM, ALBERTUM KRANZIUM, MARTINUM BEHAIMUM. Sicut superstitio verae religioni olim admixta artes liberales opprimebat: ita superstitione eiecta literae redibant. Nemo nescit, rem literariam, auxiliante Deo et Maximiliano I imperatore indulgente, reparatam fuisse eodem tempore, quo sacra reparabantur. Nota sunt merita REUCHLINI, ERASMI, LUTHERI, MELANCHTHONIS. Studium omnium incendebatur; Academiarum et scholarum numerus crescebat; scientiae perpoliebantur, amplificabantur, reformabantur, literae typis exscribebantur, ita, ut hodie non tam ignorantia, quam librorum mole et doctorum copia laboremus. Ex quo meliora uiderunt et per uaria rerum discrimina libertatem genti literatae restituerunt FRANCISCUS BACO DE VERULAM. CARTESIUS, GROTIUS, PUFFENDORFF. CHRIST. THOMASIUS, LEIBNIZIUS, quilibet sibi noua systemata fingendi potestatem sumit. Immensum foret, omnium, qui saeculis hisce recentioribus auctorum

gloriam adepti sunt, nomina recensere. Nonnulla disces
ex HEUMANN. cit. loc.

§. CLXXXI.

Si quis uitas eruditorum describere satagat, is omni partium studio seposito characteres illorum pingat, ac doceat, quo quisque consilio, quibus auxiliis, quo euentu studia tractauerit. Biographi saepius minutias sectantur, tacentque, quantum quisque ad commoda scientiarum augenda contulerit. Caue, eruditorum merita ex librorum, quos ediderunt, multitudine aestimes.

CHR. FRID. GE. MEISTER. diss. epist. de utilitate, uirtutibus et naeuis historiae literar. biograph. Vitarum scriptores nominant STRUV. in introd. ad histor. literar. cap. 7; MORHOF Part. I, lib. I, cap. 19; LABBE in biblioth. bibliothecarum a TEISSERIO locupletata. Inter ueteres clarus PLUTARCHUS, SUIDAS et Lexicographi, iuniores CAR. STEPHANUS, HOFFMANN, MORERI, BUDDEUS, BAYLIUS, CHAUFEPIC, IOECHER, quem supplementis instruxerunt DUNKEL, HAUBER, LESSING, MEYLING, SCHMERSAHL. PROSPER MARCHAND *Dictionnaire historique ou Memoires critiques et litteraires, concernant la vie et les ouvrages de divers personnages distingués particulièrement dans la Republique des Lettres.* fol. à la Haye 1758. T. I. 1759. T. II. Lexicon historicum uniuersale Basileense, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon*, sumptibus Zedleri editum. DAV. VAN HOOGSTRATEN Lexicon uniuersale Belgice scriptum. Adde KOENIGII bibliothecam, PAUL. BOYER. bibliotheque universelle. SAXII Onomast. litterar. Voll. II. Alii quorundam tantum eruditorum uitas exhibuere, aut nullo delectu habito, aut
opera

opera certae classi, aetati, societati, Academiae, nationi addicta. In hunc censum ueniunt VERDIER, THEVET, BOISSARD, PAUL. FREHERUS, CLARMUNDUS, ADAMUS, MEUSCHEN, WITTENIUS, ROLLIUS, BOECLERUS, MIRAEUS, TEISSERIUS. Plures uitarum, elogiorum, iconum eruditorum collectiones indicat catal. biblioth. BUNAU. t. I, p. 509 et t. II. Vitas quoque exposuerunt nonnulli historiae literariae auctores, REIMMANNUS scil. et STOLLIUS, tam in systemate suo historiae literariae, quam in notis ad HEUMANNI conspectum. Vitas eruditorum saec. XV et sequentium descripsit NICERON, 12. Paris. 1745. XLIII Voll. quas nunc germanice quoque legimus. Virorum doctrina illustrium in NICERONII libris occurrentium nomina offendimus apud HEUMANNUM cap. 7 § 4. Nostri aevi literatorum res gestas refert GOETTEN. RATHLEF. SCHMERSAHL, STRODTMANN. STOSCH *in dem gelehrten Europa*, ad quod institutum pertinent quoque *Beyträge zur Historie der Gelehrtheit. V. Th.* BRUCKER *im Bildersaal* X Decad. et *im Ehrentempel* uitae addidit effigies. Vitarum egregie scriptarum specimina dedit GASSENDUS et SCHROECKH *in den Abbildungen und Lebensbeschreibungen berühmter Gelehrten*. Non moramur micrologiae literariae scriptores, qui de uiris doctis res minoris momenti narrarunt. Vid. IO. ADAM. BERNHARDI *curieuse Historie der Gelehrten*, IO. GOTTOFR. BUCHNER. de uitiorum inter eruditos occurrentium scriptoribus. Sed epistolae non negligendae sunt, quippe quae non literas tantum, sed et uitas literatorum maxime illustrent. Conf. BUDDI differt. de aucta insigniter per recentissimas quasdam epistolarum collectiones re literaria. Epistolarum collectores producit MORHOF. lib. I, cap. 23 sqq. SILV. IO. ARENHOLD. in conspectu bi-

bliothecae uniuersalis historico - literario - criticae epistolarum typis expressarum et manuscriptarum. Hanou. 1746. 4.
 BERTRAM *im Entwurf einer Geschichte der Gelahrtheit.*
 p. 57 sq.

§. CLXXXII.

Non frustra laborant, qui eruditis homonymis, pseudonymis, anonymis, plagiaris, impostoribus dignoscendis operam nauant.

Sic utile est, inter se discernere diuersos FABRICIOS, SCHMIDIOS, MAIEROS, PAULLINOS, ASINOS, HASIOS, WOLFIOS, BERNOULLIOS, BOEHMEROS, GMELINOS. IO. MOLLER homonymoscopia historico-philologico - critica. FRID. GEISLER. diff. de nominum mutatione et anonymis scriptoribus ad l. un. C. de mutat. nom. VINC. PLACCII theatrum anonymorum et pseudonymorum, quod suppleuit IO. CHRISTOPH. MYLIUS; HEUMANNI schediasma de libris anonymis et pseudonymis. IO. DECKHERR. de scriptis adespotis, pseudepigraphis et supposititiis coniecturae. DAHLMANN'S *Schauplatz der masquirten Gelehrten.* BAILLET *Iugemens des savans.* Tom. V. De plagio literario diximus § XXII. Adde GUIL. HIER. BRUCKNER. de plagio literario in studio iuris. FRANC. DUARENI epistolam de plagiaris et scriptorum alienorum compilatoribus. FABRICII centuriam plagiariorum, FRID. OTT. MENCKII duas decades plagiariorum in nouis miscellaneis Lips. tom I, p. 86. CHR. LUDW. SCHLICHTERI catalogum plagiariorum in symbolis literariis Bremensibus tom. I, Part. I, pag. 43 et Part. II, pag. 64.

§. CLXXXIII.

§. CLXXXIII.

Etsi eruditum hominum genus imperio civili omnino pareat, atque adeo, ubi perniciosas disseminat sententias, iustis poenis coerceatur, insigni tamen et sentiendi et scribendi libertate fruitur respublica literaria, quae faciem propemodum status naturalis refert; nihil enim iuris alteri in alterum conceditur, licet non omnes sint meritorum gloria et dignitate pares.

Nonnullos tam incredibilis ingenii uis animat, ut multis disciplinarum generibus lucem possint affundere, alii in secundis tertiisque subsistunt; illi literarum fundum amplificant, hi eundem colunt ac tuentur. Quod si igitur illis primatus uindicetur, prouideant tamen, ne reliquos contemnant; nam artibus nonnullis plus prodest assiduitas, quam ingenium acre, quod facile extra limites uagatur. Conf. IO. GE. PRITII de re publ. literaria. LOEBER. de forma regiminis reipublicae literariae. Rerum utilissimarum inuentoribus aut artium reformatoribus, ut heroibus literariis, maximus honos debetur; deinde amplissima laude efferuntur, qui scientias ad *auxilium* perduxerunt. De rerum inuentoribus vid. POLYD. VIRGILIUS, GUIDO PANCIROLLUS, item *geöffneter Ritter-Platz* Part. III.

§. CLXXXIIII.

Respublica literaria multum debet ergodictis suis, administris et consiliariis; neque ii laude sua defraudandi sunt, qui in eruditionis apparatu colligendo tantum elaborant.

I. Ingenia magna saepius tot negotiis distrahuntur, ut ipsis per multa se diffundere uolumina non liceat, sed de

literis fructuosius excolendis et breuia suppeditant consilia, et alia excitant ingenia consiliis suis perficiendis apta. Profecto ad salutem literarum pertinet, breues magnorum uirorum observationes, meditationes, animaduersiones etc. colligi, quae saepius uoluminibus uastis praestant. De collectionibus huiusmodi vid. HEUMANN. cit. loc. cap. VII, § 34. 35 de polygraphis cap. VII § 22 sq. de agraphis cap. VII § 28. Bibl. BUNAU. P. II, p. 1727. Fuere, qui quid in omni scientiarum orbe adhuc tentari conueniat, perspexerint, prout VERULAMIUS, CONRINGIUS, LEIBNIZIUS; alii singulares disciplinas sibi cordi habuerunt, quo pertinent consilia de litigandi licentia cohibenda.

2. Collectores baiuli quidem uidentur in republica literaria, sed eorum ope nullo pacto carere possumus. Muneri suo satis fecerunt, si literarios thesauros sincere in lucem proferunt, nec uiri eruditissimi sibi probro duxerunt, collectorum numerum augere; iterum honoris causa nomino LEIBNIZIUM. Ecquis non nouerit MURATORIUM? tanti uiri, quas exposuere, merces scite decorare solent. Germanorum collectorum notissimi GOLDASTUS, LUNIGIUS et I. I. MOSERUS.

§. CLXXXV.

Maecenatum et Euergetarum memoria nunquam intermoriatur in republica literaria.

Musis opus est tutoribus, opus est adiutoribus, quo plures saeculum quoduis tulit, eo laetius florebant literae. Nulla honestiore ratione reges, principes, hominesque fortunati ad immortalitatem grassari possunt, quam bonis artibus fauendo subueniendoque. SIG. FRITZSCH.
de

de praecipuis antiquioribus et recentioribus literarum statutoribus ac Maecenatibus diss. II.

§. CLXXXVI.

De libris scribendis, legendis, diiudicandis, dictum §. XVIII—XXII; nunc de notitia librorum acquirenda cogitabimus. Indicibus omnibus longe praefenda est *αυτοψία*.

1) Scriptores ad librorum notitiam ducentes plenissime enumerat catalogus bibliothecae Bunauianae tom. I, pag. 468. Quibus aditus ad bibliothecas locupletiores patet, isti hanc opportunitatem non parui pendant. Bibliothecas celebriores indicavit STRUV. in introd. ad notitiam rei literariae. Quod si libros ipsos inspiciendi potestas non detur, in catalogis uel publico uel possessoris cuiusque iussu accurate confectis acquiescendum est; pluris aestimantur ii, quibus annotationes historicae aut criticae asperguntur. Bibliotheca Caesarea Vindobonensis caput inter omnes dudum extulit. Magnificum, quo reconditur, aedificium in aere Kleiner. et Sedelmaier. exprimere, nos autem descriptione qualicunque illustrare conati sumus, quae fol. Viennae 1737. prodiit. Commentarios Augustae huius bibliothecae a LAMBECIO coeptos continuauit NESSELIUS et KOLLAR. Guelferbytanae bibliothecae copiosissimae historiam et singularia tradidit CONRING. et IAC. BURCKHARD. Dresdensem bibliothecam descripsit GOEZ. Berolinensem I. C. C. OELRICHS. Ciuitates nonnullae et Academiae insignes librorum thesauros custodiunt, sed paucorum extant indices. Literatorum nonnulli rei communi bene consuluerunt, quod librorum suorum apparatus, dum uiuerent, literis diuulgarunt. Exempla praebuere IO. FABRICIUS, IO. BURCKH. MENCKE, REIMMANNUS,

UFFENBACH, STOLLIUS, IO. CONR. FEUERLINUS, et, qui omnes antecellit, illustriss. Comes DE BUNAU. Catalogus bibliothecae Brühlinae. fol. T. III. Bibliothecarum post obitum possessoris uenum exponendarum catalogi plerumque negligentius consarcinantur; laudantur tamen catalogi bibliothecae Schraderianae, Gundlingianae, Ludwigianae, Rinkianae, Loescherianae, Burckhardianae et Heumannianae. 2) Indices librorum uniuersales nobis succurrant, etiamsi non ex omni parte perfecti sint aut fide digni. Vid. IO. GOTTF. UNGER. diss. de libris bibliothecarum nomine notatis, ubi centum et triginta recensentur. Notus est CONR. GESNERUS cum suis continuatoribus, DRAUDIUS, LIPENIUS; VOGLERI introductionem in notitiam cuiusque generis bonorum scriptorum auxit MEIBOMIUS, BOECLERI bibliographiam criticam nouo uestitu donauit KRAUSIUS, qui etiam adornauit *die umständliche Bücher - Historie*, CASP. GOTTSCHLING. edidit *Einleitung zur Wissenschaft guter und meistens neuer Bücher*. Prodest et eruditis et bibliopolis THEOPH. GEORGII *allgemeines Europäisches Bücher-Lexicon*. 3) Alii in certo quodam librorum genere describendo defudarunt. Sic mira industria IO. ALB. FABRICIUS concinnauit bibliothecam graecam et latinam, item bibliographiam antiquariam, IO. CHRIST. WOLFF. bibliothecam hebraicam, STRUV. bibliothecam historicam, philosophicam, iuridicam etc. Reliquos iam suis locis assignauimus.

§. CLXXXVII.

Faciliori negotio ad librorum notitiam hodie perueniunt, quos diaria literaria perlustrare non piget. Nonnulla inscriptiones librorum tantum referunt, alia libro-

librorum argumenta recensent, adduntque iudicia et varias observationes exhibent.

Ephemeridum literariorum tanta copia, ut earum perquirendarum studium hodie non sit postrema pars historiae literariae. CHRIST. IUNCKERI schediasma historicum de ephemeridibus siue diariis eruditorum. CAMUSAT histoire critique des Journaux. BOUCHER d'ARGIS Histoire abrégée des Journaux de Jurisprudence Françoisse pour servir de Supplement à l'Histoire critique des Journaux de CAMUSAT. STRUV. cit. loc. cap. 6. et Histoire des Journaux, tirée de l'Introduction à la connoissance des Livres etc. de Mr. STRUVE, mais rectifiée et augmentée, dans les Memoires de Trevoux, Fevrier, 1712. p. 217—236. et dans les Journal des Sçavans, Octobr. 1712. p. 444. et suiv. Edit. d'Amst. *Curieuse Nachricht von denen heut zu Tage grand-Mode gevvordenen Journal-Quartal- und Annual-Schriefften*, auctore MARCO PAULO HUHOLD. Notitiam diariorum literariorum Europae amplissimam MORHOFII Polyhistori praemiserunt IO. ALB. FABRICIUS et IO. IOACH. SCHWAB. Multa desiderant, sed multo plura uigent etiamnunc et quotidie nascuntur noua. Memoriae obuersantur THOMASII et TENZELII colloquia menstrua, *Neue Bibliothec*, *Neuer Bücher-Saal*, *Acta eruditorum*, *Zuverlässige Nachrichten*, *Freymüthige Nachrichten von neuen Büchern*, *Berlinische Bibliothec*, *Critische Bibliothec*, *Gelehrte Anzeigen*, quae in pluribus academiis prodeunt, Journal des Scavans, Bibliothèque universelle, auctore CLERICO, Nouvelles de la republique des lettres, auctore BAYLIO, Histoire des ouvrages des Scavans (HENRICI BASNAGII), Memoires des Trevoux, Bibliothèque raisonnée, Bibliothèque impartiale etc. Et quis omnes nouellas litterarias enumeret? Vid. HEUMANNI conspe-

¶um p. 25 et 319. *Vollständige Einleitung in die Monats-Schriften der Teutschen*. Erlang. 1747—1754. Quum multi libelli academici, qui mole sua se tueri nequeunt, obliuione sepeliantur, bono consilio recensiones omnium commentationum academicarum typis exscriptarum prodeunt.

2) Erecta de libris iudicia ad ueram eruditionem contentibus multum lucis accendunt, sed nulla prouincia durior est quam censoris. Conf. THOM. POPE BLOUNT censura celebriorum auctorum. BAILLET Jugemens des Scavans. Huc etiam pertinent libri: *Ana* dicti, de quibus vid. WOLFFII et LILIENTHALII diff. OBSERVAT. HALENS. germanicae Part. II, num. 8. Bibl. BUNAV. P. II, p. 1735. BERTRAMS *Entvv. e. Gesch. der Gel.* p. 73 sq. MAIZEAUX duob. uol. in 8. collegit Scaligerana, Thua-na, Perroniana, Pithoeana et Colomesiana, Ad auctoris scopum librorumque historiam multum ualent interdum dedicationes et praefationes. Vid. DAN. FRID. IANI diff. histor. et literaria de fatis dedicationum librorum. EL. SILBERRAD. dissert. de dedicationum literariarum moralitate. FRIED. PETR. TACK. commentatio historica et literaria de dedicationibus librorum. IO. SAM. STRYK. diff. iuridica de iure praefat. GOTTL. HENR. PIPPING. diff. de imprecationibus libris adscriptis.

§. CLXXXVIII.

In tam immani librorum copia arduum est definire, qui libri sint optimi. Multi libros non feligunt, sed colligunt; alii conquirunt rariores, manuscriptos, improbatos.

1) conf. §. XX et XXII. Criterium boni libri a HEU-MANN. consp. p. 329. exhibitum minus quidem fallit, sed uix expectandum est, ut liber uno ore laudetur. adde eiusd.

eiusd. programmata de bibliotheca selecta in Poecil. t. III. L. IV. THOM. CREN. de libris scriptorum optimis et utiliss. diff. V. Quid de libris mutilatis et posthumis iudicandum sit, vid. apud HEUMANN. c. l. p. 344, 391. 2) De raritatis librorum causis variis differuit WENDLER, item SCHELHORN t. II. amoenit. lit. p. 321. IO. VOGTII catalogum librorum rarissimorum ed. nou. 1755 suppleuit FREYTAG. Bibliotheca librorum rariorum Bauariana. Nouam librorum rariorum collectionem edidit HIERON. AUG. GROSCHUFF. accedit DAN. GERDESII florilegium historico-criticum librorum rariorum. SAM. ENGEL bibliotheca selectissima. Bibliotheque curieuse historique et critique ou catalogue raisonne des livres difficiles à trouver par DAV. CLEMENT. T. IX. Bibliothecae libr. rar. a WIDEKINDO et HENNINGS adornari coeptae. Maximum libri decus, si mendorum purus prodeat; qua in re iure suo hodiernis compluribus anteferendae sunt ueterum quorundam, eorumque eruditorum, typographorum officinae, quas cognosces ex STRUVII introd. in rem lit. c. ult. et FABRICII bibl. lat. t. I. p. 835 sq. et in supplem. Centuriam correctorum in typographiis eruditorum protulit IO. CONR. ZELTNER. HIERON. HORNSCHUCH. dedit *ορθοτυπογραφία* germanice uersam sub titulo: *der bey Buchdruckereyen vvol unterrichtete Corrector*, 1739. Nonnullos libros non praestantia sua, sed scelus raros fecit, ut librum de tribus impostoribus. vid. IO. GOTTL. KRAUSE *neueste Nachricht von dem Buche de tribus impostoribus in der Bücher-Historie* P. II p. 28. (§. XIX huius libri) IO. CHR. KLOZ. disp. de libris auctoribus suis fatalibus recusa 1762 et 1768. SCHELHORN. de uariis poenis in libros statutis c. l. t. VIII p. 338. ANDR. WESTPHAL. de libris publica auctoritate combustis. SCHELHORN.

HORN. de eod. argum. t. VII p. 463, t. VIII p. 651 et 752.
 DAN. FRANCI exercitat. de indicibus Papistarum expurgatoriis. CHR. SCHOETTGEN. commentationes III. de indicibus librorum prohibitor. et expurgand. STRUV. c. l. c. 9. §. 2.

§. CLXXXVIII.

An noui scriptores praestent antiquis, uana disceptatio.

Veteres ingenii et industriae gloria nostris non sunt inferiores, sed uarias artes dies et rerum usus expoliuit. Haec controuersia maxime feruebat, classicum canente CAROLO PERRALTO in carmine: *le Siecle de Louis le Grand*. Historiam litis memorat STOLL. in hist. erudit. cap. prooem. §. 22. Libellos eristicos enumerat Catal. bibl. BUNAU. p. 452. PERRALTO, FONTENELLIO et DE LA MOTTIO recentiorum causam dicentibus renitebantur DACIER, BOILEAU, LONGEPIERRE, PET. FRANCIUS, TEMPLE. conf. IO. ALB. FABRICII progr. ueteresne recentibus, an priscis nostra aetas palmam ingenii cedere debeat. in Opusc. p. 470. IO. CHPH. OTTONIS diss. de aestimanda ueterum et recentiorum eruditione. G. H. AYRER de comparatione eruditionis antiquae et recentioris, ad calcem libri Blackwalliani de praest. auct. class. I. N. EYRING uirtutes historicorum antiquorum et recentiorum in diss. singulari comparauit. Gott. 1762. HEUMANN. c. l. p. 433.

§. CLXXX.

Vniuersae reipublicae literariae statu perspecto, ii, quorum interest, ad singularem regnorum, prouinciarum, ciuitatum notitiam literariam transeant.

I. Germanorum historiam literariam explanare studuit REIMMANN, HACHENBERG. in Germania media. WALCH progr.

progr. de Germania historiae literariae splendore nostra in primis aetate, illuminata. (vid. §. CLXXVIII, 4.) Quidam ingenia Germanorum aduersus obtrectiones exterorum uindicarunt, ut IO. FR. CRAMER, RICHEY, GOTTSCHED, IO. GOTHFR. WALTHER. *Beyträge zur Geschichte der teutschen Sprache und Nationallitteratur.* 8. London (Zürch) 1777. T. II. Ephemeridum Germaniae notitiam suggerit *die vollständige Einleitung in die Monatsschriften der Teutschen*, quae Erlangae prodiit. Quae §. CLXXXVII. attulimus, illis adiungimus *Bibliothèque Germanique*, *Journal littéraire d'Allemagne, de Suisse, et du Nord.* *Helvetische Bibliothek*, *Tempe Heluetica*, *Museum Helueticum.* *Allgemeine teutsche Bibliothek*, quae prodit Berolini, et *Auserlesene Bibliothek der teutschen Litteratur*, quae Lemgoviae typis excuditur.

2. Ad Gallorum rem literariam pertinet CLAUDE PIERRE GOUJET *bibliothèque Françoisse ou histoire de la littérature Françoisse.* a. 1741 sq. 12. *Histoire littéraire de la France par des Religieux Benedictins de la congregation de S. Maur.* 1733 sq. 4. CLAUDE FRANÇOIS LAMBERT *Histoire littéraire du regne de Louis XIII.* 4. Paris 1751. Vol. III. *Bibliothèque Françoisse.* 1733 sq. 8. *Actes littéraires* 1750. 12. SCAEVOLAE SAMMARTHANI *elogia Gallorum.* CHARLES PERRAULT *les hommes illustres, qui ont paru en France pendant un Siecle.* *Mercure de France.* *Journal encyclopedique.* *La France littéraire.* *Les trois Sicles de notre Litterature* (par l'Abbé SABATIER de CASTRES) gr. 8. T. III. 1774.

3. De Hispanorum litteratura. Auſt. MARTINO PANZANO. fol. Aug. Taur. 1758. De re litteraria Hispanorum nonnulla exponit E. CLARKE in the *Letters concerning*

ning the Spanifh Nation, n. 4. 8. 16. 17. Nuper prodiit
 Hiftoria literaria de Efpaña. 4. Madrid. 1778 auctoribus
 P. RAPHAELE et PETRO RODRIGO MOHEDANO.

4. Anglicam hiftoriam literariam illuftrant BALAEUS,
 TANNER. *Bibliothèque Angloife, memoires de la grande
 Bretagne, Bibliothèque Britannique. The britifh librarian.*
 HENR. LUDOLPH. BENTHEMS *Engelländifcher Kirchen-
 und Schulen-Staat.* Lettres fur les Anglois par M. de VOL-
 TAIRE. Biographia Britannica. T. VI. *Brittifches Mu-
 feum* — v. Efchenburg. 1777. fq.

5. Cur humanitatis ftudiis maius hodieque a Batauis,
 quam a Germanis ftatuatur pretium, difquifuit in progr.
 IAC. BURCKHARD. Bibliothecas Belgicas compofuerunt
 VAL. ANDREAS et IO. FRANC. FOPPENS. adde FRANC.
 SWEERTII Athenas Beglicas. *Bibliothèque Belgique.* a.
 1731. 12. Les lettres fur les Hollandois.

6. De Italorum ftudio literario uid. MURATORII dif-
 fert. aliquot in antiquit. Ital. med. aeui t. II et III. GIA-
 CINTO GIMMA idea della ftoria dell' Italia letterata. 4.
 Nap. 1723. IO. ALB. FABRIC. confpectus thefauri lite-
 rarij Italiae. *Giornale de letterati d' Italia. Offervazio-
 ni letterarie. Bibliothèque Italique. Raccolta d'opuscoli
 fcientifici e filologici.* LETI Italia regnante. Tom. III.
 MARCO FOSCARINI della letteratura Veneziana libri ot-
 to. fol. Padua 1752. T. I. GIOVANNI degli AGOSTI-
 NI Notizie iftorico-critiche intorno la Vita e le opere
 degli Scrittori Viniziani, a Venez. 1752. T. I. 1754. GI-
 ROL. TIRABOSCHI Storia della letteratura Italiana Mo-
 dena T. VII. 1771—1778. cuius compendium exhibetur in
 IAGEMANN'S *Gefchichte der freyen Künfte und Wiffenfch.
 in Italien.* GIOV. MAR. MAZZUCHELLI Scrittori d' Ita-
 lia, cioè notizie Iftoriche e critiche intorno alle vite e
 agli

agli scritti dei Letterati d'Italia. fol. Brescia. T. I. 1753. T. II. P. I. 1759.

7. Poloniam literatam nostri temporis 1752. descripsit IO. DAN. IANOWSKI, qui etiam de literarum in Polonia instauratoribus et propagatoribus commentatus est. Eiusdem *Lexicon derer jetztlebenden Gelehrten in Polen. II Th.* 8. Breslau. 1755. *Die Polnische Bibliothec* de libris ad Poloniae et Prussiae historiam pertinentibus differit. (F. Z. L.) *Journal littéraire de Pologne*, contenant un recit exact des livres nouvellement publiés dans ce pais. 8. T. I. 1754. *Das erläuterte Preussen* iam laudauimus §. CLXV, 4. add. *das gelehrte Preussen*, cum continuat. De re literar. Hungar. uid. §. CLXV, 5. *Historiae Hungaricae literariae antiqui, medii atque recentioris aevi lineamenta etc.* prodire studio et sumtu H. M. Hungari, Alton. et Seruest. 1745. De praesenti Russiae literariae statu exstat epistola a. 1725. scripta in append. ad Vol. I. act nat. curios. p. 131. uid. §. CLXV, 6. *Bibliothecam septentrionis eruditi collegit* IO. MOLLER. Nec omittenda est OL. WORMII *Danica literatura antiquissima*, ALB. THURA *idea historiae literariae Danorum. Dänische Bibliothec. Mercure Danois. Koppenhav. 1757. Det almindelige Danske Bibliothek, et Maanedes-Skrift. 8. Koppenh. prodit inde ab a. 1778. IO. MOLLERI Cimbria literata. Schwedische Bibliothec. Acta literaria Sueciae. Der Königl. Schwed. Acad. der Wissenschaften Abhandlungen. C. C. GJÖRWELL Svenska Bibliotheket. Stockh. T. V. 1757—61. Eiusd. nya Svenska Bibliotheket. 8. T. II 1762. 63. Svenska Mercurius. 1756—61 et 1763—1765. 8. Svenska Magazins. 1766. Kongl. Bibliothekets Tidningar om lärda Saker. 8. 1767. *Literarum fata apud barbaros inuestigabit, cui libet ac licet. Amplissimam historiae literariae**

terariae particularis scriptorum notitiam repetimus ex catal. bibl. BUNAU t. I p. 545. De Sinensium, gloriosae nationis, eruditione memoriae prodidere multa THEOPH. SPIZEL. BENAUDOT, PARENNIN, DU HALDE. BAYER in museo Sinico. FOURMONT. de literatura Sinica.

§. CLXXXI.

De scholarum et academiarum constitutione §. VI-XV diximus. Historia earundem literaria hodie patet latissime.

1. Historiam scholasticam GE. STAMPEL. historiam originis ac progressus scholarum inter Christianos GE. GOTHOF. KEUFFEL conscripsit. Antiquitates hebraicas scholastico-academicas exposuit GE. URSIN. THEOPH. CHRPH. LILIENTHAL in meditatione epistolica de Νομικοις, Iuris utriusque apud Hebraeos doctoribus priuatis differuit; GE. NIC. KRIEGK. commentatio de iustitiae scholis apud Persas. IO. ANDR. SCHMID. de gymnasiis literariis Atheniensium. IO. GE. WALCH. de gymnasiis literariis ueterum Rom. Ad mediam aetatem pertinet IO. LAUNOII liber de scholis celebrioribus seu a Carolo M. seu post eundem per occidentem instauratis. CHR. SCHOETTGEN. diatribe historico-literaria de statu scholarum ante Reformationem. IAC. BURCKHARD. diss. de uariis Germaniae scholarum a Carolo M. temporibus usque ad saec. XVI mutationibus. REISKE de schola Nicolait.

2. Bibliothecam historicam academicam CONRINGII antiqu. acad. adiectam debemus HEUMANNO. Historiam academiarum declarant FRID. LUCAE *Europäischer Helicon*. Francof. 1751. IO. GE. HAGELGANS orbis literatus academicus Germanico-Europaeus. MIDDENDORPII tr. de uniuersi orbis academiis. 8. Colon. 1602. Scriptores historiae scholarum, academiarum, itemque societatum literarum larga manu exhibet catal. bibl. BUNAU. t. I, p. 887.

CAPVT

CAPVT XXVI.

DE

PHILOSOPHIA.

§. CLXXXII.

Si philosophos hodie audias, eorum scientia rerum omnium, quae cogitari possunt, rationem sufficientem reddit, atque adeo nullis terminatur finibus; sed uulgo philosophia a disciplinis primariis et artibus liberalibus fecernitur.

De uaria philosophiae uocis significatione vid. WALCHS *Entwurf der allgemeinen Gelehrsamkeit* p. 128. De uoce philosophiae, germ. *Weltweisheit*, agit HEUMANN. in act. philos. P. I. De uera philosophiae notione, eiusque ab aliis scientiis discrimine vid. diss. HOLLMANNI. It. Obs. Halens. t. VI, n. 20.

§. CLXXXIII.

Vt nemo nescit, philosophiam rationis lumine niti, quod uel prauitate uel imbecillitate mentis saepius obscuratur: ita mirum non est, ueritatem iam antiquissimis temporibus misere adfectam discerptamque fuisse, quam, Dei singulari beneficio, in solis literis sacris integram seruata ueneramur.

1) Veram philosophiae originem in exercitatione quadam acad. ostendit ULRIC. OBRECHT in opusc. p. 307. HEUMANN. in act. philosoph. t. I, p. 246 *von dem Ursprung und Wachsthum der Philosophie.* FEUERLINI diss.

de philosophia Adami putatitia. VOCKERODT. consultat.
de philosophiae pretio, usu et abusu.

2. Historiam philosophicam rimati sunt VOSSIUS, IONSIUS, STANLEIUS, IAC. THOMASIUS, BUDDEUS, WALCH. HEUMANN. GENTZKEN. SCHMERSAHL, et, qui perfecit opus, IAC. BRUCKERUS in hist. crit. philosophiae. Lips. 1767. VI T. AGATOPISTO CROMAZIANO (f. P. ANIANA BUONAFEDE) dell' istoria e della indole d'ogni filosofia. 8. in Lucca. Tom. V. 1767—1771. Libellos elementares curarunt BRUCKER, LODTMANN et BÜSCHING. Quidam historiam philosophicam systematibus suis praemiserunt, ut HEINECC. elementis philosoph. rat. et moralis, IUNCKER. et FEUERLIN. tabulis suis. WALCH. introduct. ad philosoph. Plures producit STOLL. in hist. liter. P. II, c. I. MORHOF. in Polyh. T. II, p. 3 sqq. STRUV. in bibl. philos. c. 3. *Histoire critique de la philosophie par Mr. DES LANDES. Nouv. Edit. 12. à Par. 1756. IV Tom.*

3. Nomenclatorem scriptorum philosophic. atque philologic. edidit ISRAEL SPACH. Bibliothecas philosophicas adornarunt PAUL. BOLDUANUS, LIPEN. STRUV. et HISSMANN. Vitas ueterum philosophorum descripserunt PLUTARCHUS, DIOG. LAERTIUS, PHILOSTRATUS, EUNAPIUS, HESYCHIUS. Ex recentioribus notetur HENRY GAUTIER *Bibliothèque des Philosophes et des Scavans tant anciens que modernes. Histoire des philosophes modernes par Mr. SAVERIEN. 8. à Paris 1762. VI Voll. Eiusdem Histoire des Philos. anciens. 1771. Opus satis negligenter scriptum. WINDHEIM. philosophische Bibliothec, VIII T. und Bemübungen der Weltweisen vom Jahr 1700 bis 1750. VI Voll. Nouissime bibliothecas*

cas philosophicas adornare coeperunt DARIUS, RIEDEL, SATTLER, FABER, HENNINGS et LOSSIUS. vid. STRUV. bibl. phil. c. III.

§. CLXXXIII.

Philosophia tripartita est, ebraica, ethnica, christiana.

Vid. BUDDI introduct. ad historiam philosophiae Ebraeorum. FR. ANDR. WALTHERS *Geschichte der Weltweisheit der alten Hebräer*. HEUMANN'S *Nachricht von der Philosophie der Patriarchen oder alten Hebräer* in actis philosoph. t. I, pag. 755, t. II, pag. I. De tribus sectis Iudaeorum, Pharisei scilicet Sadducei et Essaeorum scripserunt NIC. SERRARIUS, IOS. SCALIGER, IO. DRUSIUS, AUG. PFEIFFER; HEUMANN'S *Abhandlung von den Therapeutis, Jüdischen Philosophis in Aegypten* tom. III, pag. 503. Origines philosophiae mysticae siue Cabalae veterum Ebraeorum explicant *Observ. Hall.* tom. I, obs. I. et *Cabala denudata* (auctore KNORRIO). cf. PFEIFFERI *Critica sacra* p. 218.

§. CLXXXV.

Ethnica philosophia diuiditur in barbaricam, Graecam et Romanam; barbarica in Asiaticam, Africanam et Europaem; Asiatica respicit Chaldaeos, Persas, Phoenices, Arabes, Indos, Sabaeos, Sineses.

Conf. CHRIST. KORTHOLT de origine, progressu et antiquitate philosophiae barbaricae. STANLEY philosophia orientalis; OTT. HEURNII *Babylonica, Indica, Aegyptiaca etc. philosophiae primordia*. HEUMANN. *catalogus scriptorum de philosophia veterum in oriente barbarorum* in actis philos. Part. VIII, pag. 173 et Part. XV, pag. 485.

ERN. FRID. NEUBAUER. programma de quaestione: an nullae inter Chaldaeorum philosophos fuerint sectae? THOM. HYDE historia religionis ueterum Persarum. De Zabiis dissertationes habuerunt GUST. PERINGER, IO. CHRIST. WOLFF, IO. HENR. MAIUS; LACKEMACHER de fatiis studiorum apud Arabes. Philosophiam Turcicam in oratione proposuit SAM. SCHELGUIG. IO. LEO de uitiis philosophorum Arabum scripsit. De Brachmanibus, ueterum Indorum philosophis, extant dissertationes ELIAE OBRECHTI et IO. ALB. FABRICII. De Gymnosophistis Indorum dissertatio IO. SCHMIDII. De Sinensium scientia vid. § CLXXX, 6. His addimus LEIBNIZII Lettres sur la philosophie Chinoise, REIMMANNI historiam philosophiae Chinesis, WOLFFII orationem de Sinarum philosophia. IO. GE. PRITII orat. de controuersia circa cultum Confucio a Sinensibus praestitum in ecclesia Romana inter Soc. Ies. Patres et Dominicanos agitata. 2) HEUMANNI *Abhandlung von der Philosophie der alten Aegyptier*; IAMBlichus de mysteriis Aegyptiorum; IO. CONR. SCHRAMM. progr. de philosophia Canadens.

§. CLXXXVI.

Europaea philosophia ad nos eo magis spectat, quo maiorem Europae partem populi Germanicae originis incolunt. Quare philosophiam Scytharum, Celtarum, Gothorum, Thracum scire iuuabit.

IO. LOMEIERI diss. de ueterum Scytharum philosophia. ULR. OBRECHT. de philosophia Celtica. PHIL. FRID. HAHNE de ingeniis gentium borealium philosophicis. FABIAN. TOERNER. de ueterum Gothorum sapientia. OLAI RUDBECKII Atlantica. De Druidis uariae occurrunt commentationes, quarum nonnullas collegit IO. GE. FRICKIUS.

§. CLXXXVII.

§. CLXXXVII.

Philosophiam graecam alii diuidunt in mythicam et realem; alii in empiricam et theoreticam. Theoretica initio tres gignebat sectas, Ionicam, Eleaticam et Italicam, auctoribus Thalete, Xenophane et Pythagora. Quod ad practicam philosophiam attinet, nullus Socrate nominis fama maior; quamquam discipuli eius nouas instituerint sectas, ut Plato academicam; huius autem discipulus Aristoteles peripateticam, Aristippus Cyrenaicam, Phaedo Eliacam, Euclides Megaricam, Antisthenes Cynicam, Epicurus Epicuream, Zeno Stoicam, Pyrrho Pyrrhonicam siue scepticam.

Historiam et dicta illustriorum septem Graeciae sapientum dissertationibus VIII exposuit BUDDEUS. add. HEUMANN'S *Abhandlung von den sieben Weisen in Griechenland* in actis philosoph. t. II, p. 493. *Histoire des sept Sages* par Mr. LARREY. 12. à la Haye 1734. III Tom. 10. FRICK. de ortu philosophorum apud Graecos. REINH. HENR. ROLL. de sectarum philosophicarum scriptoribus graecis potioribus dissert. II. De philosophia Ionica vid. HEUMANNI acta philosoph. tom. III, pag. 159. Scriptores philosophiae Italicae recenset idem cit. loc. Part. II, p. 370; Part. III, p. 751; Part. VIII, p. 487; Philosophiae Cynicae Part. XII, p. 899 philosophiae Stoicae Part. III, p. 730; Part. VII, p. 161; Part. VIII, p. 478. CARPENTAR. *les choses memorables de Socrate*. The life of Socrates by GILB. COOPER. 8. Lond. 1749. Aristotelicae philosophiae uniuersam historiam atque dogmata cum ueterum placitis collata declarauit FRANC. PATRICIUS in discussionibus peripateticis. IO. LAUNOIUS de uaria Aristotelis in acad. Paris. fortuna, cui accedit IO. IONS. diff. de historia peripatetica. HANSCH. de entusiasmo platonico.

nico. JEAN PIERRE de CROUSAZ *Examen du Pyrrhonisme ancien et moderne.*

§. CLXXXVIII.

Romani una cum aliis Graecorum artibus philosophiam quoque adoptabant; nonnulli Epicuri, alii Platonis, plures Stoicorum dogmata fecuti.

Conf. PAGAN. GAUDENT. de philosophiae apud Romanos initio et progressu. Epicuro adhaerebat LUCRETIUS; CICERO Platoni; Stoicam philosophiam colebant CATO, SENECA, ANTONINUS Imp. plurimique Ictorum. Quamobrem ad Pandectas rite interpretandas etiam nunc commendatur huius philosophiae cognitio. De philosophia ueterum Ictorum Stoica uaria docuerunt EV. OTTO, BOEHMER, SCHAUMBURG, HERING. et GUNDLING. add. LIPSIUS manu duct. ad philosophiam Stoicam. TIEDEMANN *System der stoischen Philos.* 8. Leipz. 1776. III. Tb.

§. CLXXXVIII.

Vera philosophia ut Christi doctrinae non aduersatur: ita falsa putanda est, quam Apostoli reiecerunt. Nonnulli patres ecclesiae sibi Platoniam et Stoicam philosophiam probabant. Postea caput extulit Aristoteles, cuius sententiae cum AVICENNAE et AVERROIS, itemque theologiae dogmatibus permixtae procrearunt philosophiam scholasticam.

GURTLE. oratio de fatis philosophiae in ecclesia Christiana. IO. GOTTL. HEINECCIUS de philosophis semichristianis. MOSHEIM diff. de turbata per Platonicos religione Christiana. Le Platonisme dévoilé. BALTUS de fense des Saints Peres accusés de platonisme. Per scholasticos

lasticos omnis rerum diuinarum et humanarum scientia obscurata fuit. Antesignani eorum erant PET. ABAELARDUS, PETR. LOMBARDUS, ALBERTUS MAGNUS, THOMAS AQUINAS, IO. DUNS SCOTUS, WILH. OCCAM, DURANDUS, GABR. BIEL, quorum nonnulli sectas instaurarunt. MORHOF. de doctoribus scholast. in Polyh. Part. II, lib. I, cap. 13 sqq. IAC. THOMAS. et ADAM. TRIBBECHOVIUS de doctorib. scholast.

§. CC.

Redeuntibus literis sacrisque integriorem faciem induentibus, alii ueterum sapientum, Aristotelis praecipue et Platonis, auctoritatem restituere conati sunt; alii eclecticam philosophandi rationem profiteri coeperunt.

Vid. MAR. NIZOL. de ueris principiis et uera ratione philosoph. contra pseudophilosophos. BOIVIN. diss. de contentione Platonicos inter atque Aristotelicos saec. XV agitata inseruit HEUMANN. actis philos. Part. X pag. 537. Scholasticorum ineptias excusserunt DESID. ERASMUS, LAUR. VALLA, LUDOV. VIVES, RUD. AGRICOLA. Platonicae philosophiae dediti erant GEMISTUS PLETHO, BESSARION, Cardin. MARSIL. FICINUS; Aristotelicae IO. ARGYROPOLUS, GEORG. Trapezunt. HERMOL. BARBARUS, IAC. FABER. PHIL. MELANTHON. BART. KECKERMANN. et philosophi Altdorfini; Stoicae IUST. LIPSIUS, Epicureae PETR. GASSENDUS.

§. CCI.

Sectaria quidem philosophia hominem ratione sua quasi priuat ac libertate, multaque damna eruditioni affert; sed noli tibi persuadere, eclecticam ex omni parte pulchram esse et salutarem. Nonne

saepius allicit ad scepticismum, syncretismum, fanaticismum, atheismum? Quid? quod hodie multis est asylum ignorantiae.

PETR. RAMUS ab Aristotele dissentiens sectam Rameam instituit. Scepticorum partes tuebantur FRANC. SANCHEZ, DE LA MOTHE LE VAYER, HENR. CORN. AGRIPPA, BAYLE; in atheismum incidit SPINOZA; ineptiis scatent CARDANUS et CAMPANELLA. Alii opus cordatius aggressi plus profecerunt, FRANC. scil. BACO de Verulam. RENAT. CARTESIUS, GROTIUS, CHRIST. THOMASIUS. Conf. WESENFELD. de philosophia sectaria et electiva; ZOFF de origine philosophiae eclecticae, STURM et OLEARIUS de philosophia eclectica. EHRENBERGER. diss. de studio nouitatis in philosophia. HOLLMANN. de reformatione philosophica, condendisque libris in philosophia symbolicis. VAL. ERNST LOESCHER. historia enthufiasmi philosophici. BUDDEUS et CHRIST. ALB. ERCK de syncretismo philosophico. IO. CHRIST. WOLFF. de scepticismo philosophico, eiusque causis. STURM. de Cartesianis et Cartesianismo. Voyage du monde de Descartes. De philosophia Cartesiana scriptores complures exhibet STRUVII Bibliotheca philosoph. p. 118 et 236. Elogium Cartesii scripsit Mr. THOMAS. Vix omnes appellare licet, quae nostra aetate systemata philosophiae in lucem emiserunt. Memoriae offeruntur BUDDEUS, WALCHIUS, HEINECCIUS, FEUERLINUS, SCHMIDIUS, AEPINUS, SYRBIUS, LEHMANN. AUGUST. FRID. MULLER, GENZKEN. RUDIGER, BUTTNER, HOLLMANN, GOTTSCHED, ERNESTI, FROBESIUS, WINCKLER. BAUMEISTER, SCHUBERT, DARIES, CRUSIUS, A. G. BAUMGARTEN, MEIER, FEDER. Ex Gallis BUFFIER, PIERRE CALLY, POURCHAT, LE LEVEL.

Sup-

Suppetunt etiam Lexica, CHAUVINI et WALCHII, quod insigniter auxit I. C. HENNING'S. 8. Leipz. 1775. 2 Baende.

§. CCII.

Philosophia noua, cuius auctores LEIBNIZIUM et WOLFFIUM Musa uetat mori, ad exquisitam rerum cognitionem ducit. Fuit aliquamdiu sectaria, sed uideant alii, annon hodie a commentatoribus obscuretur magis, quam illustretur.

Non mirum, hanc philosophiam, ut nouam, initio contumeliis acerbis laceratam fuisse. Fata illius enarrat CAR. GUNTHER. LUDOVICI et GE. VOLCKM. HARTMANN. Conf. etiam WOLFFII *ausführliche Nachricht von seinen eigenen Schrifften*. Cum multi sectatores in cortice haereant, philosophiae huius fructus in alias disciplinas, ut par est, nondum redundarunt.

§. CCIII.

Subtilius disquirere nolumus, quot disciplinas complectatur philosophia, quo ordine istae sint proponendae; nec de methodo philosophandi disceptabimus, eam optimam existimantes, quae ex principiis certis reliqua legitimo modo colligit.

Vid. STRUVII *biblioth. philosophica* cap. 3. §. 17 et 18. WALCHENS *Gedancken vom philosophischen Naturel*. WOLFFII *ratio praelectionum*. ABBT de recto Philosophiae studio. Hal. 1760. (K. F. VON IRWING) *Gedanken über die Lehrmethoden in der Philosophie*. 8. Berl. 1773. ALEXANDER GERARDS *Gedanken von der Ordnung der philos. Wiss. a. d. Engl.* 8. Riga. 1770. I. A. EBERHARD *von dem Begriff der Philosophie und ihren Theilen*. 8. Berlin. 1778.

§. CCIV.

In tanta philosophandi licentia ac diuersitate cum uix habeat, ubi mentem figat legum studiosa iuuentus, uerae non simulatae philosophiae sectatrix: haec consilia secum reputet.

1. Quia postulandum non est, ut suo quisque ingenio ueritatis iam diu detectae quoduis genus indaget, duce quidem opus est, sed ideo iurabis in uerba nullius.

2. Talem ducem eliges, qui sanam rationem principium habet cognoscendi, qui experientiam magistram sequitur, qui discipulos, ut sententias suas expendant, ipse adhortatur, qui non irascitur a se dissentientibus.

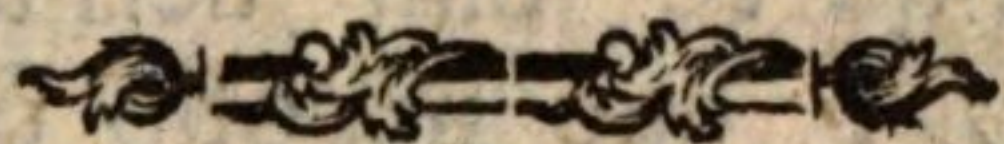
3. Philosophia tota dubia non est; ueritates igitur firmissimas ac primarias disces; ineptias, nugas et subtilitates nimias uitabis. Sic paucis erit philosophandum.

4. Caue existimes, philosophiam omnium artium esse principem, reliquas omnes appendices; haec fastum produnt et insignem imperitiam. Multi uana hac opinione turgentes inutilia terrae pondera euaserunt.

5. Memento, Theologiam non rationis tantum, sed et alio niti fundamento eoque firmiori; memento, leges ac consuetudines non sine ratione sufficiente fuisse stabilitas; sed ratio licet minus sit idonea, licet nobis sit obscura, legi tamen obtemperandum est.

6. Suspecti sunt illi philosophiae doctores, qui, ueris iuris prudentiae fontibus et adminiculis neglectis, semper de methodo disputant, legislatorem maledictis insectantur, definitiones nouas, sed deceptrices condunt. Considerent uelim, philosophiam a iurisprudentia non absolute, sed hypothetice tantum admitti. Philosophiae et iurisprudentiae

tiae cognationem monstrarunt multi. Conf. DAN. GUIL. MOLLERI diff. de indissolubili nexu philosophiae cum iurisprudentia. CHRISTIAN. WOLFF. de habitu philosophiae ad publicam priuatamque utilitatem aptae in horis subseciuis Anni 1729. GOTTSCHEDS *Rede dass ein Iurist ein Philosoph seyn müsse.* MYLII, SHVTII, FUNCCII, FOLIETAE, REFTELII, BRANDESII, MALQVYTII, OTTONIS aliorumque commentationes de usu philosophiae in iure exhibet LIPEN et SCHOTT f. v. philosophia et philos. Ictorum.

CAPVT XXVII.

DE
LOGICA.

§. CCV.

In nullo litterarum studio feliciter progrediemur, nisi mentis nostrae uim ueritatem cognoscendi satis excitauerimus, quo negotio occupatur Logica, quam alii dialecticam, philosophiam instrumentalem, rationalem, artem cogitandi dicunt.

Uterque fallit, et qui mentis nostrae uiribus omnia, et qui nihil tribuit. Deus animo nostro lumen indidit haud spernendum; idem Deus rationem ueritate sublimiore patefacta adiuuat. Cautè igitur tam in logica quam in iure naturae de mentis caecitate disputandum est, ne, dum naturalismum uitare studemus, incidamus in entusiasmum. Notae sunt DAN. HOFFMANNI et PET. POIRETI opiniones peruersae. Nota est BAYLII et IAQUELOT. controuersia. COLLIN de la liberté de penser refutatus fuit a BENTLEIO, BUDDEO, CROUSAZ. LEIBNIZIUS in Theodicaea acute differuit de concordia rationis et fidei. LOCK. de entusiasmo.

§. CCVI.

Sapientes ueteres ui ueritatis perspiciendae menti iam insita contenti nullas regulas logicas docebant. Aristoteles primus Logices architectus putatur.

De natura et constitutione Logices commentatur VOSSIUS. Historiam Logices I. G. WALCHIUS inseruit parergis Academicis, cui adiungas REIMMANNI *critisirenden Geschichts - Calender von der Logic*. IO. ALB. FABRICII specimen elencticum historiae Logicae; LUDEWIGII historiam rationalis philosophiae apud Arabes et Turcas; KECKERMANNI praecognita Logica; GASSEND. de origine et uarietate Logices; WEGNERI disquisitionem de origine Logices; KOCHII initia et incrementa polyhistoris Logici. Nonnulli compendiis suis Logicis historiam huius scientiae praemisierunt, ut BUDDEUS, SYRBIUS, THOMASIVS. Bibliographiam Logicam debemus FROBESIO; FEUERLINUS uarios modos Logicam tradendi in dissert. singulari exposuit.

§. CCVII.

Et si Aristotelis organon non tam ueri indagandi remedia, quam artem uerbose ac sophistice differendi tradit; illius tamen praecepta ubiuis terrarum regnare coeperunt. Quare PETR. RAMUS crabrones sibi funestos excitauit, cum animaduersiones in Aristotelem atque institutiones dialecticas Aristotelicae sententiae contrarias diuulgasset.

Vt ZABARELLAM, aliosque ueteres Aristotelis commentatores omittam, honos huius magni philosophi inter cultiores philosophos nondum plane interiit. Exempla non temnenda praebent PHILIPPUS MELANCHTHON, IO. PAUL. HEBENSTREIT, GE. PAUL. ROETENBECK, IAC. FACCIOLATI. RAMUS caput sectae, legum cultori memorabilis; Ramea enim methodus dichotomica et quatuor caussarum per plurimos Iurisconsultorum libros ac dissertationes disseminatur, u. g. WESEMBECII, VULTEII, LYNCKERI, TABORIS, LAUTERBACHII

BACHII etc. FREIGIUS, Rami discipulus, uitam magistri sui pulchre descripsit. CORN. MARTIN. commentarios logicos contra Ramistas euulgauit.

§. CCVIII.

Postea nemo sibi religioni duxerat, Aristotelis theses deferere, impugnare, irridere. Sua quisque inuenta proferebat, antiquis dogmatibus non semper meliora. Recentiores de ideis accuratius praecipunt, sed artem syllogisticam, quae olim Logices caput princeps erat, minus studiose tractant.

Prae aliis multo cum plausu Logicam purgare annitebatur CARTESIUS, eiusque assaeclae CLAUBERG. et ANTONIUS LE GRAND. CARTESIUS ipse de methodo recte utendi ratione et veritatem in scientiis inuestigandi scripsit. CHRIST. BREITHAUPT. de tribus Logicae instauratoribus RAMO, VERULAMIO atque CARTESIO. Conf. STRUVII biblioth. philos. p. 114. Deinde ingens eclecticorum, qui nobis ingenii sui monimenta reliquerunt, agmen prorupit. Ex multis notetur P. MALEBRANCHE de la recherche de la verité. AUCTOR de l'art de penser. THOMAS. introductio ad philosophiam aulicam eiusque *Vernunft-Lehre*. LOCK. de intellectu humano, TSCHIRNHAUSEN. et LANGII Medicina mentis. CLERICI, CROUSAZ, S' GRAVESANDE, BUFFIER, GUNDLING. BUDDEI, REUSCHII, HOLLMANNI Logices elementa olim approbabantur. add. traité de l'opinion ou memoires pour servir à l'histoire de l'esprit humain par Mr. CHARLES le GENDRE. Tempora fere cessarunt, quibus WOLFFII eiusque sectatorum logica compendia primas tenebant. Imo quilibet fere homo nouus orbi literato artem suam cogitandi obtrudebat; quamquam nil nisi crambe
fex

sex centies recocta apponebatur. Nonnulli praeter necessitatem novas locutiones, novasque sed falsas definitiones fingunt ac splendidam in literas barbariem immittunt. Ex nouissimis scriptoribus notandi LAMBERTUS *im neuen Organon*, eiusque epitomator HAVICHORST, REIMARVS, FERBER, HENNINGS.

§. CCVIII.

Iurisconsulti quidem haud secus ac alii eruditi ratione in ueritate cognoscenda utuntur; at in quibusdam argumentis peculiare seruant regulas, quas in Logica iuridica exponi conueniret. Libelli hoc titulo iam insigniti desideriiis nostris non respondent.

Logices utilitatem in iurisprudencia declarat CICERO in Bruto cap. 41: Sic enim existimo iuris ciuile magnum usum et apud Scaeuolam et apud multos fuisse; artem in hoc uno, quod nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam praeterea didicisset artem, quae docet, rem uniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explicare interpretando; ambigua primum uidere, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua uera et falsa iudicarentur et quae quibus positae essent, quaeque non essent consequentia. Conf. etiam CLERICI bibliothecae choisie tom. IV. pag. 141. IOH. GUIL. HOFFMANN. progr. de dialectica ueterum iurisconsultorum. Dialecticae iuridicae fabricatores ADR. BEIER. IOH. THOM. FREIG. PACIUS, HOTOMANN. REGNER. SCHICKARD. TREIBER. VIGELIUS, APPELLIUS, BREDEROD. NEIDECCER. POTT. REUSNER. STEPHAN. ZAS. NIC. EVERHARD. IO. ADAM KRIEGER, alique, quos reperies in LIPENII bibliotheca iuridica uoc. Logica, dialectica, topica, id sibi negotii dederunt, ut

ut logicam vulgarem exemplis ex iure petitis illustrarent. Sed hoc modo scientiae omnes uestem iuridicam possunt induere, prout ADAM. ERDM. MIRUS disciplinas per multas sacras esse iussit. FEUERLINI progr. de logicis paradigmaticis, theologicis, iuridicis aliisque. Meliora tradit in analytica iuris SCHILTERUS, et I. V. de CRAMER in primis lineis logicae iuridicae. Vlm. 1767. quae tamen eruditorum desideriis nondum satisfaciunt.

§. CCX.

Initia cognitionis nostrae recte collocamus in ideis sat determinatis ac definitionibus; quare legum systemati Romano pariter ac iuri canonico titulus de uerb. signif. adnectitur, quem praemitti oportebat; sed definitiones iuris immensis inuoluuntur difficultatibus; aliam enim unius rei definitionem ius naturae, aliam ius ciuile ponit. In iure ciuili iterum et ciuitates et temporum periodi inter se discernendae sunt.

Logices quatuor partes constituuntur: *οριστική, διαγε-
τική, συλλογιστική, μεθοδική*. Artem ideas euoluendi optime docuit WOLFFIUS. Historiam philosophicae doctrinae de ideis conscripsit BRUCKER. MICH. HISSMANN *Geschichte der Lehre von der Association der Ideen*. 8. Gött. 1776. De definitione in iure periculosa vid. WILLENBERGII diss. et nostra commentatio. De nobili ueterum iurisconsultorum in definitionibus ex arte conficiendis solertia CHRISTOPH. WENDINI exstat diss. LUD. AUG. WÜRFELII iurisprudentia ciuilis definitiua, quam annott. auxit I. H. C. de SELCHOW. 8. Franc. 1768. Multum auxilii praestare possent Lexica iuridica, si omni, qua par est, cura concinnarentur (uid. §. XXXXII.) Succurrant interim BRISSON. de uerb. signif. HOTTOMANN, de uerbis iuris,

iuris, et VICAT Vocabul. iur. utriusque, ex ed. Geneu. 1759. 60. III Voll. In iure interdum disputatur de uerbis dispositiuis et enunciatiuis, de uerbis directis et obliquis, de uerbis honoris etc.

§. CCXI.

Definitionibus uacillantibus, uacillant etiam distinctiones; hinc iurisprudentia distinctionibus abundat ineptis, falsis, inutilibus.

Conf. IO. IAC. AVIANI diff. de distinctionibus magisterialibus improbatis. id. de ueterum iuris interpretum distinctionibus approbatis. IO. SIM. BECCENSTEIN de inutilitate distinctionum quarundam. IAC. FR. LUDOVICI usus pract. distinct. iuridicar. CAR. HENR. MÖLLER primae lineae usus pract. distinct. feudal. accedunt animaduersiones IAC. HENR. BALECKE et IO. CHR. WOLTAER, 8. Rostoch. 1775.

§. CCXII.

Regulae iuris, quae axiomatum instar esse debent, saepissime non nisi hypothetice admitti possunt, si nimirum uel ad certum iurisprudentiae genus, uel ad singularia negotia referuntur; multae ratione firma non nituntur.

Etsi in titulos iuris de regulis iuris interpretes magnam uim ingenii effuderunt; regulas tamen ipsas rarius rite determinarunt, inutilesue reiecerunt, quare aliis, e. c. ANTONIO CURSETO, IO. BAPT. NICOLAO, BARTH. SOCINO *fallentias* regularum iuris scribendi oblata fuit occasio. Add. KUNHOLD. progr. de abusibus circa interpretationem tituli de regulis iuris et uerb. significat. CARPZOV. progr. de naevis tit. de R. I. immerito affi-

Æis. KESTNER. diff. de inutili legum et brocardicorum allegatione. FREISLEBEN. progr. de usu axiomatum seu brocardicorum iuris in iurisprudentia. conf. LIPENII bibl. iur. u. axioma, brocard. regul. iur.

§. CCXIII.

Vt omne ueritatis robur per demonstrationem explicatur: ita non dubitamus, quin ueritas iuridica demonstrationem capiat, hoc est, principiis certis nitatur, etsi principia haec angustis saepe finibus circumscribantur.

1. Operam et oleum perdunt, qui in systemate iuris pro uniuerfa Germania apodictice componendo desudant. Ea enim procerum Germaniae auctoritas est, ut a iure communi discedere, nouasque leges condere queant.

2. Ius tamen nostrum non semper, quod THOMASIO uisum est, in uerisimilibus haeret, quia prouinciae ac ciuitates multae in primariis legum scientiae capitibus iure certo utuntur, et haecenus locum habet demonstratio.

3. Id uero maxime turbat artem iuris, quod legislator uel usus non semper ex principiis stabilitis rite argumentatur.

4. Iudex uim demonstrandi examussim intelligat, quoniam in quauis lite probatione nihil prius; probatio autem requirit principia ciuilitate saltem certa. Tametsi enim olim per ineptas probationes uulgares haud magis patefiebat ueritas, quam hodie per iusiurandum, praesumptionem iuris et de iure etc. mathematica demonstratio absolui potest; leges tamen haec principia tamquam minime dubia approbarunt, atque adeo argumenta probabilia ad ueritatis certae fastigium adscendere iusserunt. Ars ueri-

tatis

tatis probabilis inuestigandae aestimandaeque ad usum forensem nondum satis exulta uidetur, quin ipsa iurisprudentia hac in re adiumento esse potest philosophis. Libelli, qui sub nomine logices probabilium circumferuntur, titulis suis non satis respondent. CHRIST. GARVE de nonnullis, quae pertinent ad logicam probabilium. Hal. 1766. K. H. FROEMMICHEN *über die Lehre des Wahrscheinlichen und den politischen Gebrauch desselben*. Braunschweig 1773. IACOBUS BERNOULLI in arte coniectandi (Basil. 1713.) principia quaedam generalia proposuit. CHLADENIUS de probabilitate, et EVERH. CHRIST. CANZII tr. de probabilitate iuridica siue de praesumptione. Ceterum demonstrationem in iure probatione inferiorem esse constat. vid. ERN. TENZEL. diss. de conuenientia et disconuenientia probationis et demonstrationis. Locum de probationibus iureconsulti non solum in commentariis ad titulos Digestorum et Decretalium de probationibus, testibus, fide instrumentorum, sed etiam singularibus uoluminibus illustrarunt. Quem fugiant libri MASCARDI de probationibus, FARINACII de testibus, BORNITII aliorumque de instrumentis, STRYKII de cautelis iuramentorum. Largam segetem exhibet bibliotheca LIPENII, his uocibus. Caussidicorum uulgius opiniones communes coaceruare solet, multumque in illis collocat praesidii. Conf. THOMASIIUS de protractione litis per allegationes legum et doctorum.

§. CCXIII.

Ad ueritatem cognoscendam, proponendam, roborandam, defendendam nulla methodus aptior est naturali, qua mathematici utuntur; sed ex superioribus apparet, quatenus ista methodus in iurisprudentia adhiberi possit.

De methodo iuris § CCLXXXVIII dicemus. Nonnulli de arte syllogistica parum honorifice iudicant laudantque cum THOMASIO methodum Socraticam. Conf. GOTTFR. STRAUSS de syllogismo iuridico; CORN. MARTINI de analysi materiae et formae syllogismi. *Die falsche Spitzfindigkeit der vier syllogistischen Figuren erwiesen von M. IMMAN. KANT.* 8. Koenigsb. 1762. Interim hodie dissertationibus academicis, syllogistice defendendis, nihil frequentius. IO. BERN. WIEDEBURG. dissert. de variis disputandi modis, IOH. GE. LEIGH. dissert. de origine et causis disputationum. NEUBADER de iure disputationum.

CAPVT XXVIII.

D E

CRITICA ET HERMENEVTICA.

§. CCXV.

Criticam non artibus philosophicis, sed philologicis uulgo accenferi non nescio, sed quoniam Critica uerum a falso discernere docet, nec hodie in uerborum tantum, sed et in rerum excogitatarum concinnitatem inquiri, artem criticam Logicae annectere non dubitauit.

Historiam artis huius inuestigarunt DAN. HEINSIUS in diss. de uerae critices apud ueteres ortu et progressu. De Criticis ueteribus Graecis et Latinis HENRICI STEPHANI exstat dissertatio, et IO. ERN. IMMAN. WALCH. diatribe de ortu et progressu artis criticae apud ueteres Romanos. 8. Ien. ed. III. 1771. *Nachrichten vom Ursprung und Wachsthum der Critic bey den Teutschen* reperiuntur in der *Sammlung critischer und poetischer Schriften*, p. 81, Zürich 1741. FRANC. ROBORELLUS artem siue rationem corrigendi antiquorum libros primus sibi informasse uisus est. CASP. SCIOPPIUS in commentario de arte critica Altorfii a. 1597 primum edito ostendit, quoniam ratio in latinis scriptoribus ex ingenio emendandis obseruari debeat; IOH. CLERICUS plenius elaborauit systema Critices, quam uocat artem intelligendorum ueterum scriptorum siue numeris adstricta, siue soluta oratione utentium, et dignoscendi, quoniam eorum genuina scripta

sint, quae spuria, tum etiam quae sint ad regulas artis exacta, quae uero secus. Editio Vlta artis criticae prodiit Lugd. Bat. 1778. III Voll. Sed ex sententia C. A. HEUMANNI in commentatione de arte critica et speciatim de arte therapeutica latius patet critica. Haec commentatio praemissa est eiusdem parergis criticis. (8. Ien. 1712.) Deinde seorsim recusa una cum ROORTELLI disputatione allegata, 8. Altorfii. 1747. De critices necessitate, utilitate ac moderato usu dissertationem IOH. BENCIN. exhibuit nella raccolta d'opuscoli scientifici et filologici, tom. XVIII. Ex Gallis, quos huius studii cura tangit, notentur HENR. VALESII de critica libri II, P. HONORE DE SAINTE MARIE reflexions sur les regles et sur l'usage de la critique touchant l'histoire de l'eglise; DE LA MOTTE reflexions sur la Critique. CESAR VICHARD DE SAINTREAL traité de la Critique dans les oeuvres. Arte di conoscere l'età de' Codici latini e Italiani di D. GIOV. CRISOST. TROMBELLI. 4. in Bologna. 1756. MOREL Elemens de Critique. 8. à Par. 1766.

§. CCXVI.

Criticus linguarum, arcanorumque Grammaticorum notitia probe ac liberaliter institutus, inuestiget menda et fraudes impostorum, dignoscat uaria stili genera, dispiciatque, utrum loco dubio remedium afferri oporteat, an lectio defendi queat. Nil temere, nil timide. Criticum amplissimam eruditionem acquirere decet, si polyhistoris elogium sibi iure uelit asserere.

De linguarum, historiarum, antiquitatum, diplomatices studiis ad Criticorum sphaeram pertinentibus iam disseruimus; nec primarias tamen disciplinas ignorare debent criti-

critici, quamquam magna quaedam lumina philosophiae plane expertia reperiuntur; alii ingenio nihil, codicibus omnia debere uolunt. Caue putes, ueteres semper optime scripsisse. Caue, auctori partum legitimum auferas, spurium supponas. De locis et scriptis spuriiis a genuinis secernendis regulas affert CLERICUS in arte crit. uol. II, sect. II. Criticorum opera recenset MORHOF. polyh. P. I, L. V, c. I. Insigniorum quorundam criticorum commentarios collegit IAN. GRUTER. in thesauro, quem lampada liberal. art. appellauit, itemque GAUDENT. ROBERTUS in miscellan. Italic. erudit. Quos utrumque opus complectatur libellos, docet FABRIC. bibliograph. antiqu. c. 3, § 7. Pulchriorum literarum cultores magni faciunt LIPSIOS, TURNEBOS, SCALIGEROS, REINESIOS, BARTHIOS, BOCHARTOS, SALMASIOS, GRONOVIOS, CASAUBONOS, GRAEVIOS, BURMANNOS, SCHWARZIOS, ERNESTIOS, HEYNIOS, aliosque.

§. CCXVII.

Non pauci criticorum in minutiis grammaticis omnem eruditionis cardinem uerti existimantes cum ueram sapientiam, tum etiam morum elegantiam infra se duxerunt; inde euenit, ut ars critica apud politiores uiros non semper bene audiat.

Iam IUST. LIPS. satyram Menippeam in critic. sub tit. somnium scripsit. Ineptias criticorum false perstringit MATANASIUS siue auctor libri: *Chef d'oeuvre d'un inconnu.* add. *le Parnasse reformé par l'abbé GUERET et la relation d'une assemblée tenue au bae du Parnasse.*

§. CCXVIII.

Si ulla scientia, iuris certe prudentia, quam crebris in falebris haerere animaduertimus, critices ope indiget.

Quod uberius monstrat IO. GOTTL. HEINECC. in praefat. de artis criticae utilitate in iurisprudencia, deque boni critici officio praemissa CORN. VAN BYNCKERSHOEK obseruat. BRUNQUELLI comment. de usu critices in iure in Opusc. p. 1094. MOSER de nexu studii critici cum prudentia iuris publici. MEIER. de arte critica Icti necessaria. MAIUS de iurisprudencia critica. SCHROETER de sobria iuris critica. GUIL. BEST Ratio emendandi leges — recensuit suasque passim notas adiecit D. IO. WEND. NEUHAUS. 8. Lips. 1745. Ex sententia MAJANSII (in Epist. p. 277.) huic libello conueniebat titulus: Ratio corrumpendi leges. Studio iuris optime consulere Icti, qui humanioribus literis adiuti omnem stribiginem e corpore iuris eiicere laborarunt; quare honos semper manebit et nomen CUIACII, DONELLI, AUGUSTINI, GODOFREDORUM, NOODTII, BYNCKERSHOEKII, HUBERI, HEINECCII, CONRADI, SAMMETII, PÜTTMANNI, aliorumque, qui non semper grandia uolumina commentariorum, sed obseruationes, emendationes, interpretationes, miscellanea, parerga, lectiones, amoenitates, opuscula aduersaria, probabilia iuris in lucem emisserunt, quorum nonnulla EVERH. OTTO in thesaurum (V Voll. ed. sec. 1733—35.) coegit, quem GER. MEERMANN. VII uoluminibus (Hagae Com. 1751—54.) locupletauit. conf. STRUVII bibl. iurid. p. 348. Therapeuticae criticae illi maxime rationem habuerunt, qui antinomiiis mederi annisi sunt, ut MERCER. DIONYS. GOTHOFRED. Quae superioribus saeculis in iure Romano enucleando

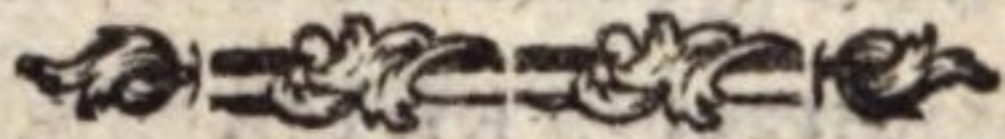
cleando collocata fuit industria, ea nunc ad leges quoque patrias fausto omine profertur.

§. CCXVIII.

Insignem critices partem constituit hermeneutica. Si, ex sententia QUINCTILIANI lib. XII Instit. orat. c. II, quaestio iuris omnis aut uerborum proprietate, aut aequi disputatione, aut uoluntatis coniectura continetur: hermeneutica nusquam latius diffusa cernitur, quam in iurisprudentia. Constat autem ars ista non solum praeceptis grammaticis et logicis, sed et iurisprudentiae propriis.

Vt uerba recte interpretemur, siglas, notas, geminationes, uocabulorum fata perscrutari debemus; ad mentem legis pernoscendam historiarum et antiquitatum notitia requiritur; hinc interpretatio perhibetur authentica, usualis, doctrinalis; item declaratiua, restrictiua, extensiua. Lex non semper argumentatur ab uniuersali ad particulare, a genere ad speciem, a maiori ad minus; interdum fingit, nunc in ueritate plus est quam in opinione, nunc secus. GROTI. et PUFFENDORF. solidioris interpretationis initia exposuere in iure naturae. FRID. WEIS. diss. II. de constitutione et officio hermeneutices edidit. CHLADENII *Einleitung zur richtigen Auslegung vernünftiger Reden und Schriften.* 8. Leipz. 1752. De hermeneutica iuris ciuilis solliciti erant IO. a FELDEN, HOTTOMANN, FORSTER, CONRING, HAHN, STRUV, HORN, et RITTER. Eximium hermeneutices iuris compendium nobis tradidit CHRIST. HENR. ECKHARD, quod recensuit et perpetuis notis illustrauit CAR. FRID. WALCHIUS. Lips. gr. 8. 1779. I. H. BOEHMERI praef. de interpretationis grammaticae in iure ciuili fatis et uario usu praemissa BRISSONIO de V. S.

Nec praetermittendi sunt, qui artem interpretandi actus iuridicos, ueluti testamenta, contractus, docuere. u. c. MANTICA de coniecturis ultimarum uoluntatum. Principia interpretationis pactorum prosequitur WOLF in Iur. Nat. T. VI, cap. III. BOESCHEN diss. de pactorum ambiguum interpretatione. Lips. 1774. J. H. BOEHMER, LEYSER et SCHIERSCHMID de interpretatione contra eum facienda, qui clarius loqui debuisset. THOMASII de interpretatione beneficiorum principis. IO. FRID. POLAC. de noxia et incongrua fauorabilium ac odiosorum interpretatione. Huc etiam pertinet IO. PHIL. SLEVOGT. diss. de argumentis legum caute formandis. KULPIS. de analogia iuris. BREUNING de casuum decisione ex argumentis legum. NETTELBLADT de decisione casuum sec. analogiam. ALTESERRA de fictionibus iuris, rec. cura EISENHARTI. 1769. 8. TITIUS de natura fictionum Romanarum. REINHART. progr. de usu et non usu practico doctrinae de fictionibus iuris. Notitiam hermeneutices iuris litterariam exhibet Auctor noster in Exerc. Iur. Vniu. Vol. III.

CAPVT XXVIII.

DE

METAPHYSICA.

§. CCXX.

Metaphysices nomen inuisum iis, qui subtiles nomenclatores ac futiles esse putant metaphysicos; sed cum haec doctrina iuniori aevo rectius tractata non solum omnis cognitionis nostrae initia, uerum etiam alias disciplinas perquam utiles complectatur, ea suo non defraudanda est honore.

CANZIUS in meditat. philos. cap. praelim. fundamentum partium metaphysices ostendit. De doctrinae metaphysices laudibus, uituperatione, natura, usu, pretio et cultu in diss. singul. egit IOACH. LANG; SYRBIUS de philosophia prima in locum et honorem suum restituenda. GOTSCHED. orationem pro utilitate et necessitate metaphysicae in contemtores eius habuit. Historiam metaphysices IAC. THOMAS. erotematibus metaphysicis addidit et SYRBIUS synopsi philosophiae primae. BUCHERII historiam metaphysices edidit IO. HERM. ab ELSWICH. Libros iurisconsultorum non intelligemus, nisi in scholasticorum ratione dicendi eruditi fuerimus. Viam monstrare poterunt SCHARFII, STAHLII, HEBENSTREITII, WEISSII, SCHEIBLERI enchiridia, itemque philosophia Altdorffina. Foecundiores hanc doctrinam reddere studuerunt recentiores CLAUBERGIUS, CLERICUS, ac potissimum LEIBNIZIUS et WOLFFIUS, horumque nonnulli

nulli (non omnes) discipuli, REUSCH, PFOLLMANN, CANZ, BILFINGER, A. G. BAUMGARTEN et G. F. MEIER. Conf. FROBES. de recentiorum philosophorum meritis in logicam et metaphysicam.

§. CCXXI.

Ontologia eruit principia uniuersalia, primasque rerum, essentiae scil. substantiae, accidentis, causae, facultatis, ordinis, perfectionis etc. notiones declarat, quarum usus manifestus est in iurisprudentia.

I. H. LAMBERT *Anlage zur Architektonik*. 8. Riga. 1771. Voll. II. Non absolum est, metaphysicam iuridicam conscribere, quod HARTUNG. VELTHEM. WEIDLING. fecerunt. WISLING *Ontologia iuris methodo scientifica tractata*, qua iurisprudentiae nat. et positivae principia continentur. Marb. 1741. add. HEDLERI progr. de metaphysica a legum cultore non contemnenda; sed labor iste nondum ex uoto cessit. Legum quidam interpretes singularia themata metaphysica pro usu forensi explanarunt. In conuentionibus ac praesertim in iure feudali saepius disceptatur de essentialibus, naturalibus et accidentalibus. FLOEGELS *Erfindungskunst*. §. 436. De impossibili et possibili differuit ERASM. UNGEPAUER. PETR. MULLER de impossibilitatis exceptione. WILDVOGEL et STREIT. de infinito. LYNCKER. de indiuiduitate. HOFFMANN. et LINK. de particula quasi. Commentationem de difficili desiderauit Gundlingius. LEIBNITII Quaestiones philosoph. ex iure collectae. Qu. 12—17. in Oper. T. IV. P. III, p. 83 sqq.

§. CCXXII.

§. CCXXII.

Cosmologia de mundo licet generatim disquirat: haec tamen scientia tum ob totius eruditionis nexum, tum quia notiones quasdam legum studio profuturas euoluit, non negligenda est.

Scilicet in cosmologia explicatur natura rerum uniuerfa, qua etiam ius naturae nititur, proinde principium iuris naturae a quibusdam in ordine mundi ponebatur. Vid. etiam ABRAH. WIELING. oratio de natura una omnis iuris ac uirtutis norma. FR. AD. VAN DER MARCK diff. de ordine totius uniuerfi ceu primo I. N. principio. 1748. Hic iterum commendentur meditationes LEIBNIZIANAE. Essais de Cosmologie auctore MAUPERTUIS. 1750. (V. DALBERG) *Betrachtungen über das Uniuersum*. 8. Erf. 1777. Ad rem literariam huius disciplinae pertinet FRID. CHR. BAUMEISTERI historia doctrinae recentius controuersae de mundo optimo. MART. GOTTL. PAULI historia philosophiae corpuscularis ueteris et recentioris. Histoire universelle des systemes de philosophes anciens et modernes, touchant l'origine et la creation du monde, traduite de l'anglois. 1740. Non est, quod moneamus, cosmographiam disciplinis mathematicis annumerandam esse.

§. CCXXIII.

Pneumatologia spirituum naturam inuestigat, sed nisi nobis lux diuinior subueniat, hac in re facile labimur.

Historice de pneumatologia egit BUDDEUS in Isagoge. GENTZKENIUS in prolegomenis pneumatologiae. Olim philosophi hanc disciplinam seorsim non interpretati sunt. CHRIST. THOMAS. liber: *Versuch von dem Wesen des Geistes*, multos offendebat, nec WOLFFII scitis pneuma-

pneumaticis omnes assentiebantur. add. CLERICI pneumatologia et IO. ZACH. HILLIGER institutiones pneumatologicae eclecticae. Incredibili cupiditate spirituum indolem pernoscendi agitantur homines ac singulari studio historiolas de apparitionibus, spectris, fascinis, colligunt. Angelos et daemones existere, docent literae sacrae. Angelos etiam ad forum iuridicum trahi posse, monstravit WILDVOGEL in diss. de eo, quod iustum est circa angelos, et in progr. de cantibus angelicis. CHRIST. DONDORFF. in progr. de quaestionibus iuris circa angelos. Hominibus genios bonos et malos assignatos fuisse, memoriae proditum est. Vid. GOTFR. OLEARIUS, I. C. CLAPROTH et IUSTI de Socratis daemonio; IO. CLODIUS de spiritibus familiaribus; MASIUS de existentia daemonum, quatenus e naturae lumine innotescit.

§. CCXXIII.

Ut quisque legislator uel iudex de spiritibus statuit: ita etiam de quaestionibus in forum traductis iudicabit. Sane ex quo phantasmata et narrationes magicae accuratius excuti coeperunt, cognitiones caussarum huius generis propemodum cessarunt.

Frequentissimae quaestiones de rebus magicis olim vexabant iudicia, quae nescio qua superstitione obcaecata in rem ipsam, ut fas erat, nolebant inquirere. Tanta copia scriptorum magicorum extat, ut EBERH. DAN. HAUBER. bibliothecam magicam tribus uoluminibus colligere potuerit. Cui nunc addi debet *Zauberbibliothek*. 8. Augsb. 1775. in qua scripta occasione Gassneri in lucem edita recensentur. Euoluat, qui naeniis istis delectatur, malleum maleficarum, IO. BODINI Daemonomanian, SPRENGERI, ZEZNERI, DELRIO, WIERI, TORREBLANCAE,

WEB-

WEBSTERI aliorumque libellos. BALTH. BEKKERI mundo fascinato (*bezauberten Welt*) multi obnitebantur. SEMLERI *Abfertigung der neuen Geister und alten Irrthümer in der Lobmannischen Begeisterung*. Sic et in alia iuit THOMASIUS in diff. de crimine magiae, de origine processus inquisitorii contra sagas, item de non rescindendo contractu conductionis ob metum spectrorum. Illustrarunt etiam hunc locum GE. WOLFFG. WEDEL. de spectris. FLOERCKE de crimine coniurationis spirituum; DAN. RICHTER. in diff. magicotheurgicis de conciliatione spirituum; HENR. BODINUS de fallacibus indiciis magiae. Notitiam historicam eorum, qui magiae possibilitatem uel existentiam negarunt, dedit FERD. STERZINGER in *der betrügenden Zauberkunst und trauemenden Hexerey*. 1767. Ceterum satis constat, magiam naturalem ab ista occulta probe discernendam esse. Vid. BULENGER. *systema opusculorum de magia licita et uetita*, HILDEBRANDI et MARTII *magia naturalis*. IO. CHR. WIEGLEB *natürliche Magie*. 8. Berlin. 1779. Huc etiam pertinent disquisitiones physicae de mandragora, de uirgula Mercuriali, de sympathiae uiribus.

§. CCXXV.

Psychologia empirica et rationalis de anima uaria tradit certa, incerta, uana. In philosophia morali pariter ac in omni iurisprudencia teneamus, animam nostram intelligendi concupiscendique facultate, libertate et immortalitate praeditam esse.

SURLANDI duo Specimina psychologiae iuridicae. Frft. 1755. 1756. Philosophumena ueterum ac recentiorum de anima et eius immortalitate in diff. singulari CHRIST. AUG. SALIG. recenset, cui adiungas IOH. HERMANN. ab

ELSWICH. diff. de recentioribus de anima controuersis. IOACH. OPORINI historiam criticam de animi humani perennitate. CHARLES BONNET Essai de Psychologie et Essai analytique sur les facultés de l'ame. II T. (Helvetius) de l'Esprit. III T. TIEDEMANN *Untersuchungen über den Menschen*. II Th. 1777. Leipz. 3. *Erfabrungen und Untersuchung. über den Menschen*, von K. F. V. IRWING. 8. Berl. 1777—79. Voll. III. Præctice in hac doctrina uersantur, qui, qua ratione animae facultates excoli debeant, docent. Sic mnemonica uaria exhibet memoriae subsidia, de quibus late MORHOF part. I, libr. II, cap. VI. IORD. BRUNUS de imaginum, signorum et idearum compositione ad omnia inuentionum, dispositionum et memoriae genera, COSMIRESSELI thesaurus artificiosae memoriae, WINCKELMANNI logica mnemonica. IO. BAPT. HORNSTEIN Dialectica analogicis imaginibus illustrata. Frib. 1779. De subsidiis iudicii agit MORHOF. c. l. cap. III. Ingenii culturam sibi cordi habent opera melioris gustus. Similiter de temperamentis et affectibus in scholis iurisconsultorum disquiritur, conf. §. CCLI. ERNST. IOH. FRID. MANZEL. de usu doctrinae de temperamentis in iurisprudentia; C. G. SCHWARZ. de affectuum morali aestimatione; LUDOVICI diff. an et quatenus affectus in foro humano considerentur. Vt omittam commentationes iuridicas de metu, spe, ira, odio. Quae de commercio animae et corporis, LEIBNITIO et WOLFFIO harmoniam praestabilitam asserentibus, disputata fuerunt, ea ad usum uitae parum momenti habent. vid. STOLL. hist. lit. parte II, cap. III, §. 14.

De Theologia naturali dicemus §. CCCLXXXVI.

CAPVT XXX.

DE
PHYSICA.

§. CCXXVI.

Phyfica hodie iustae experientiae principiis fulta, multo accuratius, quae ad corporum naturam pertinent, exponit, quam ea a ueteribus exponi potuerunt.

CICERO de finibus L. I recte: omnium rerum natura cognita, inquit, leuamur superstitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerum, e qua ipsa horribiles saepe existunt formidines, denique etiam morati melius erimus. Physices laudes extollit BOYLE exercitatio de utilitate philosophiae naturalis et experiment. ANDALAE oratio de praestantia, utilitate et iucunditate physices. STURM. de philosophia naturali ad uitam beate degendam facem praeferente; LOESCHER. oratio de physica ad rempublicam accommodanda. Philosophia naturalis uniuersa pro dignitate nondum satis est enucleata; interim conf. BURNET in archaeologia philos. IO. PET. DE CROUSAZ praelectio philosophica de physices origine, progressibus, eamque tractandi methodo; CONRING. de natura physices eiusdemque auctoribus; MICH. BERNH. VALENTINI dissert. de ortu et progressu philosophiae naturalis; eiusdem historia physices experimentalis; IOH. ANDR. SCHMID. de sectis physicorum in genere, REGNAULT l'orgine ancienne de la physique nouvelle Vol. III.

IOH. IAC. SCHEUCHZER. bibliotheca scriptorum historiae naturalis. IUL. BERNH. DE ROHR *physicalische Bibliothec mit vielen Zusaetzen und Verbesser. herausgegeben von A. G. KAESTNER. 8. Lips. 1754.* Notitia librorum recentiorum huius generis haurienda ex bibliothecis ERXLEBENII T. IV 1775—79. et IO. BECMANNI. Gott. 1770—1779. T. X. De physicis antiquis et recentioribus vid. MORHOF. tom. II, lib. II. STOLL. c. I, cap. III, IAC. LE LONG commentat. de scriptoribus naturalis historiae Gall. Varia diaria ad physicam spectantia u. c. NEUE VERSUCHE *nützlicher Sammlungen zur Natur- und Kunst-Geschichte.* (§. CCLXXXVIII.) Add. Journal de Physique, quod Lutet. Paris. prodit.

§. CCXXVII.

Nonnulli naturae inuestigatorum Mosis, alii Aristotelis auctoritatem secuti sunt; hodie experientia, ut fas est, dux eligitur.

Ad classem priorem referendi sunt ROB. FLUDD, AEGID. GUTMANN., QUIR. KUHLMANN., IOH. AMOS COMENIUS, EDMUND. DICKINSON. In sacris literis ueritas quidem semper exponitur, sed systema physicum frustra in illis quaerimus. ARISTOTELES experimentis legitimis destituebatur; nemo tamen istis, quibus regnabat saeculis, eidem obloqui audebat, quia facile aliquis nomini suo atram notam inurere poterat, quod contigit ROG. BACONI, ALBERTO MAGNO, RAYM. LULLIO, THEOPH. PARACELSO. Viam rationis et experientiae iterum ingressi sunt FRANC. BACO DE VERULAM. CARTESIUS, GASSENDUS, ROB. BOYLE, GALILEI, STURM, OTTO VON GERICKE, FRANC. TERTIVS DE LANIS, LOEWENHOECK, IO. CHR. STURM, LEIB-

LEIBNITIUS, NEWTON, VERDRIES, KEIL, DU HAMEL, ROHAULT, SCHEUCHZER, BERNOULLI, WOLFF, MUSCHENBROEK, HAMBERGER, KRÜGER, NOLLET, KRAFFT, HANOV, EBERHARD, et quis omnes enarret, qui saeculum nostrum ornant? Quidam diuersas opiniones inter se conciliare studuerunt, ut STURM. in physica conciliatrice. De libris physicis secretioribus, praecipue chemicis agit MORHOF lib. I, cap. XI. conf. SCHOTTI physica curiosa. Alii Dei existentiam obseruationibus physicis roborarunt, uti DERHAM et NIEUWENTYT.

§. CCXXVIII.

Quum physices studium oceanus sit inexhaustus, illius amplificandi causa laudabili consilio societates coierunt. Nonnulli physici particulam tantum sibi illustrandam sumserunt.

ACADEMIA CAES. NAT. CURIOSORUM, suafore IOH. LAURENT. BAUSCH., excitata etiam nunc floret fociis longe celeberrimis. Societatis Anglicanae, VERULAMII cura institutae, historia prodiit Londini 1702. Eandem quoque scripsit THOM. BIRCH. Lond. 1756. sq. T. IV. Academiae scientiarum a Rege Galliae fundatae historiam scripsit IO. BAPT. DU HAMEL, 1693. Societas Berolinensis hodie, Regis optimarum literarum statoris maximi auspiciis, laetissime uiget. In Italia florent Academia del Cimento, Academia Senensis et Taurinensis. Accessere Academiae scientiarum Suecica, Petropolitana et Gottingensis, quarum omnium industriae et ingenii monimenta extant copiosissima, vid. STRUV. in introduct. in hist. lit. cap. X. ERXLEBENS *Anfangsgr. der Naturlehre*. p. 22. sqq. Physicorum quibusdam placuit diligentius indagare naturam

aeris, aquae, animalium, plantarum, metallorum, electricitatis, magnetismi etc. Hos satis complete indicatos invenies in modo laudati EXLEBENII *Anfangsgr. der Naturlehre*. (8. Goett. ed. II. 1777.) Physica specialis seu ut vulgo dicitur Historia naturalis circa tria naturae regna versatur, et corporum naturalium characteres et qualitates singulares exponit. Nostri potissimum temporibus haec scientia magis magisque excolitur. Maxima sunt merita CAROLI LINNAEI circa dispositionem rerum naturalium systematicam. Huius viri illustris Systema naturae tanto accepta fuit plausu, ut duodecim editiones legitimas huius libri parare opus fuerit. Alter, cuius nomen laudesque semper manebunt, est Ill. DE BUFFON, cuius historiam naturalem additionibus suis auxit et in linguam patriam transtulit MARTINI. Bibliothecam animalium edidit FRANC. ERN. BRUCKMANN, et LAUR. THEOD. GRONOV. ichthyologicam PET. ARTEDUS, salinariam CASP. THURMANN., hydrographicam IO. MATTH. GROSS, metallicam CHRISTIAN. EHRENF. SEIFFERT, IAC. LEUPOLD et L. TH. GRONOV; botanicam ALB. DE HALLER. Historiam piscium et avium illustrat KLEIN. adde FRISCH. et RÖSEL. descript. insect. REAUMUR memoires sur les insectes. PLUCHE spectacle de la nature. T. VIII. Ampliores librorum ad historiam naturalem pertinentium indices habet ERXLEBEN in den *Anfangsgr. der Naturgeschichte*, (Goett. ed. II. 1773.) in quibus etiam elementa historiae natur. uniuersalis nouo fere modo tradit. His iungi potest 1. F. BLUMENBACHS *Handbuch der Naturgeschichte*. 8. Goett. 1779. et NATH. GOTTF. LESKENS *Anfangsgründe der Naturgeschichte I Th.* 1779. Inter Lexica prae reliquis memorari meretur *Neuer Schauplatz der Natur.* gr. 8. Leipz. 1775. sq. quem nonnulli Professores

efflores Vitebergenses iuncto studio in lucem publicam emittunt.

§. CCXXVIII.

Tametsi in nostro legum systemate de rebus corporalibus uaria statuta legimus: iurisconsultus tamen corpora refert tantum ad meum et tuum; at in hoc quoque negotio rectius uersabitur, si physices doctrina imbutus fuerit.

Non agitur quidem de glebis, sed de iure territorii; nihilominus tamen de terra multifariam forensi more disquiri potest. Quemadmodum terra ad meliorem cultum redigi possit, ad quaestiones politicas et oeconomicas pertinet. Numquam physices et iurisprudentiae limites accurate designari possunt. Documento sunt tot iurisconsultorum commentationes, in quibus corpora quaelibet in ius quasi uocantur. Sic CARPZOV. differuit de iure circa aerem, STRYK. de iure principis aereo; LINK. de iure uentorum. Quantum clima ad leges ferendas ualeat, ostendit auctor DE L'ESPRIT DES LOIX. BOEHMER. in diss. de iuribus diuersis ex diuersitate climatum natis. Lumen consideratur in seruitutibus; aqua et flumina tam in iure priuato, quam publico materiam disceptandi praebent. Vid. MEURER. de iure aquarum; REINHART de iure aquarum metallicarum singulari. Abundamus etiam scriptoribus forensibus de metallis, salinis, animalibus, arboribus, quos indicat LIPENII bibliotheca iuridica. Conf. etiam IO. ABRAH. BIRNBAUM de insigni physices in iurisprudentia utilitate. A. G. KAESTNER. in progr. dedit specimina physicae iurisprudentiam illustrantis. Lips. 1748.

§. CCXXX.

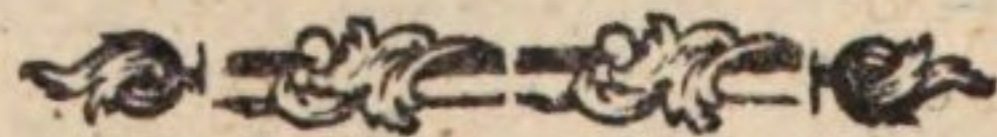
Quibus politiae cura commissa est, ii rerum ad uitae necessitatem et commoda spectantium naturam studiosius rimentur, caueantque, ne quid detrimenti capiat communitas.

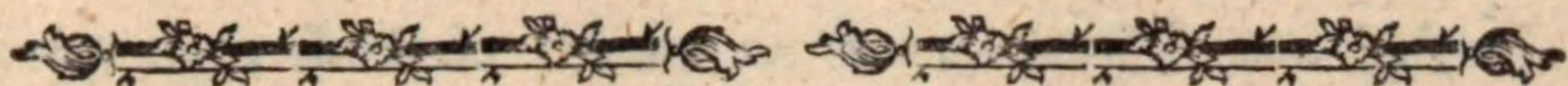
Iam ueteres iureconsulti Romani in Digestis passim praesertim ad aedilitium edictum, rerum naturalium haud rudes se fuisse comprobarunt. Consulto hodie constituuntur inquisitores et inspectores pecudis, farinae, degustatores uini et cereuisiae. Definiuntur etiam uitia pecorum uenaliū. Conf. RÖVENTRUNCK: et STRAUCH. de aedilitio edicto. BUDER, de uitiis animalium.

§. CCXXXI.

Proximi sumus nobismet ipsi; quare sapientiae studiosus quilibet, quidni legum cultor, hominem nosse debet penitus.

Anatomicas demonstrationes non negliget iuris arti deditus; anatomiam uero iure diuino ac humano licitam esse monstrauit SCHWENDENDÖRFFER. De scriptoribus anatomicis vid. ALB. DE HALLER. Biblioth. anatomica. T. I. 1774. T. II. 1777. Quam uariae quaestiones quotidie agitantur de partu hominis, de sensu integro, de uulneribus! quas latius tractat medicina forensis. Conf. §. CCCCHIII. MORHOF. de paradoxis sensuum, STRYK. de iure sensuum,

CAPVT XXXI.

DE DISCIPLINIS MATHEMATICIS.

§. CCXXXII.

Nunc ad philosophiam practicam pergendum esset; sed ne eam a iurisprudentia, cui fundamenta sua substernit, nimium diuellamus, cum physices tractatione non inepte coniungemus disciplinas mathematicas, quae rerum pondera, numerum, mensuram, durationem, definiunt; nihil autem rerum finitarum, quod certam mensuram non capiat, reperitur. Mathesis ergo scientias theoreticas reliquas et utilitate et antiquitate longe superat.

I. Ars haec osorem hodie uix habet, nisi ignorantem. Mathematicorum dogmata tam certa sunt, ut nusquam terrarum in dubium uocentur; quae gloria aliis disciplinis denegatur. Deinde mathesis mentem excitat et acuit, aliisque artibus methodum suam commodat, dummodo eadem recte adhibeatur. Vid. CROUSAZ reflexions sur l'utilité des mathematiques; VON ROHR vom Nutzen und Beschaffenheit der mathemat. Wissenschaften, TCHIRNHAUSEN gründliche Einleitung zu den nützlichen Wissenschaften, absonderlich zu der Mathesi und Physica; AUG. GRISCHOV. isagoge ad mathematica studia seu mathematicum praecognita; KEMMERICH. in der eröffneten Academie lib. II, cap. 13 singularum disciplinarum mathematicarum utilitatem declarat. EHRENBURG. diss. de mathesi nobilibus digna. FAESCH. Vorschlag wie junge von Adel zur

Mathesi anzuführen. SAM. REYHER. *mathesis regia, qua mathesin imperatoribus, regibus, principibus utilem et necessariam esse demonstratur.* I. P. EBERHARDS *Gedanken vom Nutzen der Mathematik und ibrem Einfluss in den Staat.* 8. Hal. 1769. De mathesi iam M. Varro. apud GELL. N. A. XVI. 18 ait: Haec aut omnino non discimus, aut prius desistimus, quam intelligamus, cur discenda sint. vid. ad hunc locum egregia comment. KAESTNERI in *den Vorlesungen.* P. I.

2. De uniuerſae matheseos natura et constitutione commentatus est VOSSIUS et STURMIUS, iunior. Mathesis primum a Chaldaeis et Aegyptiis exculta ad Graecos peruenit. Catalogum mathematicorum offendimus in FABRICII bibl. graeca lib. III. cap. 23. De originibus et antiquitatibus mathematicis differtat. habuit IO. AVG. KREBS; historicam narrationem de ortu et progressu matheseos edidit ANDR. TACQUET. Historiam matheseos explanauit etiam DE CHALES in mundo mathematico. add. IO. CHRIST. HEILBRUNNER, historia matheseos uniuerſae. 4. Lips. 1742. PASCH. de nouis inuentis cap. 7. STOLLII histor. literar. Part. I, c. 7, §. 6. FROBESII historica et mathematica ac dogmatica ad mathesin introductio; MARPERGER. de fatiſ matheseos. GE. ALB. HAMBERGER. progr. de meritis Germanorum in mathesin. HANSCHII praefatio ad epistolas Kepleri de eodem argumento. IO. GUIL. BAIER. schediasma de mathematum in academias et scholas Germaniae superioris introductione. CORNEL. A BEUGHEM bibliographia mathematica et artificiosa. WOLFF. de scriptoribus mathematicis in tom. V. elementor. matheseos. (SCHEIBELS) *Einleit. zur mathem. Bücherkenntnis.* 8. Breslau. 1769. ſqq. I—XI. Stück. MONTUCLA *Histoi-*

Histoire des Mathematiques, Paris, 1758. T. I. II. historiam inuentorum mathematicorum inprimis recenset.

3. Qui fuerint mathematici in iure, exposuerunt commentatores e. c. ALBERICUS GENTILIS, MENCKE, ENGELBRECHT, ULRICUS IUNIUS, ad titulum Codicis de maleficis et mathematicis. I. M. GESNERI progr. de mathematicis iure Romano damnatis. 1749. De iureconsultis mathematicis diff. exstat ZACHAR. ZÖLLERI. add. BASTINELLER. de praestantia scientiarum mathematicarum in iure; IAC. SIGISM. SCHELHAMMER. de iure matheos; IO. FRID. WEIDLER. de iuribus mathematicorum; PETR. WARTBERG. de utilitate matheos et philosophiae in studio iuris. DAN. ALGÖWER de utilitate Matheos in studio iuris et politico. G. O. REITZ diff. de mathefi iuridica. Trai. ad Rh. 1736. Maxime uero commendatur POLACK mathefis forensis, ed. IV. 1770. qui etiam progr. de fatis mathematicorum in iurisprudencia scripsit; I. FR. UNGERS *Beytraege zur mathefi forensi*. Goett. 1744. IO. BASIL. WIEDEBURGS *kurzgefasste praktische Mathematik* gr. 8. Iena. 1761. Specimina matheos ad iurisprudentiam applicatae deprehendes in LANGSDORFII *Erlaeuter. der Kaestnerischen Analysis endlicher Groessen*. (1776. 8.) Praeterea hic locum inueniunt scriptores de ponderibus et mensuris WASARUS, ALCIATUS, MARIANA, NICOL. MYLERI metrologia, ZIEGLER. de iure constituendi mensuras, STRUV. de eo quod iustum est circa mensuras et pondera.

§. CCXXXIII.

Mathesis diuiditur in puram et mixtam. Huius campus est uastissimus, quamquam aliam partem alia utiliore esse non negamus.

Quum cognitio mathematica ut summus cognitionis nostrae gradus latissime diffundatur, semper, accedente cultura, partes novae adiici possunt. Ad encyclopaediam mathematicam erudierunt SCHOTT. DECHALES, STURMIUS uterque, WIDEBURG. WEIDLER. OZANAM, TACQUET, et WOLFFIUS, cui etiam debemus Lexicon mathematicum. Dictionnaire universel de Mathematique et de Physique où l'on traite de l'origine de ces deux sciences, ainsi que des Arts, qui en dependent — tiré des dictionnaires d'Ozanam, de Wolf, de Stone par Mr. SAVERIEN, enrichi de 101 planches. 4. à Par. 1753. II Voll. Hodie florent libri elementares KAESTNERI, CLEMMII, et KARSTENII. Animi reficiendi causa perlustrari possunt SCHWENTERI *mathematische Erquickstunden*; SCHOTTI *technica curiosa*.

§. CCXXXIIII.

Arithmeticam docemur iam in scholis inferioribus, quia nemo ea carere potest; sed erudita cohors in regularum rationes inquirat, illasque per computum literarum memoriae certius infigit.

Vid. IOH. GOTTFR. BÜCHNER. *kurzer Entwurf einer Historie der Rechenkunst*; GEORG. HENISCH. de numeratione multiplici ueteri et recenti. EHRENBARGER de origine numeri denarii. De notarum numeralium recentiorum origine vid. GATTERERI Elem. art. dipl. §. 66. Earundem originem ex litteris graecis repetere nuper voluit SIEGFRIED *im Goth. Magaz. I. B. 4. Stck. n. 2.* Contra quam sententiam varia monuit KAESTNERUS *in der Neuen philolog. Bibl. III. B. I. Stck.* cuius dubiis ille satisfacere studuit *in Goth. Mag. II. B. p. 275.* Miranda uaria per arithmetica produci posse, nonnullis exemplis comprobatur

bat VOSSIUS de mathesi cap. VII, §. 6. Compendia arithmetica composuerunt STIEFEL, TACQUET, POETIUS, PESCHECK, CLAUSBERG, I. F. MALER, alique multi ad usum uulgarem. De usu arithmeticae in iurisprudentia differuit FOUQUEROLLE. Usus autem illius potissimum cernitur in iustitia commutativa et distributiva, in iudicio familiae herciscundae, in computatione diuersarum quartarum, societatis, interusurii, et generatim in rationibus reddendis. Conf. etiam THEOD. BALTH. NACKEN differt. de iure numeri; SAHME de iure numeri septenarii, CHRISTIANI WOLDENBERGII tr. de numeris utriusque iuris ciuilibis et canonici, 4. Fr. et Lips. 1670. SCHMOTHERS *Dresdnischer Canzley - mässiger Schreiber und Rechner*; DOEPLERS *getreuer und ungetreuer Rechnungs - Beamter*, IOH. GOTTFR. BOLZENS *Einleitung zum Amtirungs - und Rechnungs - Werk*, sunt scriptores uulgaris commatis. Hanc rem curatius excoluerunt I. CLAPROTH. *in den Grundsätzen von Verfertigung und Abnahme der Rechnungen*. Gott. 1769. 8. I. E. B. WIEDEBURG *in der Anleitung zum Rechnungswesen, in Oekonomie - und Kameralfachen*. Ien. 1773. 8. OESFELD *Versuch einer Anleitung zur Finanz - Rechnungswiss.* Berlin. 1773. 8. HENR. ARN. LANGE *vom Rechnungswesen und denen dahin einschlagenden Rechten*. Bayr. 1776. 4. PHIL. ENG. KLIPSTEIN *in den Grundsätzen der Wissenschaft, Rechnungen vollkommen einzurichten*. Lips. 1778. 8. (SPRINGER) *Betrachtung über die Rechenkunst der deutschen Beamten und Einnehmer*. 8. Nürnberg. 1779.

§. CCXXXV.

Ουδεις αγεωμετρικος εισιτω.

Etsi hodie Geometrae publice constituuntur, qui artem suam plerumque mechanice expediunt; satius tamen est, ne in errores incidamus, principia certa perspecta habere. Practicorum commodis inseruiunt, MALLET, SCHWENTER, CANZLER, CLAVIUS, PENTHER, MALER, ANDR. BOEHM, IO. TOB. MAYER, quibus iungas scriptores de stereometria doliorum (*visiren*) IOH. HARTMANN, BAYER, KEPLER et P. PEZENAS; item WEIDLERI institut. geometr. subterraneae, cum quibus coniungi possunt A. G. KAESTNERS *Anmerkungen über die Markscheidekunst*. 8. Goett. 1775. Geometriam subterraneam copiosius exposuerunt DE OPPEL, BEYER et I. P. EBERHARD in den neuen Beytraegen zur Mathesi applicata. Halle. 1773. Theoreticam geometriam discimus ex EUCLIDE, cuius editiones praestantiores debemus DAV. GREGORIO, BARROWIO et BAERMANNO. Eius uestigia recentiores etiam sequuntur. Inter problemata uexata refertur potissimum quadratura circuli. IO. HENR. CORIARIUS *Pseudo-Quadratur des Cirkels*. 4. Eutin. 1766. Ad usum forenses spectat FERD. ERN. Comit. ab HERBERSTEIN erotema politico-philologicum: an studium Geometriae rempublicam administranti obstaculo sit, an adminiculo, IO. BUTEONIS dissert. Geometriae notitiam esse Iurisconsulto necessariam; eiusdem liber de fluviaticis insulis secundum ius civile diuidendis; IAC. RIEGGER disputatio de Geometria legali; BECK. et OETTINGER. de iure limitum; POLAC. c. l. sect. II.

§. CCXXXVI.

Si nullam rebus quotidianis utilitatem afferret Algebra, quamquam illius usus multiplex est; mentis tamen nostrae aciem et attentionem mirum in modum auget.

Algebra

Algebra hodie ad omnes scientias mathematicas accommodari solet, forsan et ad alias artes olim applicabitur. Specimen iam dedit BERNOULLI in arte coniectandi. UNGER *vom praktischen Nutzen der Algebra, in den Hall. Gel. Anzeig.* 1753. 53. Stück. u. f. Historiam literariam huius artis delineavit ERN. CHRIST. SCHROEDTER. in progr. de algebrae nomine, antiquitate et usu. IOH. MELCH. STEINBRUGK. de magia mathematica siue algebra commentatio, ortum, progressum et praestantiam huius artis exhibens. Inter ueteres ARCHIMEDES de sphaera et cylindro praecepta reliquit. Aetas iunior celebrat nomina CARTESII, HARIOTI, HOSPITAL, OZANAM, WALLISII, LEIBNITII, NEVVTON, BERNOULLIORUM, CLAIRAULTII, SAUNDERSONII, EULERORUM, KAESTNERI.

§. CCXXXVII.

Architectonice ciuilis et militaris, ut est antiquissima, ita etiam praestantissima.

Vid. ANONYMI dissertation de l'origine de l'architecture dans l'Extraordinaire du Mercure galant, 1679, Tom. VI, pag. 266 — 291. FELIBIEN recueil historique de la vie et des ouvrages des plus celebres Architectes. Hanc historiam germanice uertit PAUL. IAC. MARPERGER. GIORGIO FOSSATI storia dell' Architettura, Venezia 1747. Apud ueteres nominis fama floret VITRUVIUS; apud recentiores PALLADIO, VIGNOLA, SCAMOZZI, BLONDELL, STURM, GOLDMANN. PENTHER. Add. *Cours d'architecture* par DAVILER, augmenté par LE BLOND. ISAAC WARE'S *complete Body of architecture* f. Lond. 1757. In architectura militari excellent VAUBAN, RIMPLER, COEHORN, PAGAN, BEHR,

BEHR, STURM, accedit RITZII gründliche Unterrichtung wie ein Cavallier in der Mathematic und sonderlich in der Fortification müsse informiret werden. IOHN MULLER'S treatise containing the practical Part of Fortification, in 4 Parts, 8. Lond. 1755. Artem pyrotechnicam excoluerunt SURIREY de St. REMY, BUCHNER, BRAUN, MIETH, GEISLER, BLONDELL. De pulveris pyrii inventionem vid. OBSERVAT. HALENS. Tom. X, obs. XII. LEUTMANN'S Nachricht von gezogenen Büchsen und Anmerkungen von Schiessen. 1751. Architecturam nauticam docet l' art de batir les vaisseaux avec les pavillons de différentes nations; nec omittenda Architecture hydraulique par BELIDOR. 1751. Harum artium elementa et scriptores tradit etiam der geöffnete Ritterplatz P. I. Iurisperito architecturae notitiam perquam utilem esse, ex legibus, de aedificis construendis, in constitutionibus politicis passim occurrentibus, colligere licet. Si quis ad inspectionem ocularem prouocet, in rem praesentem ueniendum est, ubi rem non intueri tantum, sed et cognoscere conuenit. Multi cum pacis artibus bellica studia coniungunt; inertem igitur istam sententiam abiiciant; militem omnium rerum rudem esse decere. Sed quid militem rerum mathematicarum ac praesertim artis muniendi urbes et castra notitia magis ornat? POLAC. cit. loc. part. III. BRUCKNER. de architecto iurisperito. LEUCHT de iure fenestrarum.

§. CCXXXVIII.

Ex mechanicis artis initiis uariae artes uulgares, sed utilissimae, multaque opera miranda oriuntur.

IUVENEL diss. sur l' origine de quelques arts mechaniques dans le Mercure de France, Juin 1738. p. 1251. diss. historique sur les manufactures ib. Mars 1738. p. 466.

WAL-

WALLIS. de mechanica seu motu. MARIOTTE du choc des corps. de la HIRE traité de mécanique. BION construction et usage des instrumens mathématiques, germanice uertit et auxit DOPPELMAYER. Machines et inventions approuvées par l'academie royale des sciences. HENNINGS *Sammlung nützl. Maschinen und Instrumenten.* HAHNS *Nachrichten von seinen Maschinen.* 1774. LEUPOLDI theatrum machinarum. SILBERSCHLAGS *Klosterbergische Versuche.* Missis aliis, mentionem faciamus molarum, de quibus in iure uarie disputatur. POLAC. cit. loc. Part. IV. BILER. de arbore et palo molinario. HERING. de molendinis

§. CCXXXVIII.

Cum Astronomiae studio prorsus diuino coniunctae sunt artes maxime necessariae, chronologia, geographia et gnomonica.

Dubium non est, quin Astronomia inter artes antiquissimas connumeranda sit, quia etiam agriculturae auxilium praestat. Studii huius historiam enarrat GASSENDUS in praefatione ad uitam Brahei, IO. KEILL. in introduct. ad ueram astronomiam; JEAN DOMINIQUE CASSINI dans le traité de l'origine et du progrès de l'astronomie et de son usage dans la geographie et dans la navigation dans le recueil des observations; item IO. FRID. WEIDLER, LUD. DE L'ISLE, MR. ESTEVE dans l'*histoire generale et particuliere de l'Astronomie*, 12. à Par. 1755. III Tom. BAILLY *Histoire de l'astronomie ancienne.* à Paris. 1775. R. HEATHCOTE astronomos ueteres recenset. Nouissimum Astronomiae statum docet IO. BERNOULLI *Berolinensis dans les lettres astronomiques, et Recueil pour les Astronomes.* FABRICIUS in biblioth. graeca lib. III, cap. 5, lib. IV, cap. 14. Alii partem historiae astro-

astronomiae illustrarunt, quo consilio CHRIST. FRID. TRESENREUTER. dissertationes duas de scientiae cometicae fati et progressu habuit. IO. NIC. FROBESIIUS bibliographiam selenographorum adornavit. De studio astronomico optime meriti sunt IO. REGIOMONTANUS, TYCHO DE BRAHE, RICCIOLI, COPERNICUS, HEVELIUS, CASSINI, FLAMSTEAD. MANFRED. GREGORIUS, KEPLER, HUGENIUS, NEWTON, DOPPELMEYER, cuius opera exstat Atlas caelestis. LA CAILLE, TOB. MAYER, I. H. LAMBERT, HELL, EULERUS, DE SEGNER. ROSTENS *Astronomisches Handbuch*. 1771—1777. T. IV. de instrumentis astronomiae inseruiantibus agit. DE LA LANDE *Astronomie*. ed. II. da. à Paris. 1771. T. III. hodiernae astronomiae plenissimam sistunt tractationem. A. G. KAESTNERS *Astronomische Abhandlungen*. Ephemerides Astronomicae nunc Vindobonae, Lutetiae Parisiorum, Londini et Berolini prodeunt. Artis gnomonicae elementa docet itidem DOPPELMEYER et EBERHARD. WELPER. Quod ad horologia attinet, vide *historische Anmerkung von der Erfindung der grossen Uhren in den Leipzigerischen Sammlungen von allerhand zum virthschaftlichen Poliecy- und Cammer-Wesen dienlichen Nachrichten*, Vol. II, Part. XX, p. 754. *Lettre historique sur l'horlogerie dans le Mercure de France* Avril. 1742. p. 629. C. F. VOGELS *Practischer Unterricht von Taschenuhren*. 8. Leipz. 1774.

§. CCXXX.

Optica non solum astronomiae, sed et architecturae, pictoriae, aliisque artibus multum utilitatis affert.

PRIESTLEY'S *Geschichte der Optik mit Zusaetzen von Klügel*. 4. Leipz. 1775—1777. Vid. FEDERICI RISNERI *Opti-*

Opticae thesaurus. fol. Bas. 1572. COLHANS tractatus opticus. MARIOTTE essay de la nature des couleurs. NIC. HARTSOEKER. essay de dioptrique. SMITH'S *vollstaendiger Lebrbegriff der Optik* debemus ABR. KAESTNERO. 4. *Altenb.* 1755. BOUGUER Traité d'Optique. 4. à Paris. 1760. I. H. LAMBERTI Photometria. 8. mai. Aug. Vind. 1760. P. ANDR. POZZO architectura pictorum et sculptorum. IOH. CHRIST. REMBOLD. perspective pratique. ANT. VAN LEUWENHOEK opera omnia seu arcana naturae, ope exactissimorum microscopiorum detecta. M. F. LEDERMÜLLERI Observationes microscopicae. CHRIST. GOTTL. HERTEL. *vollstaendige Anvveisung zum Glascheifen.* 8. Halle. 1747.

§. CCXXXI.

Musica amoenitatibus suis commendabilis, artibusque mathematicis merito restituenda, iurisperitis varias proponit quaestiones.

De utilitate Musices uberius disquirat VOSSIUS de mathesi. MAGIORAGIUS in orat. et ADAM. STADEN. in diss. singul. Quod musica ars sit pars eruditionis philosophicae, declarat diss. LAUR. MIZLERI. Ad historiam Musices pertinent IO. ALB. BANNI diss. epistolica de musicae natura, origine, progressu et studio bene instituendo. Traité de l'origine de l'Harmonie, et de ceux, qui l'ont inventée, de son usage et de ses effets, dans l'Extraordinaire du Mercure galant, Juillet, 1680, Tom. XI, p. 240—275. Octob. 1680, Tom. XII, p. 56—76. et p. 312—350. BONNET Histoire de la Musique et de ses effets, depuis son origine jusqu'à présent, IV Tomes. GE. ANDR. ANGELINO BONTEMPO Historia Musica, nella quale si dà piena cognitione della Teorica

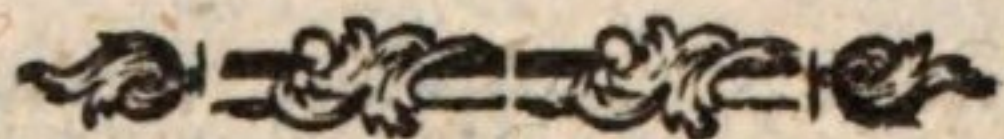
e della Pratica antica della Musica harmonica etc. WOLF G. CASP. PRINTZ. *historische Beschreibung der edlen Sing- und Kling-Kunst*. GIAMBAT. MARTINI Storia della Musica. in Bologna. T. I. 1757. T. II. 1770. IOHN HAWKINS general History of the Science and Practice of Music. Lond. 1776. V Voll. MART. GERBERTUS de cantu et musica sacra. 1774. T. II. Scriptores musicae ueterum recenset FABRICIUS in bibliographia antiquaria cap. II, §. 15. De cleri Romani controuersia cum clero Germanico circa musicam ecclesiasticam vid. Obseruat. Hall. tom. VII, obs. 17. Historiam musices literariam explicat LORENZ MIZLERS *neueröffnete Musicalische Bibliothek*. FORKELS *Musicalische Bibliothek*. IO. MATHESONS gloria musica oder Grundlage einer Ebreu-Pforte für die tüchtigsten Capell-Meister etc. IO. GOTTFR. WALTHERS *Musicalisches Lexicon oder Musical-Bibliothek*. Leipz. 1732. it. *Kurtzgefastes Musicalisches Lexicon*, Chemnitz. 1749. HEUMANN. in consp. c. V, §. 17—21. Musicam in re publica magni momenti esse putauit PLATO; Damonem enim dixisse, ait lib. IV de re publica, non posse musicam immutari in re publica, quin continuo magna sequatur reipublicae immutatio, propterea Timotheus Milesius, cum in magade, organo musico, plures adhibuisset neruos, quam antea solerent, in iudicium est uocatus, quasi priscam labefaceret musicam. Musica forensis explicatur in MYLII diss. de iure circa musicos ecclesiasticos. ABR. KESTNERI Pr. de Icto musico. IO. DAN. STIPPER. progr. de musica instrumentali tempore luctus publici prohibita. IO. FRID. SCHEID. diss. de iure in Musicos singulari Rappoltsteinensi. Electorem Saxoniae buccinatorum iudicem et protectorem esse, in iurisprudentia publica monstratur. Vid. WILDVOGEL. de buccinator.

tor. *Der prüfenden Gesellschaft fortgesetzte Bemühungen*
Part. IV.

§. CCXXXII.

Astrologia, Geomantia, Chiromantia tamquam artes uanae ac fallaces exterminandae sunt; ex physiognomia caute coniecturas capiamus.

IOS. MAR. MARAVIGLIA pseudomantia ueterum et recentiorum explosa. PRAETORIUS *von curiosen Wissenschaften.* SIGISM. SCHMIDER. de astrologia iudiciaria Christiano Philosopho indigna. SALMASIUS de annis climactericis et astrologia. SAM. STRYK. de physiognomia. 1685. Comparentur inter se, quae de usu physiognomices in iure criminali proferunt LAVATERUS in den Physiognomischen Fragmenten zur Befoerderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe. IV. Th. X. Absch. et Auctor der physiognomischen Reisen. I. Th. p. 46. LICHTENBERG über die Physiognomik.

DE
PHILOSOPHIA PRACTICA
SIVE MORALI.

Quemadmodum omne ueritatis studium uanum est et inefficax, nisi ad nostram aliorumque felicitatem in uirtutis usu consistentem referatur: ita disciplina morum, quae uiam ad uirtutem ostendit, reliquis philosophiae partibus longe est praestantior.

Recte LUCIANUS in conuiuio: ἅδεν ὀφελος ἐπισταθαι
 τὰ μαθήματα, εἰ μὴ τις ἀγὰ καὶ τὸν βίον ἐνθμιζῇ πρὸς τὸ βελ-
 τιον. In praxi philosophiae huius uis omnis posita est;
 idcirco tamen ea regulis non destituitur theoreticis, quas
 quidem multi tenent, tamquam ueritates mathematicas,
 sed uita illas non exprimunt.

Etſi hodie philoſophiam moralem in diuerſas diſciplinās, ethicam ſcil. ius naturae, decorum, politicam etc. diſpertire ſolemus; nemo tamen ſibi perſuadeat, haſ diuerſis niti principiis, aut diuerſa obligandi ratione.

Si alia officia putamus esse stricti iuris, nonnulla honestatis, quaedam decori; illa non distinguit aeternus legislator, qui nos omnem uirtutem, qua quicquid est officiorum continetur, sequi iubet. Nos pro diuersa societatis

tatis hominum conditione distinguimus ; nam in societate magna, cui nos ipsa natura adscribit, multa exigi nequeunt, quae in ciuitate postulantur. At, ubi officia ad initia sua reducuntur, per omnem disciplinam moralem eandem uim legis ualere animaduertimus ; quod ex libris philosophorum apodictice scriptis abunde patet. Quare ueteres philosophi reprehendendi non sunt, quod officiorum genera subtiliter non disiunxerint.

§. CCXXXV.

Quisquis ratione sana et experientia recte utitur, hominisque naturam studiose explorat, is in doctrina morum feliciter progredietur. Veteres his praesidiis instructi de moribus non inepte statuerunt.

Philosophiae moralis ebraicae, ethnicae et christianae historiam, et generatim et speciatim, literis illustratam fuisse constat. PLACCIUS de ethici studii historia differit in commentatione de morali scientia augenda. BARBEVRAC. in praefatione ad opus Puffendorfianum eandem historiam explanauit. IO. IOACH. ZENTGRAF. dedit specimen antiquitatum moralium, siue historiae moralis antiquae, cui GE. PASCH. introductionem in rem literariam moralem ueterum sapientiae antistitum addidit. GUNDLINGII historia philosophiae moralis opus praeclarum, sed imperfectum. STOLLENS *Historie der heidnischen Moral* omni commendatione digna. I. ENGLAND *Enquiry into the Morals of Ancients.* 8. Lond. 1735. Versio germ. prodiit Halae 1776. De fati studii moralis inter Ebraeos dissertationem edidit HENR. SCHARBAU. EBERTUS ethicam Ebraeam exposuit. Notitia librorum haurienda ex HENR. IUL. SCHEURLII bibliographia morali; item ex CASP. GOTSCHLING. bibliogr. ethica,

qua nonnulli scriptores ethicae, praecipue Galli, recensiti et iudicati afferuntur. STRUVII bibl. philosoph. tom. II, cap. I.

§. CCXXXVI.

Veterum philosophiam practicam systematice non tradiderunt, sed uaria methodo, eaque iucunda, homines ad uirtutis studium allicere studuerunt. Hinc praecepta illorum fabularum, emblematum, dialogorum, adagiorum, characterum formas induere iuebantur.

De uariis modis moralia tradendi, item de fabularum et parabolarum usu commentatus est PASCHIUS. Magni facimus SALOMONIS sententias, librum Sapientiae et Syracidae. conf. IOS. HALL. *Salomons Regier- Haus- haltungs- und Sitten- Kunst*. Aegyptiorum philosophia hieroglyphica erat. Persae laudant SCHICH SAADI rosarium et Arabes LOCMANNI fabulas, quas ERPENIUS latine et ADAM. OLEARIUS theotisce reddidit. Indis placent fabulae PILPAY. Conf. SEB. GOTF. STARCKE specimen sapientiae Indorum ueterum. ABR. TRIBBECHOVIUS de philosophia morum inter barbaros Orientales (§. CLXXXV). De Sinarum philosophia morali nostri quoque philosophi honorifice sentiunt. Vid. BILFINGER. specimen doctrinae ueterum Sinarum moralis et politicae. IO. NIC. FUNCC. de morali Sinensium philosophia. (§. CLXXX, 6). Qui in HOMERI libris ingentem sapientiam latere putant, minus falluntur, si morum philosophiam ex illis repetunt. STOLLII diff. an Homerus fuerit philosophus moralis? MICH. NEANDRI gnomologicum graeco- latinum. AESOPI fabulae plurimis in linguis leguntur. Latine illas narrat PHAEDRUS et AVIENUS. IO. CHRIST. WOLFII diff. de mythica mora-

moralia tradendi ratione noua antiqua. BUDDEI diff. de philosopho fabularum amatore. IAC. THOMASIVS de fabulis poetarum. ANDR. CHRIST. ESCHENBACH. de fabularum poeticarum sensu morali. De fabulis Romanensibus diximus §. LXXXXVII. Septem sapientium oracula feruarunt PLUTARCHUS, AUSONIUS, STOBÆUS. PYTHAGORAS symbolis delectabatur, a quo etiam carmina aurea nomen habent. GE. LUDW. AMBERGER. exercit. de uita et symbolis Pythagorae. PHIL. BEROALD. de symbolis Pythagorae. OMEISII ethica pythagorica. THEOGNIDIS et PHOCYLIDIS sententiae praeclarae, sed non omnes ab istis auctoribus profectae putantur. De philosophia morali ueterum Germanorum orationem habuit CHRIST. STEPH. KAZAVER. Ethicam historicam scripsit IO. IAC. BEURER; paradigmaticam IO. CONR. DÜRR. THEOD. ZWINGER in theatro uitae humanae bonorum atque malorum exempla ethicae philosophiae praeceptis accommodare maxime contendebat. Per dialogos docent PLATO et LUCIANUS. Ethicae paraeneticae systema adornauit WILH. MECHOVIUS. MELCH. GOLDASTUS. paraeneticos ueteres edidit.

§. CCXXXXVII.

Inter Graecos morum doctores excellunt SOCRATES, ARISTOTELES et Stoici.

De Socratis uirtute iudicia sunt diuersa; connumeratur tamen iste inter statores philosophiae morum. HEINSII oratio de doctrina et moribus Socratis. GOTTR. WILH. PAULI diff. de philosophia morali Socratis. CHR. FRID. BOERNER. oratio de Socrate ceu perfectissimo boni ethici exemplo. CHRIST. LOEBER. diff. de funda-

mento legum naturalium secundum disciplinam Socratis. FRID. MENZ. Socrates nec officiosus maritus, nec laudandus paterfamilias. Ethicam Platoniam OMEISIUS systematice exposuit. CEBETIS, Socratis discipuli, tabula iure commendatur. Ad Stoicam philosophiam instituit enchiridion EPICETI, SIMPLICII et ARRIANI commentariis illustratum. Elementa philosophiae Stoicae moralis dedit CASP. SCIOPIUS. Aristotelis doctrina moralis ex omni quidem parte perfecta non est, multis tamen ac diu placuit. Egregios THEOPHRASTI, Aristotelis discipuli, characteres etiam nunc existimamus. De reliquorum praeceptis pauca supersunt documenta. Epicuri dogmata moralia exhibet GASSENDUS; DES COUTURES et BATTEUX dans la morale d'Epicure. Add. 10. IAC. ZENTGRAV. diss. de fine hominum secundum disciplinam Cyrenaicorum, Eretriacorum et Megaricorum. GUNDLINGS *Gedanken über den vveinenden Heraclitus und lachenden Democritus* OTIOR. P. III. BUDDI exercit. de scepticismo morali.

§. CCXXXVIII.

Romani disciplinam morum et systematice et multis aliis modis docebant.

CICERO et SENECA tenent primas. IO. CHRIST. FUGMANN. diss. de Ciceronis philosophia morali. ANTON. BUCHER. ethica Ciceroniana. PUBL. SYRI sententiae et DION. CATONIS disticha de moribus non spernenda sunt; quibus iungi possunt PLUTARCHI et MARCI AUREL. ANTONINI scripta moralia. I. D. KOELER. de philosophia Marci Aurel. Antonini Augusti. BUDDI introductio ad philosophiam Stoicam ex mente sententiaque M. Aur. Antonini.

§. CCXXXVIII.

§. CCXXXVIII.

Etsi diuina Christi doctrina omnium philosophorum scitis longe anteferenda est; rationis tamen praecepta morum abiicere non possumus, quia cum iis etiam, qui christiana dogmata non agnoscunt, uiuendum est.

Si Christiani inter se soli agunt, magistri sui iussa et exemplum semper cogitent intueanturque, quae tam pura, tamque sublimia sunt, ut uel ex istis diuina auctoris indoles eluceat. Quare prima Christianorum progenies in praeceptis illis acquiescebat, nec patribus ecclesiae de moribus, philosophorum more, commentari placebat. Vid. REMIG. CEILLIERII apologie de la morale des peres de l'eglise contre les injustes accusations du Sr. Barbeyrac. Traité de la morale des peres de l'eglise contre l'apologie de la morale des peres du P. Ceillier par JEAN BARBEYRAC. MICH. FOERTSCH. diss. de philosophia morali et iurisprudentia christiana ueterum ecclesiae Doctorum. Eminent inter illius aetatis philosophos scriptores BOETIUS, qui de consolatione philosophiae libros V. reliquit. Cum deinde Aristoteles iterum dominari coepisset, Scholastici illius praecepta cum sacris literis, patrum sententiis et canonibus miscebant, atque adeo philosophiam moralem turpiter dehonestabant. THOMAE Aquinatis lectiones ethicae minus ineptae putantur. Postea, saeculo ad meliorem frugem redeunte, Aristotelem ipsum interpretari studuerunt uiri de literis optimis bene meriti, e quibus nominasse sat est IOACH. CAMERARIUM, PETRUM VICTORIUM, OBERTUM GIPHANIUM. Alii ex mente Aristotelis institutiones morales concinnabant, ueluti PHILIPP. MELANCHTHON, HORNEUS, EM. THESAURUS, HENR. IUL. SCHEURL, SAM. RACHELIUS, DÜRRIUS, IAC.

THOMASIIUS, HEBENSTREIT. Methodo Ramaea ethicam tradebant IOH. THOM. FREIGIVS et RUDOLPH SNELL.

§. CCL.

Eclectica philosophandi ratio doctrinam quoque morum hodie peruasit. Diuersa, ut existimant, officiorum genera diuersis definiuntur disciplinis, et suam quisque sequitur methodum iucundam magis, quam seueram.

FRANCISCUS BACO DE VERULAM. in tr. de augmentis scientiarum, item, in sermonibus fidelibus de emendanda philosophia morali laborauit. MICHEL DE MONTAIGNE et CHARRON libere, sed acute mores perquisiuerunt. Ex principiis Cartesianis et enthusiasticis philosophatus est MALEBRANCHE. Prodiit etiam Halae 1719. 8. ethica Cartesiana. ARNOLDI GEULINX ethica obscura est et uitanda. THOMAS. et BUDDEUS ius naturae, ethicam et politicam separatim tradiderunt. GENZENIUS addidit officia pietatis. WOLFFIUS philosophiam practicam stabiliuit, qua omnium officiorum initia continentur. Nec silentio transire licet IO. NICOL. ALEXANDRI MAUROCORDATI, principis Wallachiae, librum de officiis, graece scriptum. Add. GUNDLING. uia ad ueritatem moralem, HEINECCIi elementa philos. mor. LEHMANN'S *neueste und nützliche Art die so genannte Moral zu erlernen*. ISRAEL GOTTL. CANZII disciplinae morales omnes, etiam eae, quae forma artis nondum hucusque comparuerunt, perpetuo nexu traditae. FRANC. HUTCHESON'S System of moral Philosophy. 4. Lond. 1755. II Voll. ADAM FERGUSON'S Instituts of moral Philosophy. 8. Edinb. 1769. in linguam nostram translatae sunt a CHR. GARVIO. 8. Leipz. 1772. G. F. MEIERS *Philosophische*

phische Sittenlehre. T.V. BASEDOWS praktische Philosophie für alle Stände. 8. Dessau 1777. Voll. II. La morale universelle. 8. Amst. 1776. III T. ULRICHS moralische Encyclopaedie. 8. T.I. II. Berlin. 1779.

§. CCLI.

Non omnibus totum campum officiorum emetiri, sed locum singularem tractare placuit. Ex huius generis libellis interdum utilitas maior, quam ex systemate male recocto, peti potest.

Quum in commotionibus animi moderandis haud postrema felicitatis nostrae pars sita sit: temperamentorum et affectuum indoles haud frustra exploratur. FRID. HOFFMANN. de temperamentis fundamento morum et morborum in gentibus erudite differuit. SPENER. historiam doctrinae de temperamentis exposuit. De affectibus noscendis et compescendis praecepta reliquerunt LAEL. PEREGRIN. et ALOYS. LUISIN. Evoluantur etiam auctores §. CCXXV. excitati. Iucunditate sua se commendant, qui characteres hominum depinxerunt, artemque aliorum animos cognoscendi docuerunt. Enumeravit illos PASCH. in diss. de philosophia characteristica et paraenetica. Hic notentur LUD. MOLINAEI, de la BRUYAERE, IOSEPH. HALL. characteres. SCIP. CLARAMONTIUS de coniectandis hominis moribus et latitantibus cuiusque affectibus. ABBADIE *l'art de se connoitre soi meme. de la CHAMBRE l'art de connoitre les hommes et les caracteres des passions.* IO. IOACH. BECCHER. cosmoglotta siue mundi lingua, qua ostenditur ars diuinandi secretissima hominum ex actionibus eorum. WALCH. de arte aliorum animos cognoscendi. THOMAS. *Wissenschaft das verborgene des Herzens anderer Menschen zu erkennen.* ROHR. de eod. arg. IO. ANDR. FABRIC. *von der moralischen Erkennt-*

Erkenntnis der menschlichen Gemüther, §. 12 sq. notitiam literariam huius artis promit. Nihil homini dulcius mentis quiete, nihil optatius solatio in aduersis. Itaque facile se lectoribus probant libelli de tranquillitate animi, de constantia rebus in afflictis etc. vid. PETRARCHA de remediis utriusque fortunae. RUDIGER. et HOFFMANN. et alii *von der Zufriedenheit*. ANT. SARASAE ars semper gaudendi.

§. CCLII.

Ubi actiones nostras, ut par est, ad conscientiam referimus: non deest materia de casibus conscientiae disputandi; unde scepticismus moralis.

Iesuitas probabilismi moralis constat inculpari, quem detexit LUDOV. MONTALTIUS siue BLAS. PASCHALIS in epistolis prouincialibus. P. PICOT eidem opposuit *apologie des Casuistes*. conf. SAM. RACHEL. examen probabilitatis Iesuiticae, nouorumque casuistarum. THOM. STEGER. de probabilitate nouo moralistarum atque Iesuitarum dogmate. EL. VEIEL. diss. de probabilitate moralistarum pontificiorum asylo. PFAFF. animaduersiones ad corpus doctrinae moralis Sorbonicum. DAN. CONCINA Storia del probabilismo. 4. 1743. II Voll. De controuersia hoc saeculo circa probabilissimum agitata vid. Goett. *Anzeigen von gel. Sach.* 1758. p. 1047.

§. CCLIII.

Si ab ingenti praeceptorum morum copia ad uerum uirtutis cultum ualeret argumentatio: nullum sane nostro saeculo foret integrius, nullum sanctius: at experientia docet, philosophiam practicam nimis esse theoreticam.

Scripto-

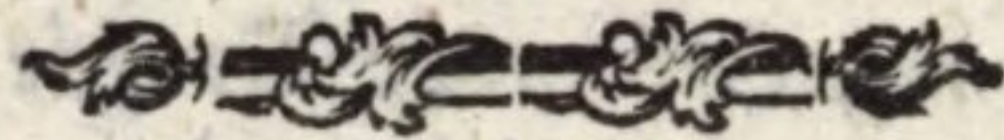
Scriptorum ad philosophiam morum pertinentium numerus hodie uix iniri potest. Apud omnes fere gentes cultiores nunc prodesse uolunt sapientes et delectare, suisque praeceptis uaria impertiunt uestimenta. Germani, Galli et Angli de ingenii gloria certare uidentur. Opera periodica indicauit FABRIC. in noua MORHOFII polyh. editione; sed in dies crescit copia. Hamburgensis, ut dicebatur, *Patriota* multos excitauit imitatores, sed superatus a nullo. Dein lectorum animos permulcebant *die Tadlerinnen*, *Biedermann*, *Socrates*, *Druide*, *Menschenfreund*, *Fremde*, *Mensch*, *Jüngling*, *nordischer Aufseher*, *der Greis*, et alia, quae vocant, mentis oblectamenta. Inter Gallos laudantur fabularum et comoediarum artifices de la FONTAINE, de la MOTTE, MOLIERE, VOLTAIRE, MAR-MONTEL. Alii commendant *les memoires d'un homme de qualité, qui s'est retiré du monde*; *l'histoire de Cleveland*; *Gilblas*. Liber: *les moeurs*, iudicio non aequo exceptus. Ex Anglorum scriptis periodicis aliis longe antecellunt the Spectator, the Guardian, the World, the Rambler. Ingenio abundant opera SWIFTII; acute philosophatur POPE. Danorum gloriam illustrat HOLBERG. vid. STRUV. bibl. philos. P. II. p. 103.

§. CCLIIII.

Quam arcte philosophia moralis cum iurisprudentia cohaereat, monere nihil attinet, quia legum scientiam ex principiis moralibus conflatam esse inter omnes constat.

Si quis nexum utriusque disciplinae propius inspicere cupiat, is conferat IOH. EISENHARD. diff. de usu principiorum mor. philosophiae in iur. ciu. condendo et interpretando. IOH. GOTTH. VON BOECKELLEN orat. de necessi-

necessitate et usu philosophiae in studio iuris; his adiungi potest LAUR. ARNOLDI iurisprudentia ethica siue collatio philosophiae mor. cum iure scripto, VINCENTII TURTURETI collatio doctrinae mor. cum decretis Iurisconsultorum. Nonnulli in commentariis ad tit. iuris de iustitia et iure philosophiam moralem explicarunt, ueluti DOMINICUS SOTUS, LUD. MOLINA, LEONH. LESSIUS, IO. DE LUGO.

CAPVT XXXIII.
DE
IURE NATURAE.

§. CCLV.

Iuris naturae disciplina hodie legum cultoribus tamquam basis totius iurisprudentiae commendatur, quamuis doctores eandem modo latius, modo angustius definiant.

Si ius naturae docet, quidquid officiorum ratione magistra cognosci potest; id a philosophia morali diuersum non est, nec ueteribus diuersum uidebatur; sed hodie illud plerumque officia stricti iuris, quae non ex humanitate, uerum ex necessitate manant, comprehendit, ideoque a nonnullis ius naturae cogens uocatur. Haec philosophiae moralis pars olim seorsim non exulta fuit, ut apparet ex historia iuris naturae, quam uiri solertissimi scripserunt, BUDDEUS scil. LUDOVICI, THOMASIVS, REINHARD., GLAFEY, SCHMAUSS, KEMMERICH. alique in compendiorum suorum exordiis. *Essai sur l'histoire du droit naturel.* 8. à Londres. 1757. *Kurzer Entwurf einer Historie des Natur- und Voelker-Rechts.* 8. Leipz. 1759. K. G. VON ZAHLHEIM *Versuch einer Gesch. der natürl. Rechtsgel.* 8. Wien. 1766. G. C. GEBAUERI *Noua Iur. nat. historia*, quam — edidit E. C. KLEVESAHL. 8. Wetzl. 1774. De praecipuis nonnullis iuris naturae scriptoribus commentati sunt WERNHER, CAROLUS OTTO RECHENBERG, WUCHERER., GEORG. ANDR. VIN.

VINHOLD. Bibliothecam iuris naturae et gentium adiunxit historiae suae iuris naturae GLAFEV; sed pleniorrem adornavit MEISTER T.I—III. Gott. 1749—1757. 8. Vid. ipsius auctoris prolegom. iuris nat. litteraria in Exercitt. Iur. uniu. T.III. p. 44. Huc etiam pertinet bibliotheca iuris imperantium, quae Noribergae 1727. prodiit. IOH. GROENING. bibliotheca iuris gentium Europaea et exotica. De meritis Germanorum in iurisprudentiam naturalem specimen tractationis edidit NIC. PRAGEMANN.

§. CCLVI.

Disciplinae huius instaurator HUGO GROTIUS perhibetur, cuius liber de iure belli et pacis epocham quasi constituit; sed anceps de eodem, ut in rebus nouis fit, iudicium erat.

Iam ante Grotium IOH. OLDENDORPIUS prima huius scientiae fundamenta quodammodo posuit in Iuris nat. Gent. et ciuilis Isagoge. 12. Col. Agripp. 1539. NIC. HEMMING apodicticam methodum de lege naturae euulgauit, pariter ac IUSTUS BENEDICT. WINCKLER, librum de principiis iuris, sed sine emolumento. ALBERICUS GENTILIS in tr. de iure belli meliora dedit, quae uel Grotio praelucere poterant. Caue putes, Grotium ex uno principio theses suas duxisse, quamquam socialitatem ceu fundamentum quoddam posuisse uidetur. Tantam eruditionem libro, qui ratione sola confici debet, afferre non necesse habuerat, nisi ius gentium uariis consuetudinibus nixum tradere uoluisset. Pauci, imo paucissimi commentatorum Grotii auctoris sui doctrinam exaequarunt; quare non omnium labores eiusdem ponderis esse putantur. Potiores sunt GRONOVIVS, BARBEYRAC, TESMAR et OBRECHT, COCCEII, VON DER MUELEN. Multi Grotium in alias formas abire iusserunt.

§. CCLVII.

§. CCLVII.

Grotii exemplo excitati Angli duo, uiri acutissimi, IOH. SELDENUS et THOMAS HOBBIUS ius naturae noua ratione exposuerunt.

Ille in tr. de iure naturae et gentium iuxta disciplinam Hebraeorum, quem BUDDEUS in compendium redegit; hic in elementis de ciue, quae uariam fortunam experta sunt. Impugnabantur a RICHARDO CUMBERLAND, ROB. SCHARROCK, SAM. STRIMESIO, GIBERT COQUIO aliisque. Defendebantur a LAMBERTO VELTHUYSEN. et GÜNDLINGIO. vid. MEISTERI Bibl. I. N. et G. p. 242 sqq.

§. CCLVIII.

SAMUEL PUFFENDORFFIUS Grotii et Hobbessii principia iudicio suo ita temperauit, ut iuris naturae systemata nascerentur, saeculis cunctis profutura.

Scilicet neminem fugit Puffendorffii ius naturae et gentium, et libellus de officio hominis et ciuis. Multorum tela recipere coactus fuit uir summus: recepit ac fortiter retudit. Aduersabantur nimirum ipsi IOSUA SCHWARZIUS, NIC. BECMANNUS, ZENTGRAV, quos nunc caeca nubes premit, Puffendorffius autem semper in luce uersabitur. LEIBNITIO quoque opus Puffendorffianum in ipsis principiis multiplici emendatione indigere visum est. vid. Opera LEIBNIT. T. IV. P. III. p. 275 sq. Opera, quae diximus, non solum in uarios sermones transibant, sed etiam studio celeberrimorum uirorum illustrabantur. BARBEYRACII uersio gallica et annotationes sunt eximiae. Accedebant etiam HERTII notae. Ius naturae et gentium cum suis et aliorum commentariis recu-

dendum curavit GOTTFR. MASCOVIUS. Non sine fructu HOCHSTETTERUS collegium Puffendorffianum conscripfit. Libro de officio hominis et ciuis cogitationes suas adsperserunt WEBER., PROELEUS, BARBEYRAC, KEMMERICH, TITIUS, TREUER, EVERH. OTTO, CARMICHAEL, ROTHER. Editio optima prodiit Lugd. B. 1769. T. II. 8.

§. CCLVIII.

Posthaec, si ulla in re, certe in iure naturae eclectice philosophari coeperunt; suum quisque sequitur genium, sua principia, nescio an satis comode.

THOMASIVS institutiones iurisprud. diuinae et fundamenta iuris naturae ex diuersis principiis tradidit; FLEISCHER. in institutionibus iuris naturae et gentium Thomasiae sententiae inhaeret. Inter reliquos iuris naturae magistros magna nomina reperiuntur, quorum hypotheses recensere nunc supersedemus. Notum est studium BUDDEI, WERNHER, COCCEII, GE. BEYERI, EPHR. GERHARDI, GUNDLINGII, HOLBERGII, GRIEBNERI, CHRISTIAN. et IAC. GABR. WOLFF, GLAFEY, HENR. KOELERI, WEIDLERI, HEINECCII, SCHMAUSII, DARIES, SAM. DE COCCEII, SCHIERSCHMIDII, C. F. HOMMELII, BURLAMAQUI, VATTEL, I. C. CLAPROTH, NETTELBLADT, ACHENWALLII, HOLLMANNI, PESTELII, WIESANDII, DE MARTINI, G. F. MEIERI, DE FELICE, BREUNING, BESEKE, WESTPHAL, SCHEIDEMANTEL.

§. CCLX.

Haud diffiteor, istos iuris naturae interpretes cum iuri gentium, tum iuri ciuili opem ferre insignem,

gnem, qui pacem siue quietem externam fundamenti loco sumunt; ex hoc enim principio, quid sit iuris stricti, definiri potest luculentius; ast id nondum definitum est, quia iuris stricti nunc est, quod ipsum, mutata paullulum rerum facie, humanitatis esse cognoscitur.

De principio iuris naturae longa disceptatio. PROE-
LEUS de origine diuersorum iuris naturae principiorum.
IOH. GUIL. IANI iudicia eruditorum de principio iuris
naturalis cum uera sententia comparata. BERNH. HENR.
REINOLDI Orat. de uero iur. nat. principio. P. CASTI
INNOCENTIS ANSALDI de principiorum legis nat. tra-
ditione libri III. Mediol. 1742. Multi in ipsa principii
idea hallucinati sunt. Ratione duce ius naturae discimus,
sed ipsa ratio nos ad firma iuris naturae initia respicere
iubet. Alii ius naturae sine principio tradi posse arbi-
trantur, ut GRIEBNERUS et PHILIPPI in dissert.
singulari: uerum hi sibimet ipsi contrarii esse uidentur,
quia ueritates omnes ad principia sua redeunt firmissima.
Quidam principia ponunt, quae disciplina uel latiora sunt
uel angustiora. Vitium plurimorum compendiorum com-
mune ac uix uitandum, donec fines officiorum rite ter-
minentur. In hunc censum ueniunt, qui uel statum in-
tegritatis, uel praecepta Noachi, uel decalogum, uel
charitatem assumunt. Multis plura placent principia, nec
falluntur, si non regulas tantum iusti, sed et honesti ac
decori iure naturae complectuntur. GLAFEY *im Recht
der Vernunft* pag. 282, conspectum uariorum principio-
rum exhibuit. Conf. HOMBERGK ZU VACH dubia iu-
ris naturae.

§. CCLXI.

Officia stricti iuris hoc caractere ab aliis discernuntur, si hominum societas, neglectis istis, consistere nequeat, sed bellum perpetuum in statu libero, perpetuae lites in ciuitate oriantur. Natura omnes homines aequales esse iubet, nec in ciuitate hactenus aequales esse desinunt, ut se suaque, instinctu quodam legitimo impellente, conseruent, tueanturque. Itaque inre stricto postulare possunt, ne laedantur ullo modo, uel quod ad uitam et corpus, uel quod ad existimationem et fortunas attinet. Poscunt etiam, ne in iure per pactiones acquisito turbentur. En totius iuris naturae mentibus nostris infixi epitomen!

Subtiliora officia non tradit iuris naturae disciplina, quam etiam in homine rudi requirimus. Iura sint manifesta, laesio certa. Si quis damnum ultro sarcire cupiat, non opus est bello. Damnum autem, ut sarciatur, itemdem lex naturae praecipit. Quousque iuris stricti fines porrigantur, iuris ciuilibis doctores optime intelligunt. Si qua disceptatio nascatur; ad rationis tribunal res tandem deferenda erit. Interdum enim de legitima defensione, de pactorum interpretatione etc. dispiciendum est; sed difficultates istae imperium suadent. SCHNEIDER, diff. de finibus iurispr. natur. regundis.

§. CCLXII.

Iuris stricti officia nemo, qui uniuersa hominum societate continetur, subterfugere potest; at nonnullae societates singulares, eaeque minores, quibus nimirum coniuges, parentes et liberi, domini ac serui coniunguntur, sibi singularia quoque officia imponunt.

Hanc

Hanc iuris naturae partem ius sociale dicunt. Principia quaedam in eo suppeditantur ad quaestiones aliquas in ciuitate quoque decidendas, u. c. de polygamia, diuortio, potestate parentum et maritorum, seruitute etc.

§. CCLXIII.

Ut status libertatis omnium esset felicissimus, si mortales a mentis perturbationibus uacui non solum pacem externam, uerum etiam uirtutem colerent: homines tamen cupiditatibus prauis abrepti hanc beatam sortem aspernuntur, suamque securitatem, nisi arctiorem societatem conflent, imperioque ciuili se subiiciant, uix tueri possunt.

Nonnulli quidem homine, christiano praesertim, indignum putant, formidine poenae officiis adstringi; sed quia omnes fere officiorum sunt immemores, consultius esse uidebatur, omnes, intercedente magistratu, ad obsequium redigere. Singularia certe de Groenlandis narrantur, qui imperium licet ac religionem ignorent, quiete tamen uiuunt.

§. CCLXIII.

Imperium a statu libertatis discernendum est; sed tantum abest, ut ius naturae, seu lex rationis in societate imperantium et subditorum opprimatur, ut in republica gubernanda eniteat maxime.

Iuris publici uniuersalis principia plerumque iuris naturae systematibus adiungi solent; seorsim illa tradiderunt IO. FRID. HORN. in politica architectonica; IOHN LOCKE two treatises of government. 8. Lond. 1690. ALGERNON SIDNEY Discourses concerning Government. Lond. 1763. ULR. HUBER. in libr. de iure ciuitatis, notis THOMASII illustr. ZIEGLER. de iure maiest. et qui

primum inter hos locum tenet I. H. BOEHMER. in introduct. in ius publ. uniuersale. MARTINI Posit. de iure ciuitatis. 8. Vindob. 1768. ed. II. 1773. DE IUSTI *Natur und Wesen der Staaten* nouissime prodiit cum animaduersionibus H. G. SCHEIDEMANTELII. Mitau. 1771. 8. qui et ipse scripsit *Staatsrecht nach der Vernunft*. Ienae 1770—1773. Vol. I—III. 8. nec non *Das allgemeine Staatsrecht überhaupt und nach der Regierungsform*. Ien. 1775. 8. Inter Gallos eminet ROUSSEAU du contract social add. IO. SALOM. BRUNQUELL. *eröfnete Gedanken von dem allgemeinen Staats-Recht und dessen nöthigen Excolirung*. I. G. GONNE in dica iuri publico uniuersali scripta. Erl. 1752. omnem fere eius usum proscripsit. Singula huius disciplinae capita de origine scil. imperii, de legibus imperii primariis, iuribus maiestatis, religionis et imperii concordia, tributis, iudiciis etc. iam a multis explanata fuerunt largissime. Reipublicae diuersitas diuersum efficit ius publicum. De iure publico populi Romani vid. SCIP. GENTILIS, IO. GODESCALC. CLAUSING. uariis libellis tom. III collectis inscriptionem praefixit: Ius publicum Romanor. (§. CCLXXXV.)

CAPVT XXXIIII.
DE
IURE GENTIUM.

§. CCLXV.

Sicut homines singuli socialiter uiuere iubentur: ita gentes magna quadam societate iunguntur, cuius leges emolumentorum suorum caussa studiose debent colere.

Etsi nationes reperiuntur, quae aliena commercia non appetunt, ideoque iura gentium non ubique uigere uidentur; politiores tamen populi ad ius quoddam commune saepius prouocant, nec barbaries semper eodem loco consistit.

§. CCLXVI.

Ius gentium uel naturae lege aeterna, uel passionibus, uel consuetudine nititur.

Prudentes Romani ius naturae dicebant, quod natura omnia animalia docuit; ius autem gentium, quod ratione conficitur. Sed quoniam hodie iuri naturae tam latos fines non impertimus, ius gentium statuimus ius esse naturae singulorum ad gentes applicatum, cum gentes aut earum moderatores iisdem, quibus in statu libertatis singuli homines, uinculis ligentur, nec pudeat reges se rationis ubique dominantis legibus adstrictos profiteri. Quid foedius, quam ferrum semper ac flammam minari? Quid principe dignius, quam rationi cedere? Multis ipsa iuris

naturae elementa ludibrio sunt, quare ne offendant, singulari pacto cauendum est. Mores denique inueteratium rationis habere censentur. Si inter gentes conventionum et morum auctoritatem ualere diximus, id non ad omnes, sed ad moratiores tantum populos pertinet. Iuris gentium, ex rationis fonte deriuandi, principia tradunt iuris naturae doctores. GUNDLING. in compendio suo iisdem singularia capita assignat. Ius gentium, quod ex consuetudinibus coaluit, disci potest ex GROTII et PUFFENDORFFII libris. Conf. etiam DAV. MEVII prodromus iurisprud. gentium communis. TEXTOR. synopsis iuris gent. IO. IAC. MÜLLER. institut. iurisprudentiae gent. ZENTGRAV. disquisit. de origine, ueritate et obligat. iuris gent. ICKSTATT. elementa iuris gent. WOLFFII ius gentium. GLAFEY *Voelker-Recht*. Le Droit des gens — par Mr. DE VATTEL. Nouv. edit. à Neuchatel 1773. II Voll. est liber plerisque aliis in hoc genere praeferendus.

§. CCLXVII.

Iuris gentium placita saeculorum omnium perquam diffusa, incerta et recondita explorent, quos harum rerum cura tangit; nostra maxime interest, ius gentium praecipue Europaearum hodie approbatum cognoscere.

Studium hoc non plane neglectum fuit, quamuis systematis formam nondum acceperit. De rebus huc pertinentibus agebatur partim in historicis, partim in notitia rerumpublicarum, partim in politica et iure publico. SCHMAUSIUS hanc scientiam studiosius tractauit, dum non solum corpus iuris gentium academicum collegit, cui supplementa adiungere promisit WENCKIUS; sed et introdu-

troductionem in scientiam status gentium composuit. Le droit public de l'Europe par l'Abbé de MABLY, avec des remarques de Mr. ROUSSET. 8. à Amst. 1737. III Vol. I. I. MOSERI *Anfangs - Gründe der Wissenschaft von der heutigen Staats Verfassung von Europa, und des unter den Europäischen Potenzen üblichen Völker - und allgemeinen Staats - Rechts.* 8. 1732. Eiusd. *Grundsätze des jetztübl. Eur. V. R. in Friedenszeiten.* 8. 1750. rec. Norimb. 1777. et *Grunds. des Eur. V. R. in Kriegszeiten.* 8. Tub. 1752. *Erste Grundlehren des ietzigen Europ. Voelk. Rechts in Frid. und Kriegs2.* 8. Nbg. 1778. ACHENWALLII *primae lineae* 1775. sunt opusculum affectum. Egregium opus nos sperare iubet (C. G. GÜNTHERI) *Grundriss eines europ. Völkerrechts.* 8. Regensb. 1777. Qui iustum iuris gent. Europ. practici systema efformare gestit, ille non carere poterit nouissimis operibus Moserianis, quibus titulus: *Versuch des neuesten Europ. Voelkerrechts in Friedens - und Kriegszeiten.* 8. 1777. cuius Voll. VIII. hucusque prodire. Et *Beyträge zu dem neuesten Europ. V. R.* 8. 1778. cuius VI Tomi exstant. FRID. CARL VON MOSER *kleine Schriften zur Erlaeut. des Staats - und V. R.* 8. 1751—1765. XII Tomi. Eiusdem *Beytraege zu dem Staats - und V. R.* 8. 1764—1772. IV T. add. *Politischer Staat von Europa.* P. X. Dresd. 1740. sq.

§. CCLXVIII.

Argumenta perardua in hac disciplina enodari nemo nescit; quaestiones autem istae ab iis, qui experientia fulti fontes inuestigare possunt, optime dirimuntur.

Praeter SCHMAUSII corpus iuris gentium academicum commendatur DU MONT corps universel diplomati-

que du droit des gens. f. Amst. 1726—1731. VIII T. LAMBERTY memoires pour servir à l'histoire du XVIII siecle contenant les negociations, traitez, resolutions, et autres documens authentiques concernant les affaires d'etat. tom. XIV. Recueil historique d'actes, negociations etc. par ROUSSET. LEIBNIZ. codex iur. gent. diplomaticus. HEMPELS *allgemeines Europäisches Staats-Rechts-Lexicon oder Repertorium*. Spinosam controuersiam de trutina Europae decidere tentarunt HULDENBERG, LEHMANN, KAHL, NEUREUTER, DE IUSTI. CONSTANTINI PORPHYROGENNETI libri duo de cerimoniis aulae Byzantinae — cura I. H. LEICHII et I. I. REISKII. Lips. T. I. 1751. T. II. 1754. De praecedentia gentium, de titulis et insignibus, de cerimoniis vid. ZACHAR. ZWANZIGER theatrum praecedentiarum, LUNIGII theatrum ceremoniale historico-polit. fol. Lips. 1719. 20. II T. STIEVENS *Europäisches Hof-Ceremoniel*. 8. Leipz. 1723. Le ceremonial diplomatique des cours de l'Europe par M. ROUSSET. II tom. fol. Amst. 1739. FR. C. VON MOSER *teutsches Hofrecht*. Fr. u. L. 1754. 55. II T. Legatorum iura discimus potissimum ex WICQUEFORT Ambassadeur. WALSINGHAM. memoires et instructions pour les Ambassadeurs. de CALLIERE maniere de negocier avec les souverains. 12. à Par. 1757. II Vol. MABLY Principes des negociations pour seruir d'Introduct. au Droit Publ. de l'Europe. 8. à Amst. 1757. HAGEMEIERS dissertationes varias de dominio maris, quod Grotio praesertim ac Seldeno disceptandi materiam praebuit, collegit. Scriptores plures de his multisque aliis capitibus, u. c. de bello, foederibus, commerciis etc. nominat bibliotheca iuris imperantium, et MEISTERI Bibl. I. N. et G.

CAPVT XXXV.

DE

DECORO.

§. CCLXVIII.

Officia omnia, ubi naturae legis auctorem respiciamus, eadem ui obligandi pollere, iam dictum fuit; sed uitio uertendum non est morum magistris, quod ratione eorum, quibus debentur officia, pium distinguant a iusto et honesto, uel ratione gradus necessitatis alia absolute flagitari posse existiment, alia cuiusque pudori relinquenda. Hinc instum diuersum a decoro.

Quamquam ueteres hanc officiorum differentiam non docuerunt, nec omnes hodie eandem approbant, teste GLAFEY in historia iuris naturae p. 170 sq.; non tamen absurde officia distincte considerantur, quae uita hominum ipsa distinguit. Reperiuntur enim homines iusti, sed parum decori; alii omnis elegantiae studiosi, sed iniusti. HENR. CONR. KOENIG. de insigni utilitate notionum pii, honesti atque decori,

§. CCLXX.

Decorum doctores neque in characteribus huius disciplinae perpetuis, neque in limitibus definiendis inter se consentiunt. Nonnulli decorum diuidunt in naturale et politicum.

Alios non offendere, suum cuique tribuere, sunt prima naturae praecepta, quae licet seruaueris, tamen displicere

cere poteris aliis, nisi decenti modo id, quod debes, praestiteris. Vid. IUL. GUIL. THEOD. DIEDE ZUM FÜRSTENSTEIN diss. de eo quod est iustum, sed non decorum. IO. SAM. STRYK. de iure liciti, sed non honesti. CICERONI de officiis lib. I, cap. 27. decorum est, quod consentaneum est hominis excellentiae in eo, in quo natura eius a reliquis animantibus differt. Decorum quidam collocant in studio aliis placendi; placemus uero aliis, si non solum, quae naturaliter pulchra sunt, sectamur, et turpia uitamus, sed et moribus ciuilibus obtemperamus. Alii decorum uocant uirtutem in luce, nonnulli artem amicos sibi conciliandi iactant. Morum pulchritudinem descripserunt multi, certo principio non praemisso. THOMAS. in fundamentis iuris naturae, et in cautel. de decoro accuratius differit. STOLLIUS in diss. de decoro politico contra Cynicos, Quakerosque disputat. Ex scriptoribus reliquis notentur OMEIS, SPITZ, MENCKE, KAHL, EELKING, HACKMANN de decoro. ERASMUS de ciuilitate morum; IO. CASAE Galateus. FRID. DEDEKIND. Grobianus et Grobiana, STEPH. GUAZZI de mutua et ciuili conuersatione. GENZKENIUS in systemate philosophico. ROHR. *Cerimoniel-Wissenschaft der Privat-Personen*. CAR. GOTH. MÜLLER. praecipua ad ceremoniarum scientiam spectantia. FRID. FRISII *der vornehmen Künstler und Handvercker Ceremonial-Politica*. Culturam huiusmodi regularum maxime sibi uindicant Galli. Libellos uarios protulit BELLEGARDE; *modeles des conversations; Reflexions sur le ridicule; Reflexions sur ce qui peut plaire, dans le commerce du monde; la politesse des moeurs*; MADAME SCUDERY *morale du monde; Entretiens de morale; conversations nouvelles sur divers sujets*. AUCTOR de *l'art de plaire dans la conversation*. Item du traité de la bienveillance.

§. CCLXXI.

§. CCLXXI.

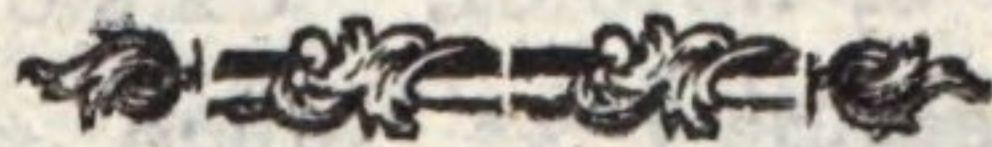
Gentes decorum saepius tam acriter urgent, ut huiusmodi officia magis postulari, quam expectari uideantur.

Urbanitas neglecta ingentes turbas excitare solet. Hinc iuris gentium haud postrema pars est cerimoniarum notitia. Scriptoribus §. CCLXVIII. adductis hic adiungantur ROHR. *von der Ceremoniel - Wissenschaft grosser Herren.* LETI ceremoniale politicum, BUDDEI diff. de eo quod decet circa solennia principum. TREUER de decoro gentium circa initia belli. F. C. MOSER in *kleinen Schrifften* P. I. egit *von der Staats - Galanterie*; item *von dem Canzley - Decoro.*

§. CCLXXII.

Ecquid iuris ciuilis cultori magis conuenit, quam officiorum genera rite discernere? omnis turpitudine est uitanda, sed non omnis poenis coercetur.

Leges ciuiles de iure stricto statuunt seuerē, officia reliqua suadent, quamquam humanitas interdum extorqueri soleat. Pro genio populi ac ciuitatis statu uitia quaedam tolerantur, quae apud alios, uel alio tempore grauitur puniuntur. Qua de re uberius differunt interpretes tit. ff. de condict. ob turpem uel iniust. causam.

CAPVT XXXVI.

DE

POLITICA.

§. CCLXXIII.

Vt agamus iuste, necessitas, ut agamus honeste ac decenter, uirtus requirit; pietatis officia declarat theologia naturalis, multo plenius ac euidentius theologia reuelata. Reliquum est, ut de politica dispiciamus, qua, quid prudentia non solum in uita priuata, sed et in republica regenda possit, docemur.

Prudentia, quae nostram utilitatem quoquo modo amplificare annitur, in uniuersam diuiditur et specialem; illa in ethicam et politicam. Nobis politica alia est priuata siue communis, alia publica siue imperantium. Scriptores huius artis late recenset STRUV. in biblioth. philos. P. II. c. II. Nonnullos etiam cognoscere possumus ex CONRINGII diss. de philos. ciu. eiusque optimis ac praecipuis scriptoribus; item ex SARCMASII (*Schurzfleischii*) iudiciis de nouissimis prudentiae ciu. scriptoribus. add. GABR. NAUDAEI bibliographia politica, CORNEL. A BEUGHEN bibliograph. polit. et iuridica. CAROL. ARNDII bibliotheca politico - heraldica et aulico - politica. THURMANNI biblioth. statistica; IOH. ANDR. BOSII diatribe isagogica de prudentia et eloquentia ciu. comparanda; IOH. TOB. WAGNERS *Entwurf einer Staats - Bibliothec nebst der ganzen politischen Klugheit*, 1725. Fata studii politici in academiis in diss. singul. enarrauit CHRIST. GOT-

TOFR.

TOFR. HOFFMANN. et CAR. RENAT. HAUSEN. IOH. HENR. A SEELEN progr. de incrementis, quae studium politicum ex reformatione Lutheri coepit, edidit; STOLLIUS eundem locum tractavit. De studio polit. bene instituendo, praecepta dedit IOH. HENR. BOECLER; CASPAR. SCIOPPIUS paediam politices.

§. CCLXXIV.

Ut doctrinam morum ueteres in partes suas minus sollicitè dispertiebant: ita etiam regulas politicas cum reliquis permixtas deprehendimus, nec facili negotio inter se discerni possunt.

Sacras literas praecepta optima prudentiae civilis tradere, nemo nescit. Dilucidarunt ista IOSUA ARND. in manuali legum Mosaicarum, GE. NEUMARCK *im Davidischen Regenten - Spiegel*, THEOD. REINKINGK. *in der bibl. Policey*, BOSSUET dans la politique, tirée des propres paroles de l'écriture sainte (§. CCXXXVI.) Apud Graecos praedicantur imprimis SOLONIS dicta; ISOCRATIS oratio de regno ad Nicoclem, paraenesis ad Demonium; PLATONIS libri de legibus et republica; XENOPHON de Cyropaedia. Ex Romanis hic iterum laudandus est CICERO, quamquam illius lib. VI. de republica ad nos non peruenerunt; nec PLUTARCHI opera silentio transiri possunt. BASILIUS imperator cap. LXVI. paraenetica ad Leonem filium, pariter ac EMANUEL II PALAEOLOGUS, praecepta C. educationis regiae ad Ioh. filium; CONSTANTINUS autem PORPHYROGENITUS librum de administrando imperio composuit.

§. CCLXXV.

Multis antecellebat Aristoteles et Tacitus.

ARISTOTELES primus politicam systematice tradidisse fertur, ad quam illustrandam operam suam contulerunt CONRINGIUS, OBERTUS GIPHANIUS, MICH. PICCART, DANIEL HEINSIUS. cf. tamen TREUER de naeuis libr. politicorum Aristotelis. TACITO fauebant Itali praesertim, qui commentariis suis eiusdem sententias abstrusas explicare laborarunt, e. c. PHILIPP CAVRIAN, VIRG. MALVEZZI, MUTIUS, SCIPIO AMMIRATUS, NIC. MACHIAUELLUS. Inter Gallos de hoc auctore bene meritus est AMELOT de la HOUSSAYE; apud Germanos BOECLER et FORSTER, apud Anglos THOM. GORDON. TREUER in diss. de idea prudentiae ciuilis ad mentem Taciti.

§. CCLXXVI.

Alii suo ingenio, suaque sentiendi libertate usi, noua politices systemata condiderunt.

Ex multis, qui non omnes sunt optimae notae, nominabimus IUST. LIPSIUM, BOECLERUM, BESOLDUM, HORNIIUM, HERTIUM, WEISIUM, LEHMANNUM, WOLFFIUM, HOFFMANN, HANOV, VON LOEN, BIELEFELD, BEAUSOBRE, STEWART, GENOVESI. Insigni plausu excipiebatur SECKENDORFFII *teutscher Fürsten-Staat*, cui addi potest RÜDIGERS *Klugheit zu leben und zu herrschen*, ID. in institut. eruditionis p. 672. prudentiam politicam copiose tractat et Graciani sententias ad capita certa refert. VON ROHR *Staats-Klugheit*, LOEHNEISEN *Hof Staats- und Regier-Kunst*. DIDAC. SAAVEDRAE idea principis Christiano-politici, BOLINGBROKE'S Tr. on the Power of the Prince and the Freedom of the people. 8. Lond. 1757. Eiusd. Letters on Patriotism. 8. 1749. et Idea of a patriot King. (PFEIFFERS) *Grundriss der vvahren und falschen Staatskunst*. 8. Berl. 1778. 1 B.

§. CCLXXVII.

§. CCLXXVII.

Scriptores quidam themata singularia persecuti sunt, quorum quaedam per totam fere politicam disseminantur; alia ad iura gentium referuntur.

De principum ac personarum illustrium institutione diximus §. III et XXVII. STRUVII biblioth. philos. cit. l. §. VIII. Huc pertinent testamenta, quae uocantur politica Cardinalis Ducis de RICHELIEU, IOH. BAPT. COLBERTI, MELCHIOR AB OSSE, Marquis DE LOUVOIS, Maréchal de VAUBAN, Card. IUL. ALBERONI, Marechal de BELLEISLE. De republica generatim commentati sunt IO. BODINUS, PET. GREG. TOLOSANUS, MONTANUS; de arcanis rer. publ. CLAPMAR; de ratione status IOH. BOTERUS. STRUV. c. l. §. XXII. IO. WILH. von der LITH *politische Betrachtungen über die verschiedene Arten der Steuern. Einleitung in die Lehre von Auflagen.* Noerdl. 1778. 8. De moribus aulicorum ac de ministris SILHON. in libro, cui titulus: le ministre d'état, du REFUGE *im klugen Hofmann.* STRUV. c. l. §. XXV. ADAM. RECHENBERG. de casibus ministrorum in republica eminentium; LEYSER. de ministrorum principis delictis; WILH. SCHROEDER. diss. de ministrissimo. Nec frustra perlustrantur commentarii, qui uitas clarissimorum ministrorum describunt. it. libri titulos, memoires, anecdotes, lettres, reflexions, negociations etc. gerentes. Potissimum uero historicos pragmaticos, quos inter PHIL. COMINAEUS, THUANUS, apud nos illustriss. Comes de BUNAU, HAHN. KOELER. non postremum locum occupant, sibi quisque commendatos habeat.

§. CCLXXVIII.

Nec pseudo-politicos ignorare licet, quia perniciofa axiomata politica denudare et in contemptionem adducere expedit.

Sic MACHIAVELLI princeps male audit, tametsi a nonnullis hoc colore defendatur, quod vitia pingat, non suadeat. De historia sectae Machiauellistarum et monarchomachorum uide OBSERVAT. HALL. tom. VI, obs. I. REIMARI diff. de Machiauellismo ante Machiaellum. ANTI-MACHIAVELLUS, quem hodie totus orbis literatus summa laude cumulat, omnes Machiaelli nervos incidere uidetur. PACIFICI A LAPIDE homo politicus a CHRIST. PELLERO, sub inscriptione politici scelerati iterum editus ac refutatus fuit. De monarchomachis generatim egit ACKER. STRUV. c. l. §. XXVIII.

§. CCLXXVIII.

Quod ad politicam priuatam attinet, abundamus quidem praeceptis; sed ea optima putamus, quae ipse rerum usus approbat, quae iustitia, non astutia nituntur, quae commoda priuata publicis non anteponunt.

Ut reliqua philosophia moralis uariam methodum amare solet, ita maxime politica. Quae §. LXXXXVII. de fabularum, characterum, satyrarum etc. inuentis diximus, ea ad prudentiam ciuilem itidem accommodanda sunt. BALTHASAR GRACIAN, Hispanus ille Socrates, monita utilissima breui libello, numquam satis laudato, complexus est, qui titulum modo fert oraculi, modo hominis aulici, modo hominis uniuersalis. Hodie in omnibus fere linguis legitur.

legitur. Germanice uersus, et notis amplioribus illustratus fuit ab AUGUST. FRID. MÜLLERO. Nos olim magnificimus fabulam istam REINECKE FUCHS, auctore HENRICO AB ALCMAR diuulgatam. DER FROSCH MAEUSLER, fabula alia huius generis, ingenio uulpi cedit. Systematicæ cogitationes suas exposuit THOMASIUS, RÜDIGER alique, quos §. XVI. indicauimus. Galli et Angli laudant, e. g. DE GALLIERES science du monde et des connoissances utiles de la conduite de la vie; la veritable politique d'un homme de qualité; LE NOBLE ecole du monde. BRITAINÉ *mensbliche Klugheit*. Nonnulli certius ad scopum peruenire se posse putabant, si nouas fingerent respublicas, quorum numero censentur THOMAS MORUS in Utopia, CAMPANELLA in ciuitate solis, KLIMM in *unterirrdischen Reisen*; AUCTOR de l'histoire des Sevarambes; Voyages de GUILLIVER; uariique libri titulo: *Robinson* insigniti, vid. PASCH. de fictis rebuspublicis. Ad hanc sphaeram maxime spectant fabula ista FENELONII notissima, les aventures de Telemaque, le Belisaire par MARMONTEL, WIELANDII *goldener Spiegel*, et ALB. DE HALLER Vsong, Alfred, *Fabius und Cato*.

§. CCLXXX.

Iurisprudentia a politices studio diuelli nequit, siue cautelas in negotiis quotidianis adhibendas, siue artem nomotheticam, uariasque politicas constitutiones (*Policey - Ordnungen*) intueamur.

WERLHOF oratio de aptissimo iurisprudentiae et ciuiliū studiorum nexu. OELHAFEN. oratio speculum ueri ac boni iureconsulti, consiliarii et politici exhibens.

PHIL. RICH. SCHROEDER. de finibus politices et iurisprudentiae. CAR. OTTON. RECHENBERG. progr. de politiae et iurisdictionis terminis accuratius definiendis. GE. CHRIST. SCHREIBER diff. de caussarum politiae et earum, quae iustitiae dicuntur, conflictu et differentia. LOEN. *Vorschläge zu einer guten Policey.* DE LA MARE traité de la Police. fol. Par. 1729. AUCTORIS Initia Iur. Politiae Germanor. 8. Nor. 1757. HOHENTHAL liber de Politia. 8. Lips. 1776. VON IUSTI *Policey-Wissenschaft.* Berl. 1760. T. II. (PFEIFFERI) *Natürliche aus dem Endzweck der Gesellschaft entstehende allgemeine Policey-Wissenschaft.* 8. Francof. 1779. I Th. I. H. L. BERGIUS *Policey- und Cameral-Magazin.* 1767—1774. T. IX. Eiusdem *Neues Policey- und Cameral-Magazin.* 1775—1779. V. B.

CAPVT XXXVII.

DE

STATISTICA SIVE NOTITIA
RERVM PUBLICARVM
SINGVLARIVM.

§. CCLXXXI.

Ex disciplinis permultis, potissimum ex historia, geographia, politica, iure publico ac gentium conflatur statistica, quae de regnorum sorte et commodis pariter ac incommodis accuratius disquirat.

Populorum notitiam, experientia duce, non ex libris doctorum umbratiliū discendam esse existimarunt quidam, quos refutauit EV. OTTO in praefatione notitiae rerumpublicarum, VALENTIN. IAC. ASSMANN in diss. de rerumpublicarum notitia in academia diligentissime excolenda, ACHENWALL, in diss. de notitia rerumpublicarum academiis vindicata. Re ipsa iam satis ostensum fuit, hanc artem priuatorum ingenia non superare. Documento esse potest IO. ANDR. BOSII introductio generalis in notitiam rerumpublicarum orbis uniuersi. PHIL. ANDR. OLDENBURGERI thesaurus rerumpublicarum, potiori iure Conringio adscribendus. LUCAE de LINDA descriptio orbis et omnium eius rerumpublicarum. LANSII consultationes de principatu prouinciar. Europ. BECMANNI notitia orbis. GE. HORNII orbis imperans. Le monde par PIERRE D'AVITY. GOTTFRID. Archontologia. ZECHII *Europäischer Herold*. Atlas historique par GUEDEWILLE.

Lo stato presente di tutti i paesi e popoli del mondo , naturale , politico e morale , con nuove osservazioni degli antichi e moderni viaggiatori Venetiis uoluminibus pluribus prodiit. *Lehrreiche Nachrichten für einen Reisenden in verschiedene Europäische Staaten.* Primaria capita huius doctrinae breui conspectu exhibuerunt GUNDLING., (cuius labori postea largus commentarius accessit) et KOEHLERUS. Ulteriora compendia exhibuerunt EVERH. OTTO, GOTTFR. ACHENWALL, CHRIST. WILH. FRANCK. WALCH, I. P. REINHARD, et M. E. TOZEN. 8. 1768. II Vol. et ex posterioribus curis. 1779. T. II. *Statistische Tabellen über die vornehmsten Europ. Staaten.* Gotha. 1778. BIELEFELD Institutions politiques. Tom. III. Conf. STRUV. bibliotheca philosoph. t. II cap. 2 §. 19. et biblioth. histor. cap. 35 §. I. cf. GATTERERI *Ideal einer allgemeinen Weltstatistik.* Goett. 1773. 8. Hodie uberiores fontes adsunt, quam olim, ex quibus curatiorem notitiam rerumpublicarum haurire licet, puta collectiones in lucem publicam emissae a viris celeberrimis, LEBRETO, BÜSCHINGIO, SCHLOETZERO, DOHMIO, et ROESLERO.

§. CCLXXXII.

Quisquis igitur ex notitia rerumpublicarum fructum capere exoptat, is indaget accuratius reipublicae originem, fata, fines, fertilitatem terrae, montes, mineralia, flumina, maria, incolarum multitudinem et indolem animi corporisque, linguam, fortunas.

Ablegamus hic lectorem ad capita de linguarum, historiarum, antiquitatum, geographiae studio. Homines ex climate multum trahere, nemo negabit (§. CCXXIX.) HENR. FRID. OTTO de ingeniis, moribus et studiis praecipua-

cupuarum Europae gentium. PHILIP. FRID. HANE de ingeniis gentium borealium philosophicis. L. CASTILHON considerations sur les causes physiques et morales de la diversité du genie, des moeurs et du gouvernement des nations. 8. Bouillon. 1769.

§. CCLXXXIII.

Dispiciendum, an gentes floreat artibus cum liberalibus, tum illiberalibus, agricultura, mercatura.

De commerciorum uarietate et amplitudine nunc extant etiam scriptores locupletissimi. JAKUES SAVARY parfait negociant II tom. Dictionnaire universel de commerce, ouvrage posthume de JAKUES SAVARY continué et donné au public par M. PHILEMON LOUIS SAVARY tom. V. à Kopenh. 1765. fol. Reflexions politiques sur les finances et le commerce, par DUTOT. Hag. 1740. II tomes. *Allgemeine Schatz-Cammer der Kaufmannschaft.* Leipz. 1741. 1742. fol. GE. HEINR. ZINCKENS *teutsches Real-Manufaktur- und Handwerks-Lexicon.* Encyclopedie ou dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des metiers etc. (§. XXV.) Histoire generale de la marine, tom. I. Essai sur la marine et sur le commerce par M. D*** (*Des Landes*) avec des remarques historiques et critiques de l'auteur. I. C. MAY *Versuch einer allgem. Einl. in die Handlungsvviss.* Altona 1763. SONNENFELS *Grundf. der Policy - Handlungs- und Finanzvviss.* Iiter Tbeil. (1771. Wien.)

§. CCLXXXIIII.

Maxime uero iuris cultori curae sint reipublicae gubernandae ratio, religio, leges, comitià, praerogatiuae, controuersiae, tituli, insignia, aerarium, milites, ordines equestres.

Nemo non animaduertit, harum rerum inuestigationem hodie iuri gentium uindicari; qua de re conferantur auctores cap. XXXIV excitati, illisque addatur *Les religions du monde par ALEXANDRE ROSS, traduites de l'Anglois par Thomas de la Grue, II parties.* SELDENUS de titulis honorum. BECMANN. *syntagma dignitatum.* SCHWEDER. *theatrum praetensionum a GLAFEY auctius editum.* ROUSSET *Interest present et les pretensions des puissances de l'Europe.* CHRIST. GRYPHII *Entwurf der geist- und weltlichen Ritter-Orden.* BONANNI *Verzeichnis der geistl. und weltl. Ritter-Orden. m. Abbild. Nbg. 1724—28. IV Tb.* *Histoire des ordres monastiques, religieux et militaires, (par HELVOT) VIII Tomes.* *Pragmatische Geschichte der vornehmsten Mönchs-Orden. 8. Leipz. T. VI.* *Abbildung aller geistlichen und weltlichen Orden, nebst einer kurzen Geschichte derselben von ihrer Stiftung an bis auf unsere Zeiten. Mannheim 1779.* opus maioris ambitus nuper inchoatum.

§. CCLXXXV.

Quum paucis campum hunc uastissimum percurrere contingat, exterarum quidem rerum publicarum conditionem non ignorare, sed patriae fortunas penitus scire fas est.

I. In aditu primo respublicae, quas *Elzevirianas* et *Rengerianas* dicunt, peruolutari possunt, sed quoniam impari studio elaboratae fuerunt, non omnium desideriis satisfaciunt. De rebus publicis Elzevirianis vid. *Litterarisches Wochenblatt* I. B. p. 80. II. B. p. 225. Rerum publicarum, quae ex Rengeri bibliopolae Halensis officina prodierunt, auctor erat GUDIUS, quo mortuo diuersi, impari licet successu, opus continuarunt. Nonnulli historiarum
aucto-

auctores ea quoque, quae statistices propria sunt, attigerunt. Vid. §. CLXV. Lusitanicis hic accedunt *Relation de la Cour de Portugal sous Don Pedro II, traduite de l'Anglois, II tomes. Memoires de Portugal, dressez par le Chevalier D'OLIVEIRA, II tomes.* ANT. VASCONCELLI descriptio regni Lusitaniae, FREZIER relation du voyage de la mer du Sud. de GOEBEL. *Abhandlungen, in P. VI. von der Beschaffenheit des Königreichs Portugall.* Geografia historica - composta per D. LUIZ. CAETANO DE LIMA. 1734. 1736. II T. Laudantur Memoires instructifs pour un voyageur. Etat present du Royaume de Portugal, en l'an 1766. fabulis et falsis narrationibus scatet.

2. Ad notitiam Hispaniae faciunt Annales d'Espagne et de Portugal avec la description de tout ce qu'il y a de plus remarquable en Espagne et en Portugal par Don JUAN ALVAREZ de COLMENAR IV tom. 4. Etat present de l'Espagne par M. l'abbé de VAYRAC III tom. 8. Voyage du P. LABAT en Espagne et en Italie VIII tom. 8. Relation de la cour d'Espagne par la Comtesse D'AUNOY; Memoires de la cour d'Espagne; GUNDLING. in otis c. I. *vom Temperament der Spanier*; L'Histoire du nouveau monde, ou description des Indes orientales par JEAN DE LAET. ED. CLARKE'S Letters concerning the Spanish Nation. Lond. 1763. Itineraria P. DE LIVOY, BARETTI TWISSII, PLÜERI et de la PUENTE.

3. Regni Galliae statum declarant nouvelle description de la France par M. PIGANOL de la FORCE, 12. à Par. 1753. XIII tomes. Etat de la France, extrait des memoires dressez par les Intendans du royaume par M. le Comte DE BOULAINVILLIERS, VIII tom. in 8, 1752. NE-MEITZ séjour de Paris. Les delices de Versailles, de Trianon et de Marly par M. PIGANOL de la FORCE,

II tomes. Dictionnaire géographique historique et politique de France par M. l'abbé D'EXPILLY. 1762. sqq. à Par. V Tom. fol. cf. STRUV. bibl. hist. cap. XIII, §. XIX. sq. 4.

4. Notitiam Italiae amplissimam dederunt VOLKMANN in den *historisch-kritisch. Nachrichten von Italien*, T. III, quem librum supplementis instruxit IO. BERNOULLI.

5. De rebus Danicis vide ERICI PANTOPPIDANI theatrum Daniae uet. et modernae, *oder Schaubühne des alten und jezigen Dännemarks*, P. II. LUDW. HOLBERGS *Dännemarkische und Norwvegische Staats- und Reichs-Historie*. ANDERSONS *Nachrichten von Grönland*. Memoires de M. MOLESWORTH. *Defense du Danemarck*, traduit de l'Anglois. *Relation du voyage fait en Danemarck en 1702 à la suite de l'Envoyé d'Angleterre (M. de Vernon)* II tomes. D. CHR. LUD. SCHEIDII *diff. de regii Vandalorum tituli, Augustissimis Daniae regibus iam pri- dem familiaris, origine et caussa*.

6. Rebus Suecicis cognoscendis inferuiunt auctores, quos indicat ACHENWALL. p. 551. Instar omnium nunc esse possunt (CANZLERS) *Nachrichten zur genauen Kenntniss der Geschichte, Staatsvervvaltung und oekonom. Verfassung des Koenigr. Schweden*. gr. 8. Dresd. 1778. II Th. *Anecdotes de Suede*. (ERICI Comitissae a DAHLBERG) *Suecia antiqua et hodierna*, III tomi, f. IOHANNIS LOCCENII *synopsis iuris publ. Suecani*. CHRISTIANI NETTELBLADT. *diff. qua formula regiminis Sueciae de a. 1634 cum nouissimis de a. 1719 et 1720 confertur, et notis illustratur*, Gryphisw. 1729. (IAC. WILDE) *Sueciae historia pragmatica, quae uulgo ius publicum dicitur*, Holmiae 1731. 4. ANDR. ANT. STIERNMANN *aller Schwedischen Reichstäge und Reichsconvente etc. Abschiede, vvie auch Erbvereinigungen, Regimentsformen, Versicherungen und Beuvilligungen von 1521 bis 1727*.

7. DE HAUTEVILLE relation historique de Pologne. GOTHOFR. LENGNICH. ius public. regni Polon. Noua edit. 1765. (I. B. STEINHAEUSER) Memoires sur le Gouvernement de la Pologne. 1759. 1772. Mannheim 8.

8. LENGNICH norma regiminis Prussiae Polonic. LUDWIG. *vertheydigtes Preussen vvider den Anspruch des teutschen Ordens.* BOCK'S *Einl. in den Staat von Preussen.*

9. Magnae Britanniae notitiam dedit EDUARD CHAMBERLAINE. L'etat present de la Grande Bretagne sous le Regne de George II. III tom. The State - Anatomy of Great - Britain. Nouveau Theatre de la Grande Bretagne, Londres, II tom. Dictionarium Angliae topographicum et historicum, an alphabetical description of the chief places in England and Wales by WILLIAM LAMBARDE, Lond. 1730. 4. Lettres sur les Anglois et les François. Ius Parliamentarium or the Power, iurisdiction, Rights and liberties of the most high court of Parliament, revieued and asserted by WILLIAM PETYT. II Parts. Lond. 1739. f. Histoire du Whigisme et du Torisme par M. de CIZE. GEO. WILH. ALBERTI *Briefe den allerneuesten Zustand der Religion und Wissenschaften in Grosbrittannien betreffend.* 8. Hannov. IV Tb. 1750—1754. New present State of Great Britain. 1770. by JOHN ENTICK. in linguam germ. transl. a I. P. BAMBERGERO. T. I. Berol. 1778. 8. T. II. III. 1779. JOHN CAMPBELL'S political Survey of Britain being a series of reflexions, on the situation, lands, colonies and commerce of this Island, 4. London. 1774. II Voll. vid. ACHENWALL p. 249.

10. Belgii foederati statum repraesentant lettres sur la Hollande par Mr. A. de la BARRE de BEAUMARCHAIS. 8. Frft. 1738. The present state of Holland, or a description of the united provinces. 1745. Remarques sur l'état des provinces unies des pais-bas par Mr. le Chevalier

valier TEMPLE. Memoires sur le commerce des Hollandois par Mr. de HUET. Description historique du gouvernement des provinces unies par Mr. BASNAGE, prae-mittitur t. I. annal. Histoire du Stadhouderat par M^r l'abbé RAYNAL, corrigée par Mr. ROUSSET. 12. à la Hage 1749. *Fauoriti Norici* (i. e. Burmanni) obseruationes ad Gundlingii discursus de republica Hollandica. HOERSCHELMANN'S *politische Statistick der vereinigten Niederlande*. 8. Frft. 1767. II Voll. La Richesse de la Hollande. à Lond. 1778. T. II. Ad cognoscenda regna Europae septentrionalia faciunt I. WILLIAMS *Ursprung, Wachsthum und gegenwärtiger Zustand der nordischen Reiche, nemlich der vereinigten Niederlande, Daenemarks, Schwedens, Russlands und Polens*. A. d. Engl. übersetzt. Herausgeg. und bericht. von I. C. ADELUNG. 8. Leipz. 1779. T. I.

II. Quod ad imperium Rom. Germanicum attinet, vid. c. XXII et c. XXXXV.

12. CHR. WILH. LÜDEKE *Beschreibung des türkischen Reichs nach seiner Religions - und Staats - Verfassung in der letzten Haelfte des XVIII Iabrb.* I Th. 1771. II Th. 1778. Leipz. gr. 8. Pars altera facit ad partem priorem supplendum, et inter alia BUSINELLI relationem continet.

13. *Almanach von Ungarn auf das I. 1778.* 12. Wien. Memoires historiques et géographiques sur la Valachie — publ. par Mr. DE B. 8. à Francf. 1778. Transilvania — auct. I OS. BENKÖ. 8. Vindob. 1778. Pars gener. T. I. II.

14. Scriptores de imperio Russico habet ACHENWALL. p. 417. Nouissimi sunt hi: ALGAROTTI *Lettres sur la Russie*. 8. à Lond. 1769. *Neuverändertes Russland*. 8. 1767. 1772. II Tb. M. I. I. HAIGOLDS (i. e. SCHLOETZER) *Beylagen zum neuveränd. Russl.* I. II. Tb. 1769. 1770. CHRISTOPH SCHMIDT genant PHISELDECK *Beyträge zur Kenntnis der Staatsverf. von Russland*. gr. 8. Riga. 1772. Eiusd. *Material. zu der Russ. Geschichte seit dem Tod Peter des Gr.* 8. 1777. I Tb. L. A. BAUMANNI libelli de notitia rerumpublicarum Asiaticarum et Americanarum uix digni sunt, qui hic commemorentur.

CAPVT XXXVIII.

DE
OECONOMICA.

§. CCLXXXVI.

Oeconomica modum uitae huius subsidia prudenter acquirendi, tuendi ac dispensandi definit; quamobrem non ultima pars prudentiae ad omnes pertinentis esse censetur.

Omnes scientiae rite tractatae ad rem nostram familiarem non nihil habent momenti. Hinc oeconomiam latissime patere intelligitur. Nulla fane negligentia intolerabilior, quam rerum domesticarum, etsi illius eruditi faepius inculcantur.

§. CCLXXXVII.

Studium oeconomicum antiquissimum est, sed ueteres usu, non literis, id propagarunt. Regulae, quas graecis quibusdam ac latinis auctoribus approbatas legimus, nec ubique ualent, nec omnem oeconomiam complectuntur.

HESIODUS reliquit *εργα και ημεραι*; XENOPHON oeconomicum; ARISTOTELES librum oeconomicorum; CASSIANUS BASSUS collegit Geoponicos, siue de re rustica libros XX. Apud Romanos de re rustica solliciti fuerunt CATO, VARRO, COLUMELLA, PALLADIUS, VIRGILIUS. Rei agrariae auctores legesque uarias edidit GUIL. GOESIUS. Scriptores oeconomicos exhibet

IULIUS BERNH. VON ROHR *compendieuse Haushaltungs-Bibliothek*. 8. Leipz. 1755. Addat. EIUSD. diff. de excolendo studio oeconomico tam principum, quam priuatorum.

§. CCLXXXVIII.

Artis huius necessitatem Germani probe perspexerunt; quae eam tanta contentione expolire coeperunt, ut et in academiis professores oeconomices constituerent.

H. A. FISCHERS *Versuch einer historisch - pragmat. Beschreibung des alten deutschen Oeconomie - und des in der Folge der Zeit daraus erwachsenen fürstlichen Cammerwesens*. Leipz. 1755. ANASTASII SINCERI *Proiect der Oeconomie in Form einer Wissenschaft*; SIM. PET. GASSER. *progr. von der neu fundirten Profession über die Oeconomischen - Cameral - und Politischen Wissenschaften auf der Universität Halle*, qui institutiones etiam oeconomicas scripsit. Primus methodice in hoc studio elaboravit IO. COLER, cuius liber oeconomicus (*Haus-Buch*) saepius recusatus fuit.

§. CCLXXXVIII.

Quoniam oeconomia alia est principum, alia nobilium, alia rusticorum, alia diuitum, alia pauperum; oeconomica recte diuiditur in publicam et priuatam; in uniuersalem et particularem.

Hodie magistrorum copia suppeditat, quamcunque oeconomices partem perdiscere aues. WOLFF HELMHARD Lib. Baro de HOHBERG, *von dem adelichen Land - und Feld - Leben* uolumen prolixum literis tradidit; nec sine laude memoratur P. CHRIST. FISCHERI oeconomia suburbana. ANDR. GLOREZENS *vollständige Land- und Haus-*
biblio.

Bibliothec. Memoires sur l' utilité d' une Academie d' agriculture dans un Etat policé. STISSERS *Einleitung zur Land - Wirthschaft der Teutschen.* VON ROHR *Einleitung zu der allgemeinen Land - und Feld - Wirthschaffts - Kunst.* 10. GE. LEOPOLDS *nützliche und auf die Erfahrung gegründete Einleitung zu der Land - Wirthschaft*, 1750. *Der vvohlerfahrne Land - Wirth*, 1751. in 8. I. BECKMANNS *Grundf. der deutschen Land - Wirthsch.* Ed. II. Goett. 1775. *Oeconomiae publicae curam habuerunt* SECKENDORFF. *im Fürsten - Staat*, SCHROEDER *in der Fürstl. Schatz - und Rent - Cammer*; acc. 10. GE. DÖHLERS *Untersuchung des heut zu Tag überhand nehmenden Geld - und Nahrungs - Mangels.* ZSACKWIZENS *gründliche Abhandlung der vollständigen oeconomiae politicae et cameralis.* ZINCKENS *Grund - Riss einer Einleitung zu den Cameral - Wissenschaften.* V. IUSTI *Staatsvvirtschaft.* 8. mai. Lips. 1759. II T. BERGIUS *Cameralisten - Bibliothec.* 1762. 10. CHRSTPH. WOELLNERI *Oekonomische Bibliothek.* 8. Berl. 1765. II Voll. DITMARS *Einleitung zu den oeconom. polit. und Cameral - Wissenschaften.* *Traité de la richesse des princes et de leurs etats et des moyens simples et naturels pour y parvenir.* (V. PFEIFFER) *Lehrbegriff saemtlicher oekonom. und Cameralvviss.* Manh. 1764—1779. IV B. *Iuris cultorum usui maxime accommodata est Oeconomia forensis, quae V. Voluminibus Berolini prodiit, cuius auctor est de BENEKENDORF.* Alii contenti sunt lexicis oeconomicis, inter quae reliquis praestant ZINCK *allgem. oekonom. Lexicon.* 8. maj. Leipz. 1764. *Allgem. Haushaltungslexicon.* Leipz. 1749—51. III Th. et KRÜNITZ *oeconomische Encyclopaedie.* 8. mai. Berl. 1773 sq. XVII Tom. *Commoda plura repeti possint ex diariis oeconomicis, cuiusmodi sunt Leipziger Sammlungen von allerhand zum Land-*
und

und Stadt - Wirthschafften, Policy - Finanz - und Cammer-
Wesen dienliche Nachrichten, XVI B. 1746—1767. Ver-
mischte oeconomische Sammlungen; item oeconomische Nach-
richten XV B. neue oeconom. Nachr. V. B. 1763 sqq.
Oeconomisch - physicalische Abhandlungen. Oeconomische Fa-
ma. Selecta physico - oeconomica. D. G. SCHREBERS
Samml. versch. Sch. 16 Th. neue Sammlung. 8. Th. neue Ca-
meralschr. 12 Th. Berlinisches Magazin. Berlinische Bey-
träge zur Landvv. Wiss. 1774. sqq. IV Baende. Berlinische
Sammlungen zur Beförd. der Arzneyvviss. Naturgeschichte,
Haushaltungskunde, Cameralvviss. und dahin einschlagender
Litteratur. 8. Berlin. 1767—1779. X Baende. PETR.
KRETSCHMERS oeconomische Practica.

§. CCLXXX.

Omnem rem oeconomicam ad iurisprudentiam
pertinere, monere nihil attinet, cum omnia fere il-
lius capita iurisconsultorum commentationibus illu-
strata fuisse sciamus.

Respice sis cap. XXX. Nec te evolvere pigebit
STISSERI bibliothecam oeconomico - politico cameralem
compendio suo adiectam. FRANC. FLORINI *allgemeinen*
klugen und rechtsverständigen Hausvater. LEISERI ius
georgicum. LIPENII bibliothecam iuridicam uoc. agri-
cultura, pratum, hortus, uinea, forestum, metallum, ue-
natio, piscatio, praedium rusticum, molendinum, caupo-
na, cereuisia etc.

CAPVT XXXVIII.
DE
IVRE CIVILI GENERATIM.

§. CCLXXXI.

Quamquam ius naturae cuius hominum statui par esse censetur, ubi sedatis mentis perturbationibus rectae rationis lumen sequi iuvat; at quia tot sensus, quot capita; ius naturae in ciuitate per uaria glossemata explicatum, imo deprauatum fuit, unde ius ciuile multiplex et lubricum.

Homines in ciuitatem coeuntes rationem non abiciunt, nec princeps, nisi ratione duce leges condere potest. Quis itaque diffiteatur ius naturae regnare in media ciuitate. Iuri naturae nihil addi, nihil demi potest, quod **ULPIANUS** existimauit, sed diuersa tantum ratione pro diuersitate status lex ista immutabilis et aeterna definitur. Quibus rebus legislator ad legem ciuilem multifariam determinandam commoueri possit, luculenter ostendit ill. **AUCTOR** libri de l'esprit des loix. Conf. etiam **GE. DAWSON** origo legum or a treatise of the origin of laws and their obliging power; as also of their great variety. fol. Lond. 1694. Les loix ciuiles dans leur ordre naturel par **DOMAT**. Paris. 1713. f. **LINGUET** Theorie des loix ciuiles. 12. à Lond. 1767. Il. T. **BECHT** de legibus ad statum cuiuslibet reipublicae prudenter applicandis. Deficiente iure ciuili, subuenit ius naturae, quod nos nunquam destituet.

U

§. CCLXXXII.

§. CCLXXXII.

Si omnium ciuitatum scita collecta inter se conferremus, iurisprudentia ciuilis uniuersalis producetur; at enim uero aut eiusmodi iurisprudentia non reperitur, aut a iure naturae ad ciuitatem generatim accommodato non differt.

Nonnulli quidem libelli iurisprudentiae uniuersalis inscriptione gloriantur, sed hi ipsi sententiam nostram confirmant. Immenso laboris opus esset, tam uarias leges ad harmoniam reuocare, sed ad usum quotidianum parum redundaret utilitatis. Quid in iurisprudentia uniuersali eruenda tentatum fuerit, docet STRUV. in bibl. iur. pag. 135. VON TEVENAR *Versuch über die Rechtsgelahrheit. Magdeb. 1777. 8.*

§. CCLXXXIII.

Ius diuiditur in diuinum et humanum; illud in naturale et positium; positium in uniuersale et particulare; at non omnes positium uniuersale agnoscunt, aut a iure naturae discernunt.

In sacris litteris leges quasdam iam ante rempublicam Iudaicam promulgatas et in nouo foedere repetitasprehendimus, quas ii saltem, qui codicem sacrum reuerentur, admittere necesse habent, licet ratio earum paulo abstrusior uideatur. De characteribus certis harum legum inter eruditos non conuenit. THOMASIVS illas modo stabiliuit, modo destruxit. GUNDLINGIUS et alii easdem praeceptis morum annumerant, sed causam singularem istiusmodi praeceptorum fuisse, negari nequit, quia Deus contumaces poenis coercuit asperrimis. De legibus hisce, earumque notis perpetuis disquirunt RUPER, WEBER, SILBERRAD, KOCH, TACHMANN, HANNESSEN, KEUF-

KEUFFEL. Systematice illas explanauit GENZKENIUS in iurispr. diu. posit. uniuersali.

§. CCLXXXIII.

Pro diuersa iuris applicatione iurisprudentia est legislatoria, consultatoria, iudicialis, item primaria et secundaria. Pro diuersitate caussarum priuata, publica, illustris, ecclesiastica, feudalis, criminalis.

Boni legislatoris officium declarat politica et ius publicum uniuersale, quamquam usus multarum legum auctor est. De prudentia legislatoria disquirunt THOMASIUS, KESTNER, VOIGT; de iurisprudentia consultatoria et iudiciali itidem THOMASIUS. De iurisprudentia cauente differuit HERTIUS; ad quam etiam pertinent STRYKIANI libri de cautelis contractuum, testamentorum et iuramentorum; CLAPROTHI Iurisprud. heurematica. ed. Ilda. P.I. II. Goett. 1774.

§. CCLXXXV.

Iurisprudentia (quae distinctio notissima habetur) theoretica est et practica.

Maxima iuris cultorum pars prouolant ad praxin, nec ab omnibus postulandum est, ut apices iuris scrutentur; theoriam tamen et praxin coniungendas esse, monstrarunt EISENHART. BECK. MASCOV. Praxin a theoria interdum dissentire non diffitemur. Vid. PAULLI diff. de theoriae in praxis iuridicae discordia. CARRACH. de conflictu theoriae et praxeos iuris. ENGELBRECHT. examen distinctionis uulgaris in theoriam siue punctum iuris et hodiernam praxin. CLAPROTH in praef. ad *Grundsätze von Verfertigung der Relationen* agit de habitu theoriae et praxeos iuris.

§. CCLXXXVI.

A iure civili saepius distinguitur ius politicum.

In iure politico bene custodito summum ciuitatis decus situm est, siquidem leges politicae non solo iure stricto, sed uirtutis studio terminantur. *Fines der Justiz- und Policey-Sachen* nondum accurate descripti sunt, nec commode describi possunt. Vid. STRUBEN. *gründlicher Unterricht von Regierungs- und Justiz-Sachen*, et quos §. CCLXXX. laudauimus scriptores.

§. CCLXXXVII.

Gentes cultiores legibus adeo non carent, ut iis affluant; querelae tamen de iure incerto ac iustitia corrupta infinitae. Non deest malo remedium, sed hominum uel audaciae uel imbecillitati impar uidetur.

Germania fluctibus his maxime iactatur. Nunc luctamur cum legibus obscuris, ineptis, fallacibus, inter se dissidentibus; nunc iudex flagellat iustitiam; nunc aduocatus legem et iudicem eludere conatur. Summae prudentiae est, inueterata mala sanare. Vbi uulnus ense quasi reciditur, uotis non semper respondet exitus. Interim audienda sunt consilia sapientum. WESTPHAL. tract. de origine et medela corruptae iurisprudentiae et iustitiae cum bibliotheca consiliorum ab a. 1555 usque ad a. 1726 de emendandis iustitiae et iurisprudentiae naeuis, qua exhibentur 74 consilia. Multos huiusmodi consiliorum scriptores profert BECKER. *in der Vorbereitung zur Rechts-Gelahrheit* p. 261. LEISCHING. *diss. de uanis nouum corpus iuris faciendi doctorum hominum consiliis*, Goett. 1756. Add. GOEBEL. *oratio de causis corruptae iurispruden-*

prudentiae, eiusque fatiſ. HOFFMANNI progr. de origine et cauſſis querelarum de corrupta iuriſprudentia. KESTNER. de defectibus iuriſ communis in Germania. LUDEWIG. oratio de emendanda Germaniae iuriſprudentia. CHR. THOMAS. diſſ. de emendatione adminiſtrationis iuſtitiae etc. TRIER *Gedanken vom teutſchen Juſtiz-Wefen.* LUDOV. ANTON. MURATORII trattato de i difetti della giuriſprudenza. *Vermiſchte Abhandl. über Gegenſtaende der Geſetzgeb. und Rechtsgelehrſ.* 8. Leipz. 1779. I. Stück.

§. CCLXXXVIII.

Iuſ reformare arduum opus eſt, nec iuriſconſulto imponendum; nam ne ſummi quidem principes, niſi abſoluta poteſtate polleant, hunc laborem perficient, imo uix perficient, quia non omnibus cauſſarum figuris et technis poſſunt occurrere.

Multi nomothetae de litibus praefcindendis laborarunt, quorum inſtituta collegit TRAUTMANNUS, ſed uitium raro in ordine lites perſequendi, ſaepius in hominibus haeret. Deinde fatius eſt, lites plane ſupprimere, quam recidere; lites autem breui opera componentur, ſi iura praefſto ſint certa et plana. In Germania tot dominis parente iuriſ emendatio difficultatibus incredibilibus retardatur. Quantum principis prudentia et auctoritas poſſit, potentiffimi regis Pruſſiae exemplum hodie declarat abunde.

§. CCLXXXVIII.

Ut methodus apta diſcendi laborem faciliorem reddit: ſic et iuriſ ars concinna ratione tractetur; ſed caue, methodo nimium indulgeas, uel leges ad methodum contorqueas.

Legum corpora non uno halitu, sed sensim coalescunt, nec certis ac perpetuis principiis, sed hominum uoluntate, quae mutabilis, nituntur. Nulla methodus antiquior, reique magis consentanea, quam analytica. Leges certo ordine collectae systematicam tractationem suaserunt, quemadmodum hodie Institutionum et Pandectarum tramitem sequimur, licet iste a uero systemate longe distet. Nunc suo quisque ingenio iurisprudentiam tradere conatur. Multi ordinem librorum iuris diu approbatum deferere nolunt, ne titulis transpositis labor augeatur; his placet methodus definitiua et axiomatica; illis tabularis, erotematica etc. Omnes prodesse poterunt, si uera docent; nec omnia ingenia omnes ferunt methodos. Ingens scriptorum agmen de methodo adducit LIPENIUS in bibliotheca iuris hac uoce. STRUV. bibl. iur. p. 299. In NIC. REUSNERI cynosura iuris XXVI libelli methodici reperiuntur; alia huius generis scriptorum collectio prodiit Coloniae 1585 in 8. BUDERUS illustrium quorundam iurisconsultorum opuscula de ratione et methodo studiorum iuris uno uolumine collegit. Nolo CUIACII, WESENBECK. VULTHEI, CARPZOVII consilia praedicare; temporibus nostris magis conueniunt meditationes LEIBNIZII, LYNCKERI, HERINGII, THOMASII, BEVERI, LUDEWIGII, SENCKENBERGII aliorumque, quos §. XXVI nominat. POLYC. AUG. LEISCHING de nouo corpore iuris faciendo uana doctorum hominum consilia. Goett. 1756. Postquam disciplinae complures pallio geometrico donari coeperunt, mirum non est, illud etiam arti iuris commendatum fuisse. Methodum mathematicam ad iurisprudentiam aliquam uniuersalem accommodari posse, manifestum est; sed iurisprudentiae Germanicae eum, quem nonnulli

nulli iactarunt, fructum nondum attulit. Vid. commentatio nostra de definitione in iure periculosa §. I et XX. (§. CCXIII.) Hunc locum de methodo multi dignum iudicarunt, de quo controuerterent. I. V. de CRAMER. non solum progr. de optima iura docendi methodo scripsit, uerum etiam ostendere contendit *den Ungrund der Beschwerden des Herrn Canzlers von Ludevigg über den methodum demonstratiuum*. Accedit CLAPROTH. *Vertheidigung der mathematischen Lehrart in der Rechtsgelahrtheit in der Sammlung von Juristisch-Philosophisch- und Critischen Abhandlungen* Part. II, num. 2. WOLFF. *obseruatio de iurisprudentia ciuili in formam demonstratiuam redigendi in horis subcisiuis*. ICKSTADTII et NETTELBLADTI libellos §. XXVI indicauius. Controuerfiam de methodo axiomatica, qua HEINECCIUS in elementis iuris usus est, et de methodo mathematica enarrat NETTELBLADT in *Hallischen Beyträgen zur iurist. Gel. Hist.* I. B. p. 557 sq. Practicos methodi cura non angit, qui multum folatii e lexicis petunt. Lexicorum iuridicorum quaedam §. XLII, LXII et CCX attulimus. Hodie methodo iura per disputationes tradendi nihil frequentius, imo interdum huiusmodi specimina imperantur. vid. LUDWIG. *gelehrte Anzeigen* Partt. II, p. 125. FESTING. *progr. de disputationum utilitate et uera disputandi ratione*. IDEM *de conscribendis dissertationibus iurid. inauguralibus*. IAC. M'AEESTERTII *diff. de artificio disputandi iuridice*. BOEHMERI *succincta manu ductio ad methodum disputandi et conscribendi disputationes iuridicas*. cf. §. CCXIV. In hanc rem imprimis faciunt controuerfiarum collectores. SAM. de COCCCEII *Ius ciuile controuersum*, recus. Lips. 1766. TOB. BARTHII *Dissensus in praxi*. Centur. X. 8. Dresd. 1739. sq. FRID.

BEHMERI Nouum ius controuerſum. Lemg. 1771. 1772. II. Tom. C. F. WALCHII Introd. in controuerſ. iur. ciu. 8. Edit. II. Ien. 1776. NIELLI controuerſ. iur. feudal.

§. CCC.

Res iurisprudentiae literaria longe lateque diffusa nondum ex omni parte culta fuit, nec niſi multo cum negotio perpoliri poteſt.

Quamquam historiae iuris particularis uaria extant compendia; nondum tamen uniuerſae iurisprudentiae historia, multo minus historia literaria, ut par eſt, tractata fuit. GOTTL. STOLLII *Anleitung zur Historie der juristischen Gelahrtheit* emendationes multas deſiderat, et acceſſiones plures admittit. Historiae literariae iurisprudentiae primas lineas exhibuit BÜNEMANNUS. DAN. NETTELBLADT initia historiae litterariae iuridicae uniuerſalis. Hal. 1774. ed. Ilda. et C. F. HOMMELII *Litteratura iuris*. Ed. Ilda. Lipſ. 1779. libelli optimae frugis pleni, quibus nemo historiae noſtrae litterariae cupidus carere poteſt. Librorum iuridicorum notitiam haurimus ex bibliothecis accurate conſcriptis. Iam a. 1579 IO. WOLFFG. FREYMONII elenchus omnium auctorum ſiue ſcriptorum iuris tam ciuilis, quam canonici prodiit. GE. DRAUDII bibliotheca claſſica librorum iurid. et CORNELII a BEUGHEM bibliographia iuridica et politica, hodie uix euoluuntur, poſtquam STRUVII bibliotheca iuris ſelecta cura BUDERI 1756 emendata et aucta fuit. Nunc uotis etiam iuriſconſultorum reſpondet biblioth. iurid. MART. LIPE-
NII, poſtquam opera FRID. GOTTL. STRUVII, G. A. IENICHENII, I. A. BACHII aliorumque inſigniter aucta et erroribus purgata prodiit 1757. II. Tomis in fol. eique Supplementorum uolumen adiecit A. F. SCHOTT. 1775. IO. A.

HOFF-

HOFEMANNI *auserlesene Iuristische Bibliothec* 1749. accessit, quae utilis est ob pretia libris adiecta. SPEIDELII bibliotheca iuridica indice reali constat. A compendious library of the Law. 8. Lond. 1740. Ad haec bibliothecarum iurisconsultorum, qui summo studio libros collegerunt, catalogi usui esse possunt. vid. §. CLXXXVI. Aliis libros recensere, suaeque iudicia adiacere placuit. De instructorio forensi Lynckeriano diximus §. XXVI. GEORG. BEYERI notitiam auctorum iuridicorum continuarunt E-NICHEN, HOMMEL et FRANCKE. MOSERI *unpartheyische Urtheile von juridischen und historischen Büchern* ingenue pronunciata sunt. GOTTL. SLEVOGT. edidit *Nachricht von einigen auserlesensten grösstentheils alten und raren juristischen Büchern*. Part. II. 1725. Hodie suppetit quoque Ephemeridum iuridicarum copia; Aëta scil. iurisconsultorum, *oder neueste Nachrichten von gelehrter Juristen Leben und Schrifften*. Part. VIII. 1734. Noua aëta Iurisconsultorum *oder gründliche Auszüge und unpartheyische Urtheile über die neuesten iuristischen Bücher und Disputationes*, Part. VIII. 1738. *Iuristischer Bücher-Saal*. Part. XVI, 1737. *Allerneueste Nachrichten von iuristischen Büchern etc.* 1739 — 1755. in partes LXXX. excreuerunt. *Gründliche Auszüge aus Iuristisch- und Historischen Disputationibus*. Lips. 1737. III Stücke. *Gründliche Auszüge aus den neuesten iuridischen Disputat.* 8. Stuttg. I B. 1753. II B. 1755. *Unpartheyische Critic über juristische Schrifften in und ausserhalb Teutschland*. 1750 — 1758. Vol. VI. quae BACHIIUM auctorem habuit. Vid. STRUVII bibliotheca iuridica cap. I, §. I et 2. His denique accessere DE SELCHOW *iurist. Bibl.* Vol. IV. 1764. sq. A. F. SCHOTT *unparth. Critik über die neuesten iurist. Schrifften*, 1768 seq. cuius diarii nunc 86 Particulae exstant. *Neueste Iurist. Literatur*

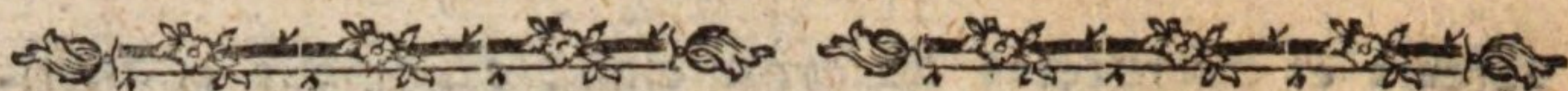
teratur, Erlang. 1776 sq. quam GMELINIO et ELSAESERO debemus. Nonnihil auxilii quoque ferunt auctores, quos habet §. XXVI, quibus hic adiungimus PAULI PHILIPPI WOLFFHARDTI schediasma de modis acquirendi notitiam iurisconsultorum; ESTORIS notitiam auctorum iuridicorum, HERMANNI VULTEII iurisprudentiae Romanae praefixam. *Haellische Beytraege zu der iurist. Gel. Hist.* 8. Hal. 1754—1762. Vol. III. auctore DAN. NETTELBLADTIO. (HYMMEN) *Beytraege zur iurist. Litteratur in den preussischen Staaten.* 8. Berlin. 1775 sq. IV Th.

§. CCCI.

Veterum Iurisconsultorum Roman. uitis describendis summam operam dicarunt legum antistites, suam aetatem propemodum neglexerunt; nunc maiore cura haec historiae literariae pars tractatur.

De biographis antiquorum iurisconsultorum diss. extat IO. GOTTL. OLEARI. Nominabimus aliquos §. CCCVI. Iurisconsultos labentis aevi, quos glossatores uocant, sistit GUIDO PANCIOLOLLUS in opere de claris legum interpretibus, cura Christ. Gothofr. Hoffmanni, Lips. 1721. recus. Accesserunt huic editioni IO. FICHARDI uitae recentiorum iurisconsultorum, MARCI MANTUAE epitome uirorum illustrium, IO. BAPTISTAE DE GAZALUPIS historia interpretum et glossatorum iuris, CATTELLIANI COTTAE recensio breuis insignium interpretum iuris ciuiliis, MATTH. GRIBALDI MOPHAE catalogus interpretum iuris ciuiliis, ALB. GENTILIS de iuris interpretibus dialogi VI. Nec BALDUM praeterire possumus, qui uitam Paulli Castrensis, Iasonis Mayni et Bartoli de Saxo ferrato descripsit. Latius excurrunt DENYS. SIMON nouvelle bibliotheque historique et chronologique des principaux auteurs

auteurs et interpretes du droit civil, canonique et particulier de plusieurs etats et provinces, Paris 1695. TAIS-
SAND vies de plus celebres Iuriconsultes de toutes les Nations, tant anciens que modernes etc. ed. auctior, à Paris 1737. IOSEPH. AUREL. de IANUARIO respublica Ictorum. De uitis quorundam Iuriconsultorum clarissimorum solliciti erant CHRIST. GOTTLIEB BUDER, FRID. IAC. LEICKHER, MATTH. WESENBECIUS. Vitas Germ. Iuriconsultorum et Politicorum saec. XVI edidit MELCH. ADAM. Memorias Iuriconsultorum saec. XVII HENINGIUS WITTE in quatuor decadibus. Quibus add. anonymi *Schauplatz berühmter Staats- und Rechts-Gelehrten*, PAULI FREHERI theatrum uirorum eruditione clarorum, in quatuor partes diuisum, quarum secunda Magnates, Ictos et Politicos complectitur. SAM. REYHERI diff. de recentioribus Ictis; CLAUDII SINCERI *vollständige Leben und Schrifften grosser Juristen. 3 Theile.* Singularium temporum et locorum Iuriconsultorum uitas memoriae prodiderunt multi, quos indicat WOLFFHARDT. c. l. p. 26 it. p. 56. STRUV. bibl. iur. p. 13. NETTELBLADT. p. 19 sq. De claris Archigymnasii Bononiensis Professoribus a Saec. XI usque ad Saec. XIV. T. I. P. I. Bonon. 1769. P. II. 1772. auctoribus SARTIO et FATTORINIO. De Iurconsultis huius saeculi conf. MOSERI *Lexicon der jetztlebenden Rechtsgelehrten in Teutschland.* 1739. IENICHENS *unpartheyische Nachricht von Leben und Schrifften der jetztlebenden Rechtsgelehrten in Teutschland;* 1739. ac potissimum WEIDLICHII triplex *Lexicon Iuriconsultorum hodie uiuentium*, quamquam nec aliae notitiae literatorum, quarum hodie magna prodire solet copia, posthabendae sunt. vid. NETTELBLADT. p. 161. IUGLERS *Beytraege zur jurist. Biographie.* 8. T. I—V. 1773 sq. Fas esset, ut non solum istorum Ictorum, qui famam scriptis sibi conciliarunt; sed et aliorum, cum de rebus imperii, tum de rebus principum bene meritorum uitae consignarentur.

CAPVT XXXX.

DE

IVRIBVS POPVLORVM ANTIQVO-
RVM ET EXTERORVM.

§. CCCII.

Iura humana, ut homines ipsi, facile mutantur; quare immensum quidem, sed non tam utilitate, quam amoenitate sua, commendabile studium impendere necesse habent, qui populorum omnium aetatum scita inuestigare annituntur. Nobis illa nosse sufficiat, quae ad leges nostras interpretandas quidquam ualent. Leges Hebraeorum et antiquitate et sapientia excellunt omnibus, nec iurisprudentiae nostrae inutiles esse existimantur.

Praecepta moralia in Decalogo praescripta ad nos pertinent omnino. De legibus diuinis posituius uniuersalibus iam diximus §. CCLXXXIII. Tametsi legibus caerimoniis et forensibus ad causas dirimendas hodie raro utimur; non tamen ideo sunt nullius usus. Hebraeorum iura explanarunt HOTTINGER, BUXTORFF, SELDENUS, FRISCHMUTH, L'EMPEREUR, SPENCER, WAGENSEIL, ARNDT, alii. Hos fere omnes longo post se intervallo relinquit MICHAELIS *im Mosaischen Recht. T. VI. und von den Ehegesetzen Moses.* ed. II. 1768. MOSES MENDELSON *Ritualgesetze der Juden.* 8. Berlin. 1778. Collationem legum Mosaicarum et Romanarum iam uetus auctor suscepit, quam PETRUS PITHOEUS et postea ANTON.

SCHUL-

SCHULTING. in iurispr. Ante-Iustiniana luce donavit. Contulerunt etiam inter se ius Hebraeorum et iura ciuilia ZEPPEL. et GISEBERTVS (§. CLXVII). De republica Hebraeorum scripserunt SIGONIUS, CUNAEUS, CONRING. LEYDECKER. Nuper ecclesiasticas sanctiones et ritus Iudaicos exposuit BODENSCHATZ. Qui rebus hisce delectantur, Mischnam, eiusque commentarios euoluere possunt.

§. CCCIII.

Ex legibus Aegyptiorum hauserunt Graeci, ex Graecis Romani.

Vid. DIODORI SICULI biblioth. historica. De legibus Aegyptiorum differuit IOH. HENR. BOECLER. De synedriis Aegyptiorum, illorumque legibus insignioribus tractatum adornauit IOH. NICOLAI. H. G. SCHEIDEMANTEL legum quarundam Aegyptiorum cum Atticis Spartanisque secundum regulas prudentiae ciuilis comparatio. 8. Ien. 1766. Ad iurisprudentiam Graecam pertinent IOANNIS MEURSI Solon et Themis Attica; SAM. PETITI leges Atticae; PARDULPH. PRATEII iurisprud. uetus, qua Draconis et Solonis leges continentur. CONR. RITTERSHUSII collatio legum Atticarum et Rom. Arg. 1608. NIC. CRAGII republ. Lacedaemoniorum, et alii in GRONOVII thesaur. antiquitat. Graec. tom. V, asseruati. Histoire philosophique et politique de Lacedemone et des Loix de Lycurgue par Mr. l'Abbé de GOURCHY. 8. Nancy. 1768. Discours sur les causes et les degrés de la decadence des Loix de Lycurgue, par Mr. MATHON DE LA COUR, qui a remporté le prix. 8. Paris. 1767. CHR. GOTTL. HEYNE instituta et leges rerumpubl. in Magna Graecia et Sicilia uariis commentationibus illustrauit.

§. CCCIV.

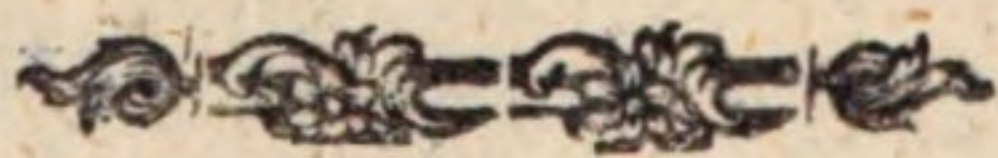
§. CCCIV.

Exteriorum iura patriis scitis affinia ab iis, qui statuta domestica rite explicare student, negligi nequeunt.

1) Ius Gallicum complectitur COD. LUDOVICIANUS, qui XII partibus ab a. 1667—1695 prodiit, cui add. LAURENT. BOHELIi bibliotheca uel thesaurus iur. Gallici, a IOH. BESCHERERO auctus III vol. 1667; Journal des principales Audiences du Parlement de Paris, ou Recueil des questions décidées par cette Cour, depuis 1623 jusques à present par CHARLES DU FRESNE, Paris 1680. Quam collectionem alii deinde continuarunt. Consuetudines Burgundiae illustravit BARTHOL. CHASSANAEUS; Parisiens. MOLINAEUS, Britanniae D'ARGENTRE, uid. STRUV. bibl. iur. c. VI §. I. 2) Hispanici iuris notitiam exhibet GERHARD. ERNESTUS de FRANCKENAU in sacrae Themidis Hispaniae arcanis. Antiquissimae leges reperiuntur in cod. legum Wisi-Gothorum. Hispani illum dicunt Fuero Juzgo, cui postea successit ius Alphonsinum. Apuntamientos sobre las leyes de la partida al tenor de las leyes recopiladas, autos acordados autores espannolas y practica moderna, que escrivé el Doctor Don IOSEPH BERNI Y CATALA. Valencia. fol. 1759. III Voll. Leges Tauri commentario illustravit ANTONIUS GOMEZIUS. STRUV. c. I. §. 3. 3) Anglorum leges antiquas collegit GUILIELMUS LAMBARBUS, DAN. WILKINS et HENR. SPELMANN. Fletam, siue commentarium Iuris Anglicani ita nuncupatum, edidit IO. SELDENUS. Wallicas leges ecclesiasticas et ciuiles Hoeli Boni aliorumque Walliae principum cum notis et Glossariis edidit GUIL. WOTTONAR. Scotiae leges priscas et consuetudines, sub inscript. *regiam maiestatem Scotiae*, IOH. SKENAEUS. The Statu-

Statutes at large from magna Charta to the seventh Year of King George the Second. Lond. 1735—1758. IX Voll. WILL. BLACKSTONE'S Commentaries on the Law of England. C. H. S. GATZERT Comm. de iure communi Angliae. Gott. 1765. IUST. CLAPROTHS *neuester Zustand der Rechtsgelehrsamkeit in England*. 8. Goett. 1765. 4) De iure Sueonum et Gothorum uetusto commentarium reliquit OLAUS STIERNHÖCK. LOCCENII antiquitates Sueo - Gothicae continent etiam breuem notitiam legum Sueciae. EIUSD. synopsis iur. priu. ad leges Suecanas accommodata; it. Lexicon iuris Sueo - Gothici. Sueciae regni leges prouinciales Carol. IX et urbanae Gustau. Adolphi, eodem Loccenio auctore, in latinam linguam ductae. NETTELBLADT Themis Romano - Suecica. 3) Apud Danos ualet *dat Judke Lovvbock*, cuius German. uersio edita Haffniae, 1684. Codex Christianeus siue Kon. Christ. V. Danske Lovv, Hafniae 1683. Farrago legum antiquarum Daniae municipal. c. comment. Cypraei in leges Slesvicenses cur. P. K. ANCHER. Hafn. 1776. Leges Normannicas LUDWIG. reliquiis suis MStorum inseruit. ARPI Themis Cimbrica. PETER KOFOED ANCHER Dansk Lov - Historie. 1770. T. I. 1776. T. II. DREYER de usu genuino iuris Anglo - Saxonici in explicando iure Cimbrico et Saxonico. GADENDAM Historia iuris Cimbrici speciatim Slesvicensis et Holsatici. 8. Hamb. 1770. Antiquas Frisonum leges notis illustrauit SIBRANDVS TETARDUS SICCAMA. 6) Iura Belgica discimus ex HUGONIS GROTII Inleyding tot de Hollandse Rechts - Geleertheid; GUIL. GROTII isagoge ad praxin fori Batauici; SIMON GROENEWEGEN tr. de legibus abrogatis et inusitatis in Hollandia; SIM. van LEUWEN censura forensi. ULRICI HUBERI *Hoedendegse Rechts - Geleertheyt soo elders als in Fries-*

Frieslande gebrukeliik. 7) Heluetios respicit HANNIS IACOBLEU *Eydgenossisches Stadt - und Land - Recht.* 8) Statuta urbis Venetae saepius excusa. Sic et republ. Genuensis statuta sua edidit, it. Ferraria, Brixia, Roma, Bononia; Mediolanensis ducatus statuta prodiere curante HORATIO CARPANO. Constitutiones antiquas ducatus Sabaudiae et principum Pedemontanorum commentariis locupletavit ANTONIUS SOLA. STRUV. c. l. §. XIV. 9) Leges Polonicas collegit IOH. DE LASKO 1506. postea collegerunt plures. ANDREAS PETRIKOVIVS constitutiones regni et magni ducatus Lithuaniae IV. uoluminibus edidit, usque ad annum 1718. Legum, statutorum, constitutionum et priuilegiorum ab a. 1347. usque ad a 1733. edita noua adornata fuit Varsoviae IV. uoluminibus in fol. NICZALASZOWSKI eruit ius Poloniae ex statutis et consuetudinibus eiusd. regni, et magni ducatus Lithuaniae, III. uol. in fol. Posnaniae 1701. Nouus iuris ciuilis codex cura ZAMOVSKY prodiit Varso. f. 1778. 10) Ad regnum Prussiae spectat ius Culmense correctum, Brunsperg. 1711 in fol. *Preussisches Landrecht*, GE. GRUBE corpus constitutionum Pruthenicarum, oder *Königlich - Preussische Reichs - Ordnungen, edicta et mandata.* Koenigsberg. 1721 in fol. Statuta Moscouitica germanice edidit STRUV. 11) Ius Hungaricum illustrat IOH. IONY de orig. et progressu iuris Hunno - Hungarici, STEPH. VERBOECZII tripartitum opus iuris consuetudinarii regni Hungariae. 12) Ius Indorum. A Code of Gentoo Laws. 8. Lond. 1777.

CAPVT XXXXI.
DE
I V R E R O M A N O.

§. CCCV.

Iurisprudentia Romana, corpore iuris ciuilis comprehensa, nobis maximae curae esse debet; quia ius Romanum κατ' ἐξοχὴν ius ciuile et saepius ius commune dicitur, ac propterea tironibus in aditu disciplinae exponitur, quamuis in foro non, nisi deficiente iure domestico, adhibeatur.

Germani praepostere quidem studium iuris tractare uidentur, quando iuri auxiliari primum locum assignant; sed moribus obtemperandum est. Multi ius Romanum magnopere laudibus extollunt, idque rationem ipsam literis expressam putant. Alii idem ualde despiciunt; medium tenere beati. Vbi subsidiario iure opus est, Romanorum placita, quam uagum iudicis arbitrium, sequi malumus. Scriptores de naeuis iurisprudentiae Romanae exhibet STRUVII Bibl. Iur. cp. VIII, §. XIII. Illis addendus est PILATI di una riforma d'Italia, ossia dei mezzi di riformare i più cattivi costumi e le più perniciose leggi d'Italia, qui c. XIV acerbe in leges Romanas inuehitur, cui respondet GOSWIN. IOS. de BUININK in apologetico pro Iurispr. Iustin. Frf. et Lips. 1769. 8.

§. CCCVI.

Quoniam Iustinianus Imperator ius Romanum in uaria uolumina congeffit et reformauit, ab eodem historia iuris epochas suas computare solet.

1) Historiam iuris iam persecuti sunt commentatores ad leg. 2 ff. de orig. iuris. Opuscula ad historiam iuris, et maxime ad POMPONII enchiridion illustrandum pertinentia collegit IOH. LUD. UHLIUS. Inter hos commentatores excellunt CUIACIUS, RUPERTUS, VAN DER MUELEN, BYNCKERSHOECK. Systematicas historiae iuris Romani commentationes perfecerunt AYMARUS RIVALLIUS, FORSTERUS, LINDEMANNUS, KAYSER, IAC. GOTHOFREDUS, SIM. VAN LEUWEN, DOVIATIUS, SCHUBART, GRAVINA, STRUV. HOFFMANN. THOMASIUS, BRÜNNQUELL. HEINECCIUS, HELLFELD, TELGMANN, CLAUDE IOSEPH DE FERRIERE, PIERRE TAISAND, ANT. TERRASSON, et qui primo fere inter hos loco est ponendus I. A. BACHIUS in *Histor. Iurispr. Rom.* cuius editio III prioribus auctior prodiit Lips. 1775. Addatur CHR. FRANC. PAULLINI *Historischer Bericht von Ursprung und Wachsthum des ganzen Kayserl. Leben- und Sachsen-Rechts in der Zeit-verkürzenden erbaulichen Lust.* P. II p. 442. 2) In periodo ante Iustinianum disquiritur de legibus regiiis, legibus XII tabularum, interpretatione prudentum, disputatione fori, legibus singularibus, plebiscitis, edictis praetorum, senatusconsultis, responsis prudentum, constitutionibus principum. THOMAS. de naevis *iurisprud. anteiustinian.* CHRIST. HENR. HAUSSOTTER omnes ab origine Rom. imperii usque ad tempora Augusti latas leges sistit et ritus uarios antiquos Rom. reipubl.

reipubl. enucleavit 1751. De legibus deperditis vid. I. H. BOEHMER in SCHOTTS *iurist. Wochenbl.* T. III, p. 497 sqq. Legum regiarum fragmenta collegerunt et illustrarunt ANTONIUS AUGUSTIN. IUST. LIPSIUS, BALDUINUS; leges XII tab. idem AUGUSTINUS, BALDUINUS, IAC. GOTHOFREDUS, HOTTOMANNUS, CONR. RITTERSHUSIUS, IOH. NIC. FUNCCIUS. WOLFG. PAUL. BÜRGERMEISTER VON DEYZISAU in der *Anleitung zur Gelahrtheit in Rechten*, P. I agit de legibus regis et XII tabul. De disputationibus fori differunt SLEVOGT et HELLFELD. Formulariam iurisprud. restituit BRISSON. ad quam etiam operam suam contulerunt SCHILTER, STENGER, HEINECCIUS. Interpretes legum singularium senatusconsultorum indicat STRUV. c. III, §. XVI. Laudatur studium HEINECCII legi Iuliae et Papiae Poppaeae impensum. Edicti perpetui historiam contexuit HAMBERGER. Restituendi huius edicti curam habuerunt RANCHIN., IAC. GOTHOFREDUS et HEINECCIUS. Aedilitii edicti historiam illustravit HEINECCIUS in dissertatione. Commentariis illud dilucidarunt ROEVENSTRUNCK, STRAUCH, ZIEGLER. 3) De magistratibus Romanis differendi ansam praebent tituli quidam Pandectarum. Conf. tom. II antiquitatum GRAEVII, et tom. III antiquit. SALENGRII, GUIDONIS PANCIOLOLI, IUL. CAESARIS BULENGERI, IAC. GUTHERII et CAMPIANI opera satis nota. 4) Vitas ueterum Ictorum a RUTILIO, BERTRANDO, et GUIL. GROTIUS conscriptas, recudendas curavit IOH. CHRIST. FRANCK. Quorundam ueterum Ictorum uitas memoravit NIC. HENELIUS, EVERHARD. OTTO de Papiniano, IOH. PHIL. SLEVOGT de philosophia Papiniani sollicitus fuit; STRAUCHIUS Iurisconsultorum ueterum uitas descripsit in pro-

gram. XV. De sectis Sabinianorum et Proculianorum vid. GOTTFRED. MASCOV, BOECKELÉN. de diuersis familiis Ictorum. Veterum Ictorum librorum fragmenta e. c. GAIJ institutiones et PAULLI receptae sententiae suos quoque cultores habuere, quos vide in STRUV. bibl. iur. p. 49. GREG. MAIANSI ad triginta Ictorum omnia fragmenta, quae exstant in iuris ciuilibus corpore, commentarii, T. I. II. Geneu. 1764. 5) Constitutiones principum codex Gregorianus, Hermogenianus et Theodosianus afferuabat. Priorum codicum fragmenta ANT. SCHULTING. iurispr. Ante-Iustinianae inseruit. BRUNNQUELL. de codicis Theodosiani in Iustiniano usu dissertationem habuit. IACOBI GOTHOFREDI commentarius in codicem istum summa eruditione refertus est. Nouam codicis Theodosiani editionem in sex uol. adornauit IOH. DAN. RITTER. Supplementi loco esse possunt leges Nouellae Imp. Theodosii Iun. et Valentiniani III. quae primum prodire cum comment. ANT. ZIRARDINI. Fauentiae 1766. quarumque editionem quoque curauit I. CHR. AMADUZZI. f. Romae 1767.

§. CCCVII.

Iustinianus Imperator opus desperatum aggressus non omnium quidem plausum reportauit; attamen uolumina illius per totam fere Europam peruaserunt. Primam operam constitutionibus principum codice Iustiniano comprehendendis dari iussit, quem deinde emendauit ac repetitae praelectionis uocauit. Codici accedunt authenticae, uel ex Nouellis decerptae, uel Frid. I et II. imperatoribus auctoribus adiectae.

PROCOPIUS CAESARIENSIS Iustiniani res gestas lib. VIII fusius narrauit; sed in anecdotis imperatoris coniugis-

iugisque ipsius Theodoraë famam ualde lacerauit. Refutatus propterea a RIVIO et EICHELIO, et TRIVORIO; defensus tamen ab ALEMANNO. Vitam Iustiniani recensent BALDUINUS, GIPHANIUS, GUINETUS, LUDWIGIUS. cf. etiam HEINECCIUS in praefat corp. iuris; IOH. CHIFFLETIUS de I. V. architectis; SCHAUMBURG de incensione librorum iuris antiquorum Iustiniano et Triboniano afficta. Codicem accuratius ediderunt ANT. CONTIUS et GREGOR, HALOANDER. Commentatorum celebriorum numero habentur DIONYSIUS GOTHOFREDUS, CUIACIUS, DONELLUS, MOLINAEUS, MORNACIUS, GIPHANIUS, PEREZ., ALTESERRA, SICHARD, WESENBECIUS, BRUNNEMANN, WISSENBACH, TULDEN. Tot codicis, quot Pandectarum, compendia non habemus. De Iustiniani decisionibus L nouis Codici additis exposuerunt LUDWELL, MERILLIUS, STRAUCHIUS et IOH. HUGO Liber Baro ab HAGEN. Quis authenticas Codici inseruerit, nondum satis constat. Vulgo IRNERIUS auctor perhibetur. vid. BYNCKERSHOECK. et SCHERZ. de auctoribus authenticarum. CONR. RITTERSHUSIUS promulsidem errorum Irnerianorum dedit; at IOH. STRAUCHIUS Irnerium non errantem exhibuit. Authenticarum expositionem uulgauit RICHTER. et PAGENSTECHER. cf. BRUNNQUELL, in hist. iur. P. II, c. X,

§. CCCVIII,

Immensa deinde Ictorum uolumina excuti et pandectarum opus ex illis colligi iussit Iustinianus imperator; quod licet uariis uitiis laboret, in scholis tamen nostris fons iuris primarius habetur.

Historiam pandectarum doctrinae suae pandectarum praemisit LUDOVICI. De his, quae praeter meritum et merito in Digestorum libris a doctoribus reprehenduntur, differit BRUNNQUELL. P. II c. IV. Alii legum conflictum componere tentarunt, nimirum ZASIUS, GIPHANIUS, STRUV. BERGER. De uitiis methodi institutionum et pandectarum corporis Iur. Rom. in programme disquirat IOH. FRID. FREIESLEBEN. Disputatur, an ex codice MSto Florentino omnia cetera pandectarum exempla dimanauerint? Affirmat HENR. BRENCMANN. in hist. pandect. siue fato exemplaris Florentini; negat SCHWARZ. in singul. dissert. et GUIDO GRAND. in epistola. Pandectas ad exemplum MSti Florentini expressit LAELIUS TAURELLUS. Idem meditatus est BRENCMANN. cuius apparatus postea in manus GEBAUERI peruenit, ex cuius schedis nouam Corporis Iuris Ciu. editionem parare incepit SPANGENBERG, cuius T. I. prodiit Gotting. 1776. Praeter Florentinam pandectarum lectionem celebratur HALOANDRI editio, quam alii plures secuti sunt; vid. SCHWARZIUS c. I. STRUV. c. I. c. III, §. VI. Vulgaris editionis usus est forensis, reliquarum criticus. Icti, quasi agmine facto, lumina sua digestis adsperserunt. Quis enim nesciat merita ANT. AUGUSTINI, CUIACII, DONELLI, GOTHOFREDI, HUBERI, BRUNNEMANNI, NOODTII, BYNCKERSHOECKII, VOETII, TREUTLERI, WESENBECHII, qui in legibus restituendis et explicandis occupati fuerunt omnes. Vsum hodiernum monstrare fatagunt SCHILTER. in praxi iur. Rom. in foro Germanico; STRUV. in exercitationibus cum commentario PET. MULLERI; STRYK. in usu moderno; LEYSER. in meditationibus; THOMASIUS in notis. Enchiridia secundum pandectar. ordinem composuerunt LAUTERBACH,

BACH, LUDOVICI, I. H. BOEHMER, SCHOEPPFER, ENGELBRECHT, G. BEYER, HEINECCIUS, SCHAUMBURG, CORN. VAN ECK, WESTENBERG, HELLFELD. Quam parum utilitatis pandectae foris nostris afferant, THOMASIVS in diff. singul. ostendere conatus est.

§. CCCIX.

Sed his rebus curam suam non terminabat Caesar; cupidae enim legum iuventuti institutionum libros IV. tamquam elementa iuris exhibuit, e quibus etiam nunc iurisprudentiae initia repetuntur.

Hoc opusculum meliorem ordinem, quam reliqui iuris libri, habet, et varia, quae in aliis desiderantur, docet. Ad institutiones rite interpretandas faciunt HEINECCIUS antiquitates. Ex commentatoribus praecipui sunt VINNIUS, BALDUINUS, HUBER. EVERHARD. OTTO, IANUS A COSTA, SCHNEIDEWIN, HARPPRECHT. Vsum hodiernum tradiderunt HOPPIUS, WENGIUS *im teutschen Justiniano*, PHILIPPI in usu practico institutionum, LUDWIG. in differentiis iuris Romano-Germanici, THOMASIVS in aliquot dissertationibus de usu practico titulorum institutionum, GIESEBERT. in Iustiniano harmonico. conf. HOMBORG. programma de multitudine nimia commentatorum in institutiones iuris. HERTOEGHE Pr. de difficultate instit. Iur. Iustin. eiusque causis in Opusc. iurid. n. IV. Ex magna compendiorum copia se commendant potissimum HEINECCIUS Elementa, ex edit. Hoepfneri. Goett. 1778. 8. WESTENBERGII principia; BALDUINI catechesis; VULTEII iurisprud. Romana.; HOFACKERI Institutiones Iur. Rom. Goett. 1773. 8. STRUVII iurisprud. Romano-Germanica forensis; BERGERI oeconomia iuris. I. LUD. SCHMIDII Institutiones Iur. civilis. conf. STRUV. in bibl. iur. c. VII, §. III sqq.

§. CCCX.

Imperator, necessitate ac prudentia exigente, leges emendare ac supplere non desistebat. Hinc iuris sui syntagmati Nouellas addidit; accedebant etiam edicta XIII. Iustiniani, auctoritate in foris nostris destituta.

In Nouellis colligendis, uertendis, edendis praecipue elaborarunt GREGORIUS HALOANDER, HENRICUS SCRIMGERUS et IOH. FRID. HOMBERGK ZU VACH. De textu Nouellarum originario coniecturas protulit FERDIN. AUGUST. HOMMEL; AEMILIUS LUDOV. HOMBERGK ZU VACH de Nouellis Iustiniani lingua originaria uulgatis, earum uersionis auctore atque usu in foro, diatriben edidit; GOTTFR. LUDOV. MENCKE de nouell. glossatarum et non-glossatarum auctoritate dissertationem habuit; HOMBORG de praecipuis in Nouellas, et tit. de regulis iuris et uerborum significat. commentatoribus in programme quodam egit. Methodice Nouellas exposuerunt CONR. RITTERSHUSIUS, GUIDELINUS, LUDOVICI, STEPHANI. Nouellae in corpore iuris in IX collationes dispertitae fuerunt; consuetudines Feudorum sunt instar decimae.

§. CCCXI.

Ex his partibus corpus iuris Iustiniani constat, quamquam postea illi Nouellae Leonis et alia pro editorum arbitrio adiecta fuerunt.

Libri iuris primum coniunctim typis exscripti fuerunt Venetiis, apud Baptistam de Tortis, 1499. HALOANDRUM iam memorauimus, cuius merita per omne ius Iustin. diffunduntur. Studium illius in usus suos uerterunt CAROLUS GUILLARD, IOH. HEERWAGIUS, IAC. VINTILLIUS,

MILLIUS, aliique. Laudatur etiam industria ANT. CONTII, LUDOV. CHARONDAE et IUL. PACII. Hodie in foris auctoritate pollet editio vulgaris, DIONYSII GOTHOFREDI notis illustrata, saepiusque recusa, praefertim cura SIM. von LEUWEN. Prodiit etiam Hal. 1734, 4. corpus iuris, cum Heineccii praefatione; CHRISTOPH. HENR. FREISLEBENII editio tironibus commoda.

§. CCCXII.

Post Iustiniani Imp. tempora iuris istius systema in linguam Graecam transferebatur; Digesta quidem a Thalelaeo, institutiones a Theophilo, codex ab incerto quodam interprete. Inter sequentes imperatores ob nomothesian maxime celebrantur BASILIUS MACEDO et LEO.

Theophili aetatem indagarunt IOH. HENR. MYLIVS et GUNDLING. in Gundlingianis P. II obs. IX. Paraphrasin illius Theophili reddiderunt ZUICHEM, CURTIUS, DIONYSIUS GOTHOFREDUS, DOVIATIVS, FABROTTUS, et GUILIELM. OTTO REIZIUS. Libros βασιλικων plenius edidit CAR. ANNIBAL EABROTTUS, eosque glossis et SUARESII notitia basilicorum locupletavit. vid. HOEPFNERI Praetermissa quaedam de βασιλικων libris. Giss. 1774. FABRICIUS indicem Ictorum, quorum in basilicis mentio fit, tom. XII biblioth. graec. p. 435 inseruit; pag. 465 extat indiculus scriptorum iuris Graeco-Romani, editorum et ineditorum. Nouellae Leonis in nostro corpore iuris reperiuntur quidem, sed in foro dubiae sunt auctoritatis. CASP. ACHAT. BECK. de Nouell. Leonis, earumque usu et auctoritate liber singularis, adiectis animaduersionibus et mantissa commentationum editus a D. CAR. FR. ZEPERNICK. 8. Hal. 1779. Praeterea ICTi ueteres BALSAMO, STEPHANUS NI-

CAEUS, THALELAEUS, EUSTATHIUS, HARME-
NOPULUS, PSELLUS, alii uaria compendia concinna-
runt, quorum nonnulla IOH. LEUNCLAVIUS in iure
Graeco - Romano, tam Canonico, quam ciuili, exhibuit.
ENIMUNDUS BONEFIDIUS in iure orientali imperato-
rum Byzantinorum constitutiones asseruare studuit. conf.
BRUNQU. in hist. iur. P. III membr. I c. VI, et STRUV.
c. I, c. IV,

§. CCCXIII.

Ius Iustinianicum per Italiam quoque uiguit, neq;
Langobardis displicuit, ut ex eorum legibus patet.
Nam libertatem eligendi concedebant, qua quisque
lege uiuere uellet, Romana, an Langobarda. Ger-
mani huius iuris usum ignorarunt, donec sec. XII.
pandectarum codice reperto, iuris ciuilis studium,
Caesaris tamen auctoritate non accedente, instaura-
retur. IRNERIUS autem, Germanus, Bononiae
primum ius Romanum docebat,

Commenta quorundam de iure Iustiniano in scholas
et fora Italiae et Germaniae, per Lotharium II Imp. re-
ducto, discussit CONRING. in tr. de origine iuris Germ,
cf. etiam ARTHURUS DUCK de usu et auctoritate iur. ciu.

§. CCCXIV.

Irnerii schola discipulis abundabat, quos inter
praecipui erant MARTINUS GOSIA, BULGA-
RUS, IACOBUS, UGOLINUS a Porta Rauennate.
Martinus et Bulgarus sectarum auctores facti. Hos
iuris doctores uulgo glossatores appellant, quorum
quasi antistites habentur AZO, ACCURSII, BAR-
TOLUS, BALDUS, IASO.

Glossa tanti ponderis erat, ut legibus fere ipsis prae-
ferretur. Corporis iuris glossati uariae extant editiones,
de

de quibus vid. STRUV. c. l. c. III §. XV. Reliquis praeferitur, quae cura DIONYS. GOTHOFREDI prodiit Lugduni 1589. f. VI Tomis. BRUNNQUELL. de sectis et controuersis iur. Iustin. interpretum, quos glossatores appellamus. IAC. BORN. progr. de uitiis, quae glossatoribus obiciuntur; Bartoli et Baldi uitam lege in GRAVINAE L. I de orig. et progressu iur. ciu. §. 164 et 165. Vide scriptores supra §. CCCI excitatos.

§. CCCXV.

Litterarum palingenesia saec. XVI, iuris ciuilis studio plurimum profuit; inde enim uiri solertissimi elegantiores doctrinam cum iurisprudencia coniungere coeperunt. Scilicet ANDR. ALCIATUS, GUILLIELMUS BUDAEUS, ANTON. AUGUSTINUS, HUGO DONELLUS, BALDUINUS, alique, quos schola Bituricensis et CUIACIANA protulit.

Cf. BRUNNQU. P. III membr. II c. VIII. Longum foret, omnes iuris interpretes, qui litteris humanioribus operam nauarunt, et adhuc nauant, recensere. Quanta industria olim leges Romanas peruestigarunt, tanta hodie Germanicis quoque legibus tribuitur; hinc iuris studium incredibiles poscit labores.

§. CCCXVI.

Postquam Italia iure ciuili florere coepisset, Germani etiam ad scholam Bononiensem confluebant, Itaque fieri non potuit, quin iuris patrii ignari iuris Rom. notitiam nanciscerentur, eamque domum reportarent, tanquam nouum oraculum. Tempore denique Maximiliani I. ius Iustinianum publice approbatum fuit; sed quam late huius iuris usus hodie pateat, inter Ictos non conuenit. Nonnullis eodem nihil prius, nihil pulchrius, aliis nihil ineptius. Nos

Nos cum iis sentimus, qui huic iuri recepto, ipsis imperii legibus monentibus, usum haud exiguum tribuunt; sed subsidiarium, ita, ut deficientibus iuribus et moribus patriis, nec leges obsoletae, nec iudicum arbitria mera spectanda sint.

Conf. BRUNNQU. c. l. c. XI. ARTHUR. DUCK de auctoritate iur. ciuil. Rom. Ius Rom. iam media aetate in Germania usum aliquem praestitisse, ostendit RICCIUS in spicil. hist. dipl. quo iur. Iustin. in aulis Germanorum principum atque personarum illustrium adoptati usus pragmaticus, iam inde a sec. XIII et XIV ex ipsis fontibus, ad illustrandam historiam iuris eruitur. Ius Germ. iuri Romano in causis decidendis praeferendum esse, constat; sed, an ius Germanicum etiam nunc complectatur constitutiones Germanicas antiquissimas, disceptatur. vid. LIPEN. s. v. ius ciuile an germanicum sit praeferendum. cf. STRUBENS *Nebenst.* T. V. p. 1 sq.

CAPVT XXXII.

DE

IVRE GERMANICO.

§. CCCXVII.

Nihil hodie iuris nostri antistites magis sollicitat, quam iuris Germanici studium. Ecquid semper in peregrinis desudabimus, domesticae sapientiae taedio capti? Nationi nostrae numquam deerant bonae leges, sed mores iis dicebantur, quibus spissa legum uolumina ostentare solenne erat. Veteris Germanorum iurisprudentiae, quam TACITUS adumbravit, indoles in legibus quibusdam etiam nunc conspicitur.

DITMARI annotat. ad TACITI Germaniam iuris studio in primis commendandae sunt. Quibus iungenda sunt GEBAUERI Vestigia iur. germ. antiquissima in Taciti Germania obuia. Goett. 1766. 8. Ex multis, qui origines et historiam iuris Germanici enarrarunt, praecipue laudantur CONRING. de origine et natura legum Germanicarum priuatarum antiquarum. STRUV, BRUNQUELL, KOPP, HEINECCIUS et de SELCHOW in historia iuris. CONRAD. SINCER. (KULPISIUS) in diff. de Germanicarum legum ueterum ac Romani iuris in republica nostra origine auctoritateque praesenti, inserta THOMASII notis ad Inst. et ff. POLYCARP. LEYSER. de primis iuris scripti germanici incunabulis. add. HENR. GOTTL. FRANC. diff. de iurisprudentia uet. German. H. C. de SENKENBERG

Visio.

Visiones diuersae de collectionibus legum Germanicarum.
8. Lips. 1765.

§. CCCXVIII.

Populi Germanici litterarum rudes, belloque dediti, sacerdotibus nimium indulgebant, nec legum ferendarum prudentiam admodum colebant.

Germani fidei, fortitudinis et castitatis laude uel a Romanis ornabantur; sed fortitudo eos ad deuia abripiebat. Vid. oratio nostra de nomothesia ueterum German. uirtutis specie uitiosa, in Opusculis. Iudicia citius quidem, sed ineptius saepe expediebantur. CONRING. de iudiciis reipubl. Germanicae. CRÜGER. de iudiciis ueter. Germanorum sub dio ante tempora Caroli M. MEINDERS. de iudiciis centenar. BUDER. de iudiciis duodecimuiralibus populorum septentrionalium et Germaniae. HERTIUS de notitia ueteris Germaniae populorum.

§. CCCXVIII.

Quum gentes Germanici sanguinis saec. V. et VI. arma famamque usquequaque circumferrent, nouasque sedes occuparent; linguam praesertim et statuta Latii sibi probabant, moribus tamen patriis primas tenentibus. Lex Salica Francorum antiquissima celebratur; sed sanciebant quoque Francorum reges capitularia, nec oblitteratae fuerunt leges Ripuariorum, Alamannorum, Baiuuariorum, Burgundionum, Frisonum, Saxonum, Anglorum et Werinorum, Langobardorum, Normannorum, Visigothorum etc.

Thesauros hos iuris ueteris Germanici collegerunt SICHARDUS, HEROLDUS, LINDENBROGIUS, GOLDASTUS, BALDZIUS, GEORGISCH. Lex Salica praecipue in delictis coercendis uersatur, inde uetustatis argumentum.

mentum. Vid. WEIDLERI diff. de natali solo Legis Salicae. HEINECC. in praefat. corp. iuris GEORGISCH. differit de origine, auctoritate et usu legis Salicae. Ueberius hanc legem illustrarunt BIGNON, PITHOEUS, WENDELINUS, HOFFMANN. in obseruat. iuris Germanici, et, cui primus locus tribuendus, ECCARDUS. Capitularia restituerunt TILIUS, PITHOEI, SIRMONDUS, BALUZIUS. Nouam Capitularium editionem promisit de CHINIAC. Leges Normannorum exhibet LUDWIG, tom. VII reliquiarum MStorum. Leges Sueonum exponit STIERNHOECK, LOCCENIUS, LUNDIUS. Iurisprudentiam ueterem Germanorum in systema redegit POLAC.

§. CCCXX.

Postquam Germani ex ducibus suis paullo liberius reges sibi deligere coeperant, ad mores suos, Francorum capitularibus neglectis, reuertebantur, in rebus dubiis ad iudicia confugiebant, immo ius in uiribus ponebant, unde *diffidationes* perniciosae. Reges quidem leges aliquas constituisse feruntur, sed nonnullae commentitiae uidentur, aliae ad statum imperii publicum et feudalem spectant; ciuitates ac provinciae suis nitebantur consuetudinibus, quas nec ius Romanum, nec Canonicum, quae sensim irreperant, poterant deturbare. Fuere, qui mores nonnullos literis mandare instituerent, auctores scil. Speculi Saxonici et Alamannici, nec non Iuris Franconici, sed his fide publica destitutis, tantoque negotio imparibus res minus prospere cessit, quamuis, ut in tenebris fieri solet, multi carbonem istos pro thesauro acciperent.

De iudicio duellico vid. diff. DITMAR. et EPHR. GERHARDI. De diffidationibus DATT. commentatus est in libr. de pace publica. Regum et Imperat. Germanico-

rum constitutiones a GOLDASTO exhibitas indicat STRUV. in hist. iur. German. c. l. §. 14 sq. Sed non omnium fides stabilis. Speculum Saxonicum intra annum 1215 et 1219 compositum fuisse uidetur. Vid. AYRER de aetate Speculi Saxonicæ Speculo Sueuico antiquioris. RINCK. de Speculo Saxonicæ fonte iuris Saxon. communi. Varias editiones huius Speculi recensent auctores hist. iur. et LIPEN. in bibl. iur. quas inter praecipua est editio GAERTNERI. Accessit huic iuri Saxónico ius Weichbildicum Magdeburgense, ius feudale Saxonicum et liber forensis *Richtsteig* dictus. LUDER. MENCKE progr. de confirmatione Weichbildi, quae Ottoni I tribuitur, historiae fide destituta. CARPZOV de iure Weichbildorum. it. IO. GRYPHIANDER de Weichbildis Saxonicis. Speculi Sueuici auctor, aetas, usus dubius. Collectio eius posteriori Saec. XIII parti tribuenda esse uidetur. PHIL. IAC. LAMBACHER. epistola de aetate Spec. Sueu. HARP- PRECHT. de Speculi Sueuici et praesertim iur. feud. Alamann. in foris Vicar. Sueuo - Franconico - Palatini non usu moderno. Ius feudale Alamannicum SCHILTER. commentario praestantissimo condecorauit. In eiusdem thesauro antiquit. T. II. ius prouinc. Alamannicum lectionibus uariantibus illustratum sistitur. Praeter hanc memoranda est editio IO. AUG. de BERGER: 1726. et HIERON. VON DER LAHR. in Corp. Iur. Germ. Senkenb. T. II. (1766) qui illud commentario perpetuo et glossario instruxit. Ius Franconicum seu Caesareum, *Kaiserrecht*, in lucem protraxit SENKENBERGIUS in T. I. Corp. Iur. Germ. publ. ac priv. Pars III ius feudale continens inserta est eiusd. Corp. Iur. Feud. p. I sq. Historiam controuersiarum de auctore, aetate atque usu huius collectionis, quas GRUPEN aliquae Senkenbergio mouerunt, exposuit SCHOTT in der *Unparth.*

Unpartb. Kritik. T. I. p. 749. 849. 945. et T. II. p. 157. et 207. Collectionem hanc aetate inferiorem esse Speculo Saxonico et Sueuico, admodum probabile est.

§. CCCXXI.

Interea ordinum imperii potestas ita augescebat, ut principes ac ciuitates leges prouinciales et statuta, annuente Caesare, promulgarent instituerentque iudicia; nam a tribunalibus prouinciarum publicis procures multi priuilegiis liberabantur. Nonnulla iudicia tanta aequitatis laude florebant, ut ad ipsa tamquam ad curias superiores, *Oberhöfe*, prouocaretur. Norma quoque agendi iudiciis familiaris, itemque Scabinorum responsa, *die Weisthümer*, litteris consignari coeperunt.

Haec omnia plenius declarat KOPP. in historia iuris Germanici priuati epoch. 5. De curiis superioribus in Germania uid. HARPPRECHT. et SCHOEPPF. De prouocationibus iuris Germanici conf. diss. G. L. BOEHMERI.

§. CCCXXII.

Quamquam Germania antiquas suas consuetudines nondum deseruit; hodie tamen late regnat ius scriptum. Prouinciae et urbes nunc codices legum suarum extollunt, quorum alii mere Germanica, alii Germanica Romanis mixta tradunt, alii antiquitate sua uenerabiles, alii recentiores et ex uariis constitutionibus compositi.

Singularia eorum in ius Germanicum merita esse puto, qui statuta cuiusque generis in lucem proferunt uel colligunt. De statutis ciuitatum egregium commentarium edidit RICCIUS. Optarem, ut in legibus prouincialibus eruendis eadem industria collocaretur. Ad notitiam statutorum Germanicorum acquirendam imprimis faciunt Bibliotheca Heu-

manniana p. 5—101. DE SELCHOW Elementa Iur. Germ. priu. P. Gen. Cp. III. I. L. STAUDNERI Fontium atque Commentat. Iuris priuati Germaniae collectio. Norimb. 1775. 8. Recensum eorundem seruato temporis ordine agit PÜTTERUS in App. I. *des Versuchs einer iurist. Encyclop.* cui iungenda est continuatio in EYRINGS *Litterar. Almanach.* a. 1775 et sqq.

Nec isti sine elogio praetermittendi sunt, qui diuersarum prouinciarum et urbium statuta colligere tentarunt et in lucem exponere, quod institutum ut plures imitentur, opto. Itaque laudanda est LUDOLPHI collectio quorundam statutorum, quae recenset STRUV. in bibl. iuris p. 82. Laudanda est collectio, quam PUFFENDORFFIUS observationibus suis adiecit. Laudandus denique ABR. SAURII fasciculus iudiciarii ordinis singularis, de quo differit STRUV. c. l. p. 81. In BURGERMEISTERI corpore iuris publici et priuati etiam nonnulla iura singularia asseruantur. STRUV. c. l. p. 82 huc refert *das Statuten-Buch, Gesetz, Ordnungen und Gebräuch Kayserl. allgemeiner und etlicher besonderer Land- und Stätt-Rechten*, sed inscriptio libri uehementer fallit; nam liber nihil nisi ius ciuile commune ieiune tradit. C. F. WALCHS *Beitraege zu dem deutschen Recht*, Ienae. 8. 1771. sqq. T. VI. A. F. SCHOTTS *Samml. zu den deutschen Land- und Stadt-Rechten.* 4. Leipz. 1772. sqq. T. III.

§. CCCXXIII.

Legum administri domestici iuris parum gnari saepius legibus adscitis locum primum assignabant, patriosque mores ex peregrinis interpretari annitebantur, inde ius uarium, incertum, plaustris opinionum refertum deformatumque.

Donec

Donec haec rerum Germanicarum facies erit, iura nostra in ordinem concinnum redigi non posse videntur; tot enim procures imperii, qui sibi nomothesian iure suo vindicant, uix in unum legum codicem conspirabunt, licet iam in comitiis de nouo iuris systemate adornando consilia agitata fuerint. STRUV. hist. iur. German. §. 43. GRIEBNER de iure incerto ex dubia legum, quibus utimur, auctoritate oriundo.

§. CCCXXIII.

His incommodis iurisconsulti cordatiores uaria remedia attulerunt. Patria et peregrina, primaria et secundaria inter se discernenda esse intelligebant; opes nostras, priusquam alienas sollicitemus, excuti iubent leges imperii. Quapropter iuris Iustiniani libris uel usum hodiernum adnectebant, uel iuris Romani ac Germanici differentias eruebant, uel Germanica a Romanis rursus seiungebant doctores. Nonnullis singularia iuris Germanici capita, aliis Statuta patria explanare placebat. Quo si pergant tramite iuris scientia tandem aliquando laetiores formam nanciscetur.

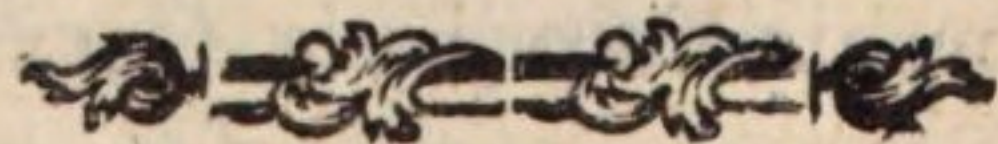
Abundamus consiliis optimis, sed ingens rei difficultas euentum retardat. Conf. EPHR. GERHARD. *unvorgreifliche Gedanken von den Schwierigkeiten der Teutschen Rechtsgelahrtheit*; ENGELBRECHT. progr. de utilitate atque necessitate studii iuris Germanici; GASSER. progr. de iure Germanico diligentius excolendo; I. S. F. BOEHMER. de praeiudicio iuris Germanici in causis priuatis; BRUNNQUELLI *eröfnete Gedanken von dem teutschen Stadt - und Land - Recht*. SENCKENBERG. tractatio, qua systematis iuris uniuersi et corporis iuris Germanici schemata designantur. Ius commune Romanum cum

iure Germanico contulerunt ANDR. PERNEDER. SCHILTER. STRYKIUS, HOPPIUS, THOMASIVS, WENGIUS (auctor Iustini Germanici), et, qui reliquis omnibus industria antecellit HENR. GISEBERTUS. Differentias iuris Romani et Germanici diligentia singulari persecutus est LUDEWIGIUS. Mera Germanica proposuerunt SCHOTTELIUS et GERICKE, GE. BEYER, HEINECCIUS, SENCKENBERGIUS, ENGAVIUS, PÜTTER. EISENHART, DE SELCHOW. Sunt, quos delectat ESTORS *bürgerl. Rechtsgelehrs. der Teutschen.* T. III. 8. Dolendum est, RICCI commentarium in ENGAVII Elementa non fuisse perfectum. Vberius de rebus hisce differuimus in meditatione de iuris Germanici studio utiliter persequendo, Exercitationibus praemissa.

§. CCCXXV.

Dum iuri Germanico expoliendo operam nauamus, leges etiam politicas intueamur; iura enim provincialia, *die Land-Rechte*, plerumque distinguuntur a legibus politiae, *den Policy-Ordnungen*; haec non solum ad ius seuerius, sed et ad uirtutis cultum adiungunt. Causae politiae alio, eoque breuiore modo, quam causae iustitiae expediuntur; utriusque tamen generis causarum termini nondum satis sunt definiti.

En! politices et iurisprudentiae amica uincula! conf. §. CCLXXX et CCLXXXVI.

CAPVT XXXXIII.

DE
IURE CRIMINALI.

§. CCCXXVI.

Et si ius criminale interdum oponitur ciuili; illud tamen una cum iure ciuili traditur, cum Institutiones pariter ac Pandectae de criminibus coercendis differendi occasionem praebeant. Germanis sunt placita peculiariora.

Laudanda sunt merita circa ius criminale uniuersale ENGELHARDI *im Versuch eines allgemeinen peinl. Rechts.* 8. Leipz. 1756. BECCARIAE dei delitti e delle pene, cuius uersio german. tertia cum additionibus HOMMELII lucem uidit 1778. Illi spicilegium haud contemnendum adiecit I. E. F. SCHALL, 1779. ANONYMI *vom Geist der Criminal-Gesetze.* 8. Hamb. 1777. EDEN'S Principles of penal law, 8. Lond. 1771. Ed. II. Iurisprudentiae criminalis historiam contexuere STRUV. et STOLL. in hist. lit. iurisprudent. c. 5; item THOMAS. in diss. de occasione, conceptione ac intentione constitutionis Carolinae. HOFFMANN in praenotionibus de orig. progressu et natura iurisprudent. criminal. German. Vid. EIUSD. diss. de inferioribus defectibus iurispr. criminal. German. eorumque emendandorum ratione ac mediis, quae iunctim recusae sunt 1757. Francof. cis Viadr. ENGAV. in elem. iuris crimin. L. I. tit. I; in diss. prooemiali de subsidiis huius

iurisprudentiae agit, inter quae philosophia practica et medicina forensis primum tenent locum.

§. CCCXXVII.

Romani delicta diuidunt in priuata et publica, extraordinaria, popularia, capitalia et non capitalia; Germani non item. Praeterea poenae ac iudicia criminalia a moribus Germanorum multum dissident.

Vid. SIGON. de iudiciis l. 2. c. 4. sq. POLLET. hist. fori Romani l. 4. c. 7. HEINECC. antiquit. ANT. MATTHAEI de criminibus ad lib. 47 et 48 Digest. commentarius, et alii, qui hos locos seorsim tractarunt. conf. LIPEN. s. v. crimina et delicta. MEISTERI diss. de iuris Rom. crim. in Germ. foris maxime hodiernis auctoritate. Gott. 1766.

§. CCCXXVIII.

Ius Canonicum delicta partitur in ciuilia, ecclesiastica, mixta, iudicia criminalia ponunt accusationem, denunciationem et inquisitionem.

HOFFMANN. in praenot. §. 23 sq. Poenae distinguebantur a poenitentia, quamuis istae ex hac prouenirent.

§. CCCXXVIII.

Tota fere ueterum Germanorum iurisprudentia persequitur crimina, furtum praesertim, caedem et uulnera, quae iuris bellicosus familiaria esse solent; at peruerso modo cognoscebant de criminibus, nec condignas sanciebant poenas.

Veterum Germanorum iurisprudentia habet nonnulla, quae nostra aetas reuocet, ubi scil. uel litium ambages refe-

refecantur, uel humanitatis officia seuerius inculcantur; at in eo reprehendendi sunt omnes ueteres, quod ad iudicia diuina siue probationes uulgares prolapsi fuerint; quid enim solemnius erat, quam delicta probare uel purgare per duellum, ferrum candens, aquam calidam et frigidam, offam et caseum, cruentationem, eucharistiam, crucem etc. potissimum uero per iusiurandum, quo etiam nunc noxae amoueri solent. Latius haec explicant STRUV. in hist. iur. crim. §. 5 sq. STOLL. c. I. §. 9 sq. Luebantur crimina talione, multa, poena pecuaria, decaluatione, canum portatione, rarius ultimo supplicio.

§. CCCXXX.

In criminibus uindicandis uersabantur iudicia Vehmica siue secreta, praecipue in Westphalia. Initio paganismo penitus tollendo prospexisse dicuntur, sed et alia delicta sacrilegii scil. latrocinii, stupri uolenti postea ad suam trahebant iurisdictionem. Sedi- bus liberis, *den Freystülen*, praecerant *die Stulberren*, qui constituebant iudices, *die Frey-Grafen*, his adde- bantur *Freyschöpfen*, *Feimeri*, *Wissende*; sed cum haec iudicia arcana mirum in modum limites transgrederentur, imperatoris auctoritate reformata in de- fuetudinem denique abiire.

Historiam horum iudiciorum enarrant STRUV. c. I. §. 16 sq. MARQ. FREHER. et CHRIST. THOMAS. add. IO. BURC. MENCKEN. diss. de Feimeris, ueteris Westpha- lorum iudicii scabinis.

§. CCCXXXI.

Sicut iurisprudentia Germanorum in caeteris re- bus: ita maxime in criminalibus fluctuabat, multo- que grauius, iure Iustiniano introducto, conturba- batur. Proceres igitur imperii difficultates tollere an-

nitentes nouas constitutiones criminales promulgabant. Iam a. 1507 Ordinatio criminalis Bambergensis in lucem prodiit, quam paullo post Brandenburgica secuta est. In comitiis denique Ratisbonensibus a. 1532 constitutio criminalis, ut lex imperii, sancita fuit, quae nunc *Kayser Carls V. peinliche Gerichts-Ordnung* dicitur, hodieque seruatur.

Conf. THOMASIVS in diss. §. CCCXXVI cit. De Io-
hanne Schwarzenbergico constitut. Bamberg. et Brandenb.
auctore commentati sunt CHRISTIUS, ROSSMANN (*in*
SCHOTTS iurist. Wochenbl. III Tb. p. 273 sqq.) Nemesis
Carolinam commentariis illustrarunt MANZIUS, BLUMB-
LACHER, GLASEN, ZIERIZ. sed melioris notae sunt
labores LUDOVICI, GE. BEVERI, KRESSII et I. S. F.
BOEHMERI. Apud Catholicos laudatur FROELICHIUS.
Systematice iurisprudentiam criminalem tradiderunt PET.
MÜLLER, PET. THEODORIC. WERNER, THEOD. MAR-
TINI, QUISTORP. et RENAZZI. Compendia optima
debemus I. S. F. BOEHMERO, ENGAVIO, MEISTERO,
KOCHIO et PÜTTMANNO.

§. CCCXXII.

Sed ita seruetur, ut singularibus statuum impe-
rii legibus et moribus nihil detractum putetur.

Itaque mirum non est, si Ordines imperii pro ea,
qua praediti sunt, legum ferendarum potestate, constitu-
tiones quoque criminales edant. Exhibentur nonnullae in
ABR. SAURII fasciculo iudiciarii ordinis. conf. HOFF-
MANN. praenot. §. 58. Omnibus nota BEN. CARPZOV.
practica criminalis, quae ad Saxonicas constitutiones potis-
simum spectat. I. S. F. BOEHMERI obseruat. in librum
Carpzo-

Carpzouianum magni aestimantur. In ENGAVII systemate diuersae constitutiones saepius inter se conferuntur. MEISTERUS iura Brunsvico-Luneburgensia, QUISTORPIUS vero Megapolitana iura annectit.

§. CCCXXXIII.

Iurisdictio criminalis dicitur superior, quamvis non semper superioritatis territorialis sit indicium, in patrimonio ea esse potest haud secus ac iurisdictio civilis; distinguere saepius necesse est inter Vogtheiam, centenam et iurisdictionem criminalem.

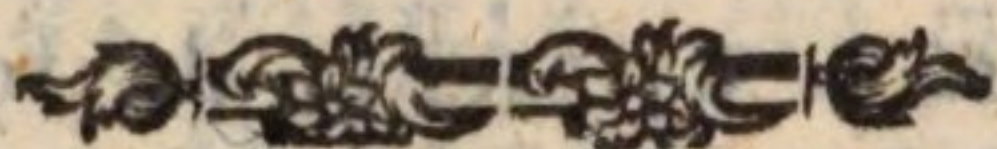
Vid. KRESS. de variis iurisdictionis criminalis in Germania generibus. GOEKE. de forma iurisdictionis criminalis apud Germanos. add. LINK. et BOEHMER. de centena.

§. CCCXXXIV.

Processus criminalis in constitutione Carolina declaratus hodie, iudiciorum forma aliquantum mutata, non examussim in usum transferri solet, cum praesertim iura adminiculantia eidem nonnihil admiscuerint.

Subsidio veniunt BRUNEMANN. de processu inquisitorio; LUDOVICI *Einleitung zum peinlichen Process*; KEYSERS praxis criminalis; MEISTERS *Einleitung zur peincl. Rechtsgelehrs.* 4. Gott. Vol. I. quod nonnulla processus criminalis capita exponit. CLAPROTHS *Einleitung in die summar. Prozesse.* ESAIAE PUFFEND. *introduc.* in process. criminal. in terris Brunsvico-Luneburg. IAC. DÖPLER. *Schauplatz der Leibs- und Lebens-Strafen.* THOENNIKER. *advocatus prudens in foro criminali.* HEIL *Iudex et defensor criminalis.* GRANZ. *defensio*

reorum. I. C. KOCHS *Anleitung zu Defensionschriften nebst Mustern*. 8. Gies. 1779. ed. II. TABOR de *indiciis delictorum et tortura*. IO. GREVII *tribunal reformatum*. I. von SONNENFELS *über die Abschaffung der Tortur*. 8. Zürich. 1775. Ex peregrinis FARINACII *opera criminalia non raro consuluntur*. Nec acta uaria criminalia in usum publicum diuulgata sunt negligenda, quorum nonnulla ludaeorum et erronum nequitiam detegunt. MEISTERS *rechtl. Erkenntn. und Gutachten in peincl. Faellen*. fol. 1 Tb. 1771. II Tb. 1772. I. TOB. CARRACHS *rechtl. Urtheile und Gutachten in peincl. Faellen*. f. Hall. 1775.

CAPVT XXXXIII.
DE
I V R E C A N O N I C O.

§. CCCXXV.

Ius Canonicum et ecclesiasticum modo latius, modo adstrictius intelligitur. Nos iure ecclesiastico legum religionem coetusque sacri salutem externam respicientium scientiam comprehendere existimamus.

Historiam iuris ecclesiastici singularibus libellis exposuerunt GERHARD VON MASTRICHT, PERTSCH et SPITTLER. In eodem studio uersabantur DOVIATIUS in praenot. canonicis, quarum nouam edit. parauit A. F. SCHOTT. Mitav. 1776 seq. T. II. CTUTEN. HOFFMANN. STRUV. KOPP. HELFELD. STOLL., VAN ESPEN. DE RIEGGER Bibliotheca Iuris Canon. Vindob. 1761. II Voll. Erudite STRAUCHIUS, ZIEGLER, et FRANCISC. FLORENS de origine et auctoritate iuris canonici disseruerunt. WOLDENBERG orationem de origine, progressu et usu iuris canonici habuit. add. AYRER. de collect iur. canon. tum ueteris tum recentioris. BUDD. isag. lib. poster. c. 5. Usus et methodum huius studii plenius docuit THOMAS. in cautelis stud. iuris ecclesiast. cap. 18. Add. EIUSD. diss. de neglectu studii iur. canon. eiusque usu frequente et methodo, praemissa Mastrichtii historiae iuris ecclesiastici. BRUNNQUELL. diss. de utilitate ex historia atque antiquitatibus sacris in iurisprudentiae ecclesiasticae studio capienda, praemissa INNOCENTII

CENTII CIRONII obseruationibus iur. can. BERGER progr. de summa circumspeditione cautioneque in legendo iure canonico, eiusque interpretibus doctori protestantium adhibenda. FRANC. XAV. ZECH praecognita iuris canonici ad Germaniae catholicae principia et usum accommodata.

§. CCCXXXVI.

Vera religio non solum hominis felicitatem internam, sed et reipublicae felicitatem externam perficit. Religio, quae uel sanae rationi uel imperio aduersatur, suspecta; imperium autem religionem non cogit, sed prouidet, ne religionis specie detrimenti quid capiat respublica; quare de rebus quoque diuinis leges condantur necesse est, quae, dum uel causas singulares, uel uniuersam rempublicam concernunt, ius ecclesiasticum, uel priuatum constituunt uel publicum. Nos de iure ecclesiastico, quo Germania utitur, cogitamus.

In iure ecclesiastico uniuersali excolendo laborarunt praeter iuris naturalis scriptores KEUFFEL, BREUNING, C. F. SCHOTT. In iure publico uniuersali accuratius de religionis et imperii nexu disquiritur. Conf. PUFFENDORF. de habitu religionis Christ. ad uitam ciuilem. MOSER de offic. princip. circa religionem et salutem aeternam subditor. GERH. NOODT de religione ab imperio iure gentium libera. SAURIN reflexions sur le Droit de la conscience. 8. Roterd. 1707. Theocratia Iudaeorum optima fane forma reipublicae erat; at Mosis potestas tam ad res ecclesiasticas, quam saeculares porrigebatur. SPENCER, et WITS. de Theocratia. Et quis nesciat, penes reges Romanos et imperatores cum ethnicos, tum Christianos fuisse rerum sacrarum curam, et pontificatum maximum? GODOFREDI et BOSII diss. de pontificatu max.

§. CCCXXXVII.

§. CCCXXXVII.

Si, quam Christi doctrina inculcat, simplicitatem et concordiam sancte semper custodiuiſſent Chriſtiani: tanta legum mole nunc non laboraret eccleſia. Fidelium ſocietas proſpiciebat ſaluti communi, ſine imperio aſperiori, ſine legibus truculentis: mox ſacerdotes caput extollere coeperunt, ſynodi tamen aut concilii placitis obſequabantur. Saeculis prioribus nulli canones, nullus codex legum eccleſiaſti-carum. Canones enim apoſtolici, quos circumfe-runt, dubiae aetatis ſunt ac fidei ſubleſtae.

Conf. I. H. BOEHMER. diſſertationes iuris eccleſiaſtici antiqui. PFAFF. origin. iur. eccleſiaſtici, Tub. 1756. BINGHAM. origines eccleſiaſticae. De conciliis et circa ea ſummae poteſtatis auctoritate diſſeruit CONRING. Conciliorum hiftoriam conſcripſit EDMUND. RICHERIUS. FRANC. SALMON. in traité de l' etude des Conciles et leurs collections. WALCH *im Entwurf einer vollſt. Hiſtoire der Kirchenverf.* 8. Leipz. 1759. Concilia collegerunt SURIUS, BINIUS, PHILIPP. LABBE et GABRIEL COSSART; item IO. HARDUINUS et NIC. COLETUS, STEPH. BALUZIUS. Conf. STRUVII bibl. iur. p. 477. Collectionis nouae et ampliffimae a IO. DOMIN. MANSIO 1759. inchoatae nunc T. XXII. exſtant. Concilia Germaniae collegit IOS. HARZHEIM, Colon. f. 1759—1775. T. X. Poſteriores V Tomos curarunt HERM. SCHOLL et AEGID. NEISSEN. Vtiliffima eſt BARTH. CARRANZAE ſumma conciliorum c. addit. FR. SYLVII — contin. et in IV T. diſtributa a P. DOMIN. SCHRAMM. 8. Aug. Vind. 1778. De canonum Apoſtolicorum aetate diſquirunt FRANC. TURRIANUS, IO. DALLAEUS, GUIL. BEUERGIUS; commentariis eos locupletarunt IO. BOVIUS, DION.

DION. GOTHOFREDUS et IO. BAPTISTA COTTELERIUS. Constitutiones apostolicae, canonibus additae, commentitiae. Vid. ROBERT. TURNER. de constitutionibus apostolicis.

§. CCCXXXVIII.

Ecclesiarum numero crescente, crescebat antistitum et conciliorum auctoritas. Statuta synodorum canones dicebant, quibus uel purior doctrina uel disciplina roborabatur. Ex his collectus fuit codex canonum ecclesiae uniuersae, itemque ecclesiae orientalis, Africanæ, Romanæ. Quum itaque canones uim legis consequerentur, mirum non est, sequentem aetatem in iisdem congerendis multum operae collocasse; collegerunt autem DIONYS. EXIGUUS, FULGENTIUS FERRANDUS, IO. SCHOLASTICUS, MARTIN. BRACARENS. CRESCONIUS, alique.

Conf. HENR. IUSTELLI et GUIL. VOELLIi bibliotheca iur. canon. ueteris. GEBH. THEODOR. MEYER de codice canon. eccles. uniuers. PETR. DE MARCA diss. de ueteribus collection. canon. TH. ITTIG. de scriptis canones et concilia spectantibus. FABRIC. bibl. graec. Vol. XI. GUIL. BEVEREG. synodica seu pandectae canonum, conciliorum et apostolorum ab ecclesia graeca receptorum. I. H. BOEHMER de prima canonum collectione in oriente et occidente, in SCHOTTS *Iurist. Wochenbl.* T. II. p. 436 sqq. I. E. SCHROETER de antiquissima canonum collectione in ecclesia Latina, ibid. T. III. p. 240 sqq.

§. CCCXXXVIII.

GRATIANUS, Conrado III. Imp. regnante composuit concordiam discordantium canonum, quae praeter canones conciliorum, dicta patrum et
excer-

excerpta ex iure ciuili complectitur, primamque corporis iuris canonici partem, decretum dictam, efficit. Opus manifestis naeuis ac erroribus scatet, nec Pontificis Rom. rationibus semper conuenit; quare a Papa publice haud fuit approbatum; nihilo minus tamen auide a doctoribus istis, qui, legistis contrarii decretistae uocabantur, receptum uariis glossis onerabatur.

Conf. ANTON. AUGUSTINI dialogi de emendatione Gratiani cum notis BALUZII, 8. Duisb. 1676. recus cura I. A. DE RIEGGER, 8. Viennae. 1764. Ex glossatoribus nominandi sunt in primis IO. SEMECA dictus Teutonicus, BARTHOLOM. BRIXIENSIS.

§. CCCXXX.

Ex quo episcopus Romanus auctoritate caeteris antecelluit, decretales illius epistolae sedulo collectae legis uigorem obtinuerunt, quamquam canones et decretales non satis accurate inter se discernerentur. Iam sex exstabant collectiones, cum RAIMUNDUS DE PENNA FORTI septimam, iubente Gregor. IX. Pont. adornauit, qua glossatoribus nouum theatrum aperiabatur. Libris his quinque decretalium Bonifacii VIII. cura liber sextus Decretalium, auctoritate Clementis V. Clementinae, item Extrauagantes Iohannis XXII. et communes accedebant; priuato ausu septimum Decretalium librum PETR. MATTHAEI, haud secus ac IO. PAUL. LANCELLOTUS et MARC. ANTON. CUCCHUS institutiones iuris canonici, publice non approbatas, contexuerunt.

Huius iuris ecclesiastici partem ius pontificium dicunt. De ortu papatus diximus §. CLXVIII. Scriptores de potestate et iuribus pontificum Roman. exhibentur in bibliotheca maxima pontificia tom. XXI, auctore IOH. THO-

MA DE ROCABERTI. Decretales epistolae ab ISIDORO MERCATORE collectae defenduntur a FRANCISCO TURRIANO; reiciuntur a DAVID. BLONDELLO. Inter commentatores Decretalium eminent EM. GONZALEZ DE TELLEZ, IANUS ACOSTA, ERNEST. PIRHING, INNOCENT. CIRONIUS, HENRIC. WAGNER-ECK., HENR. ZOESIUS. Ad ius pontificium maxime pertinet magnum Bullarium cura CHERUBINORUM editum. vid. STRUV. Bibl. Iur. p. 555. Nouum Bullarium Romanum a Leone M. usque ad Benedictum XIV. fol. Tomis XIX. Luxemburgi 1721—1758. prodiit. Corporis iuris canonici editionem praestantiorum adornarunt PITHOEI fratres, fol. Paris. 1687. item I. H. BOEHMERUS, 4. Hal. 1747. Inter iuris canonici interpretes cum primis laudantur DESSELIUS, CORVINUS, LUDOV. ENGEL., FRANCISC. SCHMALZGRUEBER, REIFFENSTUHL., WUESTNER., ZECH., KOENIG.; maxime placent VAN ESPEN ius ecclesiasticum uniuersum, et RIEGERI Institutiones Iurispr. eccles. IV Tom. CLAUDE FLEURY institutiones iuris canonici, et ANT. SCHMIDT institut. Iur. eccles. II Tomis. (edit. nouiss. 1774.) qui etiam ad harum ordinem Thesaurum iuris ecclesiastici collegit, VII Tomis nunc absolutum.

§. CCCXXXI.

Ius canonicum latius serpsisse nouimus; at nouimus etiam dissidia sacerdotii et imperii, nouimus, eidem uulnus immedicabile attulisse sacrorum reformationem. Cum principes protestantes ipsi leges ferre possint ecclesiasticas; iuri canonico indulgent, quatenus idem usu receptum fuerit, nec aliis scitis abrogatum.

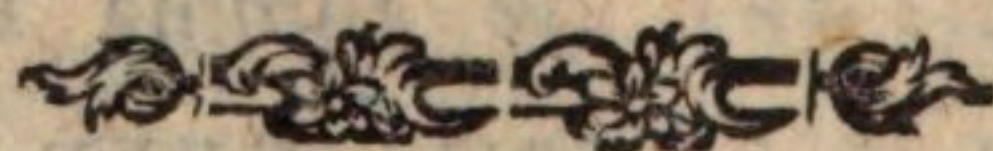
Ius ecclesiasticum protestantium ex iure sacrorum, literis diuinis, institutisque probis hauritur. Vid. I. H. BOEHMERI diss. de praxi iuris canon. in terris protestantium. EYBEN. de orig. et usu iur. canon. in terris protestant. LUDEWIG. *von der Nothwendigkeit und Verbesserung des päbstl. Kirchenrechts bey den Evangelischen* in comment. ad A. B. P. II, p. 1521. Qua mente A. C. additi doctores ius canonicum explicent, ostendunt libri CASP. ZIEGLERI, LINCKII et BOEHMERI. Lancelloti institutionibus notas addiderunt ZIEGLER. et THOMASIIUS. 4. Hal. 1716. III Voll. C. F. HOMMEL Epitome iuris sacri. Lips. 1777. Systemata concinnarunt SCHILTER. BRUNNEMANN. TITIUS, WERNHER. WOLFF. HOFFMANN. PERTSCH. I. H. BOEHMER. ENGAU. KAHL. et G. L. BOEHMER (ed. III. Goett. 1779.) De agendis siue ordinationibus ecclesiasticis differuit IO. ANDR. SCHMID. HERM. CASP. KOENIG bibliothecam agendorum collegit. ERN. SAL. CYPRIAN. dedit *kurzen Bericht von Kirchenordnungen*. MOSER. eas colligere instituit in corp. iur. Euangel. eccles. PLATHNER. oeconomiam iur. consistor. exposuit; CARPZOV. iurisprudentiam consistorialem. De praerogatiua iur. canon. prae ciuili diss. habuere HILDEBRAND, FLOERCKE et M. G. WERNHER.

§. CCCXXXII.

Ius ecclesiasticum publicum in Imperio R. G. ob religionis diuersitatem diuersis nititur principiis.

Ius sacrorum et Imperatori et ordinibus imperii tribuitur. vid. HENNIGES de summa Imperatoris Rom. potestate circa sacra et profana. EVERH. OTTON. oratio de iure Imperatoris et statuum imperii circa sacra. LUDEWIG. de principum S. R. I. potestate in sacris ante pa-

ces religiosas. SCHILTER. de libertate ecclesiar. German. GEORGII de grauaminibus nat. German. Vnde repetendum sit ius episcopale, docet BOEHMER. in diff. de iure episcopali principum euangelicor. Disceptatur de iurisdictione ecclesiastica principis catholici in subditos protestantes. Ad concordatum Henr. V, Imp. et Calixti II, P. de inuestituris episcoporum dissert. scripsit IO. WILH. HOFFMANN. Ad concordata nationis Germanicae observationes composuit CORTREI. Eadem uariis additamentis illustrata dedit IO. HORIX III Tomis. 1771—1773. 8. add. LUDEWIG. diff. de annatis. MASCOV. de primatibus, metropolitanis et reliquis episcopis eccles. German. In pace Westphalica multa quidem iuris ecclesiastici argumenta discussa: uariae tamen ortae sunt controuersiae de iure reformandi, emigrandi, simultaneo etc. NELLERI Principia Iur. publ. cathol. ad statum German. accommodata. 4. Frf. et Lips. 1746. prolegomena maioris operis sistunt, quod frustra desideratur. STEPH. RAUTTEN-
STRAUCH Institutiones Iur. eccles. Germ. 8. Prag. 1772. T. I. nondum, quod dolendum, sunt absolutae. Singularem iure publico reguntur ecclesiae quaedam ac coenobia, cuius aliqua specimina exhibuit MOSER. WIESENHAVER. *Grundsätze des allgemeinen und besondern Kirchen-Staats-Rechts der Protestirenden in Teutschland.* 8. Leipz. 1750. I. I. MOSER *von der deutschen Religionsverfassung.* 1774. *Von der Landeshoheit im Geistlichen.* 1773. I. C. MAIERS *geistliches Staatsrecht.* 8. Lemgo 1773. II Voll. conf. §. CLIX. I.

CAPVT XXXV.

DE

IVRE PVBLICO IMPERII R. G.

§. CCCXXXIII.

Et si imperium R. G. nunquam iure publico destitutum fuit; doctrina tamen iuris publici non nisi saeculis iunioribus recte coli coepit. Statum reipubl. German. fata mutarunt saepissime; proinde varias quoque iuris publici formas deprehendimus; et quas non deprehent posterius?

Quos Germanorum res gestas scrutari iuvat, ii operam optime collocabunt, si, qua quouis tempore conditione regnum administratum fuerit, circumspiciant. Aliam historiam iuris publici h. e. legum, aliam studii iuris publici esse putamus. Illam praecipue exposuere STRUV. KOPP. et DE SELCHOW in histor. iur. Haec multorum diligentiam prouocauit. vid. STOLL. historia literar. iurisprud. c. 3. IAC. GABR. WOLFF. breuis historiae iur. publ. delineatio. MASCOVII orat. de ortu et progressu iuris publ. German. FRANCK. collectio scriptorum de fatis, methodo, fine et obiecto iur. publ. KULPIS. diss. de studio iur. publ. rite instituendo. Supplementa ad historiam iuris publ. eiusque iurisprudentiae dedit SENKENBERGIUS in Excursu VI ad Methodum Iurisprud. pag. 189. I. ST. PÜTTERS *Litteratur des deutschen Staatsrechts*. 8. Goett. 1776. T. I. I. I. MOSERS *neueste Geschichte der teutschen Staatsrechts-Lehre und deren Lehrer*. 8. 1770. Eiusd. *neueste*

Bibl. des allgem. teutschen Staatsr. 8. 1771. et *neuester Zustand des besondern teutschen Staatsrechts.* 8. 1770.

§. CCCXXXIII.

Tantum abest, ut hodie tam illustris disciplina in occulto lateat, ut librorum εἰσαγωγικῶν multitudine laboremus, nec usquam grauius eligendi iudicium requiratur.

1) Olim disputabatur: an ius publicum publice docere liceat? Vid. FELWINGER. *disquis. an de iure publico in academiis disputare liceat?* hodie nemo dubitat. Nec ista angimur quaestione: an iurispublici doctrina ad Ictos magis, quam ad politicos spectet? cum nec iudimoderatores haec arcana diuulgare sibi religioni ducant.

2) Secernendi sunt auctores antiquiores a recentioribus; dignoscantur, quos factio quaedam trahit. Alii politicae male sanae praeceptis inhaerent, alii a iure Romano se diuelli haud patiuntur, alii nouae cuidam hypothese, uel Caesari uel ordinibus fauenti, ueritatem immolare non dubitant. Hos propius intuendos exhibet MOSER. in *biblioth. iur. publ.* T. III. it. *in unparthey. Urtheilen* et in *praecognitis iur. publ. ac P. I des Staats-Rechts.* c. 6. HOFFMANNI *bibliotheca iur. publ. omnibus praeferenda* esset, si perfecta fuisset. Add. STRUV. *biblioth. iuris* cap. 16. It. *bibliotheca scriptorum iur. publ. praemissa BILDERBECKII teutschen Reichs - Staat.* GE. ANDR. VINHOLD. *bibl. iur. publ.*

§. CCCXXXV.

De methodo, quot capita, tot sensus; eam optimam censemus, quae nec redundat nimis, nec mutila uel hiantia proponit, sed cum artis ambitu congruit aptissime.

Metho-

Methodus institutionum iuris ciuilis incommoda. AVERERI Progr. an et quatenus institutionum Iustinian. methodus doctrinae iur. publ. I. R. G. accommodari possit. Gott. 1756. Nec rem acu tetigerunt, qui iurisdictionis uel regalium finibus totum ius publicum terminarunt. An methodus mathematica locum habeat, disquiritur in MOSERIANIS P. I, p. 54. Tabulis comprehendunt hanc scientiam IAC. THOMASIUS, IEREM. EBERH. LINCK. et CHRIST. IUNCKER in lineis primis eruditionis. HOFFMANN in der Einleitung in das ius publ. pag. 81 commendat methodum analyticam, qua salutari fane consilio leges ipsae inspicere et explicari iubentur; tutius enim ex ipso fonte bibuntur aquae. Olim potissimum placebant MASCOVII principia I. P. sextum edita studio H. G. FRANKII. Lips. 1769. 8. quae commentario idiomate germ. conscripto illustravit G. G. BOERNER. Ratisb. T. I. 1761. T. II. 1764. 8. MOSERO triplex debemus I. P. compendium. Nouissimum inscriptionem habet: *Erste Grundlinien des teutschen Staatsrechts*. 8. 1776. SCHMAUSSII libellus, cuius nouiss. edit. curauit DE SELCHOW 1766. in linguam uero gallicam transtulit eques de Buat. 8. Paris. 1755. Exstant quoque SCHMAUSSII *academ. Reden über das teutsche Staatsr.* herausgegeben von I. A. H. HELDMANN. 4. Lemg. 1766. PERTSCHII et HAEBERLINI Annot. in hoc compend. 8. 1761. ob apparatus scriptorum commendandae sunt. Scholiis academicis habendis nunc prae ceteris commodae habentur PUTTERI Institut. et DE SELCHOW Elementa. I. C. MAIERS *Geistliches und Weltliches Staatsrecht*. 8. Lemg. 1773—1775. Voll. IV. Verum thesaurum rerum ad ius publ. Germ. pertinentium exhibet MOSERI duplex opus, quorum prius *teutsches Staatsrecht* LIII tomis comprehenditur,

ditur, posterius XXVII Voll. constat. vid. PUTTERS *Litter. I. Tb.* p. 418. Quibus STRUVII et PFEFFING. ad VITRIAR. uolumina grandiora iungi possunt. Nec laude sua defraudanda est opera SCHWEDERI, RHETII, HORNII, COCCEII, KEMMERICHII, GUNDERSRODII, SPENERI, BILDERBECKII, LIMNAEI, GASTELII, MULZII. Repertorium reale iur. publ. et feud. cum praef. BUDERI prodiit. Inter Catholicos HERMETIS, ANDLERI, HEYNII, BECKERI, POCK. nomina olim erant clara. Hanouerae prodiit systēma iuris publ. gallica lingua conscriptum 1751—1754. T. III. in 8mai. GERARD Institutions du Droit public d'Allemagne. 8. à Leipz. 1766. Multi animum ad MONZAMBANO, hoc est, PUFFENDORFFII libellum de statu imperii Germanici (ed. nou. cur. I. H. SCHAUMBURG. Lips. 1734. 8.) aduertebant, atque haud exigua in illo sibi reperisse uidebantur arcana, quae hodie patent omnibus. HIPPOLITHUS a LAPIDE de ratione status in imperio Germanico ita disse-rit, ut nullius honesti uiri iudicio approbetur. De auctore uero famosi huius libelli BOGISLAO PHIL. CHEMNITIO late disquirat HEUMANN. in conspectu rei literariae pag. 381. IOH. SAM. MÜLLER. in der Hamburg. vermischten Bibliothec Vol. 3. pag. 784. cf. PÜTTERS *Litter. I. Tb.* p. 207. sqq. Pseudonymo illi nulla fere in re cedit Anonymus, qui Hippolithi translationi Germanicae (1761. 8.) annotationes adiecit, et quem IO. PH. CARRACHIUM fuisse perhibent. Quae opposita sunt his opinionum mon-stris a TROELTSCHIO in den Unpartbeyischen Gedanken über die Anm. des Teutschen Hipp. a Lap. Augsb. 1762. 1763. 8. digna sunt, ut legantur.

§. CCCXXXVI.

Quum miranda imperii R. G. moles legibus, ceu compagibus, includatur: iis iuris studio nihil sanctius. Ne in explicatione labatur, historiarum subsidia semper sint in promptu; ex his perspiciet quoque, cur nonnulla imperii scita mutata, alia noua ratione exposita fuerint. Leges uero primariae existimantur aurea Bulla, pax publica profana, pax religiosa, pax Westphalica, Capitulationes Imperat., Recessus Imp.

Vt legum cultor corpore iuris ciuilis carere nequit: ita eidem corpus iuris publici adiungat, quod adornauit SCHMAUSIUS, cuius ed. nouiss. cura FRANKII et SCHUMANNI prodiit, Lips. 1774. 8. Huiusmodi collectionem debemus etiam STRUVIO, KAHLIO, CHRISTOPH. ZIEGLER. BURGERMEISTER. GRIETSCH. WALZENEGGER, DRÜMELIO. Maiora, quibus licet, adeant opera LUNIGII et GOLDASTI, quae in STRUVII bibl. iur. p. 654 sq. recensentur. De aëtorum publ. scriptoribus diximus cap. XVII, XXII, XXXIII. Diligentiam nostram sat exercere possunt uolumina HORTLEDERI, LEHMANNI, LONDORPII, THUCELII, MULLERI, Auctores theatri et diarii Europaei, FABRI *Staats-Canzley*, Electa iur. publ. KOENIGII selecta iur. publ. nouissima, MOSERS *Reichs-Fama* et *Staats-Archiv*; *Kriegs- und Friedens-Archiv*. I. G. OERTELS *Reichstags-Diarium*. 4. Regensp. 1752—1777. XIII B. quod nunc continuatur a MIRO. EBERH. CHR. W. VON SCHAUROTH *Sammlung aller Conclusorum, Schreiben und anderer Verhandlungen des Corporis Evangelicorum*. fol. Regensb. 1751. T. III. 2) Conquiramus legum singularium editiones emendatiores, earumque commentarios utiliores. Ad auream Bullam per-

tinet C. S. E. DE HOLZSCHUHER oratio de Comitibus a. 1356 Noribergae celebratis, in quibus aurea Bulla fuit sancita. Accedit SCHWARZII epistola de uariis A. B. editionibus. Observationes plurimas A. B. adiecerunt LIMNAEUS, RUMELINUS, LUDEWIG, OLENSCHLAGER. Pacem publicam profanam dilucidarunt DATT, CORTREIUS; pacem religiosam LEHMANNUS, eiusque continuator; pacem Westphalicam de MEIERN in actis pac. Westphal. GAERTNER. *in der Westphäl. Friedens-Canzley.* VOLMAR. in diario, HENNIGES in meditat. I. I. MOSERS *Erlaeuter. des Westph. Fried. aus reichshofrätbl. Handlungen.* 1775. I. Tb. 1776. II. Tb. Capitulationem imperatoris CARPZ. LIMNAEUS, (1674) MULDENER, ZECH. et inprimis MOSER triplici opere, quo in capitulat. Caroli VII, Francisci I et Iosephi II est commentatus. Capitulationem perpetuam de MUNCHHAUSEN. Pacem Nouiomagensem et Kyfswicensem CORTREIUS. MOSER *im Bericht von der fatalen Clausul art. 4 pac. Ryfswicens.* Pacem Rastadtiensem STRUV. *in der Historie der Rastättischen Friedens-Handlung.* De Recessibus imp. differuit ERICUS MAURITIUS. Optimam plenissimamque editionem in lucem emisit SCHMAUSIUS et SENCKENBERG. T. IV. Copiosius de his omnibus exponit MOSER. Part. I. *des Staats-Rechts.*

§. CCCXXXVII.

Post diuisionem filiorum Ludouici P. regnum Germaniae separatas rationes habere coepit, cui postea accessere imperium Romanum et regnum Italiae, itemque Burgundicum siue Arelatense. Sed tam tremendi imperii fines fatis aduersis ualde imminuebantur; regno tamen Germaniae adhuc suus constat splendor, cuius radiis uel ipsum Imperium Romanum illumi-

illuminatur. Imperator eligitur summaque potestate moderatur habenas, nisi singulari pactione quidquam remiserit. Nonnulla, ordinibus imperii suffragantibus, geruntur, qui domi maiestatis quasi simulacrum prae se ferunt; hinc mira formae iurisque diuersitas.

Triste caput de finibus imperii, quod latius explanauit MASCOV. in principiis iur. publ. at fuimus Troes. conf. quae supra §. CXIX, CLIII et CLX diximus. Media aetate Germania in pagos, hodie in circulos diuidi solet, de quibus uid. TREUER, KOPP, GUNDERRODE, MOSER. De redintegratione circulorum diss. LYNCKER; de conuentibus circularibus ENGELBRECHT, GOEBEL, PETR. MULLER; de officio directorum et ducum circularium in executione sententiarum THOMASIVS. Nuper feruuit controuersia de iure directorum in circulo Franconico. ERHREUSCH. de Imperatoris titulo diss. III. WAGENSEIL de titulis Imperatoris eiusque Insignibus. De imperatoris electione et coronatione definit A. B. quae quatenus hodie respiciatur, docent splendida ista diaria elect. et coronat. Caroli VII, Francisci Imp. Aug. et Iosephi II. SIM. SCHARD. syntagma tractat. de imperiali iurisdictione etc. GOLDAST. monarchia S. R. I. De referuatis Imp. STAMMLER, SCHVVEDER, KEYSER. Ornamenta et honores Augustarum exposuit RUDOLPH. a BUNAU. adde commentarios nostros de re diplomat. Imperatricum. Vicariorum imperii auctoritas hodie multa cepit incrementa. IO. BALTH. WERNHER. diss. de iuribus Vicariorum imp. in A. B. expressis et non expressis. GRIEBNER. de iuribus Vicariorum imp. I. C. KOENIGS *Abhandlung von den hohen Reichs-Vicariats Gerechtsamen*. Procerum classibus suis distinctorum iurium uarietas uel lege uel religionis formula uel potentia nititur. Notitiam scriptorum de S.

R. I. territoriis GRIEBNERI et STRUVII dissert. de dominio directo in alieno territorio praemisit HENR. GOTTL. FRANCKE. STEIN. de matricula Imp. nouiss.

§. CCCXXXVIII.

Legum decus custodiunt iudicia imperii, camerale scil. et aulicum, suis institutis sapienter ordinata. Comitibus imperii perpetuis nihil libertate Germanorum dignius, nihil celsius. Naeui inueterati ex nimio libertatis studio, quod si fata finerent temperare, omnes nationes Germano nomini assurgerent.

De Austregis, quae Ordinum imperii sunt instantia prima, commentati sunt SCHUBART, STRAUCH, STRYK, COCCEII, FRECH, ROEDER, PREHN, aliique de singularium procerum austregis. Ordo iudicii Cameralis legibus imperii annumeratur. Editionem optimam curauit IO. IAC. ZWIERLEIN. Francof. 1753. *Beytraege zur Revision und Verbesserung der fünf ersten Titel des Concepts der kais. Kammergerichtsordn. Lemgo. 1778.* Consilii imperii aulici modus cognoscendi diuturno usu approbatus fuit, huiusque Iudicii auctoritas latius quam cameralis excurrit. Breuem bibliothecam iuris cameralis exhibuit I. DECKHER. in introduct. in notit. rei cameralis. Rem iudiciariam Camerae docent RODING. BLUM. LUDOLPH. PÜTTER. TAFINGER, WÜRFFEL, DE BOSTELL, aliique plures, qui causas decisas prolixè enarrarunt, ueluti MEICHSNER, GYLMANNUS, LUDOLPH., corporis iuris cameralis et historiae sustentationis iudicii supremi camerae imperialis concinnator. CRAMER *in den Nebenstunden.* Add. SENCKENBERG. de historia et iurisdictione iudicii cameralis. I. H. HARPPRECHT *Staatsarchiv des Kais. und des H. R. R. Cammergerichts. 4. Ulm. 1757 sq. T. VI.* Iudicii imper. aulici

aulici formam ac constitutionem discimus ex UFFENBACHII, CRAMERI, MOSERI, I. F. W. DE NEUMANN, PÜTTERI, DITTERICHII, BRAINLIJ libris. Add. *Grundlinien der heutigen Reichshofrathspraxis im Allgemeinen.* Nordl. 1778. *Einleitung in den Reichshofrathsprocess,* quam ex MSto. edere incepit DE SELCHOW. 1778. T. I. FRID. CARL. MOSER exhibuit *pragmatische Geschichte und Erläuterungen der Rayserl. Reichs-Hof-Raths-Ordnung.* 8. F. und L. 1751. Rem comitiorum docet SORBER. KOENIG. KUCHELBECKER, H. G. FRANKE, item EITEL FRIDERICH VON HERDEN *in der Grundfeste*, imo optima magistra est experientia. De recurſu ad Comitia uid. MOSER et ESTOR. IOACHIMS *Geschichte der teutschen Reichstaete.* 8. Halle. 1762. I. II. Th.

§. CCCXXXVIII.

Etsi ius publicum imperii Romano - Germanici ab uniuersali diuersum sit; illi tamen iterum uaria iuris publ. particularis genera subiici possunt, si nimirum ius publicum uel periodi alicuius definitae uel prouinciae cuiusdam aut ciuitatis eruatur.

Sic regnum Burgundicum peculiari praeditum erat iure publico. Sic et regno Italiae leges publicae singulares praescriptae sunt. Lineas primas iuris publici Italici adumbravit MOSER in compendio iuris publici, et SCHMAUS. *in der summarischen Vorstellung des gegenwärtigen Zustands von Italien.* it. MASCOW. in principiis iuris publici lib. II cap. 5. Nonnihil lucis etiam afferunt libelli de iuribus imperii in urbem Romae et statum ecclesiasticum, item in Heturiam, Parmam et Placentiam, quos in lucem ediderunt MURATORIUS, MASCOW., HAHN, BERGER, GUNDLING, BOEHMER. Imperii Germanici ius ac possessio

sessio in Genua Ligustica eiusque ditionibus a primis originibus usque huc repetita ac uindicata Hanouer. 1751. Ius publicum particulare optimatum imperii nondum ex uoto elaboratum est. Egregia specimina dedit MOSER. vid. PÜTTERS Litteratur. I Th. p. 420. item ESTOR. in iure publico Hassiaco. CHR. AUG. BECK. et de SCHROETTER ius publ. Austriac: MOSER et SCHEIDT Ius publ. Brunswico - Luneburg. KREITTMAYR ius publ. Bauar. Sed labor hic impedimentis inexpugnabilibus fere retardatur. De iure publico singularium periodorum uel Caesarum solliciti sunt HAHN. KOELER. PÜTTER. HAEBERLIN. in histor. Imp. LANG. in iur. publ. OLENSCHLAGERUS origines iuris publici ex historia Imp. Saxonie. eruit in diss. praef. MASCOWIO habita. Lips. 1732. I. GUIL. HOFFMANN. de iure publ. quod in S. R. I. Interregni magni temporibus obtinuit, diss. conscripsit. Vit. 1738. Ius publicum tempore Conradi III excoluit IAC. PAUL. GUNDLINGIUS, cuius commentatio inserta est WEGELINI Thesauro Rer. Sueu. T. II. p. 268. Ius publ. quod tempore Rudolphi Habsb. obtinuit, exposuit STRUBEN in *Nebenst. T. IV. p. 84. sq.* C. G. HALTAUS. memoriam iuris publ. certi S. R. I. ex medio aevo ope diplomatum eruit. Lips. 1735.

§. CCCL.

Quisquis iuris publ. pelago se committit, is molestum iter uariisque syrtibus ac scopulis infestum subeundem esse sciat.

1) Rem non ante aggrediatur, quam animum historiarum, politices, iuris Germanici aliisque subsidiariis studiis bene muniuerit.

2) Adeantur fontes puri, nec aliena labe contaminentur.

tur. C. A. BECK. de origine et natura errorum in iure publ. Imp. Rom. Germ.

3) Procul hinc ito studium partium, quod et leges et annales saepius deprauat. TREUER de studiis imperii Roman. Germanici ruinam procurantibus. A. G. WINKLER de sectae studio in iure publ.

4) Noli temere definire, quae lex non definit. HOFFMANN de ratione interpretandi leges imperii. WERLHOF. de genuinis fontibus recte decidendi controuersias publicas illustres. GRIEBNER de praeiudiciis principum imperii ex abusu iuris Iustiniani. LAUTENSACK. de inepta ratione decidendi controuersias iuris publici ex legibus Romanis et iure Canonico.

5) Cohibe inextricabilem de forma imperii disputationem.

6) De reseruatis imperatoris ac procerum potestate sobrie statues et caute.

7) Nouis quotidie prorumpentibus controuersis semper aliquid noui discendum putes. TREUER de cautione in tractando iure publ. Rom. Germ.

§. CCCLI.

Iurisprudentia priuata illustrium a iure priuato antehac non seiungebatur, sed nunc ab hoc quasi emancipata propriam oeconomiam instituere laborat.

Historiam iuris priuati principum delineauit NETTELBLADT in den Beytr. zur iur. Gel. Hist. P. I. p. 97 sq. Naturam et constitutionem huius iurisprudentiae cognosces ex GRIEBNERI principiis iurisprudentiae priuatae illustrium;

strum; plenius eadem euoluitur in STRUVII iurisprudentia heroica, cura HELLFELDII edita. T. VII. Ien. 1743—53. Add. HELFERICH. de iurisprudentia principum ordinumque S. R. I. priuata; DE POENICKAU diss. de conditione priuata statuum imperii. ANONYMI institutiones iuris principum priuati breuiter strictimque concinnatae atque Germaniae potissimum applicatae. Francof. 1747. 10. FRID. WILHELM de NEUMANN meditationes iuris principum priuati. Francof. 1751—1756. T. IX. PÜTTERI primae lineae iuris priuati principum, speciatim Germaniae. 8. Goett. 1768. Eiusd. Sylloge commentatt. ius priuatum Principum illustrant. ib. 8. mai. 1768. de SELCHOW in T. II. Elem. Iur. publ. 8. Gott. 1772. MOSERS *Familien-Staatsrecht derer deutschen Reichstaende*. 1775. II Tb.

CAPVT XXXVI.

DE

I V R R F E V D A L I.

§. CCCLII.

Totum ius feudale pactione nititur, qua domino fidem spondet uasallus, in dominii societatem receptus; quamobrem non falluntur, qui iuris feudalis uniuersalis siue naturalis ideam exposuerunt.

Conf. ENGELHARDI iuris feudalis naturalis specimen. LANGEMACK *Allgemeines Lehnrecht. Potsd. 1747. 8.* In feudo definiendo nondum inter se consentiunt doctores, nec essentialia et naturalia feudi rite discernunt, recte tamen ius feudale tradere se putant.

§. CCCLIII.

De origine feudi uariae circumferuntur sententiae. A uero propius abesse uidentur, qui feudorum initia apud Francos quaerunt. Beneficia iam nota erant, antequam feudorum nomen assumerent.

In originem feudorum studiose inquit LUDEWIG. de iur. feudor. item de iure clientelari. GEBAUER. in diss. origines feudi qua uocem qua rem non extern. sed German. STRUV. in iurisprud. feudal. c. I. CHANTEREAU le FEBURE in traité des fiefs et de leur origine.

§. CCCLIIII.

Germanis feudis siue clientelis nihil familiarius, nihil carius, nihil solemnius. Quis igitur dubitauerit,
iam

iam antiquissimis temporibus Germanos mores suos feudales tenuisse? Paullatim iura scripta prodibant.

Historiam iuris feudalis memorant STRUV. in historia iuris cap. 8. KOPP. in hist. iur. P. III et IV. THOMASIVS in selectis feudal. WESTPHAL. in meditat. pragmat. de fatis atque usu studii iuris feud. in Germania. Literaria tradit STOLL. in histor. litt. iurisprudentiae cap. 4. ERIC. MAURITIUS composuit nomenclatorem scriptorum iur. feudal. IO. SAM. STRYK. notitiam auctorum feudal. GOTHOFR. ANTONII iuri feudali praemissam. SENCKENBERG. prodromum iuris feud.

§. CCCLV.

Causae feudorum hodie primum diiudicantur ex tabulis beneficiariis, deinde ex singularum curiarum feudalium aut prouinciarum institutis; tum opem ferant mores uniuerſales, ac denique leges scriptae auxiliares, ueluti liber uetus de beneficiis, ius feudale Saxonicum, Alamannicum et Francicum seu libri Keyferrecht dicti a Senkenbergio primum editi liber III. ac consuetudines Langobardicae.

In unum corpus leges feudorum primarias coegit SENCKENBERG. cuius nouam editionem curauit I. F. EISENHART. Hal. 1772. 8. LUNIGII corpus iur. feud. III uoluminibus comprehensum prae se fert bibliothecam iur. feudalis. LUDEWIG. commentatur *von den Mängeln und Verbesserung der Teutschen Lehen-Rechte* ad A. B. P. II. p. 1493 sq. IENICHEN. collegit thesaurum iuris feudalis tribus uoluminibus in 4, 1750 sqq. qui praestantiores dissertationes iuris feudalis complectitur.

§. CCCLVI.

§. CCCLVI.

Ut iurisprudentiae ciuilis primordia a iure quodam adscito capimus: ita etiam iuris feudalis tironibus primum exhibemus consuetudines feudorum Langobardicas ab incerto auctore ex scriptis GERHARDI NIGRI et OBERTI AB ORTO, consulum Mediolanensium, aliisque fontibus aetate Friderici I. collectas, quas deinde HUGOLINUS DE PRESBYTERIS, Ictus Bononiensis sub Friderico II. florens, privato instituto decimae collationis titulo Nouellis adiecit

G. L. BOEHMERI Obs. Iur. feud. n. I. de aetate uetustae consuetud. feud. Longob. collectionis. Mox consuetudines istae glossis illustrari coeptae, quarum primaria dicitur glossa IAC. COLUMBINI. Postea leges feudales nonnihil emendare, easque in meliorem ordinem redigere tentarunt ANT. MINCUCCIUS DE PRATO VETERI et BARTHOL. BARATERIUS, sed sine publico suffragio. Usus iuris feudalis Langobardici subsidiarium hodie existimant quidem omnes: at quantum subsidii ab eo expectari possit, non consentiunt. BASTINELLER. de praeiudicio principum ex abusu iuris feudalis Langobardici. WILDERDING. de incongrua applicatione iuris Langobard. ad Germaniae feuda. KOPP. in praefat. *der auserlesenen Proben des teutschen Lehn-Rechts differit von dem vvahren Gebrauch des Römischen und Langobardischen Leben-Rechts in Teutschland.* RICCIARDI DE ANTIQUIS (SENCKENBERG.) de usu iuris feudalis Langobard. in Germanorum terris. Inter commentatores legum feudorum fama maxime celebrantur ANDREAS DE RAMPINIS dictus de Isernia. MATTHAEUS DE AFFLICTIS, ALVAROTTUS, DUARENUS, BITSCH.

§. CCCLVII.

Ius feudale Germanicum literis mandavit auctor uetus libri de beneficiis, ex quo multa ius feudale Saxonicum, Alamannicum et Francicum repetiit; sed omnis iste labor est dubiae auctoritatis. Hinc leges ac mores Germaniae singulares hic iterum primas tenent.

Conf. SCHAUMBURG. de auctoris de beneficiis uetustate. Ius feudale Alamannicum egregio commentario ornauit SCHILTER. fol. Argent. 1728. HAPPRECHT. Speculi Sueuici et praesertim iuris feudalis Alamannici in foris uicariatus Sueuico-Franconico-Palatini non usum modernum monstrare conatus est. Haud ita pridem LINDHEIMER. edidit: *Versuch eines allgemeinen teutschen Leben-Rechts*. De peculiaribus scitis feudalibus Germaniae vid. STOLL. in histor. literaria iurisprudentiae cap. 4, §. 18. Ad feuda praesertim Colonienfia spectat THUMERMUTHI tract. *Krumbstab schleust niemand aus*. De feudis Franconicis inprimis Herbipolensibus vid. SCHOEPPF. et L. B. de STEIN. Fuldensia enuclearunt SCHANNAT. ESTOR., COCCEII, KAYSER; Mecklenburgica TORNOV., ENGELBRECHT, MANZEL; Pomeranica SCHWARZ, STRYK, HERING, NETTELBLADT, GESTERDINGS *Litteratur des Pommerischen Lebenrechts*. 8. Greifsw. 1773. Brunswicensia REISKIUS, AUGUSTIN. LEYSER, SENCKENBERG; Silesiaca SCHICKFUS, STRYK; Lusatica LUDEWIG.

§. CCCLVIII.

Instituta uero beneficiaria non Germaniae tantum, sed etiam aliorum regnorum u. c. Galliae, Angliae etc. propria reperiuntur, eorumque usus diuersus censetur in feudis priuatis, ecclesiasticis, imperii.

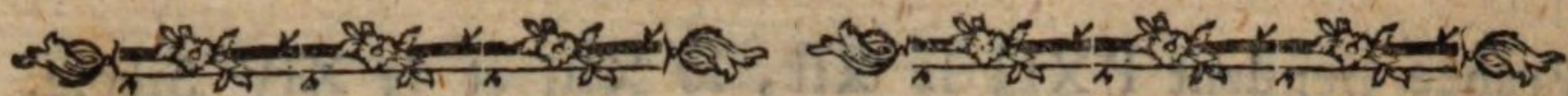
De origine feudorum Gallicorum vid. ALTESSERA. BRUSSEL *nouvel examen de l'usage general des fiefs en Fran-*

France pendant l'XI, le XII, le XIII et le XIV Siecle. à Paris. 1727. II T. Angliam respicit THOM. CRAGII ius feud. BUDERI exstat diff. de notitia iuris feudalis Dano-Norvegici. Danske Lehns-Ret of P. KOFOD ANCHER. 8. Koppenh. 1777. FRID. SANDE commentar. in Gelriae et Zutphaniae consuetudines feudales. LUDWIG. diff. de different. iur. feudalis communis ac Borusfici. Feudorum imperii nostri naturam exposuit ITTER. Allodia STRUV. BOEHMER feuda ecclesiastica.

§. CCCLVIII.

Quum consuetudines feudorum inter se ualde differant: uix ac ne uix quidem in iustum possunt uocari systema. Non nobis deest praeceptorum copia, sed utamur iis, quantum licet.

Qui genuinos iuris Germanici fontes adierunt, ii interpretibus Langobardicis, sine dubio, praestant, neque id obscurum, iuniorum aetatem in solida iuris feudorum doctrina maiorem curam defixisse. Maxime placet GEADAM. STRUVII syntagma iuris feudalis, quod filius eius in epitomen coegit, nunc ab HELLFELDIO reformatum. SCHILTERI institutiones iuris feudalis uariorum notis et eximio BURI commentario dilucidatae fuerunt. Nec laus detrahenda studio ZASII, RITTERSHUISII, LUDWELLI, VULTEII, STRYKII, HORNII, FLEISCHERI, MAIERI, SENCKENBERGII, WOLFII, BROCKES. I. I. MASCOV. in cuius libellum commentarium edidit C. F. HOMMEL. sub titulo: *Academische Reden*. G. L. BOEHMER. Maioris operis initia reliquit LUDWIG. Grandiora uolumina exhibuere ROSENTHAL, SCHRADER, pariter ac THOMASII selecta feudalialia, BUDER. amoenitates iuris feudalis, HOMMELII Oblitamenta iuris feudalis. KOPP. *auserlesene Proben des teutschen Leben-Rechts*, LUDOVICI *Einleitung zum Leben-Proceß*, opus utilissimum. MOSERI *Einleitung in den Reichshofraths-Proceß*.

CAPVT XXXXVII.

DE

IVRISPRVDENTIA PRACTICA.

§. CCCLX.

Si qua in arte, certe in iurisprudentia practica est multiplex. Usu quidem forenfi praxin uulgo contineri putant omnem, sed alia agit legislator, alia legum interpres, alia iudex, alia caussidicus. ICtum ad omnia paratum fingimus.

Partes legislatoris rite declarat politica, de qua vid. cap. XXXVI. Vix dici potest, quanta prudentia in principe legislatore requiratur. Ordines imperii Romano-Germanici legum ferendarum potestate libere utuntur, nisi iam lege publica quid definitum et approbatum fuerit. conf. THOMASII lectiones de prudentia legislatoria, EIUSD. diss. de statuum imperii potestate legislatoria contra ius commune. KESTNERI conspectus iurisprudentiae legislatoriae. PLACC. de ICto perfecto. ANT. FABER. de erroribus pragmaticorum et interpretum iuris. AUG. LEYSER. de uariationibus, retractionibus et assentationibus ICTorum.

§. CCCLXI.

Quid in legibus interpretandis obseruandum sit, docuimus cap. XXVII, nec illustrium iurisconsultorum nomina tacuimus. Incredibilis opera iuri cum Romano, tum Germanico iam impensa fuit, dum
alii,

alii, quos iam passim laudauimus, legibus commentationes suas adnectebant, alii nouam methodum meditabantur, alii in disputationibus difficiles causarum figuras enodabant, alii consiliis suis lites uel opprimebant, uel resecabant, nec maiorem iuris antecessorum et Scabinorum collegia laudem, quam iurgia tollendo consequi possunt. Turpe doctorum facinus, cum rixas ferunt aluntque,

Noua iuris systemata moliti sunt RENNEMANNUS, VIGELIUS, TITIUS, NETTELBLADT, LOBETHAN. Maximo plausu hucusque digna habita fuit STRUVII iurisprudentia forensis. Ecquis omnium operum, opusculorum, commentariorum, quaestionum, repetitionum, resolutionum, observationum, cautelarum, clausularum, opinionum etc. titulos enarret? vid. STRUV. bibl. iur. p. 350 sq. In quorundam dissertationibus et commentatiunculis plus latet sapientiae, quam in aliorum densis uoluminibus; quare hodie multorum iurisperitorum dissertationes et opuscula colligi sueuerunt. Conquassamur propemodum consiliorum, conclusionum, responsorum, decisionum etc. mole, neque omnia opera paris ponderis esse facile intelligimus. Illa potissimum euoluenda uidentur, quae uel integra iurisperitorum collegia, uel prudentes longo rerum usu exercitati prodire iusserunt, quos inter Germani peregrinis, recentiores antiquis praeferantur. Nota sunt industriae ac prudentiae documenta COLLEGII ARGENTORAT. TUBINGENSIS, MARPURGENSIS, HALLENSIS, GRYPHISWALDENSIS, ALTDORFINI, ROSTOCHIENSIS, ERFORDIENSIS, item WESENBECII utriusque, COTHMANNI, KLOCKII, RICHTERI, BESOLDI, BRUNNEMANNI, BERGERI, HORNII, LYNCKERI, CARPZOVII,

BERLICHII, MEVII, COCCEII, HERTII, WERNHERI, SCHOEPPFII, BOEHMERI, HEINECCII, GUNDLINGII, ENGAVII, PÜTTERI, HOMMELII. Notum quoque est *Oraculum iuridicum*, quod nunc respondere desit. Accedit HEMPELII lexicon consultatorium. T. IX.

§. CCCLXII.

Praxis extra fori cancellos late disseminatur. Quot, quales, consiliariorum, praefectorum, secretariorum, notariorum, grammat^{ων} genera nostra fert aetas, quibus non subtilis legum notitia, sed res formularia et oeconomica studia profunt; haec ipsa negotia regulis suis constant, omnibusque practicis cauendum est, ne errore, ut saepius contingit, circumducantur.

Conf. BOENIGKENS practica practicata cum NETTELBLADTII diss. praeliminari de optima iurisprud. practicam docendi methodo. EIUDEM *Abhandl. von der prakt. Rechtsgelahrtheit überhaupt*. 8. Halle 1774. 1. ST. PÜTTERS *Anleitung zur iurist. Praxi*. T. II. NETTELBLADTS *Versuch einer Anleit. zu der ganzen prakt. Rechtsgel.* 8. Halle 1775. AD. VOLCKMANNI *Notariat - Kunst*, emendata per GE. BEYERUM, NEHRINGII manuale notariorum, MEISTERI speculum notariorum, KEMMERICH. de secretariis, protonotariis et actuariis iudicialibus. De actuario LEYSER, MYLIUS, WILDVOGEL, LIST, BOLTZII *vvolinstruirter Amts - und Gerichts-Actuaris*; SCHLEGEL cautelarum actuariarum, BECKII *Formulare*, DÖPLERS *getreuer und ungetreuer Rechnungs-Beamte*, NAURATH. de rationariis, PHILOPARCHI *kluger Beamter* (§. LXXXIII). CLAPROTH *primae lineae iurispr. extraiud.* 8. Goett. 1766. NETTELBLADTS *Anleitung zur außergerichtl. pract. Rechtsgel.* 8. Halle 1765.

§. CCCLXIII.

§. CCCLXIII.

Praxeos uis praecipue in dicaſtica conſpicitur. Iuris titulos imperſecte tractaſſe nobis uideremur, niſi quas pariant actiones, intelligeremus. Modum controuerſias cognoscendi docet quidem ius Romanum; at praecepta illius cum moribus noſtris non ubique conſentiunt; nonnihil auxilii praestat etiam ius canonicum.

Fori Romani conſtitutionem explicuit CAR. SIGONIUS, CAR. BRETUS, ac praefertim FRANC. POLLET. STRYK. de proceſſu iuris Romani antiquo. Quae nobis ſcitu neceſſaria ſunt, ea in Digestis eorumque commentariis traduntur.

§. CCCLXIII.

Veterum Germanorum ordo lites dirimendi multis laborabat uitiiſ. Quum deinceps ſumma imperii tribunalia turbis uariis modum ponerent, nec proceres Germaniae iuri in terris ſuis, ut par erat, dicundo deeſſent: ingens ordinum iudiciorum, *der Gerichts- und Proceſs-Ordnungen*, multitudo prodiit. Patria ſua quiſque ſcita inſpiciat.

De iudiciis ueterum Germanorum conf. §. CCCXVIII. add. HAUSCHILDS *Gerichts-Verfaſſung der Deutſchen, wie ſolche vom achten biſ zum 14 Saec. üblich geuueſen*. Rem formulariam diſces ex libro: *Richtſteig*. TENGERS *Layen-Spiegel*. BRANDTS *Klag-Spiegel* (§. LXXXIII ſq.). Ordines iudiciorum ſingulares memorat STOLL. in *hiſtoria literaria iuriſprudentiae* cap. 7. Inter recentiores in primis eſt commemoranda AUGUSTANA de a. 1770. et GOTHANA de a. 1776.

§. CCCLXV.

Ex iis, qui uiam ad ordinem iudiciorum siue processum monstrarunt, alii iuris communis, quidam statutorum prouinciae uel iudicii alicuius, nonnulli certi caussarum generis normam exposuerunt.

Ad primam classem pertinent BRUNNEMANN, STRYK, BARTH, LUDOVICI, KNORR, ESTOR, GRIEBNER, I. A. HOFMANN, SIEBER, CLAPROTH. Conf. STRYKII notitia scriptorum de processu in cap. I collegii practici exhibita; in altera classe occurrunt potissimum practici Saxonici, CARPZOV, MENKE, BERGER, HAYM, GRIEBNER. Processum civilem electoratus Brunsuico-Luneburgici docuit ESAIAS PUFFENDORFF; Iudicii prouincialis in Sueuia BÜRCKLE; in iurisprudentia particulari exstat LUDOVICI processus cambialis, consistorialis, criminalis, militaris, feudalisis, concursus; alii uersantur in declarando processu executiuo, arresti, appellationis, leuationis, reuisionis, restitutionis in integrum. SCHAUMBURG Principia prax. iurid. iudic. lib. II cura I. A. REICHARDT. 8. Ien. 1775. CLAPROTHS *Einleitung in saemtliche summarische Processe* 8. Goett. 1777.

§. CCCLXVI.

Iudicis et assessorum auctoritate et fide iudiciorum honos constat potissimum. Itaque ut unusquisque officii sui partes bene intelligat ac prompte expleat, optandum est.

Officium iudicis uberius declarauit CASP. ZIEGLER. in dicastice. add. DOEHLERS *processualische Mause-Falle*; item *Seyn und Schein des richterlichen Amts*. BOURICIUS de officio iudicis. Iurisdictio, quae in iudice requiritur, hodie perquam uaria est. HILDEBRAND de iurisdict. uniuer-

uniuersa secundum mores hodiernos. THOMAS. de iurisdictionis et magistratum differentia secundum mores Germanorum, FR. ESAI. PUFFENDORFF de iurisdic. Germanica, LEUCHTII selecti tractatus academici de iurisdic. LOBETHAN *von der Gerichtbarkeit der weltlichen so vvol als der geistlichen.* Hal. 1775. 8. HEINECCIUS de origine atque indole iurisdic. patrimonialis. CHLINGENSPERG. de iure Hofmarchiali. KRESS de uariis iurisdic. criminalis in Germania generibus. De scabinis non nihil memoriae prodiderunt BRUMMER, BECHMANN, LEYSER. in specim. 70 meditat. De scultetis et scabinis SPECHT.

§. CCCLXVII.

De aduocatis anceps disputatio. Beati, quibus nil conscire sibi, nulla pallescere culpa, murus est aheneus.

Aduocatum prudentem descripsit IO. DAV. THOENICKER; aduocatum peccantem AHASV. FRITSCH.; quam uariis modis peccare possit aduocatus, latius docet ZIEGLER in Rabulistica, et HIER. PET. SCHLOSSER in Semiotica Aduocatorum. 1769. 4. ut reliquos transeam, qui stratagemata, artificia, nequitiam aduocatorum persecuti sunt; nec tacenda tamen est STRYCKII diss. de privilegiis aduocatorum, item de conscientia aduocati. Ad usus caussidicorum pertinet SPATENS *teutscher Advocat*, ESTORS *Anleitung für die Advocaten und Anvväldte* 1751. *Der geschickte Advocat, d. i. kurtze Anleitung, vvas ein iunger Mensch, der einmahl gedenckt ein geschickter Advocat zu vverden, so vwohl auf Schulen als auf Universitäten, ehe er zur praxin selbst schreitet, zu erlernen hat.* Iena 1751. (§. LXXXVI, LXXXVII). Libelli, quos causarum illustrium patroni conscribere solent, hodie Dedu-

Ætiones uocantur, de quibus eadem, quae de aliis scriptis studio partium compositis monenda sunt. Exempla eorum reperies in MOSERS *Staatsarchiv*, in Select. Iur. publ. *Samml. der Staatschriften*. FABRI *Staats-Canzley*. LUNIGII bibliotheca deductionum cum accessionibus IENICHII prodiit Lipsiae 1745. 8. Eandem vero tam ratione enumerationis satis absolutae, quam ob rerum scitu utilium et iucundarum notitiam, quae cuilibet Parti accedet, multum superabit opus nuper inchoatum: *Deductions-Bibliothek von Teutschland*. I. B. (Norimb.) 1778. II. B. 1779. quod debemus CHR. SIGM. de HOLZSCHUHER. uide etiam STRUV. bibl. iur. p. 319. SCHWEDER. theatrum praetensionum.

§. CCCLXVIII.

Qui iuris praecepta penitus perspexit didicitque, is in actis forensibus legendis referendisque non ualde haerebit, quamquam ne hoc quidem exercitationum genus magistris destituitur.

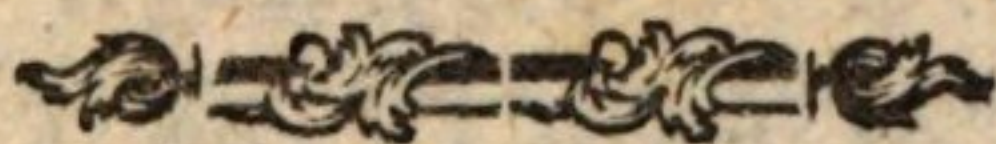
Laudantur inprimis IUSTI CLAPROTHII *Grundsätze von Verfertigung der Relationen aus Gerichtsacten*, ed. Illtia, Goett. 1778. 8. C. F. WALCHII *Einleitung in die Wissenschaft, aus Acten einen Vortrag zu thun und darüber zu erkennen*. Ien. 1773. 8. Lectu quoque dignissimae sunt de TEVENAR *Anmerkungen über die Kunst zu referiren*. Magdeb. 1772. 8. De BOEHMERI, HOMMELII aliorumque institut. artis relatoriae cf. LIPEN. s. v. actorum relatio.

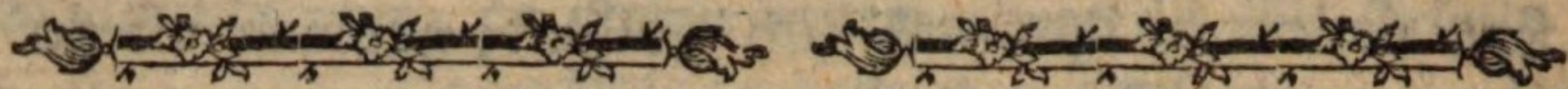
§. CCCLXVIII.

Etsi actionum laqueis Romano more nos hodie non irretiri patiamur; uaria tamen actionum genera
fine

sine dedecore ignorare non possunt, quorum est docte cum doctis loqui.

De actionibus forensibus conf. STRYK. SCHWEN-
DENDOERFER, OLDENDORP., BOEHMER, ad cu-
ius doctrinam de actionibus habemus annotationes IO. TOB.
CARRACHII, Halae 1775. 8. et Meditationes HENR.
WAGNERI, quarum P. I. et II. prodire 1774. 1775. 8. et
commentarii prolixioris initium exhibent. Inter hos autem
facile est princeps IO. LUD. SCHMIDT *in praktischen*
Lehrbuch von gerichtlichen Klagen und Einreden. Ed. Ilda.
Ien. 1778. 8. Plenissimum catalogum reliquorum scripto-
rum dedit WAGNERUS l. c. p. 31—45. GUNDLING de
usu pract. actionum bon. fid. et stricti iuris THOMAS. de
usu action. poenal. ECKARD. de interrogat. in iure apud
Germanos. De exceptionibus exstat tract. ZANGERI,
cui SENCKENBERG. nouum uolumen selectorum opuscu-
lorum de exceptionibus adiecit. De probationibus vid.
§. CCXIII.

CAPVT XXXXVIII.

DE

IVRISPRVDENTIA PARTICVLARI.

§. CCCLXX.

Iurisprudentia Romana et Germanica recte particularis dicitur: at nobis nemo uitio uertet, si eam quoque iurisprudentiam particularem existimemus, quae certa iuris materia circumscribitur.

Ius feudale hodie singularis artis finibus describitur; sed ex pacto unico (§. CCCLII) nata est. Quidni et alia negotia usque eo dilatari possint, ut in nouae iurisprudentiae regionibus includantur? Dabimus quaedam specimina.

§. CCCLXXI.

De iure ACADEMICO iam §. VIII. seq. multi allati fuerunt scriptores, sed multo plures colligi ac forsan corpus, systema, compendium iuris academici concinnari posset.

Res AGRARIA.

IO. DENECKENS *neuvermehrten Dorf- und Land-Recht* ex edit. Vta cum addit. et resol. C. L. BILDERBECKII. 4. 1739. praemittitur notitia auctorum iur. georgici. KLINGNERS *Sammlungen zum Dorff- und Bauern-Recht*. Lips. 1749. 4. KRESS. de priuilegiis agriculturae. GOTTFR. CHRIST. LEYSER. ius georgicum (§. CCLXXXVII sq.) ESTOR. et REINECC. de rustico quondam seruo.

BOEH-

BOEHMER. de libertate imperfecta rusticorum in Germania. POTGIESER. de conditione et statu seruorum apud Germanos. IO. GUIL. de GOEBEL. de iure et iudicio rusticorum fori German. De horti cultura vid. ZINCK. *Cameralisten-Biblioth.* p. 248.

§. CCCLXXII.

APANAGIUM.

IOACH. MEIERI corpus iuris apanagii et paragii, continens scriptores, quotquot inueniri potuerunt, qui de apanagio et paragio ex instituto egerunt. Lemgou. 1727. f. Huic addi possunt PÜTTER. de augendo apanagio auctis redditibus. FR. AD. BLESSEN. de iurisdictione principis regentis in fratres apanagiatos. Gieß. 1746. LUDEWIG. de eod. arg. P. III. *der gel. Anzeigen* p. 695. Dissertationes nonnullae G. D. HOFMANNI.

§. CCCLXXIII.

CAMBIUM.

IO. GOTTL. SIEGEL corpus iur. cambialis d. i. *vollständige Sammlung der auf den vornehmsten Handels-Plätzen, auch andern Orten in Europa üblichen allerneuesten Wechsel-Ordnungen*, quod tribus continuationibus auxit UHLIUS. Methodice ius cambiāle exposuerunt ZIPFEL. IO. CHRIST. FRANCK. HEINECC. SIEGEL. de SELCHOW, MUSAEUS. Processum cambiālem docet LUDOVICI. Cautelas exhibet SIEGEL *im fürsichtigen Wechselgläubiger.* 8. 1776.

§. CCCLXXIIII.

COMITES IMPERII.

PISTORIUS *histor. und iurist. Anmerckungen über allershand, den Ursprung, Historie, Vorrechte der des H. R. R. Graven*

Graven betreffende Materien. KOPPII tr. de insigni differentia inter S. R. I. comites et nobiles immediatos. FRID. LUCAE *Grafen-Saal.* BURGERMEISTER. *Graven und Ritter-Saal.* Alios permultos libellos iura comitum declarantes offendes in LUNIGII thesauro iuris *der Grafen und Herren des H. R. R.* De ducibus et comitibus Galliae commentatus est ALTESERRA. SPENER. in progr. de uera origine comitum Palat. Caes. Lateran. GEO. MUND. de comit. Palat. Caesar. STRYK. de iure Baronum.

§. CCCLXXV.

CURSUS PUBLICUS.

CHRISTIAN. LEONARDI scriptores et excerpta iuris postarum siue miscellanea et collectanea iur. publ. curiosa de regali postarum iure, adiecta t. IV. CORTREII corp. iur. publ. IOACH. ERNEST a BEUST *Versuch einer ausführlichen Erklärung des Post-Regals.* BOCRIS. de reservato postarum Caesaris proprio.

§. CCCLXXVI.

DECIMAE.

IO. SELDENI historia decimar. G. L. BOEHMER. de orig. et ratione decimarum in Germania. Tractatus uarii de decimis iunctim prodire, Colon. 1590. 8. Systematice hunc locum tractarunt MONETA, BLUM. WERNDELE, SYRING.

§. CCCLXXVII.

DOMANIA.

Ius domaniale ex celeberrimorum ICTorum tractatibus repraesentatum, opera CHRISTOPH. FRIESII. Francof. 1701.

1701. f. AUG. LEYSER. meditationes de assentationibus
Ictorum et de doctrina de domaniis. SCHWEDERI diss.
de domanio S. R. I. G.

§. CCCLXXVIII.

ELECTORES S. R. I.

De origine electorum IANUS et DITHMAR. BOEH-
MER. utrum electores ui archiofficiorum Imperatorem eli-
gant? GUNDLING de causa et origine unionis siue foe-
deris electoralis. Acta de nono electoratu. MASCOV.
diss. de originibus officiorum aulicorum S. R. I. WAGEN-
SEIL. de S. R. I. summis officialibus et eorumdem subof-
ficialibus. Notitiam scriptorum de officiis S. R. I. aulicis
praemisit HENR. GOTTL. FRANCK. commentat. suae de
Triscamerario S. R. I.

§. CCCLXXVIII.

EMPHYTEVSIS.

CHR. GOTTFR. HOFFMANN. collatio iuris naturalis,
Romani et Canonici circa doctrinam de emphyteusi cum
legibus et moribus Germaniae. RUTG. RULANDI thesaur.
iur. emphyteutici. IO. IOD. BECK. tr. de iure emphy-
teutico. Tractatus uar. de laudemis. Aug. Taurin. 1629. f.
FRANZKIUS de laudemis. BECK. *vom Abschoß, Nach-
steuer und Handlohn.* TABOR. commentatio synoptica de
contractu et iure colonario. STRUBEN. de iure uillico-
rum. LENNEP *von der Leibe zu Landsiedelrecht.*

§. CCCLXXX.

FIDEICOMMISSUM.

IO. CASP. HEIMBURG. diss. de different. iur. comm.
et German. in fideicommiss. De fideicommissis tract. no-
bis

bis reliquerunt VINC. FUSARIUS, MARC. ANT. PEREGRIN. et PET. ANT. de PETRA. De fideicommissis familiae KNIPSCHILD. cf. Deduct. Bibl. von Teutschl. II B. p. 674 sqq.

§. CCCLXXXI.

FISCUS.

MARC. ANT. PEREGRIN. de iuribus et priuilegiis fisci. Variæ colligi possent dissertationes academicae de iure fisci in testamentis, successione, compensatione, concursu creditorum, delictis etc. BUDER. progr. de compendiis fisci regii et camerae ueterum Imperatorum Germanor. De regalibus vid. CONR. ab EINSIEDEL, SIXTINUS, CARPZOV., CHRISTOPH. GE. IARGOW *Einleitung zu der Lehre von Regalien*. KLOCK. de aerario et contributionibus.

§. CCCLXXXII.

IUDAEI.

BOEHMERI diff. de cauta Iudaeorum tolerantia. AYRER. de iure Iudaeos recipiendi. BECK. FISCHER et GATZERT tract. de iuribus Iudaeorum. IOSEPH. SESSA de Iudaeis eorumque priuilegiis. Taurini 1717. f. WAGENSEIL *Hoffnung der Erlösung Israels*.

§. CCCLXXXIII.

MARE.

Variorum auctorum diff. de dominio siue imperio maris. Francof. 1669. 12. (§. CCLXVIII). De iure maritimo LOCCENIUS, MAUL. STYPMANN. Scriptores de iure nautico et maritimo collegit HEINECCIUS. Hal. 1740. 4.

WEDDERKOPP *Introductio in ius nauticum.* Flensburg. 1757. 4. add. LANGII *introductio in notitiam legum nauticarum.* De iure maritimo Hanseatico REINOLD. KURICKE. 10. IUL. SURLAND. *Grundsätze des Europ. See-Rechts.* 1750. Hannov. 8.

§. CCCLXXXIII.

MATRIMONIUM.

LOBETHAN *Einleitung zur theoret. Eherechts - Gelehrtheit.* 8. Halae. 1775. I. S. STRYK. *diff. de reliquiis sacramenti in matrimonialibus.* GRIEBNER. *de his, quae ex iure protestantium matrimoniali ad reliquias sacramenti perperam referuntur.* BOEHMER. *de iure principum protestantium circa solennia matrimonii ecclesiastica.* BRUCKNER. *decisiones iur. matrimonialis.* STRYK. *tr. de dissensu sponsalitio, nullitate matrimonii et desertione malitiosa.* AYRER. *de iure dispensandi circa connubia.* ESTOR. *de odio in matrimonia inaequal.* *Histor. Abb. von den Ehegesetzen und den verbotenen Ehen.* 8. Bütz. 1771. MICHAELIS *von den Ehegesetzen Moses.* 1768.

§. CCCLXXXV.

MERCATURA.

Versuch einer allgemeinen Geschichte der Handlung und Schiffahrt, der Manufacturen und Künste. 1751. ANDERSONS *histor. und chronol. Geschichte des Handels von den ältesten bis auf ietzige Zeiten.* gr. 8. Riga 1773sq. Vol. VII. *Kurzgefasste Beschreibung der Handlung der vornehmsten Europaeischen Staaten, I. Th., Liegniz 1778. gr. 8. II. Th. 1779.* SCACCIA *de commerciis et cambio.* STRACHA *de mercatura.* MARPERGERS *Kauffmanns - Magazin.*

Eiusd. *neueröffnetes Handels-Gericht*, aliaque illius industriae opera permulta. SAVARI vollkommener Kauff- und Handelsmann. MAGEN'S Vniversal Merchant. 4. Lond. 1753. Hic liber in ling. germ. est translatus sub titulo: *Der vvollerfabrne Kaufmann*. gr. 8. Hamb. 1755. (SPRINGER'S) *Einleitung zu gründlicher Kenntnis der Kaufmannschaft*. 8. Frkf. und Leipz. 1771. C. G. LUDOVICI *Eroefnete Academie der Kaufleute*. 8. Leipz. 1768. V. Th. Eiusd. *Grundriss eines vollstaend. Kaufmanns-systems*. 8. Leipz. 1768. H. L. IBBECKE *Grundlehre von der Geschichte, von der Ausübung und von den Rechten der Handlung*. 8. Heidesheim 1777. I Th. IO. MARQUARD. tr. de iure mercator. De mercatorum libris ROESNER. BODINUS, HEINECC.; de mercatorum priuilegiis SCHWENDENDÖRFFER.; de mercatorum collegiis KEMMERICH.; HEINECC. de iure principis circa commerciorum libertatem tuendam. AYRER. de principe politiam circa commercia ciuium suorum rite adornante. 1746. C. G. GUTSCHMID de fauore commerciorum. Lips. 1750. BOEHMER de iure principis restringendi commerciorum libertatem in utilitatem subditorum. Goett. 1753. *Der vvoblerfabrne Buchhalter*. 2 Theile. Nürnberg. 1748.

§. CCCLXXXVI.

METALLUM.

IO. DEUCER *Bergvverk siue corpus iur. metallici*. Lips. 1624. f. *Corpus iuris et systema rerum metallic.* Francof. 1698. f. continuat. Vienn. 1703. SEB. SPANS *speculum iur. metallici*. ABR. a SCHOENBERG *Berg-Information*. CHRISTOPH. HERTWIGS *neues Bergbuch, bestehend in vielen und raren Berghändeln und Bergvverks-*

verks-Gebräuchen. AUG. BEYER. gründlicher Unterricht vom Bergbau und Anleitung der Marckscheide-Kunst. De regali metallifodinarum iure EISENHART. et HORN. De iure mineral. LYNCKER. De iudiciis metallicis GE. ENGELBRECHT. IO. GE. BAUSSEN institutiones iuris metallici siue *Einleitung zu den in Teutschland üblichen Bergrechten und Berg-Processen*, Lips. Part. III. LOBETHANS *Einl. zum Bergverks-Rechte.* 8. Halle 1777.

§. CCCLXXXVII.

MILITIA.

GABR. NAUDAEI bibliographia militaris. Corpus iuris militaris edidit PETR. PAPPUS. Francof. 1657. sed maioris momenti sunt corpora iuris militaris IO. FRID. SCHULZII et LUNIGII. LUDEWIG. diff. iur. R. et G. in re militari. METTINGH. de statu militiae Germanorum. G. L. BOEHMER de iuribus ex statu militari Germanorum pendentibus. Institutiones iuris militaris concinnarunt IO. STEPH. DANCKO, GNÜGE. KARL WILH. ZINK *Einleitung zur Kriegsrechtsgelehrsamkeit in Deutschland.* I. Tb. Helmst. 1771. II. Tb. 1778. *Kurze und gründliche Einleitung zur Kriegsrechtsgelehrsamkeit.* 4. Magdeb. 1774. Processum iuris militaris tradunt LUDOVICI, KNORRE, DÖLFER. add. de LOEN *Soldat, ou le metier de la guerre*, cui accedit bibliotheca militaris. MENCKEN. bibliotheca uirorum militia aequae ac scriptis illustrium. *Dictionnaire militaire.* Dresde. 1751. 8.

§. CCCLXXXVIII.

NOBILITAS.

De nobilitate commentati sunt MATTHAEI, TIRAQUELL. KNIPSCHILD. add. SPANGENBERGS *Adels-*

Spiegel. MICH. PRAUN *adeliches Europa.* GUNDLING: an nobilitet uenter? KNORR. de nobilitate adoptiua. STRUBE de origine nobilitatis Germanicae. De ministerialibus ESTOR, GLAFEV, FLOENNIES, STRUBE, OETTER. it. KOPP. liber §. CCCLXXIII cit. IO. GE. CRAMER de iuribus et praerogatiuis nobilitatis auitae. TELGMANN *von der Abnen-Zabl.* ESTOR. *von der Abnen-Probe.* BURGERMEISTERI bibliotheca equestris, thesaurus iuris equestris, *Reichs-Ritterschäftliches corpus iuris, oder Codex diplomaticus; status equestris.* FELZ. diss. de statu nobilitatis immediatae S. R. I. NAGEL. de nexu ordinis equestris immediati in Sueuia, Franconia et terra Rhenensi erga Caesarem et imperium. Scripta eristica de norma quadam perpetua inter principes quosdam imperii et nobilitatem immediatam condenda. De nobilitate Landf. erudita exstat commentatio RICCI. cf. *Ded. Bibl. von Teutschland.* T. II. CHR. GRYPHII *kurzer Entwurf der geist- und weltlichen Ritter-Orden.* BECMANN. *Beschreibung des ritterlichen Iohanniter-Ordens.* DITMAR. *Geschichte des Ritter-Iohanniter-Ordens.* RAYM. DUELL. historia ordinis equitum Teutonicor. (§. CCLXXXIII).

§. CCCLXXXVIII.

OPIFICES.

HEINECCIUS de collegiis et corporibus opificum. DITMAR. de collegiis opificum apud Germanos emendandis. LÜDEWIG. differentiae iuris Romani et Germanici de opifice exule in pagis. ADR. BEIER. ius opificiarium inprimis excoluit. FR. GOTTL. STRÜV. edidit systema iurisprudentiae opificariae in formam artis redactae. I. H. FRICKE *Grunds. des Rechts der Handwerker.*

ker. 8. Goett. 1771. I. F. C. WEISSER *Recht der Handwerker.* 8. Stuttg. 1779. HILLER. de abusibus collegiorum opificum. 10. GOTTFR. KAST. specimen statutorum et consuetudinum, quae inter mechanicos uigent, irrationabilium. HELLOT. *Farbekunst.* LUDEWIG. different. iur. Rom. et German. in re bafiaria tinctorum. IO. BALTH. FABER. de eo, quod iustum est circa fabros in primis ferrarios. LEUTMANN tr. *von der Uhrmacher-Kunst.* F. G. STRUV. tr. de balneis ac balneatoribus. THOMAS. de iure circa pharmacopolia. TABOR. de iure cereuisiario. SCHOEPFER. de iure braxandi.

§. CCCLXXX.

PRINCIPES,

NIC. MYLER AB EHRENBACH de principibus et statibus imperii Rom. Germanici. EIUSD. Archologia ordinum imperii. SCHEFFER. de insigni praeeminentia principum imperii maiorum prae principibus et statibus aliorum Europae regnorum. SECKENDORFFII *teutscher Fürsten-Staat.* IER. EBERH. LINCK. de comitibus principibus. I. DAN. V. GULLMANN *Entwurf eines teutschen Fürstenrechts.* Leipz. 1767. Praeterea exstat insignis multitudo dissertationum de iuribus principum ad iurisprudentiam priuatam illustrium spectantium.

§. CCCLXXXI.

TESTAMENTUM.

THOMAS. de origine, item de primis initiis successionis testamentariae apud Romanos. TREKEL. de origine et progressu testamenti factionis. HEINECC. de origine testamenti factionis et ritu testandi antiquo. IDEM

de testamenti faſtione iure Germanico arctiſſimis limitibus paſſim circumſcripta. IO. IAC. REINECCIUS de Germania ſucceſſionis testamentariae ignara. SENCKENBERG. de testamenti publici origine et ſolennitatibus extrinſecis ſecundum ius Roman. et patrium. Varia de testamentis ſecundum ius Germanicum tradunt Exercitationes noſtrae. IO. DAUTH doctrina methodica de testamentis. STRYK. de cautelis testamentorum. PERNEDERS *Nachricht von Testamenten*. Varii commentarii de fideicommiſſis, legatis, ſubſtitutionibus. COCCEIUS de testamentis principum.

§. CCCLXXXII.

TUTELA.

LUDEWIG. uariae diſſ. de diſſ. iur. Rom. et German. in re tutelari. GE. BEIER de hodierna tutorum et curatorum differentia. De tutela paſtitia KEMMERICH, GLAFEV, LEYSER. THOM. SCHROER *vom Amt der Vormünder und Pfleg-Väter*, IO. WERNDLÉ *Pupillen-Schild*. EVERH. OTTO de perpetua feminarum tutela. CLAPROTHS *Unterricht für Vormünder*.

§. CCCLXXXIII.

VENATIO.

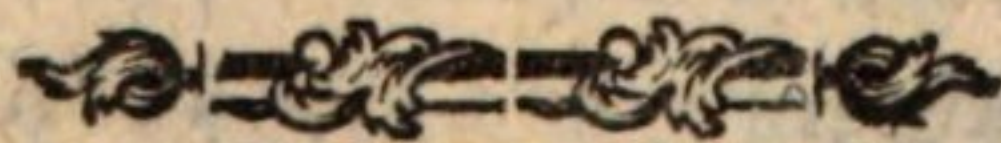
I. C. KREVSIG bibliothec. ſcriptorum uenaticorum. AHASV. FRITSCHII corpus iuris uenatorio-foreſtalis. IO. WILH. de GOEBEL de origine iuris uenandi. ICKSTATT. de eo, quod iure naturali circa uenationes iuris eſt. EIUSD. *gründliche Abhandlungen von den Jagdrechten*. TOB. IAC. REINHART. de eo, quod iuſtum eſt circa uenationem. FRID. ULR. STISSER *Forſt- und Jagd-Hiſtorie der Teutſchen*. RICCI *zuverlässiger Entwurf zu der in Teutſchland üblichen Jagd-Gerechtigkeit*. VON BEUST
von

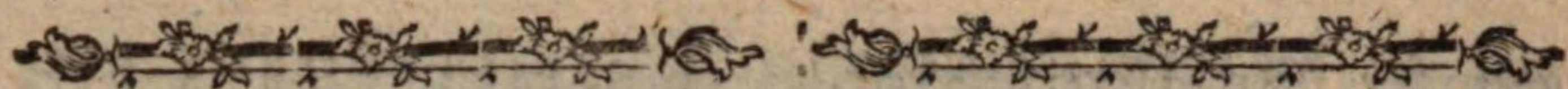
von der Jagd-Gerechtigkeit. I. G. PIETSCHENS *Versuch eines Entwurfs der Grundsätze des Forst- und Jagdrechts.* 8. Leipz. 1779. ERNEST. THEOPH. MAIER. *de iure uenandi Romano-Germanico.* LUDEW. differ. iur. Romani et Germanici in uenatu, eiusque regali. BILDERBECKS *gründliche Deduction gegen die vermeintliche Regalität des Jagden, cui opposuit LÜBBE gründliche Bevvährung der Sr. Königl. Maj. von Grossbritannien und Churf. Durchl. Braunschvv. Lüneb. in dem Herzogthum Lüneburg zustehenden Jagd-Regals.* STRÜBE *uindiciae iuris uenandi nobilitatis Germanicae.* IO. IOD. BECK. *de iurisdic. forestali.*

§. CCCLXXXIII.

VRBES IMPERIALES.

CONRING. *de urbibus Germaniae.* KNIPSCHILD, *de ciuitatum imperialium iuribus ac priuilegiis.* MOSERS *Reichsstädtisches Handbuch.* 1732. II T. Eiusdem *Reichsstädtisches Magazin.* 8. 1774. I. Th. 1775. 2 Th. Idem *von der Reichsstädtischen Regimentsverfassung.* 1772. *Anhang zu diesem Moser. Werk und dessen 2ten Buch.* Frf. 1773. IO. REINH. WEGELINI *Thesaurus Diss. et commentatt. de liberis ac immed. S. R. I. ciuit. cum Bibliotheca — cura IAC. FELS. f. Lind.* 1770. Vol. I. Vt ea, quae restant, altero Volumine collecta edantur, optabile est. (HÜNLIN) *Anmerkungen über die Geschichte der Reichsstädte, vornemlich der Schwvaeb.* 8. Ulm 1775.

CAPVT XXXXVIII.
DE
STUDIO THEOLOGICO.

§. CCCLXXXV.

Quamquam diuiniore doctrinae initiis iam ab incunabulis erudimur: maiore tamen cura sanae religionis fundamenta perscrutari debet cohors literatorum, quo non solum scientiae suae rationem reddere, sed et ueritatem ab iniuriis possit defendere.

Quantum legum cultori operae in theologia ponendum sit, non definimus. Modum pauci excedunt. GOD. DAN. HOFFMANNI diss. de coniungendo cum studio iuris S. Theologiae studio. Tub. 1763. Studia quidem propaedeutica et iurisprudentiae et theologiae communia sunt; at non omnia ad eundem usum referuntur. Lucem praeferunt sanctiorum literarum alumni HYPERIUS de recte formando Theolog. studio. BUDDEUS in Isagoge historico-theolog. KOECHER. in conspectu theolog. uniuersae. 1749. DU PIN in methodo studii theolog. MOSHEMII et SEMLERI libri de methodo. Ad rem theologiae literar. spectant STOLL. *Anleitung zur Historie der theologischen Gelahrtheit*. PFAFF introduct. in histor. theolog. liter. LIPENII biblioth. real. theolog. DORN. biblioth. theol. crit. CALMET. bibl. sacra t. I dictionarii bibl. addita. LILIENTHAL. biblioth. theol. I. G. WALCH. Bibl. theol. selecta. 8. len. 1757—65. III T. J. P. MILLERS *Systemat. Anleit. zur Kenntniss auserles. Bücher*

cher in der Theologie. 8. Leipz. 1773. IO. AUG. NOESSELT'S *Anvveisung zur Kenntniss der besten allgemeinern Bücher in allen Theilen der Theologie.* 8. Leipz. 1779. Accedunt ephemerides quaedam theolog. e. c. COLERI *acta histor. eccles.* KRAFFTS *neue theologische Bibliothec.* THEOLOG. *Bücher-Saal.* Bibl. Theolog. ERNESTI, FRORIEP, SEILER, *Allgemeine theol. Bibl.* quae prodit Mitauiae, et DOEDERLEIN.

§. CCCLXXXVI.

Quum natura Deum exsistere, eiusque maiestatem a mortalibus omni cultu prosequendam esse euidenter doceat: uix intelligi potest, qua mente homines mentis compotes Deum uel ignorare uel tam leuiter de eo sentire possint.

Veteres philosophi in hoc sublimi argumento valde caecutiebant. CICERO in libris de natura Deorum et de diuinatione hunc locum attigit. uid. TREUNER. HAFERUNG. et HARDSCHMID. de theologia Ciceron. SUANING. de theolog. Senecae. Historiam theologiae naturalis edidit IO. ACHAT. FELIX BIELCKE et IO. G. A. KIPPING; apparatus theolog. natural. SCHMID. Exsistentia Dei firmatur argumentis metaphysicis, physicis et moralibus. conf. FROBES. scriptorum atque argumentorum numinis diuini exsistentiae recensio. RAYM. de SABUNDE theolog. natur. de homine et creaturis. JAQUELOT. et de la MOTHE FENELON de l'existence de Dieu. LEIBNITII Theodicaea. WOLFFII theologia naturalis. REIMARUS *vornehmste Wahrheiten der natürl. Relig.* 8. Hamb. ed. IV. 1772. C. F. W. WALCH *Grundsf. der natürl. Gottesgelahrheit.* 8. Goett. 1779. ed. II. I. FR. W. IERUSALEM *Betracht. über die vornehmst. Wahrh. der*

Relig. 8. HTh. C. F. POLZ. *natürliche Gottesgelehrsamkeit.* Ien. 1777. MICH. FRID. LEISTIKOW *Beytrag zu der natürlichen Gottesgelahrheit aus der Betrachtung der Welt.* IO. HEINR. WINCKLERS *vernünfftige Gedanken über die vvichtigsten Sachen und Streitigkeiten in der natürlichen Gottesgelahrheit.* FABRICII *apologia pro genere humano contra culumniam atheismi.* AD. TRIBBECHOVII *historia naturalismi.* ANT. REISERI *de orig. progressu et incremento atheismi diss. epistol.* IENKIN. THOMAS. et REIMMANNI *historia atheismi.* BUDDEUS *de atheismo et superstitione.* WOLFF. *diss. de atheismi falso suspectis.* PRIT. *diss. de iure Dei in atheos.* GERH. HERM. MENCKE *de iuramento athei.* CHRIST. LUDOVICI *de atheorum poenis.*

§. CCCLXXXVII.

Etsi paucae gentes tam efferatae reperiantur, quibus Deus curae non sit: multo tamen plures occaecat idololatria ac foeda superstitio. Christi, seruatoris nostri, dogmata uera sunt et plana, sed incredibili hominum proteruia misere discerpi solent.

MUSAEUS *de luminis naturae insufficientia ad salutem.* Groenlandiae incolas omnis religionis expertes fuisse, testatur ANDERSON. *in descript. huius terrae.* Ut taceam uarios Africae populos. De multiplici religione diximus §. CCLXXXIV. add. GERH. THEOD. MEIER. *historia religionum.* NEUMANN. *trutina religionum.* FABRIC. *syllab. scriptor. de ueritate relig. Christ. quos inter praecipui* GROTIUS, NOESSELT, LESS.

§. CCCLXXXVIII.

Theologiam Christianam uariae quidem profitentur sectae; sed non omnes ueritatem perspiciunt. Beati,

Beati, quibus uerbum diuinum euoluere, eiusque efficaciam sentire licet. Quum theologia diuerfas habeat formas, iis potissimum operam demus, quae cum sphaera forensi arctius coniunctae sunt. Theologia exegetica regulas hermeneuticas, legum quoque doctrinae familiares, sequitur (§. CCXVIII). Quo plura nobis adminicula eruditionis comparamus: eo feliciter in hoc negotio progrediemur. Consulant, quibus accuratius inuestigare arduum, interpretes probos, et linguarum, historiarum, antiquitatum ac theologiae satis peritos.

Hermeneuticam sacram tradiderunt PFEIFFER. RAMBACH. itemque SAL. GLASS. in philologia sacra, cuius operis editionem utiliore parauit DATHE. IO. ALPH. TURRETINUS, cuius tractatus de S. S. interpretatione auctus est cura GUIL. ABR. TELLERI. 8. 1776. I. A. ERNESTI Institutio interpretis N. T. edit. III. Lips. 1775. In hunc censum etiam referuntur ii, qui sacrum codicem in linguas alias transtulerunt. KORTHOLT. de uariis script. sacr. editionibus. IO. GE. HAGEMANNS *Nachricht von den fürnehmsten Uebersetzungen der Heil. Schrift.* IOH. FRID. MAYER. diss. de uersionibus Germanicis libror. sacr. ante Luther. et hist. uersionis Germanicae biblicorum Lutheri. EIUSD. bibliotheca biblica. WALTERI biblia polyglotta. le LONG. bibliotheca sacra. quam insigniter auctam edidit A. G. MASCH. STARK. synopsis biblioth. exeget. ed. nou. 1763. VIII T. (§. LV.) Commentariorum incredibilis multitudo; non pauci sacra inquinant. Quam uehementi studio post ecclesiae emendationem literae sacrae explicatae fuerint, monstrat BUDD. in isag. c. VIII §. 12. Criticorum sacrorum opus IX, duosque supplementorum, tomos complectitur; sed nunc insigniter augeri posset. Aliud huius generis opus, ab Anglis collectum,

Etum, Lipsiae Germanice est editum nouisque animaduer-
sionibus auctum a ROM. TELLERO, I. A. DIETELMAIERO
et IAC. BRUCKERO, 1749. XIX. T. Magno plausu ac-
cepta est noua editio annotationum GROTII in V. T. a
VOGELIO et DOEDERLINO maxime aucta. In N. T. com-
mendantur ROSENMÜLLERI Scholia philologica. Ma-
gnas excitauit turbas uersio N. T. BAHRDTIANA. conf.
etiam CALMET commentaire et dictionnaire historique,
critique et chronologique sur la bible. Discours histori-
ques et critiques sur les evenemens les plus memorables
de l'ancien et du nouveau testament par Mrs. SAURIN,
ROQUES et BEAUSOBRE. AUG. HERM. NIEMEYERS
Charakteristik der Bibel. T. IV. ed. II da. Nunc theolo-
giae cultores id potissimum agunt, ut sermones sacros su-
bito fabricari, eosque μετὰ πολλῆς φαντασίας efferre discant;
inde largissimus postillarum prouentus; pietas et eruditio
rarior. IO. ERNEST. HAUSMANN. introduct. ad notiti-
am scriptor. homilet. Nobis memorabilis GOTTL. FRID.
GUDE diss. de ICTorum meritis in S. Script. ANDR. SIG.
SCHWARZ. oratio de ICTis scripturam sacram licite inter-
pretantibus. C. A. HEUMANNI diss. de ICTis Germanis
saec. XVI disciplinae suae adiungentibus et theologiae et
pietatis studium.

§. CCCLXXXVIII.

Humano generi omnibus uotis expetendum es-
set, ut lucem aeternam omnes fulciperent aequa men-
te ac integra. Tam uaria certe atque inter se pu-
gnantia theologiae systemata nesciremus. Sed cum
tam fausta concordia uix sperari queat, suam quis-
que coetus teneat formulam, publice approbatam,
nullo priuato conatu mutandam.

ZELTNERI diff. de genuinis spurisque theologiam tradendi methodis. I. F. COTTA de varia theolog. praesertim dogmat. tradendi ratione. 1760. Theologiam systematicam repurgavit PHIL. MELANCHTHON, cuius uestigia secuti CHEMNITIUS, HUTTER. GERHARD. (cuius locos theologicos denuo edidit et supplem. adauxit I. F. COTTA. Tub. 1762—1779. XVIII T.) BAIER. Multis scholasticorum obscuritas placuit, ueluti CALIXTO. vid. BUDD. c. l. L. II c. I. Nostris temporibus accommodatiores censentur HEILMANNI, ZACHARIAE, DANOVII, GRUNERI, LESSII et DOEDERLINI Institutiones. E recentissimis Reformationum scriptoribus praecipue laudatur SAM. ENDEMANN, ex Catholicis STATTLERUS. Ad salutem rei christiane maxime interest, ut noua fingendi systemata theologiae licentia comprimatur. Multi nouis phrasibus, nec literis sacris, nec formulis coetus uniuersi congruentibus, uti audent; inde altercatio infinita. Theologia catechetica nihil simplicius, nihil commendabilius, nihil salutaris; uerum hodie quam plurimi eam infra se putant. BUDD. c. l. L. II c. I §. 12. LENFANT de catechismis. CLAUD. FLEURY catechismus historicus. HOTTINGER. in bibliothec. quadripartito catechismos uariarum sectarum recenset L. III. c. I. §. 5. LANGEMACK historia catechetica. KOECHERI Bibliotheca theol. symbol. catecheticae et liturg. 1751. Symbola fidei eo sanctius custodienda, quod ad publicam quietem seruandam multum ualent. C. W. F. WALCHII Biblioth. symbolica uetus. Lemgo. 1770. BALTH. BEBEL. synopsis historiae et doctrinae symbolorum. PET. ZORN. noua collectio plus quam sexaginta symbolor. IAC. GUIL. FEUERLINI bibliotheca symbolica Euangelica Lutherana, quam auctam et locupletatam edidit I. B. RIEDERER. 8. Norimb.

rimb. 1768. II P. PET. KING. hist. symboli apostol. IO. BENED. CARPZOV. isagoge ad libros symbolicos ecclesiar. Lutheranae. HENR. PIPPING. *historische Einleitung zu den symbolischen Büchern*. Inter huius generis libros locum primum tenet Augustana confessio; quae legibus fere imperii annumeranda uidetur (§. CLXX). add. LOESCHER. *ausführliche historia motuum*. BOSSUET. *histoire des variations des eglises protestantes*. REINBECK. et CANZ. explicatio A. C. Nouissime Augustanae Confess. iteratam editionem curauit I. ST. PUTTERUS eique prodromum memorabilem addidit. De concilio Tridentino, corpore atque syntagmate confessionum fidei, catechismo Heidelbergensi, decretis synodi Dordracenae, confessione ecclesiae Graecae orthodoxae, aliarumque ecclesiarum symbolis vid. WALCHII Bibl. theol. sel. T. I. p. 416 sq. CHRIST. SONNTAG. de libror. symbol. abrogatione illicita. I. I. WEIDNER, de emendatione abusus per symbolicos libros. GOTTFR. LUD. MENCKE de eo, quod iustum est circa subscriptionem librorum symbolicor. a iure sacrorum in primis Euangelicorum dependente. THOMAS. in *auserlesenen juristischen Händeln*, p. 202 sq. responsum exhibet de formula concordiae non approbata. BÜSCHINGS *allgem. Anmerk. über die symbol. Schr. der evang. luth. Kirche*. 8. Berlin 1771. Super iure principis circa mutandos libros, quos dicunt symbolicos. 8. Rintel. 1775.

§. CCCC.

Theologia moralis multo perfectior est philosophia morali, et in multis iurisprudentiae capitibus dominatur.

Conf,

Conf. c. XXXII. IO. MICH. LANG. diff. de orig. et progressu theolog. moral. Durrii compendio theolog. moral. adiecta. IO. FR. MEYERI biblioth. scriptor. theolog. mor. et conscientiarum AEGYD. STRAUCH. theolog. mor. addita. BUDD. Isag. L. II c. 4. et prolegom. institut. theol. moral. GEBH. THEOD. MEIERI. introductio in uniuersum theolog. moralis studium. Inter theologiae moralis doctores praecipue nominandi sunt MOSHEMIUS *in der Sittenlehre der H. Schrift*, (1735—1770. T. IX) quod insigne opus partim continuauit, partim in epitomen red-egit I. P. MILLER; et aureus plane libellus LESSII *christliche Moral*. (8. Goett. 1777.) Qui christianae uirtutis cultum curant, eos et optima praecepta et exempla praestantissima adinuabunt. Quis ignoret labores pios ARNDII, GERHARDI, SPENERI, HENR. MULLERI, SCRIVERII, FRANCKII, quibus etiam politici quidam symbola sua addiderunt, ut VIT. LUD. SECKENDORFF, CREUTZBERG (SCHUIZIUS), AHASV. FRITSCH, IO. BRUNNEMANN, I. ST. PÜTTER. I. P. SCHMID schediasma de pietate et scriptis Theologicis Ictorum. De corruptelis et medelis theologiae diff. II exstant ZELTNERI; eiusd. schediasma de piorum desideriorum scriptoribus. De theologia mystica vid. BUDD. c. I. §. 8. Ad theologiam pastorem erudiunt KORTHOLT. SEIDEL, DEYLING, PLITT, I. P. MILLER, ROSENMÜLLER. Utilitate sua maxime se commendat ius parochiale BOEHMERI. In casibus conscientiae enodandis elaborant et theologi et Icti (§. CCLII). Nota sunt merita BALDWINI, DUNT. KOENIG. MENGERING. DANHAUER. OSIANDRI, BECHMANNI. Accedunt uariae consiliorum collectiones, ut Vitembergenf. Lipsienf. BIDEMBACHII, DEDEKENNI, SPENERI, BAUMGARTEN. BOERNER.

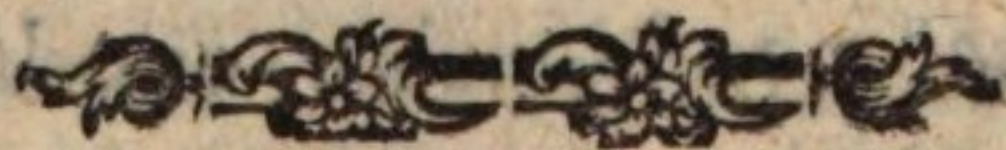
Acce-

Accedunt etiam scriptores iurisprudentiam consistorialem
sive causas mixtas illustrantes (§. CCCXXXI). De ba-
ptismo iuridicas dissertat. habuerunt LYNCKER, RAN-
GER, LUDOVICI. De sacra coena LYNCKER, IO.
FRID. WERNHER. De sigillo confessionis ADR. BEIER.
BALTH. TILESII. De numo confession. PETR. MUL-
LER. WILDVOGEL de eo quod iustum est circa oratio-
nem dominicam, GOTTFR. VOGLERS *biblisches corpus*
iuris.

§. CCCC.

O quam turpe dictu! infelix lolium et steriles
dominantur auenae in rebus ipsis diuinioribus. Ni-
mio altercandi studio saepius amittitur ueritas. Bella
domini caute gerenda; pax prudenter restituenda.

BUDD. c. l. c. 7. eiusd. diff. de theologiae polemicae
studio solide et sobrie instituendo. WALCHS *histori-*
sche und theologische Einleitung in die vornehmsten Religions-
Streitigkeiten. conf. §. CLXVIII. 2. BAUMGARTEN,
SCHUBERT, STAPPER, WYTENBACH et MOS-
HEMIUS polemicam excoluerunt. BARTH. STOSCH
syllabus quorundam scriptorum de reconciliatione ecclesi-
astica. CYPRIANS *Unterricht von der kirchlichen Vereini-*
gung der Protestanten. Concordiam multa contentione sua-
sit LOENIUS, sed discordiam seminavit.

CAPVT L.
DE
STVDIO MEDICO.

§. CCCCII.

Et si studium medicum nemo, qui inter eruditos nomen proficitur, sicco pede praeterire debet: legum tamen cultori singulares rationes id commendant; sed his quoque rebus modus est ponendus.

Historiam huius artis literariam commemorant, et quidem antiquissimam DAN. CLERICUS, IO. HENR. SCHULZE, mediam IO. FREIND, recentiore IO. CONR. BARCHUSEN, GOTTL. STOLL et CHRIST. WILH. KESTNER, qui posteriores tamen longum desiderium alius plenioris operis nequaquam expleuerunt. KESTNERUS adornauit etiam Bibliothecam medicam, sed multo maiori ingenio, ac pene incredibili laboris assiduitate hanc rem adgressus est immortalis ALBERT. HALLERUS, primum in noua editione Methodi studii medici BOERHAVIANAE. Amstel. 1751. 4. ac dein in Bibliotheca Botanica, Anatomica, Chirurgica, et in illa Medicinae Practicae, cui tamen optimus Vir immortalis est. Qui non nisi praestantiores librorum medicorum nosse cupiunt, adeant IO. ANDR. MURRAY Enumerationem librorum medici argumenti. Lips. 1773. 8. et BALDINGER *Magazin für Aerzte*, 5. u. 8tes St. Lexica medicorum doctorum extant opera KESTNERI, et ELOY Dictionnaire historique de la Medecine. Edit. 2da. Mons 1778. III Vol. 4. Methodum di-

scendi medicinam exposuerunt BOERHAAVE, LUDWIG et nuper SELLE *Einleitung in das Studium der Natur- und Arzneywissenschaft. Berlin 1777. 8.* De medicina ueterum Germanorum exstat diss. 10. GOTHOFREDI HAHNII. Add. REIMMANNI historia medicae artis Germanorum. HEUMANNI Praef. ad comment. *vom Hopfenbau*, qua de botanica ueterum Germanorum agit.

§. CCCCIII.

Quo quisque maiorem operam physices studio dedit, eo felicius in re medica progredietur. Corporis humani inuestigatio sollicita et experientia certior medici cura summa esto; subtilioribus philosophorum controuersis morbos non pellet. Notitia materiae medicae, mineralium nimirum, animalium et herbarum, iis quoque prodest, qui medicorum numerum augere nolunt.

Omnem physiologiae, siue historiae corporis sani campum emensus est ALB. HALLERUS in magno opere, *Elementa physiologiae. Laufann. et Bern. 1757—66. Voll. 8. 4.* cuius noua et aucta editio, ipso adhuc uiuente, parari coepita est, nunc proxime ex eius schedis perfecta prodibit. De scriptoribus physiologicis consulatur HALLERI *Biblioth. Anatomica*, de pathologicis, semiologicis et therapeuticis EIUUSD. *Biblioth. Medicinae Practicae*, de chirurgicis, EI. *Bibliotheca Chirurgica.* Ad materiam medicam pertinent SPIELMANN *Institutiones materiae medicae. Argentorat. 1774. 8.* IO. ANDR. MURRAY *Apparatus Medicaminum tam simplicium, quam praeparatorum et compositorum. Gotting. 1776. 8.*, cuius tamen egregii operis duo tantum huc usque Volumina extant, reliqua audivissime expectantur. Omnem rem medicam attingunt WOYT *Gazophylacium medicum, oder Schatzkammer medicinischer und natür-*

natürlicher Dinge, verb. und verm. von I. C. HEBENSTREIT. 16te Ausg. Lips. 1767. 4. STEPH. BLANCARDI Lexicon tripartitum renouatum. Edit. nouissima. Opera IAC. FR. ISENFLAMM. Lips. 1777. 2 Voll. 8. BARTH. CASTELLI Lexicon medicum graeco-latinum. Geneu. 1748. 4. Scriptores botanicos plene ad annum usque 1771. sistit HAL- LERUS in Biblioth. Botanica. De re herbaria bene meriti sunt RAIUS, BAUHINI, RIVINUS, TOURNEFORTIUS, optime autem LINNAEUS, qui nouum, nunc ubique re- ceptum, Systema sexuale condidit. Plantas ordine alpha- betico tradit PHIL. MILLER GARDENERS Dictionary. Ed. 8va Lond. 1768. fol. germanic. translat. Nürnberg. 1769— 76. 4 Voll. 4. De origine et progressu Chemiae egere, HERM. CONRING, OLAUS BORRICH. BOERHAAVE in Element. Chemiae, et NIC. LENGLET DU FRESNOY Hi- stoire de la Philosophie Hermetique. Par. 1744. 3 Voll. 8. Elementa Chemiae ipsa, clare ac concinne tradidit MA- QUER Dictionnaire de la Chymie. Edit. 2de. Par. 1778. 2 Voll. 4. Inter eos, qui artem medicam castae superstru- xerunt experientiae, semper eminebit HIPPOCRATES. Systematici suum sibi sumant GALENUM; nostra tempora, explosis variis sectis ac systematibus recentiorum, laudi- bus efferunt nomina SYDENHAMI, BOERHAAVII, SWIE- TENII, aliorumque uia regia obseruationis incedentium.

§. CCCCIII.

Non est, quod rei medicae commoda remotio- ra laudemus. Quis ignoret medicinam forensem? quot caussarum figurae iudici offeruntur ac iuriscon- sulto, quae sine scientia medica dirimi nequeunt.

Quamquam iuris perito arte medica satis instituto uix fides habetur, sed, si quid casus ferat, physici cuiusdam

sententia rogatur; maxime tamen conducit legum interpretibus de medicorum responsis et, quae dicunt, Visis repertis posse cognoscere; quare scholae medicinae forensis in academiis non negligentur. GOELICKE dedit introductionem in historiam literariam scriptorum, qui medicinam forensem commentariis suis illustrarunt, medicinae forensi annexam. Idem secutus est consilium FRID. BÖRNER, de uniuerſa re litteraria medica bene meritus, in Institutt. medicin. legalis. Vitemb. 1756. add. MICH. ALBERTI series medicorum forensium, praemissa commentationi eius ad constitutionem criminal. Carolinam. EIUSD. systema iurisprudentiae medicae. PAULLI ZACCHIAE quaestiones medico-legales. VALENTINI corpus iuris medico-legale. HEBENSTREIT Anthropologia forensis. Ed. alt. aucta. Lips. 1753. 8. TEICHMEYERi institutiones medicinae legalis uel forensis, quarum editio Vta prodiit Ienae 1762. Hoc libello longe praestantiores sunt CHR. GOTTL. LUDWIGII Institutiones medicinae forensis, auctius editae cura ERN. GOTTL. BOSII. Lips. 1774. 8., in quibus *politia medica* simul explicatur. His iungi merentur 1. GUIL. BAUMERI fundamenta politiae medicae. Frcf. 1777. 8. et eiusdem Medicina forensis. 8. Francof. 1778. Praestantissimum huius generis opus nos expectare iubet 1. PET. FRANK *im System einer vollständigen medicinischen Policey*. I. B. gr. 8. Mannheim 1779. H. F. DELII primae lineae chemiae forensis. Erl. 1771. Optabile est, ut C. F. DANIEL institutiones medicinae publicae, quarum adumbrationem 1778, 4. dedit, quam primum fieri potest, ad umbilicum perducatur. PAULLI AMMANNI medicina critica seu decisoria. IO. FRANC. LÖW. theatrum medico-iuridicum. Conf. KESTNER. l. c. cap. 6. sect. 4. Multi themata singularia ad hunc locum spectantia tractarunt. MYLIUS de iurisprudentiae cum medicina

dicina coniunctione. MELLMANNI Oratio de legitimo iurispud. rom. et artis medicae connubio ad tit. C. de Prof. et Med. in eiusdem biga orat. academ. Kilon. 1778. HEISTER. de medicinae utilitate in iurisprudentia. DELIUS *Entwurf einer Erlaeuterung der teutschen Gesetze besonders der Reichsabschiede aus der Arzneygelahrheit und Naturlehre. Erlang. 1753.* PAUL. FRANC. ROMANI medicus iuridice consideratus. NIC. PRAGEMANNI commentatio de fide, quae medicis apud iurisconsultos est. IO. SCHÜTZ de contractu medici cum aegroto. BERGER. de priuilegiis aegrotorum. FRID. GOTTL. STRUV. de iure alchimiae. BUDDEUS an alchimistae sint in republica tolerandi?

§. CCCC.V.

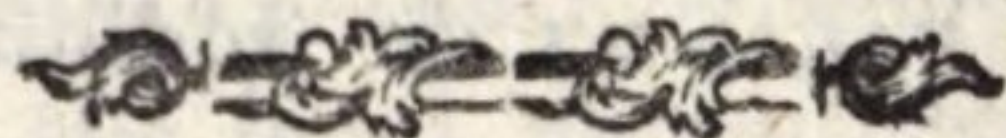
Tuendae sanitatis consilia ut omnibus gratissima sunt et utilissima: ita nec a studiosa iuuentute sperni debent, quamquam haec fabula saepius narratur furdis.

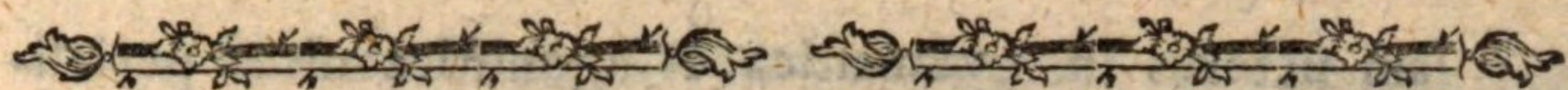
KESTNER cit. loc. cap. ult. STOLL. c. 1. cap. 2. cap. 4. HIER. CARDANI de sanitate tuenda ac uita producenda lib. IV. MARSILIUS FICINUS de studiosorum tuenda sanitate. GREGOR. HORST. de tuenda sanitate studiosorum et literatorum. GUIL. GRATAROL. de literatorum et eorum, qui magistratibus funguntur, conseruanda praeferuandaque ualetudine. BERNH. RAMAZZINI de principum valetudine tuenda. BALTH. LUD. TRALLES vera patrem patriae sanum et longaeuum praestandi Methodus. IOH. GOTTL. KRÜGERS *Diät.* GE. WOLFFG. WEDEL. in diss. de diaeta literatorum. IO. IAC. BEIER. de literatorum sanitate tuenda. FRID. HOFFMANN. de studiis per regulas diaeteticas facilitandis. IDEM de motu, optima corporis medicina. Inter recentiores diaeteticen in primis sibi curae habuerunt, JAMES MACKENZIE History of health and the art of prefer-

ving it. Edinb. 1760. 8. german. translat. Altenb. 1761. 8.
 TISSOT de la Santé des gens des lettres. Lauf. 1768.
 8. EIU S D. Effais sur les Maladies des Gens du Mon-

de. Gen. 1770. 8. I. F. ZÜCKERT von den Leiden-
 schaften. 2te Aufl. Berl. 1768. Eiusd. medicinisches Tisch-
 buch. 2te Aufl. Berl. 1775. 8. I. C. G. ACKERMANN
 über die Krankheiten der Gelehrten und die leichteste und
 sicherste Art sie abzuhalten, und zu heilen. Nürnberg. 1777. 8.

Tandem etiam hic nominandi sunt viri de genere huma-
 no optime meriti, qui uel praecipua uniuersae artis me-
 dicae capita, uel tantum morborum saepissime inuaden-
 tium decursum ac medelam sermone populari tradiderunt,
 quorum agmen ducunt, inter Germanos nempe, I. A. UN-
 ZER, in ephemeride medica, *der Arzt*, et eius compen-
 dio, *das medicinische Handbuch*, zuveyte Ausg. Leipz.
 1776. 8., ac inter Gallos, TISSOT, qui maximam adsecu-
 tus est famam aureo libro, *Avis au Peuple sur sa Santé*,
 saepius edito ac in plures translato linguas.

CAPVT LI.
DE
EXERCITATIONIBVS HVMA-
NITATIS POLITIORIS.

§. CCCCVI.

Parerga quaedam, hominum cultiorum quorumuis communia, literati eo minus negligent, quo reliquis elegantiores uideri cupiunt, quoque plus commendationis habent istae eruditionis appendices.

Vix numerus earum rerum, quae hodie ab homine in omni uitae ratione concinno postulantur, iniri potest; nonnullas quidem utilitatis perpetuae ac uenustatis laus comitatur: at elegantiae multae ad scitam temporum formulam exigendae sunt. Quae pro sua quemque aetate, conditione, dignitate ornant, ea discet *hombre de plausibles noticias*, secundum phrasin GRACIANI. Amoeniorum literarum et comitioris uitae magistros quosdam indicauimus §. XXVI, XXVII, CCLXVIII sq. Hic iterum honorifice appellamus KEMMERICH'S *neueröfnete Academie der Wissenschaften. Den geöffneten Ritterplatz.* DE CHEVIGNI *science des personnes de cour, d'épée et de robe, continuée par Mr. DE LIMIERS, augmentée par Mr. MASSUET* 12. à Amst. 1753. XVIII Voll. add. Kern-Historie aller freyen Künste und Wissenschaften Part. VIII.

§. CCCCVII.

Exercitationes corporis tuendi caussa inuentae ut multum profunt: ita cauendum, ne in offensionem aut petulantiam incidant.

Iam ueteres in gymnastica et agonistica uires periclitabantur. Gymnasticae tres erant formae, simplex, bellica, athletica. Quintuplex gymnicum exercitium: cursus, saltus, discus, iaculum, lucta. Ad cursum et saltum referebatur *σφαιρομαχία*. HIER. MERCURIALIS de arte gymnastica. PETRI FABRI libri agonisticon. Ars gladiatoria hodie maxime excolitur. HENR. de GUNTERROT tr. de ueris principiis artis dimicatoriae. Viteb. 1579. GIRALD THIBAUT academie de l'epée. FABRI *Theorie und praxis der Fechtkunst*. SCHMIDS *Fechtschule, nebst Unterricht vom Voltigiren und Ringen*. 8. Nrb. 1713. A. F. KAHNS *Anfangsgründe der Fechtkunst*. Helmst. 1768. ed. II. da. HEINR. CHR. RANIS *gründliche Anvweisung zum Fechten*. 8. Berl. 1771. Magni etiam usus est ars sclopeti tractandi, postquam tela ista ignea armis primariis accenferi coeperunt. cf. *der vorsichtige und erfabrne Schütze und läger auf die Scheiben, Lauff und Flug*. Frcf. 1750. (§. CCXXXVII). Nec natandi peritiam parui pendebant ueteres Germani.

§. CCCCVIII.

Cultiorum hominum decoribus annumerantur rei equestris et militaris et uenatoriae scientia, ars pingendi, saltandi, secandi escas, artificiorum utiliorum notitia, peregrinatio.

1) Equitatus apud Germanos semper in honore fuit, qui ludos quoque equestres, torneamenta dictos, instituerunt. SCHUBART. de ludis equestribus. Artem equos domandi literis tradiderunt GE. LÖHNEISEN *in der vollkommenen Reitkunst*. add. IO. SIM. WINTER. tr. de re equestri, lat. et germ. Voll. III. NEWCASTLE *nouvelle et extraordinaire maniere de dresser les chevaux*. VON SIND *vollständ. Unterricht in den Wissensch. eines Stallmeisters*. 8. ed. II. Goett. 1775. PRIZELII *Handbuch der Pferdvvissenschaft*. 8. Lemgo 1775. Eiusd. *Bereuter*. 8. Braunschw. 1775.

2) Mul-

2) Multos canon delectat: aut arte, aut Marte; sed fallitur, quisquis literas a militia seiungit, et castra erroris et ignaviae latibula esse existimat. Militiae forensem usum considerauimus §. CCCLXXXVII. Artis militaris scriptores appellat *der geöffnete Ritterplatz* t. I p. 126. CYPRIAN. progr. de scriptoribus claris ueteris rei militaris. WAGNERS *Entwurf einer Soldaten-Bibliothek*. G. A. BOECKLERS *neuvermehrte Kriegs-Schule*. De la VALIERE pratique et maximes de la guerre, les fonctions des Capitaines des Cavallerie par BIRAC. Les fonctions de tous les officiers de l'infanterie par de la MONT. L'art de la guerre par M. le Marechal de PUYSEGUR. fol. à la Haye. 1749. II P. Elemens de l'art militaire par M. d'HERICOURT. FAESCH *Regeln und Grundsätze der Kriegskunst*. 8. Leipz. IV Tb. V. GREBIN *Kriegsbibliothek*. Bresl. 1755 sqq. Eiusd. *Neue Kriegsbibliothek*, ibid. 1774. sqq. T. VII. *Kaisers Leo des Philosophen Strategie und Tactik, aus dem in der Kais. Königl. Bibl. befindlichen Original übersetzt durch I. W. von BOURSCHIED*. Wien 1778. IV Theile in 8. HANS LUDW. VON HELMOLT *Auszüge der neuesten und besten militairischen Schriften*. 8. Goett. 1779.

3) Quid de uenatione legibus cautum, vid. §. CCCLXXXIII. Scriptores quosdam artis uenatoriae discimus ex P. I *Abtheil. II des Ritterplatzes* p. 88. HENR. WILH. DOEBEL. *eröffnete läger-Practica*. 1746. FLEMINGS *teutscher läger*. VON HEPPE *aufrichtiger Lehrprinz*.

4) Artis pictoriae dignitas numquam sat laudata fuit. De picturae inuentione egit PLIN. l. 35 c. 3. Delineatio est grammatica picturae. Artes cognatae sculptura, statuaria, caelatura, fusoria, plastica. APPELLIS et aequalium aetate ars ad summum fastigium peruenit. Veteres Romani eam non magni faciebant; at postea una cum literis ars pingendi suos recuperauit honores. Musa uetat

mori RAPHAELEM Urbinatem, MICH. ANGELUM BO-
 NAROTAM, ANT. CORRIGIENSEM, TITIANUM, IUL.
 ROMANUM. Inter Germanos artifex insignis ALBR. DÜ-
 RER. De pictura commentati sunt FRANC. IUNIUS,
 IUL. CAES. BULENGER, IUL. DEMONTIOSUS, LEO-
 NARD. da VINCI. V. HAGEDORNS *Betrachtungen über die*
Mablerey. 8. Leipz. 1762. II Tb. D' ARGENVILLE *Leben*
der berühmtesten Mabler a. d. Franz. übersf. (von VOLCK-
 MANN.) gr. 8. Leipz. 1767. 1768. IV Tb. *Pictorum, Scul-*
ptorum et Architectorum celeberrimorum uitas scripsit GIO.
 VASARI. *Bibliothèque de peinture, de sculpture et de*
gravure par C. T. de MURR. 8. Frf. 1770. II T. FUESS-
 LIS *allgem. Künstlerlex.* Zürich 1763. cum supplem. CON-
 RADUS SWEYNHEIM, Germanus, non solum arti typo-
 graphicae Romae primus uacauit, sed et ope tabularum
 aenearum figuras chartae imprimere docuit. Optimarum
 tabularum pictarum notitia peregrinantibus multum prodest.
 De statuis et statuariis scripsit EDMUND. FIGREL. FELI-
 BIEN *entretiens sur les vies et sur les ouvrages de plus*
excellens peintres, anciens et modernes. 12. à Paris. 1725.
 VI Tb. SANDRART *Deutsche Academie der Bau-Bild-*
und Mabler-Kunst, verbessert von I. I. VOLKMANN. fol.
 Norimb. 1768. *Kern-Historie der freyen Künste* P. I, II et
 III. M. CHR. FRIEDR. PRANGE *Entwurf einer Acade-*
mie der bildenden Künste. 8. Hall. 1778. I—III Band. *Bibl.*
der sch. Wiss. und freyen Künste. 8. Leipz. 1757 sqq. XII T.
Neue Bibl. der schoen. Künste und Wiss. Tb. XXIV. 1765. sq.
 V. MURR *Journal zur Kunstgeschichte und z. allg. Litt.* 8.
 Nbg. 1775. sq. VII Tb. MEUSELS *Miscellaneen artistischen*
Inhalts. 8. Erf. 1779. II Hefte. *Artem delineandi systema-*
tice tradunt PREISLERI egregia ingenia. add. GAUTIER
Kunst zu tuschen. Ad sphaeram iurisperitorum pertinent
 GE. THEOPH. BOERNER. de priuilegiis pictorum. 1751.
 PETR.

PET. MULLER. de pictura. BRUNQUELL. de pictura famosa; it. de pictura honesta et utili. I.S. STRYK. de statuis principum.

5) VOSSIUS de quatuor artibus popular. c. IV §. 36 tribus Musices, ait, formis harmonicae, organicae et hydraulicae uidetur quarta, nempe ut Lucianus uocat; ορχηστικη, h. e. saltatoria, quae pedibus fit, adiici debere. Saltatione in sacris etiam utebatur populus Dei; extra sacra apud Graecos magnus saltationis honos. Telestes, Aeschyli saltator, tragoediam quamdam integram saltando expressit. Nouam artis speciem saltatio nostris accepit temporibus. vid. PASCHENS *Beschreibung der wahren Tanzkunst*. BONNII *neueste Art der galanten und theatralischen Tanzkunst*. CARL. CHR. LANGENS *Anfangs-Gründe der Tanzkunst*. 1751. FEVILLET, BONNET, BEAUCHAMP, CAHUSAC aliorumque scripta. CHARL. PAULI *Elemens de la Danse*. 8. Leipz. 1756. NOVERRE *Lettres sur la danse*. BASTINELLER. de eo, quod iustum est circa saltationem.

6) Quae sectori escario obseruanda sint, ostendunt libelli uarii. A. 1657. Noribergae prodiit (auct. GE. PHIL. HARSDORFFER) *vollständig- und neu-vermehrtes Trincirbuch*, opera PAULLI FURSTII, in quo etiam conuiuia celebriora describuntur. Nuper Lipsiae editus fuit *der geschickte Trenchicant*.

7) Historia artificialis nondum fatis expolita uidetur. BACO de VERULAMIO uiam certam monstrauit. Artium mechanicarum originem et historiam et naturam explicat GARZON. in Piazza univ. ALSTED. in encyclopaedia. HARRIS in *universal english dictionary of arts and sciences*. with Cuts. fol. 1712. I. BECKMANN'S *Anleitung zur Technologie*. 8. Goett. 1777. P. N. SPRENGELS *Künste und Handwerker in Tabellen*, quas auxit et continuauit O. L. HARTWIG. 8. *Schauplatz der Künste und Handwerker*. Königsb. 1762 sq. XIII B. Nonnullae huiusmodi artium, ut tornandi, libros compingendi, perpoliendi uitra etc. nec eruditae indignae. CHRIST. DREXEL *kurzer Unterricht von der Drehkunst*. ANT. NERI *Glasmacherkunst*. KUNCKELS *vollkommene Glasmacher-Kunst*. PREDIGERS *accurater*

curater Buchbinder und Futteralmacher. (§. CCCLXXXVIII).
 Schola realis iam saepius desiderata fuit; adiumento sunt
 interea collectiones plurimarum rerum artificialium et na-
 turalium, (*Kunst- und Naturalien-Kammern*) quae qua ra-
 tione sint adornandae, monstrat *der geöffnete Ritterplatz*
 P. III. MOLLER, *de technophysiotameis.* IO. KANOLD
Museographia, 4. Leipz. 1727. MEUSELS *deutsches Künst-*
lerlexicon. 1778. in append. HENR. IO. BYTMEISTERI
catalogus apparatus curiosorum artificialium et naturalium
 1751. *Curieuse Kunst- und Werk-Schule.* Noriberg. CHRI-
 STOPH. SEMLER. *neu-eröffnete mathematische und mecha-*
nische Real-Schule. AUG. de RAMELLIS *Schatzkammer*
mechanischer Künste. MARPERGER *Manufactur-Haus,*
conf. ZINCK. *Cameralisten-Biblioth.*

8) De artis peregrinandi magistris vid. §. XVI. add,
 HEUMANN. *consp. hist. liter.* p. 473. BIBL. BUNAU. P. II
 p. 1739. Quid terras externas peruagari iuuat, si in patria
 uersamur hospites? Caesaris Augusti, ac principum celsissi-
 morum aulas, et comitia et summa imperii tribunalia adire
 rationibus nostris conuenit.

§. CCCCVIII.

Quantum otii aleae sit tribuendum, non definio; quia
 omne tempus perire puto, quod studiis non impertitur.

BARBEYRAC *traité du jeu.* AUG. LEYSER. *de lu-*
dis eorumque in iure effectibus. it. *de scurrilitate aleae.*
 LEHMANN. *tr. de uariis ludendi generibus.* GUSTAU. SE-
 LEN. (August. D. Brunswic.) *de ludo schachorum.* IO. IO-
 ACH. SCHOEPPER. *de hodierna ludorum iustitia.* HENR.
 IONATHAN CLODII *primae lineae bibliothecae lusoriae.*
 8. Lips. 1761. GERIKE *Versuch einer allgemeinen Abhandl.*
von der Beschaffenheit und Anwendung der Erholungen nach
moralischen Grundsätzen. 8. Hamb. 1779. MART. EHLERS
Betrachtungen über die Sittlichkeit der Vergnügungen. 8.
 Flensburg. 1779. I. II Tb.

I N D E X.

A.

Academiarum constitutio et uaria fortuna. VIII.
historia literaria. CXCI.
iurisdictio. X.
priuilegia. IX.

Academici honores. XIV.

Actiones. CCCLXIX.

Actorum lectio et relatio. CCCLXVIII.

Adagia. XLIII.

Advocati. CCCLXVII.

Aesthetica. XXXIV.

Africae et Americae gentium historia obscura. CLXI.

Agraria res. CCCLXXI.

Alea. CCCCIX.

Algebra CCXXXVI.

Alsatiae historia. CLX.

Anatomia. CCXXXI.

Angliae regni notitia. CCLXXXV, 9.

Anglicae historiae scriptores. CLXIV.

Anglorum res literaria. CXC, 4.

Anhaltina historia. CLIX, 10.

Antiquitates christianae. CXLII.

germanicae. CXL.

graecae. CXXXIX.

hebraicae. CXLI.

romanae. CXXXIX.

Antiquitatum genera uaria. CXXXVIII.

studium. CXXXVI.

utilitas in iure. CXXXVII.

Apanagium. CCCLXXII.

Aquila biceps insigne imperii. CXVI.

Architectonica. CCXXXVII.

Arelatensis regni historia. CLX.

Aristo.

I n d e x.

Aristotelis politica, CCLXXV.
Arithmetica, CCXXXIV.
Arma comprobant nobilitatem et ius succedendi, CXIV.
 concedit imperator CXIII.
 et insignia inter se differunt, CXII.
Armorum coniunctio, CXVI.
 extinctio, CXIV.
 scientia uario modo prodest iurisprudentiae, CXIV.
Artes liberales, XXXI.
Artificiorum notitia, CCCCVIII.
Artis scribendi origo, CLXXV.
 modi uarii, CLXXVI.
Asiaticarum gentium historia, CLXV, 7.
Astrologia, CCXLII.
Astronomia, CCXXXVIII.
Aurea bulla, CCCXLVI.
Aureae bullae constitutio de linguis discendis, LIV, LXV.
Austriaca historia, CLIX, 3.
Authenticae, CCCVII.
Autodidacti, II.

B.

Bambergensis historiae scriptores, CLIX.
Bauarica historia, CLIX, 5.
Belgarum res literaria, CXC, 5.
Belgicae historiae scriptores, CLXIII, 1.
Belgii foederati notitia, CCLXXXV, 10.
Beneficia, uide Stipendia.
Bibliopola, uide Typographus.
Bibliotheca publica comparanda, XXI.
Bohemica historia, CLIX, 4.
Botanica, CCCCIII.
Bracteati numi, CXLVI.
Brandenburgica historia, CLIX, 7.
Brunswicensis historia, CLIX, 8.
Burgundici regni historia, CLX.
Byzantina historia, CLI.

C.

Calendarium, CIV.
Calligraphia non negligenda, XLI.
Cambium, CCCLXXIII.

Cano.

I n d e x.

- Canones apostolici. CCCXXXVII.
Canones ecclesiae uniuersae. CCCXXXVIII.
Capitularia regum Francorum. CCCXIX.
Capitulatio imperatoris. CCCXLVI.
Centena. CCCXXXIII.
Charlataneria eruditorum. XIII, 2.
Chemia. CCCIII.
Chiromantia. CCXLII.
Christianorum philosophia morum. CCXLIX.
Chronologia. CIII.
 legum et ueterum documentorum. CV.
Ciceronis philosophia morum. CCXLVIII.
Ciuitatum quarundam, nimirum Norimbergensis, Augusta-
nae, Aquisgran. Goslariens. Lindauiens. Spirensis, Fran-
cofurtanae, Hamburgensis historia. CLIX, II.
Clima. CCXXIX. CCLXXXII.
Codex iuris ciuilis Iustiniani. CCCVII.
Comitatum quorundam Wolfsteinensis scil. Pappenheimen-
sis, Kirchbergensis, Erbacensis, Oldenburgici, Ruthe-
nici historia. CLIX, IO.
Comites. CCCLXXIV.
Comitia imperii. CCCXLVIII.
Commercia. CCLXXXIII.
Comoediae. LXXXXVI. LXXXXVII.
Concilia. CCCXXXVII.
Conscientiae quaestiones. CCLII.
Consilia theologica. CCCC.
Consiliorum iuridicorum collectiones. CCCLXI.
Constitutio criminalis Caroli V. CCCXXXI.
Constitutiones ecclesiasticae. CCCXLI.
Conuersatio erudita. XVI.
Corporalis res. CCXXIX.
Corpus iuris ciuilis. CCCXI.
Cosmologia. CCXXII.
Critica. CCXV. CCXVI.
Critices usus in iurisprudencia. CCXVIII.
Criticorum uitia. CCXVII.
Cryptographia. LI.
Cursus publicus. CCCLXXV.

D.

- Daniae regni notitia. CCLXXXV, 5.
Danicae hist. scriptores. CLXV, 3.

Dano.

I n d e x.

- Danorum res literaria. *CXC, 7.*
Decimae. *CCCLXXVI.*
Decretales. *CCCXL.*
Decretum Gratiani. *CCCXXXIX.*
Decorum. *CCLXIX.*
 uel naturale uel politicum. *CCLXX.*
 gentium. *CCLXXI.*
Definitiones. *CCX.*
Delictorum genera uaria. *CCCXXVII et CCCXXVIII.*
Demonstratio. *CCXIII.*
Diaetetica. *CCCCV.*
Diaria literaria. *CLXXVII.*
Diplomata falsa. *CXXVIII.*
Diplomata integra edantur. *CXXVII.*
Diplomatica. *CXXII.*
 eius origo et historia. *CXXIII.*
 multiplex usus. *CXXIV.*
Diplomatica opera. *CXXVII.*
Distinctiones. *CCXI.*
Domania. *CCCLXXVII.*

E.

- Ecclesiastica historia. *CLXVI.*
 Periodi illius, et scriptores. *CLXVII. sqq.*
Edictum aedilitium. *CCCVI.*
Edictum perpetuum. *CCCVI.*
Electores. *CCCLXXVIII.*
Eloquentia. uid. Rhetorica.
Emphyteusis. *CCCLXXIX.*
Encyclopaedias auctores uarii recensentur. *XXV.*
Episcopatum uariorum Eystadiensis scil. Wormatiensis,
 Argentoratensis, Hildesensis, Frisingensis, Leodiensis,
 Paderbornensis historiae scriptores. *CLIX.*
Epistolarum scribendarum ratio. *XCIX.*
Epocha christiana. *CV.*
Equestris rei notitia. *CCCCVIII.*
Eruditionis partium nexus. *XXIV.*
Etymologiae utilitas. *XLII.* in iure Germanico. *LXII.*
Europae gentium historia. *CLXII.*
Exceptiones. *CCCLXIX.*
Exercitationes corporis honestae. *CCCCVI.*

I n d e x.

F.

Fabulae. XCVI.
Fabulae Romanenses. XCVII.
Festa. CIV.
Feudales causas cognoscendi ratio. CCCLV.
Feudorum origo. CCCLIII.
Fideicommissum. CCCLXXX.
Fines imperii. CXIX.
Fiscus. CCCLXXXI.
Formularia ars, pars diplomatices. CXXVI.
Formularia iurisprudentia. CCCXLII.
Formularia res differt a stilo. LXXXIII.
Francicae historiae scriptores. CLXX.
Frisiae orientalis historia. CLIX, 10.
Fuldensis historia. CLIX, 2.

G.

Galea in Heraldica Germanorum in primis spectatur. LXIV.
Galliae regni notitia. CCLXXXV, 3.
Gallicae historiae scriptores. CLXII.
Gallorum res literaria. CXC, 2.
Genealogia. CVII.
Genealogiae usus in controuersis dirimendis. CVIII.
in nobilitate auita probanda. CLIX.
Genealogici studii difficultas. CX.
Gentium exterarum historiae utilitas. CLXV.
Geographia Germaniae omnis aevi. CXX.
Geographiae hodiernae institutiones et commentarii. CXVIII.
Geographiae mathematicae scriptores. CXVII.
Geometria. CCXXXV.
Germaniae historia noua ex actis publicis discitur. CLVIII.
Germanica historia. CLIV.
Germanicae gentis origines. CLIV.
Germanicarum prouinciarum singularem historia. CLIX.
Germanici regni historiae scriptores. CLVII.
Germani literas habuerunt temporibus antiquissimis. LVII.
Germanorum res literaria. CLXXXX, 1.
Germanorum ueterum historiae scriptores. CLV. CLVI.
Germanorum ueterum iurisprudentia inculta. CCCXVIII.
Glossatores. CCCXIV.
Gothorum historia. CLII.
Graphica, diplomatices pars. CXXV.

I n d e x.

Grammatica linguae Germanicae (publice confirmanda. LXI.
Grammatici sunt literarum humaniorum doctores. XXXII.
Grauamina religionis. CLXX. et CLXXI.
Grotius (Hugo) de iure belli et pacis. CCLVI.
Gustus boni descriptio. XXXIV.
Gymnastica. CCCCVII.

H.

Hassiaca historia. CLIX, 9.
Helueticae historiae scriptores. CLXIII, 2.
Heraldica. CXI.
 ex diplomatibus et sigillis illustranda. CXV.
Hermeneutica. CCXIX.
Hispaniae regni notitia. CCLXXXV, 2.
Hispanicae historiae scriptores. CLXV, 2.
Hispanorum res litteraria. CXC, 3.
Historia antiqua. CXLIX.
Historiae legendae regulae. CI.
Historiae necessitas. XCVIII.
 methodus. XCIX.
 diuisio. CII.
Historia naturalis. CCXXVIII.
Historica compendia, opera et lexica. CII.
Historica fides. C.
Hobbesius (Thomas). CCLVII.
Holsatica historia. CLIX, 9.
Hungariae notitia. CCLXXXV, 13.
Hungaricae historiae scriptores. CLXV, 5.
Hymni ecclesiastici. XCVI.

I.

Idololatria. CXXXII, CCCXCVII.
Imperatoris potestas CCCXLVII.
Imperii fines. CCCXLVII.
Indicae historiae script. CLXV, 7.
Ingeniorum delectus habeatur. IV.
Inscriptiones. XCVII. CXXXVIII.
Institutiones iuris civilis. CCCIX.
Irnerii schola. CCCXIV.
Italiae notitia. CCLXXXV, 4.
Italicae historiae scriptores. CLIII.

Italo-

I n d e x.

- Italorum res literaria. CXC, 6.
Itineraria. CXXI.
Iudaei. CLXXII. CCCLXXXII.
Iudicia imperii. CCCXLVIII.
Iudicia Westphalica. CCCXXX.
Iudicis officium. CCCLXVI.
Iuris antecessoris munus arduum. XII.
Iuris canonici institutiones. CCCXL.
Iuris catechesis commendatur. VI.
Iurisconsulti humanioribus litteris eruditi. CCCXV.
Iurisconsultorum uitae. CCCI.
 praesertim Romanorum. CCCVI.
Iurisdictio. CCCLXVI.
 criminals. CCCXXXIII.
Iuris feudalis systemata. CCCLIX.
Iuris Germanici et peregrini conflictus. CCCXXIII.
Iuris Germanici et Romani differentiae. CCCXXIV.
Iuris Germanici et Romani harmonia. CCCXXIV.
Iuris et iudiciorum emendatio. CCXCVII.
Iuris Iustiniani anastasis et usus. CCCXVI.
Iuris Iustiniani fata in Italia. CCCXIII.
Iuris naturae diuersa principia. CCLIX.
Iurisprudentia Aegyptiorum. CCCIII.
 Anglorum. CCCIV, 3.
 Belgarum. CCCIV, 6.
 Danorum. CCCIV, 5.
 Gallorum. CCCIV, 1.
 Graecorum. CCCIII.
 Hebraeorum. CCCII.
 Heluetiorum. CCCIV, 7.
 Hispanorum. CCCIV, 2.
 Hungarorum. CCCIV, 11.
 Indorum. CCCIV, 12.
 Polonorum. CCCIV, 9.
 Porussorum. CCCIV, 10.
 Venetiorum. CCCIV, 8.
Iurisprudentia cum linguarum studio coniungatur. XXXV
 ex studiis humanitatis magnam capit utilitatem.
 XXVIII.
 literaria. CCC.
 practica. CCCLX.
 particularis. CCCLXX.
 priuata illustrium. CCCLI.
Iurisprudentiae et aliarum disciplinarum coniunctio. XXVI.

I n d e x.

- Iurisprudentiae uaria genera. CCXCIV seq.
Iuris publici cultori consilia quaedam suppeditantur. CCCL.
libri isagogici. CCCXLIV.
methodus et systemata. CCCXLV.
Iuris stricti fines non satis certi. CCLX. CCLXI.
Ius canonicum. CCCXXXV.
 ciuile. CCLXXXI.
 uniuersale. CCLXXXII.
 criminale. CCCXXVI.
 ueterum Germanorum. CCCXXIX.
 diuinum positium uniuersale. CCXCIII.
 ecclesiasticum protestantium. CCCXII.
 publicum. CCCXLII.
 feudale. CCCLII.
 Langobardicum. CCCLVI.
 prouinciarum singularium. CCCLVII.
 regnorum exterorum. CCCLVIII.
 Saxonicum et Alamannicum. CCCLVII.
 gentium. CCLXV.
 uel natura uel pactis uel consuetudine nititur.
 CCLXVI.
 gentium Europae. CCLXVII.
 germanicum. CCCXVII CCCXII.
 graeco-Romanum. CCCXII.
 hebraeorum. CLXVII, 2. CCCII.
 naturae. CCLV.
 politicum. CCXCVI.
 publicum. CCCXLIII.
 particulare. CCCXLIX.
 uniuersale. CCLXIII. et CCLXIV.
 Romanum. CCCV.
 eius historia. CCCVI.
 sociale. CCLXII.
Iustiniani imperatoris merita in iurisprudentiam ciuilem.
CCCVII.

L.

- Langobardorum historia. CLII.
Legatorum iura. CCLXVIII.
Leges XII Tabularum. CCCVI.
Leges regiae. CCCVI.
Leges ueterum Germanorum. CCCXIX.
Lex Salica. CCCXIX.

Libra-

I n d e x,

- Librariae rei cura ad principem pertinet. XVIII.
Libri βασιλικῶν. CCCXII.
Libri rariores. CLXXXVIII.
Librorum censura iuste exerceatur. XIX.
Librorum lectio quomodo sit instituenda. XXII.
Librorum multitudo refecanda. XVIII.
Librorum notitiae acquirendae ratio. CLXXXVI.
Lingua aulica. XLV.
 authentica. XLIX.
 docta. I.
 domina. XLVI.
 eius cultura. LIV.
 occulta. II.
 uernacula. XLVIII.
 ad scientias tradendas adhibenda. LV.
 vulgaris. XLVII.
 germanica ad quamvis disciplinam tradendam apta.
 LXIII.
 ante saeculum XIII nondum erat publica.
 LVIII. et LVIII.
Iudaeorum hodierna hebraeo - theotisca. LXXVII.
latina discenda est propter ius subsidarium. LXVII.
 est altera lingua publica in Germania. LXV.
 in politioribus regnis est docta, in quibus-
 dam vulgaris. LXVI.
naturalis, prima, uniuersalis. XXXVII.
publica. XLIV.
imperii Romano-Germanici. ibid. et LX.
 eius cultura. LXIV.
Slauica maiori studio colenda. LXXV.
Linguae Gallicae usus late patet. LXXIII.
Germanicae praestantia et antiquitas. LVI.
Graecae utilitas in iure monstratur. LXX. et LXXI.
Latinae ornatus in foris et negotiis publicis negli-
gitur. LXVIII.
Latinae usus, methodus, fata. LXIV. et LXIX.
occidentis. LXXII. et LXXIV.
orientis. LXXVI. et LXXVIII.
Linguarum notitiam principes sibi commendatam habeant.
 LII. et LIII.
 studium. XXXV. et XXXVI.
Linguas discendi methodus. XXXVIII.
Literaria historia. CLXXIII.

I n d e x.

- Literariae historiae scriptores. CLXXIV.
Literariae rei conditio media aetate. CLXXX.
Literariae reipublicae status. CLXXXIII. CLXXXIV. et CLXXXV.
Literarum humaniorum et iurisprudentiae coniunctio.
XXVIII.
humaniorum incerta definitio. XXIX.
abusus. XXX.
studii initia. CCXXVIII.
Logica. CCV.
Aristotelis. CCVI.
eclectica. CCVIII.
iuridica. CCIX.
Pet. Rami. CCVII.
Logices partes. CCX.
Lotharingici regni historia. CLX.
Ludi Scenici. XCVI.
Lusitaniae regni notitia. CCLXXXV, 1.
Lusitanicae historiae scriptores. CLXV, 2.

M.

- Machiauelli (Nicol.) princeps. CCLXXVIII.
Magia. CCXXIV.
Manuscripti codices. CXXXVIII.
Mare. CCCLXXXIII.
Materia medica. CCCIII.
Matheseos praestantia et necessitas. CCXXXII, 1.
origo et historia. ibid. 2.
Matrimonium. CCCLXXXIV.
Mechanica. CCXXXVIII.
Medicina forensis. CCCIV.
Medicinae studium. CCCII.
Meditatio et exercitatio. XXIII.
Megapolitana historia. CLIX, 9.
Mercatura. CCCLXXXV.
Metallum. CCCLXXXVI.
Metaphysica. CCXX.
Methodus docendi et discendi. VI.
iurisprudentiam tradendi. CCXCIX.
germanicam. CCCXXIV.
mathematica. CCXIV.
Militia. CCCLXXXVII. et CCCCVIII.
Moderatores morum et studiorum. XVII.
Moguntinensis historiae scriptores. CLIX, 2.

Mona-

I n d e x.

Monasteriorum historia. CLIX, 2.
Monetaria res. vid. Numismatica.
Monetae ius. CXLVIII.
Musica. CCXLI.
Mythologia. CXLII.

N.

Nobilitas. CCCLXXXVIII.
Nobilium eruditio. XXVII.
 praesertim immediatorum historia. CLIX, 12.
Nomina ueterum Germanorum non satis inter se distinguuntur. LX.
Norimbergensis ciuitatis historia. CLIX, II.
 Nouellae. CCCX.
 Leonis CCCXI.
Numaria res politice considerata. CXLVIII.
Numismata Germanica. CXLVI.
 Romana. CXLV.
Numismatica. CXLIH.
 prouide tractanda. CXLIV.
Numismatice regulae quaedam. CXLVII.

O.

Oeconomica. CCLXXXVI.
 publica et priuata. CCLXXXIX.
 hodie in academiis docetur. CCLXXXVIII.
Ontologia. CCXXI.
Opifices. CCCLXXXIX.
Optica. CCXL.
Ordines equestres. CCLXXXIV.
Orthographia publice definiatur. XL.

P.

Pagi Germaniae. CXX.
Palatina historia. CLIX, 5.
Pandectarum historia et commentarii. CCCVIII.
Paroemiae. XLIII.
Pax publica profana. CCCXLVI.
 religiosa. ibid.
 Westphalica. ibid.

I n d e x.

- Peregrinandi artis scriptores. XVI.
Peregrinatio. CCCCVIII.
Philologiae uaria definitio. XXXIII.
Philosophandi ratio commoda. CCIV.
Philosophia ecclētica. CCI.
 graeca in sectas diuisa. CXCVII.
 Iurisconsultorum Romanorum. CXCVIII. et
 CCCVI.
 Leibnitiana. CCII.
 moralis ecclētica. CCL.
 uaria eius themata. CCII.
 patrum ecclesiae et scholastica. CXCIX.
 populorum Europae CXCVI.
 practica. CCXLIII.
 eius partes. CCXLIV.
 eius historia et methodus. CCXLV. et
 CCXLVI.
 cultus. CCLIII.
 nexus cum iurisprudentia. CCLIV.
 reformata. CC.
 Romanorum. CXCVIII.
Philosophiae notio. CXCII.
 origo. CXCIII.
 diuisio CXCI et CXCV.
Phyfica. CCXXVI.
Phylices principia Mosaica, Aristotelica CCXXVII.
Physiognomia. CCXXXII.
Piſtura. CCCCVIII.
Pneumatologia. CCXXIII et CCXXIV.
Poematum genera uaria. XCVI.
Poesis nititur natura et exercitatione. XCIV.
 perpolitur a Germanis. XCV.
Poetices praestantia. XCI.
 utilitas in iure. XCII et XCIII.
Politiae cura uitae subsidia spectat. CCXXX.
Politica. CCLXXIII.
 ecclētica. CCLXXVI.
 priuata CCLXXIX.
Politicae constitutiones. CCLXXX.
 Germanicae. CCCXXV.

Poli-

I n d e x.

- Politices themata uaria. CCLXXVII.
Poloniae notitia. CCLXXXV, 7.
Polonicae historiae scriptores. CLXV, 4.
Polonorum res literaria. CXC, 7.
Polymathiae scriptores. XXV.
Pontifex Rom. CLIII.
Praeceptoris boni officium. VI.
Praxis. CCCLX.
Principes. CCCXC.
Principum institutio. III.
Probabilis ueritas. CCXIII, 4.
Processus criminalis. CCCXXXIV.
 iuris Germanici. CCCLXIV.
 iuris Romani. CCCLXIII.
 uaria genera. CCCLXV.
Professoris officium. XI.
Prussiae notitia. CCLXXXV, 8.
Prussicae historiae scriptores. CLXV, 4.
Pseudopolitici. CCCLXXVIII.
Psychologia. CCXXV.
Puffendorff (Samuel) de iure naturae et gentium. CCLVIII.

R.

- Recessus imperii. CCCXLVI.
Reformationis eccl. scriptores. CLXX.
Regulae iuris. CCXII.
Religio uaria. CCLXXXIV.
 ab imperio libera. CCCXXXVI.
Rerum publicarum notitia. CCLXXXI.
 primaria eius capita. CCLXXXII, sqq.

I n d e x.

Rhetorica iuridica ab eloquentia uera non differt. XC.

Rhetorices natura et constitutio. LXXXV

usus uarius. LXXXVI.

partes. LXXXVII.

cultus apud Germanos. LXXXVIII.

Romanae historiae scriptores. CL.

diuersae periodi. CLI.

Russicae historiae scriptores. CLXV, 6,

Russici imperii notitia. CCLXXXV, 14.

Russorum res literaria. CXC, 7.

S.

Salisburgensis historiae scriptores. CLIX.

Saltatio. CCCCVIII.

Satyra. XCVII.

Saxonica historia. CLIX, 6.

Scholae inferiores et gymnasia uersentur in studiis propaedeuticis. VII.

Scholae iurisperitorum. VII.

Scholae priuatae an publicis sint praeferendae. XVII.

Scholarum historia literaria. CXCI, 2.

Scholarum utilitas uindicatur. VI.

Scriptores antiqui an praestent recentioribus. CLXXXIX.

Scriptores homonymi, pseudonymi, anonymi, plagiarii. CLXXXII.

Sectae toleratae. CLXXII.

Seldenus (Ioh.) CCLVII.

Semiotica, diplomatices pars. CXXV.

Sigilla falsa. CXXXV.

Sigilli necessitas. CXXXIII.

Sigillorum iure praediti. CXXXI.

uaria genera. CXXX.

materia et forma. CXXXII.

Sinen-

I n d e x.

- Sinensis historia. CLXV, 7.
 Sinensium res literaria. CXC, 7.
 Societates literatae artibus quibusuis excolendis constitutae.
 XV.
 Socratis philosophia morum. CCXLVII.
 Speculum Saxonicum. CCCXX.
 Sueuicum. ibid.
 Sphragistica. CXXIX.
 Statistica. CCLXXXI.
 Statuta ordinum imperii. CCCXXI et CCCXXII.
 Statutorum collectiones. CCCXXII.
 Stili latini cultus. LXXXI.
 germanici cultus. LXXXII.
 principia et uarietas. LXXIX et LXXX.
 Stilus cancellariae. LXXXIII.
 curiae. LXXXIV.
 Stipendiorum literariorum iusta dispensatio. V.
 Studioforum iusta aetas. XIII, 1.
 officia, iura, libertas et priuilegia. XIII, 2. 3.
 Suecici regni notitia. CCLXXXV, 6.
 Suecicae histor. scriptores. CLXV, 3.
 Suecorum res literaria. CXC, 7.
 Superioritas territorialis. CCCXLVII.

T.

- Tacitus (Cai. Corn.) politicis placet. CCLXXV.
 mores ueterum Germanorum enarrat. CCCXVII.
 Temporum diuersa computatio in iure. CVI.
 Testamentum. CCCXCI.
 Theologia exegetica. CCCXCVIII.
 irenica. CCCCi.
 moralis. CCCC.
 naturalis. CCCXCVI.
 polemica. CCCCi.
 reuelata. CCCXCVII.
 symbolica. CCCXCIX.
 systematica. ibid.

Theolo-

I n d e x.

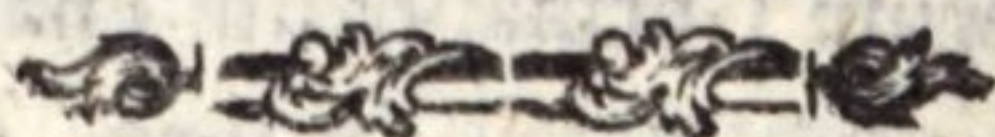
Theologiae studium. CCCXCV.
Treuirensis historiae scriptores. CLIX.
Trutina Europae. CCLXVIII.
Turcicae histor. scriptores. CLXV, 7.
Turcici regni notitia. CCLXXXV, 12.
Turpitude differt a delicto. CCLXXII.
Tutela. CCCXCII.
Typographiae literaria notitia. CLXXVII.
Typographiae artis censor et superattendens generalis. XX.
Typographorum et bibliopolarum perniciofa praxis coer-
cenda. XX.

V.

Venatio. CCCXCIII et CCCCVIII.
Versionum abusus. LV.
Vicarii imperii. CCCXLVII.
Vitarum scriptores. CLXXXI.
Vocabula noua fingendi licentia cohibenda. XXXIX.
Vrbes imperiales. CCCXCV.

W.

Wirceburgensis historiae scriptores. CLIX.
Württembergica historia. CLIX, 9.

ADDENDA.

Cum dies diem doceat, ex iterata huius libri lectione perspexi, scriptores quosdam supra in additionibus meis omisos esse, quos hic ad calcem libri supplebo, ne optimorum et nouissimorum librorum notitia frustra desideretur.

ad §. III. ERNST CARL WIELAND *Versuch über das Genie*. 8. Leipz. 1779.

ad §. VIII. ADAM WEISHAUPT comment. de lapsu academiarum. Pappenh. 1775.

ad §. XXXIII. Aesthetica siue doctrina boni gustus ex philosophia pulcri deducta in scientias et artes amoeniores. Auctore GEORGIO SZERDAHELY. 8. Budae. 1778. II T.

ad §. LXIII. SCHELLERS *ausführliche lateinische Sprachlehre*. gr. 8. Leipz. 1779.

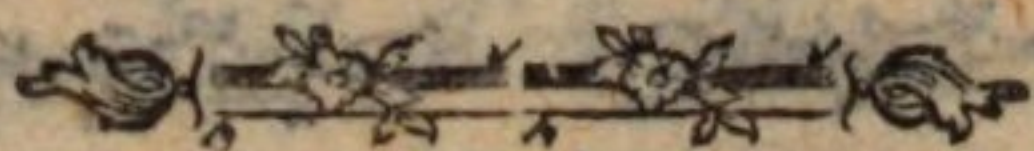
ad §. LXX. SCHULZ *Bibliothek der griechischen Litteratur*. Giess. 1771. 8. *Erster Nachtrag*. 1773.

ad §. LXXXIII. De stilo cancellariae nonnullae commentationes ulteriores legi possunt *im teutschen Museum*. 1779. m. Dec. 1780. m. Febr.

ad §. CII. p. 103. MILLOT *Uniuersalhistorie alter, mittler und neuer Zeiten*, a. d. Franz. mit Zusaetzen und Berichtigungen von W. E. CHRISTIANI. 8. Leipz. 1778. sq. III Th.

— p. 105. *Geschichte der neuesten Weltbegebenheiten im Grossen*. a. d. Engl. von IOH. LOR. BENZLER. 8. Leipz. 1779. I. B.

ad

ad §. CXXI. Itinerariorum scriptoribus iungatur
FORSTERUS.

ad §. CXXXV. IOS. AB ECKHEL catalogus mu-
sei Caesareo-Vindobonensis numorum ueterum distribu-
tus in Part. II. fol. Vindob. 1779. Populorum et regum
numi ueteres inediti, collecti ac illustrati a FRANC. NEU-
MANN O. Vindob. 1779.

ad §. CLVII. Hic inprimis indicandus erat liber
praestantissimus ROBERTSONI de Historia Caroli V, cu-
ius translationem germanicam emendatiorem et annotatio-
nibus suis instructam curauit nuper REMERUS.

ad §. CLIX. 3. IO. NIC. de VOGEL Specimen
bibliothecae Germaniae austriacae. Opus posthumum. P. I.
geographica. Recensuit, digessit, supplementis indicibus-
que necessariis auxit LEOP. GRUBER - curante IOSEPHO
WENDT de WENDTENTHAL. 8. mai. 1779. Vindsb.

ad §. eund. IO. PH. E. BERTRAMS *Geschichte
des Hauses und Fürstenthums Anhalt fortges. von M. KRAU-
SE. gr. 8. Halle. I Tb. 1780.*

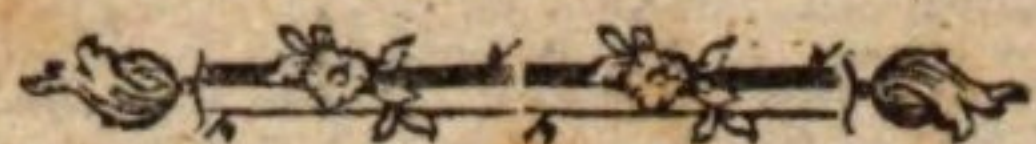
ad §. CLXII. Tomus Vtus biblioth. le LONG.
prodiit. 1778.

ad §. CLXIII. 2. V. TSCHARNERS *Hist. der
Eydgenossen. 1769. III B.*

ad §. CLXV. 3. Historia Suecica a WAGNERO
elaborata constituit Sect. II. Vol. XVI. historiae uniu. Gu-
thrianae.

— 7. Nouae historiae generalis Sinensis Tomi X.
nunc prodire.

Deinde

Deinde circa finem huius §. addi potest, historiam Indiam DOWII tribus Voluminibus prodiisse. 1768—1772.

ad §. CLXXVI. Illis, qui ueterum scripturam scrutati sunt, addendi sunt auctores du Nouveau Traité de diplomatique.

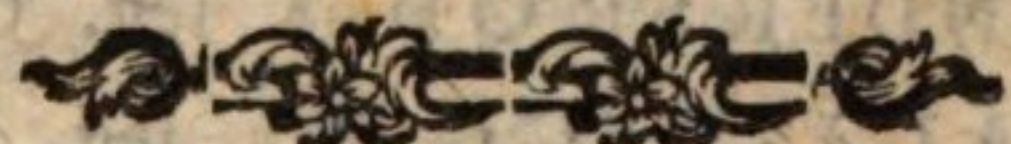
ad §. CCL. add. I. G. H. FEDERS *Versuch über den menschlichen Willen.* gr. 8. Lemgo. 1779. 1Th.

ad §. CCLXXVI. Ad finem huius §phi notandum est, politices Pfeifferianae. Vol. II. 1779. prodiisse.

ad §. CCLXXXV. 13. (VON WINDISCH) *politisch-geographisch-historische Beschreibung des Koenigreichs Ungarn.* 1772. 8.

ad §. CCLXXXVIII. I. G. V. ECKHART *Experimentaloeconomie veraendert m. Anmerk. und m. Kupf. begleitet von* L. I. D. SUCKOW. gr. 8. Ien. 1779.

p. 308. l. antepen. deleatur LEISCHINGII diss. p. 310. loco magis congruo allegata.

Errata sic sunt emendanda:

- p. 4. l. 13. pro *filiae* leg. *fili*.
p. 10. l. 18. pro *εργον* leg. *εργον*.
p. 130. l. 8. deleatur *in*.
l. 13. pro *excoluerunt* leg. *excoluit*.
p. 141. l. 4. pro CHOMPNE' leg. CHOMPRE'.
p. 143. l. penult. pro SCHLAGER leg. SCHLAEGER.
p. 155. l. 29. pro *usque ad a. 1566.* leg. 1572.
p. 157. l. 5. leg. *Reiche und Staaten. Teutschland*.
p. 163. l. 6. pro §. XCLI. leg. §. CLXI.
p. 223. l. 18. pro *explicare* leg. *explanare*.
p. 254. l. 27. pro *mechanicis* leg. *mechanices*.
p. 262. l. 4. pro *Veterum* leg. *Veteres*.
p. 267. l. 21. pro BRUYAERE leg. BRUYERE.
p. 302. l. 6. pro *quae* leg. *qui*.
p. 307. l. 23. pro *in* leg. *et*.
p. 345. l. 12. pro CTUTEN. leg. CLUTEN.
p. 354. l. 5. pro GUNDERSRODII leg. GUNDERRODII.
p. 355. l. 15. pro WALZENEGGER. leg. WAIZENEGGER.

X

XII. 90

1

Heumann von Teutschenbrunn, Johann,

Ioannis Hevmanni De Tevtschenbrvnn Ivrr. Olim Prof. In Academia Altdorfina
Apparatus Ivrrisprudentiae Literarius

Norimbergae 1780

Jur.is. 83 d

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10740237-6

VD18 14846179-001